

SIGMUND FREUD

Psihopatologia vieții cotidiene

MEDIAREX

Sigmund Freud

Psihopatologia vieții cotidiene

Coperta: Ionuț Bănuță

ISBN 973-96802-7-5

SIGMUND FREUD

PSIHOPATOLOGIA VIEȚII COTIDIENE

Aplicarea psihanalizei la interpretarea actelor
vieții de zi cu zi

Traducere Darie Lăzărescu și Florin Dochia

MEDIAREX

Redactor: Florin Dochia

Toate drepturile asupra acestei versiuni aparțin editurii
Mediarex

Tabla de materii

Capitolul întâi — Uitarea numelor proprii	7
Capitolul al doilea — Uitarea de cuvinte aparținând unor limbi străine	14
Capitolul al treilea — Uitarea numelor și a șirurilor de cuvinte	21
1. Uitarea numelor având ca scop să asigure uitarea unui proiect	42
2. Un caz de uitare a unui nume și de falsă amintire	44
Capitolul al patrulea — Amintiri ale copilăriei și amintiri- ecran	51
Capitolul al cincilea — Lapsusurile	60
Capitolul al șaselea — Erorile de lectură și de scriere	117
A. Erori de lectură	117
B. Erori de scriere	128
— Deformarea intenționată a unui nume	130
— Un caz de lapsus cu repetare în redactarea rețetelor	135
Capitolul al șaptelea — Uitarea impresiilor și proiectelor	146
A. Uitarea impresiilor și a cunoștințelor	149
B. Uitarea proiectelor	166
— Un caz de omisiune	170
Capitolul al optulea — Confuzii și stângăcii	177
Capitolul al nouălea — Acțiuni simptomatice și accidentale	209
Acțiune ratată echivalând cu o mărturisire	225
Capitolul al zecelea — Erorile	236
Capitolul al unsprezecelea — Asocierea mai multor acte ratate	250
Capitolul al doisprezecelea — Determinism. — Credință în hazard și superstiție. — Puncte de vedere	260

CAPITOLUL ÎNTÂI

Uitarea numelor proprii

Publicam, în 1898, în *Monatsschrift für Psychiatrie und Neurologie*, un mic articol intitulat „Despre mecanismul psihic al tendinței către uitare”, al cărui conținut, rezumat aici, va servi ca punct de plecare pentru considerațiile mele ulterioare. În acel articol supuneam analizei psihologice, după un exemplu frapant observat la mine însumi, cazul atât de frecvent al uitării trecătoare a numelor proprii; și am ajuns la concluzia că acest accident, așa de comun și fără prea mare importanță practică, care consistă în refuzul funcționării unei facultăți psihice, a facultății de amintire, admite o explicație care depășește cu mult, prin ceea ce conține, importanța acordată în general fenomenului respectiv.

Dacă am cere unui psiholog să explice cum se face că ne găsim deseori în imposibilitatea de a ne aminti un nume pe care știam că totuși îl cunoaștem, cred că s-ar mulțumi să răspundă că numele proprii cad mai ușor în uitare decât celelalte lucruri aflate în memorie. Ar cita rațiuni mai mult sau mai puțin plauzibile care, după părerea sa, explică această proprietate a numelor proprii, fără a se gândi că acest proces se poate supune altor condiții, de ordin mai general.

Ceea ce m-a determinat să mă ocup mai îndeaproape de fenomenul uitării trecătoare a numelor proprii, a fost observarea anumitor detalii care lipseau în unele cazuri, dar se manifestau în altele cu o claritate suficientă. Aceste ultime cazuri sunt cele în care nu e vorba doar de *uitare*, ci de *amintire falsă*. Cel care caută a-și aminti un nume care-i scapă, găsește în minte alte nume, nume de substituție, pe care le recunoaște imediat ca incorecte, dar care nu conțin să i se impună cu obstinație. S-ar spune că procesul care trebuia să ducă la reproducerea numelui căutat a suferit o *deplasare*, s-a angajat pe un drum fals la capătul căruia găsește numele de substituție, numele incorect. Eu consider că această deplasare nu este efectul unui arbitrar psihic, ci se efectuează după căi prestabilite și care pot fi prevăzute. În alți termeni, consider că există, între numele propriu sau numele proprii de substituție și numele căutate, un raport ce poate fi descoperit și sper că, dacă reușesc să stabilesc acest raport, voi elucida procesul de uitare a acestora.

În exemplul pe care l-am analizat în 1898, numele pe care am făcut eforturi inutile să mi-l amintesc era acela al unui maestru căruia Catedrala Orvieto îi datorează magnificele sale fresce reprezentând „păcatele josnice”. În locul numelui căutat *Signorelli*, alte două nume de pictori, *Botticelli* și *Boltraffio*, mi se impuneau în amintire, dar le recunoșteam imediat și fără ezitare ca incorecte. Dar când numele corect era pronunțat în fața mea de altă persoană, îl recunoșteam fără o clipă de șovăială.

Examinarea influențelor și căilor asocierii ce conducea la reproducerea numelor *Botticelli* și *Boltraffio* în loc de *Signorelli* a dus la următoarele rezultate:

a) Motivația uitării numelui *Signorelli* nu trebuie căutată nici în vreo particularitate oarecare a acestuia, nici într-un caracter psihologic al ansamblului în care era inserat. Numele uitat nu era atât de familiar ca unul dintre numele de substituție, acela al lui *Botticelli*, fiind mult mai familiar decât

acela al lui Boltraffio, cunoscut doar ca făcând parte din școala milaneză. Cât despre împrejurările în care s-a produs uitarea, acestea mi se păreau inofensive și incapabile să furnizeze vreo explicație: făceam, în compania unui străin, o călătorie cu trăsura de la Ragusa, în Dalmația, spre o stațiune din Herțegovina; în timpul călătoriei, conversația a abordat Italia și l-am întrebat pe tovarășul meu de călătorie dacă a fost la Orvieto și dacă a admirat celebrele fresce pictate de...

b) Amintindu-mi de subiectul care tocmai precedase conversația noastră despre Italia, uitarea numelui se explica și apărea ca *efect al unei perturbări a noului subiect de către subiectul precedent*. Cu puțin timp înainte de a-l întreba pe tovarășul meu de călătorie dacă fusese la Orvieto, ne întretinusem asupra obiceiurilor turcilor care locuiau în Bosnia și Herțegovina. Îi destăinuisem interlocutorului meu ce aflasem de la un confrate care își exercita meseria printre acești oameni, și anume cât de plini de încredere sunt față de medic și cât de resemnați în fața sorții. Când ești obligat să îi anunți că starea unuia sau altuia dintre bolnavi, apropiați lor, este disperată, îți răspund: „Domnule (Herr), să nu vorbim despre asta. Eu știu că dacă ar fi posibil să-l salvați pe bolnav, l-ați salva.” Avem aici două nume: *Bosnien* (Bosnia) și *Herzegowina* (Herțegovina) și un cuvânt: Herr (domnule) care s-au lăsat intercalate împreună într-un lanț de asociații între *Signorelli* — *Botticelli* și *Boltraffio*.

c) Admit că, dacă urmarea ideii raportându-se la obiceiurile turcilor din Bosnia etc., a putut tulbura o idee venind imediat după aceea, aceasta s-a întâmplat pentru că am scăpat-o din vedere chiar înainte de a se finaliza. Îmi amintesc, printre altele, că avusesem intenția de a povesti o altă anecdotă care aștepta în memoria mea alături de prima. Acești turci acordă o valoare excepțională plăcerilor sexuale și, atunci când sunt loviți de tulburări sexuale, manifestă o disperare care contrastează ciudat cu resemnarea lor în fața morții. Unul dintre pacienții confratelui meu i-a spus într-o zi acestuia: „Știi bine, domnule, că atunci când asta nu mai

merge, viața nu mai are nici o valoare“. M-am abținut totuși să vorbesc despre această trăsătură caracteristică, preferând să nu abordez acest subiect scabros în conversația cu un străin. Am făcut chiar mai mult: mi-am distras atenția de la urmarea ideilor care se puteau adăuga în mintea mea la subiectul: „Moarte și Sexualitate“. Eram deci sub impresia unui eveniment despre care promisem noutăți câteva săptămâni mai înainte, în timpul unei scurte șederi la Trafoi: un bolnav care-mi dăduse multă bătaie de cap, se sinucisese, întrucât suferea de o tulburare sexuală incurabilă. Știu perfect de bine că acest trist eveniment și toate detaliile care țineau de el nu existau pentru mine în starea de amintire conștientă, în timpul călătoriei în Herțegovina. Dar afinitatea între Trafoi și Boltraffio mă obligă să admit că, în ciuda atenției intenționat distrase, mă aflam sub influența acestei reminiscențe.

d) Mă văd pus în imposibilitatea de a vedea în uitarea numelui *Signorelli* un eveniment accidental. Sunt obligat să văd în acest eveniment efectul unor mobiluri psihice. Din rațiuni de ordin psihic am întrerupt discuția (asupra obiceiurilor turcilor etc.) și din aceleași rațiuni am împiedicat să-mi pătrundă în conștiință ideile care tocmai se adăugau și care-mi conduseseră povestirea până la noutățile pe care le aflasem la Trafoi. Voiam deci să uit ceva; am *refulat* ceva. Voiam, e adevărat, să uit altceva decât numele maestrului de la Orvieto; dar între acest „altceva“ și numele respectiv, se stabilise o legătură asociativă, în așa fel încât actul meu de voință și-a pierdut scopul, și că, *din păcate pentru mine* eu am uitat numele, pe când *intenționam* să uit „altceva“. Dorința de a nu-mi aminti se referea la un conținut; imposibilitatea de a-mi aminti s-a manifestat în raport cu un altul. Cazul ar fi fost evident, mai mult decât simplu, dacă dorința de a nu-ți aminti și imposibilitatea de a-ți aminti s-ar fi raportat la același conținut. La rândul lor, numele de substituție; ele mă avertizau (ca urmare a unui soi de compromis) atât asupra a ceea ce am uitat cât și a ceea

ce voiam să-mi amintesc și-mi arătau că intenția mea de a uita ceva nici nu reușise în totalitate, nici nu eșuase în întregime.

e) Genul de asociere care s-a stabilit între numele căutat și subiectul refulat (referitor la moarte și la sexualitate și în care figurează numele Bosnia, Herțegovina, Trafoi) este în întregime ciudat. Schema care urmează, împrumutată din articolul din 1898, caută să dea o reprezentare concretă acestei asociații.

Numele Signorelli a fost divizat în două părți. Ultimele două silabe se regăsesc așa cum sunt într-unul din numele de substituție (elli), primele două ca urmare a traducerii lui *Signor* în *Herr* (domnule), au contractat relații numeroase și variate cu numele conținute în subiectul refulat ceea ce le-a făcut imposibil de reprodus. Substituția numelui Signorelli s-a efectuat în favoarea unei deplasări de-a lungul combinației de nume „Herțegovina-Bosnia“, fără nici o considerație în ce privește sensul și delimitarea acustică a silabelor. Prin urmare, numele ar fi fost tratate în acest proces precum cuvintele unei propoziții pe care vrem s-o transformăm în rebus. Nici un avertisment nu parvine conștiinței despre tot acest proces, urmare căruia numele Signorelli a fost astfel înlocuit cu alte nume. Și *la prima vedere*, între subiectul conversației în care figura numele Signorelli și subiectul refulat care chiar l-a precedat, nu se întrevește alt raport decât cel determinat de similitudinea de silabe (sau mai curând de înșiruirea de litere) într-unul ca și în celălalt.

Nu ar fi poate inutil să notăm că nu există nici o contradicție între explicația pe care ne-am propus-o și teza psihologilor care văd în anumite relații și dispoziții condițiile reproducerii și ale uitării. Ne mărginim să afirmăm că factorii multă vreme recunoscuți ca jucând rolul de cauze determinante în uitarea unui nume se complică, în anumite cazuri, cu încă un *motiv* și dăm în același timp explicația mecanismului falsei reminiscențe. A fost necesar ca acești factori să intervină în cazul nostru, pentru a permite

elementului refulat să pună stăpânire, pe calea *asocierii*, cu numele căutat, și să-l antreneze împreună cu el în refulare.

În ce privește un alt nume, prezentând condiții de reproducere mai favorabile, acest fapt probabil nu s-ar fi produs. E totuși verosimil ca un element reprimat să se străduie totdeauna și în toate cazurile a se manifesta altfel decât într-un mod sau în altul însă nereușind să o facă decât în anumite condiții particulare și corespunzătoare. În anumite cazuri, represiunea se face fără tulburări funcționale sau o putem spune argumentat, fără *simptome*.

Pe scurt: condițiile necesare pentru producerea uitării unui nume cu reministență *falsă* sunt următoarele: 1 — o anumită tendință de uitare a acestui nume; 2 — un proces de reprimare care a avut loc cu puțin timp înainte; 3 — posibilitatea de a stabili o asociere *exterioară* între numele în chestiune și elementul care tocmai a fost reprimat. N-ar fi cazul, probabil, să exagerăm valoarea acestei ultime condiții, căci dată fiind ușurința cu care se efectuează asocierile, ea se va găsi îndeplinită în majoritatea cazurilor. O altă chestiune, mai importantă, e aceea de a ști dacă o asociere *exterioară* de acest gen constituie realmente o condiție suficientă pentru ca elementul refulat să împiedice reproducerea numelui căutat și dacă o legătură mai intimă între cele două subiecte nu e necesară pentru realizarea acestui efect. La prima vedere, suntem tentați de a nega această ultimă necesitate și de a considera suficientă întâlnirea pur pasageră a două elemente total dispersate. Dar, la o examinare mai aprofundată, se constată, în cazuri din ce în ce mai numeroase, că cele două elemente (elementul reprimat și cel nou), legate printr-o asociere *exterioară*, prezintă în mod egal raporturi intime, adică se apropie prin conținut și acesta este chiar cazul exemplului *Signorelli*.

Valoarea concluziei pe care ne-a furnizat-o analiza exemplului *Signorelli* variază, întrucât acest caz poate fi considerat ca tipic, sau nu constituie decât un accident

izolat. Or, cred că pot afirma că uitarea numelor cu falsă reminiscență are loc cel mai adesea în același fel ca în cazul pe care l-am descris. Aproape de fiecare dată când am putut observa acest fenomen la mine însumi, mi-am explicat-o în același fel ca în cazul *Signorelli*, prin urmare ca și cum aș fi fost determinat de refulare. Pe de altă parte, pot cita un alt argument în sprijinul felului meu de a vedea caracterul tipic al cazului *Signorelli*. Cred mai ales că nimic nu autorizează stabilirea unei linii de separație între cazurile de uitare a numelor cu falsă reminiscență și cele în care numele de substituție incorecte nu sunt prezente. În anumite cazuri, aceste nume de substituție apar spontan; în altele le putem face să se ivească, grație unui efort de atenție și, odată ivite ele prezintă, cu elementul refulat și numele căutat, aceleași raporturi pe care le-ar fi avut apărând spontan.

Pentru ca numele de substituție să devină conștient, trebuie mai întâi un efort de atenție și, apoi, prezența unei condiții, în raport cu materialele psihice. Această ultimă condiție, după opinia mea trebuie căutată în mai marea sau mai mica ușurință cu care se stabilește necesitatea asocierii exterioare între cele două elemente. În acest fel un mare număr de cazuri de uitare *fără* falsă reminiscență se asociază cazurilor în care se formează nume de substituție, adică acelea ce pot fi judecate după mecanismul relevat de exemplul *Signorelli*. Dar, desigur, nu merg până la a afirma că toate cazurile de uitare de nume pot fi integrate acestei categorii. Există cu siguranță cazuri de uitare a numelor unde lucrurile se petrec de o manieră mult mai simplă. Astfel nu riscăm să depășim granițele prudenței, rezumând situația în felul următor: alături de simpla uitare a unui nume propriu există cazuri în care uitarea e determinată de refulare.

Capitolul al doilea

Uitarea de cuvinte aparținând unor limbi străine

Vocabularul uzual al propriei limbi pare, în limitele funcționării normale a facultăților noastre, apărat împotriva uitării. Se știe că altfel se întâmplă cu cuvintele ce aparțin limbilor străine. În acest ultim caz, tendința spre uitare există pentru toate părțile discursului și întâlnim un prim grad de perturbare funcțională în incorectitudinea cu care folosim o limbă străină, după starea noastră generală și gradul de oboseală. În anumite cazuri, uitarea cuvintelor străine se supune mecanismului pe care l-am descris cu privire la cazul *Signorelli*. Aș cita în sprijinul acestei afirmații o singură analiză, dar plină de detalii precise, relativ la uitarea unui cuvânt nesubstantiv, făcând parte dintr-un citat latin. Îmi veți permite să relatez în amănunt acest mic accident cu elemente concrete.

Vara trecută, am reîntâlnit, tot în timpul unei călătorii de vacanță, un tânăr care căpătase o cultură universitară și care, după cum mi-am dat seama curând, era la curent cu câteva din lucrările mele de psihologie. Conversația noastră, nu prea știu cum, a deviat spre situația socială pe care o aveam amândoi, iar el, ambițiosul, începu să se vaite despre starea de inferioritate la care era condamnată generația sa, lipsită de posibilitatea de a-și dezvolta talentele și de a-și

satisface necesitățile. Își termină diatriba plină de pasiune cu celebrul vers al lui Virgiliu în care nefericita Didona lasă în seama posterității grija răzbunării insultei lui Enea: *Exoriare* ..., vroia să zică, dar neputând să reconstituie citatul, caută să disimuleze o lacună evidentă a memoriei intervenind în ordinea cuvintelor: *Exoriar(e) ex nostris ossibus ultor!* Îmi spune, în sfârșit, contrariat:

— Vă rog, nu luați această expresie batjocoritoare, ca și cum ați găsi plăcere în încurcătura mea. Veniți-mi mai curând în ajutor. Îi lipsește ceva acestui vers. Ați vrea să mă ajutați să-l reconstitui?

— Cu plăcere, i-am răspuns, și am citat versul complet: *Exoriar(e) aliquis nostris ex ossibus ultor!*

— Ce stupid să uiți un asemenea cuvânt! De altfel, înțelegeți, nu se uită nimic fără motiv. Chiar sunt foarte curios să știu cum am ajuns să uit acest pronume nehotărât *aliquis*.

Am acceptat imediat această justificare, cu speranța de a-mi îmbogăți colecția cu un nou exemplu. Deci i-am spus: — Să vedem. Vă rog numai să-mi mărturisiți cu *încredere* și *fără reproș* tot ceea ce vă trece prin cap, când vă îndreptați atenția, fără nici o intenție definită, asupra cuvântului uitat.

— Prea bine! Iată că mi-a venit ideea ridicolă de a descompune cuvântul în *a* și *liquis*. — Ce semnifică? — Nu știu nimic. — Ce alte idei vă vin în legătură cu asta? — *Relicve. Lichidare. Lichid. Fluid*. Asta vă spune ceva? — Nu, nimic. Dar, continuați. — Mă gândesc, spuse cu un surâs sarcastic, la *Simon* din *Trent*, căruia, acum doi ani, i-am văzut relicvele într-o biserică din Trent. Mă gândesc la acuzațiile de ucideri rituale care, chiar în acest moment, se ridică din nou contra evreilor, și mă gândesc, de asemenea, la lucrarea lui Kleinpaul care vede în aceste pretinse victime ale evreilor niște încarnări, altfel spus noi ediții, ale Mântuitorului. — Această ultimă idee nu este în întregime fără legătură cu subiectul asupra căruia discutăm, înainte de a uita cuvântul

---

1 Aceasta este modalitatea generală de a aduce în conștiință elemente de reprezentare care se disimulează, conform lucrării mele: *Traumdeutung* (Interpretarea visului), 1900 (n.a.) — vezi ediția în limba română „Psihanaliza visului”, Editura Mediarex, 1995, cap. 6 (n.r.)

latin. — Exact. Mă gândesc apoi la un articol pe care l-am citit de curând într-un ziar italian. Cred că purta titlul: „Opinia Sf. Augustin asupra femeilor“. Ce concluzii trageți din toate acestea? — Aștept. — Și acum îmi vine o idee care, ea însăși, e, cu siguranță, fără nici o legătură cu subiectul nostru. — Vă rog, abțineți-vă de la orice critică. — Mi-ați spus-o deja. Îmi amintesc de un moșneag grozav pe care l-am reîntâlnit săptămâna trecută în timpul călătoriei mele. Un adevărat *original*. Semăna cu o mare pasăre de pradă. Și, dacă doriți să știți, se numea Benoît. — Iată cel puțin o întreagă serie de sfinți și părinți ai Bisericii: Sf. Simon, Sf. Augustin, Sf. Benoît. Un alt părinte al Bisericii se numea cred, *Origene*. Trei din aceste nume sunt, pe de altă parte, prenume comune, precum *Paul* în *Kleinpaul*. — Și acum mă gândesc la Sf. Janvier și la miracolul sângelui său. Dar toate acestea vin mecanic. — Lăsați aceste observații. Sf. Janvier și Sf. Augustin, amândoi fac să te gândești la calendar. N-ai vrea să-mi amintiți miracolul sângelui? — Cu plăcere. Într-o biserică din Neapole, se păstrasera într-o fiolă sângele Sfântului Janvier care, grație unui miracol, se *lichefiază* din nou în fiecare an, într-o anumite zi de sărbătoare. Oamenii țin mult la acest miracol și devin foarte nemulțumiți dacă el a întârziat, cum s-a întâmplat o dată, în timpul ocupației franceze. Generalul comandant — nu era *Garibaldi*? — l-a luat deoparte pe paroh și, arătându-i cu un gest semnificativ soldații rânduți afară, i-a spus că *speră* că miracolul nu va întârzia să se producă. Și s-a produs într-adevăr. — Și mai departe? Continuați. De ce ezitați? — Mă gândesc acum la ceva... Dar e un lucru prea intim pentru a vi-l mărturisi... Nu văd pe de altă parte nici o legătură între acest lucru și ceea ce ne interesează și, în consecință, nici o necesitate să vi-l povestesc... — Nu vă preocupați dacă există vreo legătură. Desigur că nu pot să vă oblig să-mi povestiți ceea ce vă este dezagreabil. Dar atunci nu-mi cereți să vă explic cum ați ajuns să uitați acest cuvânt *aliquis*. — Într-adevăr? Credeți? Ei, bine, m-am gândit deodată la o doamnă de la care aș putea ușor primi o veste la fel de neplăcută pentru ea, cât și pentru mine. — Vestea că nu i-a mai venit ciclul? — Cum ați putut ghici? — Fără nici o dificultate. Mi-ați oferit

suficiente date. Amintiți-vă *toți sfinții din calendar* de care mi-ați vorbit, povestea despre *lichefiera sângelui într-o zi determinată*, despre *emoția care cuprinde asistența dacă această lichefiere nu are loc*, despre *amenințarea cu pedeapsa abia mascată dacă miracolul nu va avea loc*, se va întâmpla una sau alta... V-ați folosit de miracolul sfântului Janvier într-un remarcabil mod alegoric, ca de o reprezentatie imaginată a ceea ce vă interesa cu privire la ciclul doamnei respective. — Și am făcut-o fără să știu. Credeți într-adevăr că dacă am fost incapabil să reproduc cuvântul *aliquis*, e din cauza acestor așteptări îngrijorate? — Mi se pare dincolo de orice îndoială. Amintiți-vă numai descompunerea pe care ați făcut-o cuvântului în *a* și *liquis* și asociațiile: *relicve*, *lichidare*, *lichid*. Trebuia să mai includem în același ansamblu pe sfântul Simon, sacrificat pe când era încă un copil și la care v-ați gândit, după ce mi-ați vorbit de relicve? — E de preferat să vă abțineți. Sper că dacă am avut realmente aceste idei, nu le-ați luat în serios. Vă mărturisesc, în schimb, că doamna despre care e vorba este o italiancă, în compania căreia, de altfel, am vizitat Neapole. Dar nu ne aflăm aici în fața unor coincidențe întâmplătoare? — Dumneavoastră trebuie să judecați dacă toate aceste coincidențe se lasă explicate prin simplul hazard. Dar țin să vă spun că, de câte ori veți voi să analizați cazuri de acest fel, veți fi infailibil condus la „hazarduri“ la fel de singulare și remarcabile.

Am mai mult decât un motiv să acord o mare valoare acestei mici analize pentru care sunt îndatorat amabilului concurs al însoțitorului meu de călătorie de atunci. În primul rând, am avut posibilitatea în acest caz de a mă inspira dintr-o sursă care-mi este, în general, refuzată. Sunt, într-adevăr, obligat cel mai adesea de a mă folosi de auto-observație în exemplele de tulburări funcționale de ordin psihic, ce apar în viața cotidiană și pe care caut să le reunesc aici. Cât despre materialele mult mai abundente pe care mi le oferă bolnavii mei nevrotici, caut să le evit, pentru că nu mă văd opunându-mă obiecției că fenomenele pe care le descriu constituie cu siguranță efectele și manifestările

nevrozei. De asemenea, sunt fericit de câte ori mă găsesc în prezența unei persoane cu o sănătate perfectă, din punct de vedere nervos, care acceptă să se supună unei analize de acest gen. Sub un alt raport, și această analiză îmi pare importantă, pentru că ea se face pe un caz de uitare a unui cuvânt *fără* amintirea de substituție, ceea ce confirmă propoziția pe care am formulat-o mai sus, știind că absența amintirilor de substituție incorecte nu crează diferențe esențiale între diversele categorii de cazuri.¹

---

1 O observare mai subtilă permite reducerea opoziției ce pare să existe, în ce privește amintirile de substituție, între cazul *Signorelli* și cazul *aliquis*. În cadrul acestei opoziții uitarea pare egal însoțită de formare de cuvinte de substituție. Când mi-am întrebat ulterior interlocutorul dacă, pe parcursul eforturilor sale de a-și aminti cuvântul uitat, nu i-a apărut în minte un cuvânt de substituție, el m-a informat că a fost încercat de tentația de a introduce în vers silaba *ab: nostris AB ossibus* (în loc de: *nostris EX ossibus*) și că cuvântul *exoriare* i s-a impus de o manieră deosebit de netă și obstinată. Sceptic, adăugă imediat că totul s-a întâmplat fără îndoială pentru că era primul cuvânt al versului. La rugămintea mea de a cerceta când anume asocierile care, în mintea lui, sau legat de *exoriare*, îmi dădu cuvântul *exorcisme*. Consider deci cât se poate de posibil că accentul pe care îl punea în reproducerea sa pe cuvântul *exoriare* nu era, propriu-zis, decât expresia unei substituții legându-se ea însăși de numele sfinților. E vorba acolo totuși de subtilități cărora nu trebuie să le acordăm o mare importanță. Dar nimic nu ne împiedică să admitem că producerea unei amintiri de substituție, de orice gen ar fi, constituie un semn constant, poate singurul caracteristic și revelator, al unei uitări motivate prin refulare. Această formațiune substitutivă ar avea loc chiar în cazurile în care numele de substituție incorecte lipsesc: ea se manifestă atunci prin accentuarea unui element care se leagă imediat la elementul uitat. Astfel, de exemplu, în cazul *Signorelli*, amintirea vizuală a ciclului său de fresce și cea a portretului său figurând într-un colț al unuia din tablourile sale, era pentru mine de o claritate particulară, de o claritate care nu atingea niciodată amintirile mele vizuale și aceasta cu atât mai mult cu cât eram incapabil să-mi amintesc numele pictorului. În alt caz, prezentat tot în articolul meu din 1898, am uitat complet numele străzii unde locuia o persoană căreia trebuia, într-un oraș anume, să-i fac o vizită care îmi era dezagreabilă, în schimb reținând perfect numărul casei, exact contrariul față de ceea ce mi se întâmplă în mod normal, memoria cifrelor și numerelor fiindu-mi de o slăbiciune exasperantă. (n.a.)

Principalul interes al exemplului *aliquis* rezidă într-o altă diferență care îl separă de cazul *Signorelli*. În acesta din urmă, într-adevăr, reproducerea numelui este tulburată de reacția unui șir de idei început și întrerupt cu puțin timp înainte; dar al cărui conținut nu prezenta nici o legătură aparentă cu subiectul conversației următoare, în care figura numele de *Signorelli*. Între subiectul refutat și cel în care figura numele uitat, exista pur și simplu raportul de continuitate în timp; dar acest raport era suficient pentru a lega cele două subiecte unul de altul printr-o asociere exterioară.¹ În exemplul *aliquis*, din contră, nu e nici o urmă de subiect independent și refutat care, ocupând cu puțin timp înainte gândirea conștientă, ar fi reacționat după aceea ca element perturbator. În acest caz, tulburarea reproducerii vine din însuși subiectul, ca urmare a unei contradicții inconștiente care se ridică împotriva ideii-dorință exprimate în versul citat. Iată care ar fi geneza uitării cuvântului *aliquis*: interlocutorul meu se plânge de faptul că generația actuală din țara sa nu se bucură de toate drepturile pe care le poate pretinde, și prezice, precum Didona, că o nouă generație va veni să răzbune oprimații de azi. Acestea fiind zise, el se adresa mental posterității, dar în același moment o idee, în contradicție cu dorința sa, îi apare în minte: „Chiar e adevărat că dorești atât de mult să ai o posteritate a ta? Nu e adevărat. În ce încurcătură ai fi, dacă ai afla, dintr-un moment în altul, de la o persoană pe care o cunoști, vestea anunțându-ți speranța unei posterități! Nu, tu nu vrei posteritate, oricât de mare ar fi setea ta de răzbunare.” Această contradicție se manifestă exact ca în exemplul

---

1 În ceea ce privește absența unei legături interne între cele două șiruri de idei în cazul *Signorelli*, n-aș putea s-o afirm cu certitudine. După cum e la fel de departe posibilitatea de analiză a ideii refutate după ce subiectul privind moartea și sexualitatea, sfârșește prin a se găsi în prezența unei idei apropiate de subiectul frescelor de la Orvieto. (n.a.)

Signorelli printr-o asociere exterioară între unul dintre elementele reprezentării interlocutorului meu și unul dintre elementele dorinței contrare: dar de astă dată asocierea se face într-o manieră extrem de violentă și urmând căi ce par artificiale. O altă analogie esențială cu cazul *Signorelli* consistă în aceea că contradicția vine din surse refulate și este provocată de idei care ne-ar putea deturna atenția.

Iată ce aveam de spus cu privire la diferențele și asemănările interne între cele două paradigme ale uitării numelor. Am constatat adineauri existența unui al doilea mecanism al uitării, constând în perturbarea unei idei printr-o contradicție interioară venind dintr-o sursă refulată.

Vom mai avea ocazia să regăsim în cursul cercetărilor noastre, acest mecanism care ne apare drept cel mai ușor de înțeles.

Capitolul al treilea

Uitarea numelor și a șirurilor de cuvinte

Experiența pe care tocmai am dobândit-o în ceea ce privește mecanismul uitării unui cuvânt făcând parte dintr-o frază într-o limbă străină ne autorizează să ne întrebăm dacă uitarea frazelor în limba maternă admite aceeași explicație. Nu ne manifestăm în general nici o mirare în fața imposibilității în care ne găsim de a reproduce fidel și fără lacune o formulă sau o poezie, pe care cu câțva timp înainte, o știam pe de rost. Dar cum uitarea nu influențează uniform întregul ansamblu a ceea ce am învățat, ci numai anumite elemente ale sale, nu e poate lipsit de interes a supune unui examen analitic câteva exemple din aceste reproduceri devenite incorecte.

Unul dintre tinerii mei colegi care, în cursul unei întrevederi pe care am avut-o cu el, exprima părerea că uitarea unei poezii în limba maternă ar putea chiar avea aceleași cauze ca uitarea cuvintelor făcând parte dintr-o frază străină, voia să se ofere el însuși ca subiect de experiență, în scopul de a contribui la elucidarea acestei chestiuni.

La întrebarea mea asupra cărei poezii urma să ne facem experiența, îmi numi „Logodnica din Corint” de Goethe, poezie care-i plăcea mult și din care credea că știe pe de rost câteva strofe cel puțin. Dar iată că încercă chiar de la

primul vers, o nesiguranță frapantă: „Trebuie să spun: se ducea de la Corint la Atena, sau: se ducea de la Atena la Corint?” Am încercat eu însumi o ezitare de moment, dar el a sfârșit prin a face răsând observația că titlul poeziei: „Logodnica din Corint” nu lasă nici o îndoială asupra direcției urmate de tânăr. Reproducerea primei strofe se făcu astfel destul de bine sau, cel puțin, fără deformări șocante. După primul vers al celei de-a doua strofe, colegul meu păru să caute un moment; dar reluă imediat și recită astfel:

Aber wird er auch willkommen scheinen,
Jetzt, wo jeder Tag was Neues bringt?
Denn er ist noch Heide mit den Seinen
Und sie sind Christen und — getauft.

(Dar fi-va el binevenit
Acum că ceva nou aduce orice zi?
Căci el și-ai săi păgâni sunt încă
Pe când ei sunt creștini și botezați)

Deja după câteva momente, ascultam un pic mirat, dar după ce pronunță ultimul vers, recunoscurem amândoi că o deformare s-a strecurat în această strofă. Nereușind să corectăm, am mers să căutăm în bibliotecă volumul de poezii de Goethe, și, mare ne fu mirarea să constatăm că al doilea vers din această strofă fusese înlocuit cu o frază care era, de la un capăt la altul invenția colegului meu.

Iată textul corect al acestui vers:

Aber wird er auch willkommen scheinen
Wenn er tener nicht die Gunst erkauft?

(Dar fi-va el binevenit
De scump nu cumpără astă favoare?)

Pe de altă parte, cuvântul *erkauft* (din al doilea vers autentic) rimează cu *getauft* (din versul al patrulea) și el mi s-a părut singular în constelația acestor cuvinte: *păgân*, *creștin*; *botezat* și totuși nu i-a ușurat reproducerea textului.

— Îmi puteți explica, îmi întrebai colegul, cum ați ajuns să uitați atât de complet acest vers al unei poezii care, după cum pretindeți, vă este atât de familiară, și aveți o idee despre sursa de unde provine fraza cu care ați substituit versul uitat?

Era în stare să-mi dea explicația pe care i-o cerusem, dar părea evident că n-o făcea cu plăcere: — Fraza: *acum că ceva nou aduce orice zi* nu-mi e necunoscută. Cred că am folosit-o recent vorbind de clientela mea al cărei număr, o știți, reprezintă pentru mine actualmente o sursă de mare satisfacție. Dar de ce am pus această frază în strofa pe care tocmai o recitam? Cu siguranță că trebuie să existe o motivație. E evident că fraza: „*De scump nu cumpără astă favoare*”, nu mi-e plăcută. Se leagă de o cerere în căsătorie refuzată prima dată; dar pe care îmi propun s-o reînnoiesc, dat fiind că situația mea materială s-a ameliorat. N-aș putea să vă spun mai mult, dar nu-mi poate fi cu siguranță plăcut să mă gândesc că, dacă cererea mea va fi acceptată de astă dată, va fi dintr-un simplu calcul, la fel cum din calcul a fost refuzată prima dată.

Explicația mi-a părut suficientă și aș fi putut, la nevoie, să mă abțin de la a mai cere detalii. N-am insistat decât puțin: Dar cum v-a venit, la modul general, să introduceți propria persoană și propriile problemele în textul „*Logodnicei din Corint*”? Există în cazul dumneavoastră o diferență de religie, ca între logodnicii din poezia lui Goethe?

Kommt ein Glaube neu
Wird oft Lieb' und Treu
Wie ein böses Unkraut ausgerauft.

(O nouă credință
Dragoste și fidelitate —
smulge ca pe o iarbă rea)

N-am ghicit bine, dar am putut constata în ce punct o problemă bine orientată e capabilă să lumineze un om asupra lucrurilor de care nu era conștient mai înainte. Pentru că interlocutorul meu mă privi cu o expresie de suferință și nemulțumire, recită cu jumătate de glas, ca pentru el însuși, un alt pasaj din poezie

Sieh sie an genau!
Morgen ist sie grau.
(Privește-o bine!
Mâine va fi căruntă)¹

și adăugă: — E puțin mai în vârstă decât mine. Pentru că nu voiam să-l necăjesc mai mult, am întrerupt interogatoriul. Eram edificat suficient. Dar ceea ce era remarcabil în acest caz, e că în efortul meu de a ajunge la cauza unei lacune în aparență anodine a memoriei, am ajuns să mă găsesc cu prezența unor circumstanțe profunde, intime, asociate la interlocutorul meu unor sentimente penibile.

Iată acum un alt caz de uitare a unei fraze făcând parte dintr-o poezie cunoscută. Acest caz a fost publicat de C. G. Jung² și-l voi reproduce textual.

„Un domn vrea să recite o poezie celebră (de Heinrich Heine) „Un pin se ridică solitar etc.“ La fraza care începe prin „...îi e somn“ el se oprește neputincios, întrucât uitase complet cuvintele: „cu o pătură albă“³ O asemenea uitare

1 De altfel, colegul meu a schimbat puțin acest frumos pasaj din poezie, atât textul său cât și în ceea ce privește aplicarea acestuia. Fantoma fecioriei spune logodnicului său:

„Meine Kette hab ich dir gegeben:
Deine Locke nehm ich mit mir fort
Sieh sie an genau!

Morgen bist du grau,

Und nur braun erscheinst du wieder dort“

Eu lanțul meu ți-l dau;

Cu el te prind acum

Privește-l bine!

Mâine vei fi cărunt

Și doar acolo sus brunet

vei fi din nou.

2 C. G. Jung — „Über die Psychologie der Dementia praecox“, 1907.

într-un vers atât de cunoscut îmi păru uimitoare, și am rugat subiectul să reproducă liber tot ceea ce îi trecea prin cap în legătură cu aceste cuvinte: „cu o pătură albă”. Rezultă seria următoare: — Cu privire la pătura albă, mă gândesc la un giulgiu — la o pânză cu care se acoperă un mort — (pauză) — și acum mă gândesc la un prieten drag — fratele lui tocmai murise subit — se pare ca din cauza unui atac de apoplexie — și, pe de altă parte, el însuși era foarte gras — prietenul meu are *aceeași* constituție și mă gândesc deja că ar putea chiar muri în *același* fel — probabil că face puțină mișcare — când am aflat de această moarte, am devenit subit anxios, aș putea muri într-un accident asemănător, căci în toată familia noastră există tendința de îngrășare, bunicul meu a murit și el, de un atac, cred că sunt prea gras și am început de câteva zile o cură de slăbire.”

Domnul, adaugă Jung, s-a indentificat astfel, fără să-și dea seama, cu un pin înconjurat de un giulgiu alb.

Exemplul următor, pe care îl datorez prietenului meu S. Ferenczi, din Budapesta, se referă, nu ca precedentele, la fraze împrumutate din cărți, ci la propriul discurs al subiectului. Acest exemplu ne pune în fața unuia din acele cazuri, care nu sunt de altfel prea frecvente, unde uitarea ne servește prudența, când suntem pe punctul de a ceda unei dorințe impulsive. Actul lipsă capătă atunci valoarea unei funcții utile. O dată dezmeticiți, suntem de acord cu această mișcare internă, care, în timp ce ne aflăm sub imperiul dorinței, nu se putea manifesta decât printr-un lapsus, o uitare, o neputință psihică.

3   Iată reconstituirea întregii strofe:

„Un pin se ridică solitar

În nord, pe-o înălțime golașă.

Îi e somn; cu o pătură albă

Îl îmbracă zăpada și gheața”

„Într-o adunare, cineva pronunță fraza: „a înțelege înseamnă a ierta“. Cu această ocazie constat că prima parte a propoziției e suficientă; a voi „să ierți“, înseamnă a emite o prezumție, iertarea fiind de competența lui Dumnezeu și a slujitorilor săi. Unul dintre cei prezenți găsi foarte potrivită observația mea; mă simt încurajat și voind fără îndoială să justific opinia favorabilă a indulgentului critic, declar că am avut recent o idee încă mai interesantă. Vreau să expun această idee, dar nu mi-o amintesc. — Mă retrag imediat și încep să scriu asociațiile libere care îmi vin în minte. — Acestea sunt: mai întâi numele unui prieten care a asistat la nașterea ideii respective și cel al străzii pe care mă aflam când ideea s-a născut; apoi mi-a venit în minte numele unui alt prieten, *Max*, pe care noi avem obiceiul să-l numim *Maxi*. Ceea ce mi-a sugerat cuvântul *maximă* și la acest cuvânt, îmi amintesc că era vorba ca, și de astă dată, de modificarea unei maxime comune. Dar, lucru singular, această amintire făcu să se ivească în mintea mea, nu o maximă, ci ceea ce urmează: „*Dumnezeu l-a creat pe om după chipul său*“ și varianta acestei fraze: „*Omul l-a creat pe Dumnezeu după însuși chipul său*“. După care, am regăsit imediat în amintirile mele ceea ce căutam:

Prietenul meu mi-a zis atunci, pe strada Andrassy: „nimic din ceea ce e omenesc nu mi-e străin“, la care i-am răspuns, făcând aluzie la experiențele psihanalitice: „Ar trebui să mergi mai departe și să recunoști că nimic din ceea ce e animalic nu-ți e străin.“

După ce în final mi-am regăsit amintirea, mi-am dat seama că nu era câtuși de puțin posibil să mărturisesc așa ceva societății în care mă găseam. Tânăra soție a prietenului căruia i-am reamintit de natura animală a inconștientului nostru se găsea printre invitați și știam prea bine că nu era deloc pregătită să audă lucruri atât de puțin plăcute. Uitarea m-a scutit de o întreagă serie de întrebări dezagreabile din

partea ei și de o discuție interminabilă. Aceasta fusese fără îndoială motivul „amneziei mele temporare”.

Fapt interesant: ideea de substituire s-a experimentat într-o propoziție în care Dumnezeu se afla coborât la nivelul unei invenții umane, pe când propoziția pe care o căutam insista asupra rolului animalic al omului. Deci, *capitis diminutio* în cele două cazuri. Totul nu era evident decât în urmarea înlănțuirii ideilor despre „a înțelege și a ierta” provocată de conversație.

De remarcat că, dacă am reușit să găsesc repede fraza căutată, aceasta s-a întâmplat fără îndoială grație ideii de a mă retrage din societatea care aplica acestei fraze un soi de cenzură, de a mă izola într-o cameră goală.”

Am analizat de atunci numeroase alte cazuri de uitare sau de reproducere defectuoasă a unor șiruri de cuvinte și am avut ocazia să constat că mecanismul uitării, cel pe care l-am desprins din exemplele *aliquis* și „Logodnica din Corint”, se aplică aproape în majoritatea cazurilor. Nu e întotdeauna comod să comunici aceste analize, pentru că ești obligat cel mai adesea, ca în cazurile precedente, să atingi lucruri intime și uneori penibile pentru subiectul asupra căruia experimentezi; de aceea mă voi abține să măresc numărul exemplilor. Ceea ce rămâne comun tuturor cazurilor, în ciuda diferențelor care există între conținuturile lor, este faptul că aceste cuvinte uitate sau modificate se găsesc puse în legătură, în virtutea unei asocieri oarecare, cu o idee inconștientă, a cărei acțiune vizibilă se manifestă cu precizie prin uitare.

Revin, deci, la uitarea numelor, căreia nu i-am epuizat încă nici cazuistica, nici mobilurile. Cum pot observa din timp în timp asupra mea însumi acest fel de acte nereușite, exemplele care se leagă de temă nu-mi lipsesc. Ușoarele accese de migrenă de care sufăr încă și astăzi se anunță cu câteva ore mai înainte prin uitarea numelor și, în culmea accesului, atunci când rămân perfect capabil să-mi continui munca, pierd adesea amintirea tuturor numelor proprii. Or,

am putea cu siguranță alege ca scuză cazuri precum al meu, pentru a opune o obiecție de principiu tuturor eforturilor analitice. N-ar rezulta din observații de acest fel că acea cauză a tendinței uitării, și, în special, a uitării numelor proprii, rezidă în tulburări de circulație și tulburări funcționale generale ale creierului și că am face bine să renunțăm la încercările de explicare psihologică a fenomenelor respective? Nu gândesc așa; ar însemna să confundăm mecanismul unui proces, uniform în toate cazurile, cu circumstanțele, variabile și nu totdeauna necesare, susceptibile de a-l favoriza. Dar, în loc să mă angajez într-o dispută, voi încerca să resping argumentat obiecția cu ajutorul unei comparații.

Să presupunem că aș avea imprudența de a mă aventura, la o oră târzie din noapte, într-un cartier pustiu al orașului, că aș fi atacat de răufăcători și deposedat de ceas și de portofel. M-aș duce atunci la postul de poliție cel mai apropiat și aș face o declarație astfel concepută: în timp ce mă aflam pe cutare sau cutare stradă, singurătatea și întunericul m-au deposedat de ceas și portofel. Nedeclarând astfel nimic inexact, nu m-aș expune mai puțin de a fi luat drept un om care nu e în toate mințile. Pentru a descrie corect situația, ar trebui să spun că, favorizați de singurătatea locului și protejați de întuneric, răufăcători necunoscuți m-au deposedat de obiectele mele prețioase. Or, situația, precum se prezintă în cazul uitării, e exact aceeași: favorizată de starea mea de oboseală, de tulburările de circulație și intoxicație, o forță necunoscută mi-a blocat facultatea de a dispune de numele proprii păstrate în memoria mea, și aceeași forță e cea care, în alte cazuri, poate produce aceleași tulburări ale memoriei, în ciuda unei stări de sănătate perfecte și a unei funcționări normale.

Când analizez cazurile de uitare a numelor pe care le-am observat asupra mea însumi, constat aproape cu regularitate că numele uitat se referă la un subiect care-mi atinge propria persoană și e capabil să provoace în mine

sentimente puternice, adesea penibile. Conformându-mă obiceiului comod și într-adevăr recomandabil introdus de școala elvețiană (Bleuler, Jung, Riklin) pot exprima ceea ce tocmai am spus, sub forma următoare: numele uitat îmi provoacă un „complex personal”. Raportul care se stabilește între nume și persoana mea este un raport neașteptat, cel mai adesea determinat de o asociere superficială (dublul sens al cuvântului, aceeași consonanță); l-am putea califica de o manieră generală, drept raport lateral. Pentru a-i face mai bine înțeleasă natura, voi cita câteva exemple foarte simple:

a) Unul dintre pacienții mei mă roagă să-i recomand o stațiune termală pe Riviera. Cunosc o stațiune de acest fel foarte aproape de Geneva, îmi amintesc chiar numele colegului meu german care lucrează aici, dar sunt incapabil să numesc stațiunea pe care cred, cu toate acestea, că o știu bine. Nu-mi rămâne decât să-l rog pe pacient să aștepte câteva momente și să mă duc să mă informez la cineva din familie. — Cum se numește oare locul acela aproape de Geneva unde dr. N. are un mic stabiliment în care tu și cutare doamnă ați fost atâta vreme la tratament — „Înseamnă că tu i-ai uitat numele! Se numește *Nervi*” *Nervi* sună ca *Nerven* (în germană, nervi) și nervii constituie obiectul preocupărilor mele constante.

b) Un alt pacient al meu vorbește de o vacanță foarte apropiată și afirmă că există, pe lângă două hanuri cunoscute, un al treilea care se leagă pentru el de o anume amintire și al cărui nume mi-l va spune într-o clipă. Eu contest existența celui de-al treilea han și invoc, în sprijinul celor spuse, faptul că am trecut prin locul respectiv șapte veri la rând și că-l cunosc, în consecință, mult mai bine decât interlocutorul meu. Excitat de contradicție, acesta sfârșește prin a-și aminti numele. Hanul se numește *Der Hochwartner*. Sunt obligat să cedez și mărturisesc că am locuit timp de șapte veri în vecinătatea imediată a acestui han a cărui existență o tăgăduisem adineauri. Dar de ce uitasem hanul

și numele său? Cred că datorită faptului că numele seamănă mult cu cel al unuia dintre confrății mei în specialitate, locuind la Viena; el se raportează deci pentru mine la un complex „profesional”.

c) Altădată, fiind pe punctul de a lua un bilet în gara *Reichenhall*, nu pot să-mi amintesc numele celei mai apropiate gări mari cu toate că trecusem pe acolo adesea. Sunt obligat să mă pun serios pe căutat pe hartă.

Această gară se numește *Rosenheim*. Văd imediat în virtutea cărei asociații numele ei mi-a scăpat. Înainte cu o oră, făcusem o vizită surorii mele aflată în vacanță în apropiere de *Reichenhall*. Sora mea se numește *Rose*; locul unde locuiește era deci pentru mine un *Rosenheim* (Popasul Rosei). Astfel că, în acest caz uitarea a fost determinată de un „complex familial”.

d) Sunt în stare să dovedesc această acțiune, cu adevărat devastatoare a „complexului familial” pe o întreagă serie de exemple.

Într-o zi, se prezintă pentru consultație un tânăr. E fratele cel mai mic al unuia dintre pacienții mei; l-am văzut deja de nenumărate ori și m-am obișnuit să folosesc prenumele când îi vorbesc. Când am vrut apoi să povestesc despre vizita lui, am fost absolut incapabil, în ciuda tuturor artificiilor la care am recurs, să-mi amintesc acest prenume care, o știam foarte bine, nu avea nimic extraordinar. Am ieșit atunci în stradă și am început să citesc firmele; prima dată când numele mi-a căzut sub ochi, l-am recunoscut fără ezitare. Analiza mi-a dezvăluit că stabilisem, între tânărul meu vizitator și propriul meu frate, o comparație care implica această întrebare reprimată: într-o situație analoagă, fratele meu s-ar comporta în același fel, sau mai bine? Asocierea exterioară între ideea privind propria mea familie și cea referitoare la o familie străină era favorizată de acea circumstanță pur întâmplătoare că cele două mame purtau același prenume: *Amalia*. Doar mai târziu am înțeles numele de substituție: *Daniel* și *Franz*, care mi-au venit în minte, fără

a mă edifica asupra situației. Aceste două nume, ca și Amalia, sunt nume de personaje din „*Hoții*” de Schiller, de care se leagă o comedioară bulevardieră a vienezului *Daniel Spitzer*.

e) Altădată, mă găsesc în imposibilitatea de a-mi aminti numele unuia dintre pacienți care făcea parte dintre cunoscuții mei din tinerețe. Analiza m-a obligat să fac un lung ocol, înainte de a-mi revela acest nume. Bolnavul își manifestase teama de a deveni orb; ceea ce deșteptă în mine amintirea unui tânăr care devenise orb în urma unei răni datorate unei arme de foc; această amintire, la rândul ei, făcu să se ivească imaginea unui alt tânăr care se sinucisese cu un foc de revolver și care purta același nume cu primul pacient cu care nu avea, de altfel, nici o înrudire. Dar n-am regăsit numele decât după ce mi-am dat seama că raportasem inconștient la o persoană din propria mea familie așteptarea angoasantă a nenorocirii care îi lovise pe cei doi tineri de care tocmai am vorbit. În acest fel gândirea mea e traversată de un curent constant de „legături personale” despre care n-am în general cunoștință, dar care se manifestă prin uitarea numelor. E ca și cum ceva m-ar pune să leg de propria mea persoană tot ceea ce am intenția să spun sau să povestesc referitor la alte persoane, ca și cum orice informație referitoare la ceilalți ar trezi complexe mele personale. Nu este vorba aici, cu siguranță, de o particularitate individuală; dar mai curând o indicație privind felul în care trebuie să înțelegem ceea ce este „altul”, adică ceea ce nu este noi-înșine. Și, în plus, am motive să cred că la alți indivizi lucrurile se petrec exact ca la mine.

Cel mai frumos exemplu de acest fel este acela povestit mie de un domn Lederer. Acesta întâlnește, în cursul călătoriei de nuntă, un tip pe care abia îl cunoscuse și pe care trebui să-l prezinte tinerei sale soții. Dar întrucât îi uitase numele, ieși din încurcătură, prima dată, printr-un murmur indistinct. Întâlnind apoi același tip a doua oară, (și la Veneția întâlnirile între călători sunt inevitabile) îl trase deoparte și îl

rugă să-l scoată din încurcătură, spunându-i numele pe care, din nefericire, îl uitase. Răspunsul străinului arată că acesta era un profund psiholog: „Înțeleg că nu mi-ați reținut numele. Mă numesc ca și dumneavoastră: Lederer!“ Nu te poți apăra împotriva unui sentiment puțin dezagreabil, când îți regăsești, propriul nume purtat de un străin. Am încercat recent foarte clar un sentiment de acest gen, când am văzut prezentându-mi-se la consultație un domn care-mi spuse că se numește S. Freud. Iau, totuși, act de asigurarea unuia dintre criticii mei care afirmă că el se comportă în cazurile de acest fel de o manieră opusă mie.

f) Efectul „legăturii personale“ se regăsește în cazul următor, comunicat de dl. Jung¹:

„Un domn Y iubea pentru totdeauna o femeie care nu întârzie să se căsătorească cu un domn X. Or, cu toate că Y îl cunoaște de mult timp pe X și chiar era cu acesta în relații de afaceri, îi uita, în mod constant, numele, astfel încât adesea era obligat, când voia să-i scrie lui X, să întrebe terțe persoane care-i este numele.“

În acest caz, totuși, motivele uitării sunt mai transparente decât în cele precedente, impuse de legea, „legăturii personale“. Aici uitarea apare ca o consecință directă a antipatiei pe care Y o nutrea față de fericitul său rival; nu vrea să știe nimic despre acesta: „nici o referință despre el.“²

g) Motivul uitării unui nume poate, de asemenea, să aibă un caracter mai subtil și să rezide într-un fel de mânie, ca să zicem așa „sublimată“, în privința purtătorului. Astfel că o domnișoară J. de K., din Budapesta, scrie:

„Mi-ai compus o teorie simplă. Am observat, îndeosebi, că oamenii dotați pentru pictură nu înțeleg nimic din muzică și invers. În urmă cu câțva timp, mă întrețineam cu cineva căruia i-am spus: „Până în prezent constatarea mea s-a

1 C. G. Jung — „Dementia praecox“, p. 52

2 Vers din Heine: „Nicht gedacht soll seiner werden!“

verificat întotdeauna, cu excepția unui singur caz.” Dar când am vrut să spun numele acestei singure persoane care făcea excepție de la regulă, am fost incapabilă să mi-l amintesc, știind că purtătorul acestui nume este unul dintre prietenii mei cei mai apropiați. Auzind, câteva zile mai târziu, pronunțat din întâmplare acest nume, l-am recunoscut imediat ca fiind cel al demolatorului teoriei mele. Mânia care, fără să-mi dau seama, mă cuprinsese față de el, s-a manifestat prin uitarea numelui său care-mi era totuși atât de familiar.”

h) În cazul următor, comunicat de dl. Ferenczi și a cărei analiză e instructivă mai ales prin explicarea substituțiilor (ca Botticelli - Boltraffio, în loc de Signorelli), „legătura personală” a provocat uitarea unui nume pe o cale un pic diferită.

„O doamnă, încercând să vorbească despre psihanaliză, nu poate să-și amintească numele psihiatrului Jung. În locul acestui nume apăreau substituțiile următoare: Kl., (un nume) - Wilde - Nietzsche - Hauptmann. Referitor la Kl., se gândea imediat la doamna Kl., care era o persoană afectată, dichisită, dar părând mai tânără decât este în realitate. Ea nu îmbătrânește. Ca noțiune superioară, comună la Wilde și Nietzsche ea dă: „maladie mintală”. Zise apoi pe un ton batjocoritor: „voi, ceilalți freudieni, căutați cauzele bolilor mintale până deveniți voi înșivă *mintal bolnavi*”. Și, din nou: „Nu-i suport pe Wilde și Nietzsche. Nu-i înțeleg. Nu mă pot opri să spun că sunt, și unul, și celălalt, homosexuali; Wilde avea slăbiciune pentru *tineri*” (cu toate că a pronunțat în această ultimă frază, drept că, în ungurește, numele corect¹, ea era încă incapabilă să și-l amintească).

Referitor la Hauptmann, ea se gândea la Halbe², apoi la Tinerețe³ și abia atunci, după ce i-am orientat atenția spre

1 Femeia respectivă căuta numele psihiatrului Jung; or, în germană, înseamnă *tânăr* (n.t.)

2 Halbe - autor dramatic german, ca și Hauptmann.

3 „Tinerețe” este titlul unei piese de Halbe.

cuvântul „tinerețe” a observat că *Jung* era numele pe care-l căuta.

De altfel, femeia aceasta pierzându-și soțul pe când avea 39 de ani și renunțând la orice speranță de a se recăsători, avea destule motive să se sustragă oricărei amintiri referitoare la vârstă. Ceea ce e remarcabil în acest caz, este asocierea pur internă (asocierea de conținut) între numele de substituție și numele căutat și absența asocierilor tonale.

i) Iată un alt exemplu de uitare a numelui, subtil motivată și pe care însuși cel interesat a reușit s-o elucideze.

„Cum alesese, cu titlu de lucrare suplimentară, filozofia, examinatorul mă întrebă despre doctrina lui Epicur și-mi ceru numele filozofului care, în secolele anterioare, s-au ocupat cu această doctrină. I-am spus numele lui Pierre Gassendi despre care auzisem precis vorbindu-se la cafenea, cu două zile mai înainte, ca un discipol al lui Epicur. La întrebarea mirată a examinătorului: „cum de știți asta?” am răspuns fără ezitare că mă interesam de multă vreme de acest filozof. Ceea ce mi-a atras mențiunea *magna cum laude* (primită cu elogii), dar, din nefericire, în continuare, o tendință invincibilă de a uita numele lui Gassendi. Cred că, dacă nu pot acum, în ciuda tuturor eforturilor să rețin acest nume, e datorită muștrărilor de conștiință pe care le am. Ar fi fost mult mai bine pentru mine să nu-l cunosc în afara examenului”.

Or, pentru a înțelege intensitatea aversiunii pe care subiectul nostru o încearcă amintindu-și de această perioadă a examenelor sale, trebuie să știm că el dă o înaltă valoare titlului de doctor, astfel că amintirea respectivă nu ar face decât să diminueze în ochii lui această valoare.

j) Întercalez aici încă un exemplu de uitare a numelui unui oraș, exemplu mai simplu ca precedentele, dar toți cei care sunt familiarizați cu acest gen de cercetări îl vor găsi cu totul verosimil și instructiv. Numele unui oraș italian scapă amintirii din cauze marii sale asemănări tonale cu un prenume feminin, de care se leagă numeroase amintiri

afective despre care comunicarea nu dă, pe de altă parte, o enumerare completă. Domnul S. Ferenczi, din Budapesta, care a observat acest caz la el însuși, l-a tratat, și pe bună dreptate, cum ar analiza un vis, sau o idee nevrotică.

„Mă aflu la o familie prietenă unde s-a discutat, între altele, despre orașe din nordul Italiei. Cineva remarcă, referitor la acestea, că se poate încă observa în aceste orașe influența austriacă. Se citează numeroase dintre aceste orașe: vreau, eu însumi, să numesc unul, dar numele lui nu-mi vine în minte, cu toate că știu că am petrecut acolo două zile foarte plăcute, ceea ce nu se potrivește deloc cu teoria uitării formulată de Freud. În locul numelui căutat, numele și cuvintele următoare apar în mintea mea: *Capua*, — *Brescia*, — *Leul din Brescia*.

Acest leu, îl văd ca și cum ar fi în fața ochilor, sub forma unei *statui de marmură*, dar constat imediat că seamănă mai puțin cu leul monumentului libertății din Brescia (din care n-am văzut decât o reproducere) decât cu leul din marmură pe care l-am văzut la *Lucerna*, pe *mormântul gărzilor elevețiene căzute la Tuileries* și a cărei reproducere miniaturală se găsește pe un raft al bibliotecii mele. Regăsesc, în fine, numele căutat: este *Verona*.

Recunosc, fără exitare, cine e de vină pentru această amnezie. Vinovată nu este alta decât o fostă servitoare a familiei pe care o întâlnisem deunăzi. Se numea *Veronique*, în ungurește *Verona*, și îmi era foarte antipatică, din cauza fizionomiei sale absolut respingătoare, a *vocii sale aspre și țipătoare*, a familiarității insuportabile (la care se simțea îndreptățită în urma anilor numeroși de serviciu în casă). Maniera tiranică cu care îi trata în acea vreme pe copii din casă îmi era la fel de intolerabilă. Știam acum ce semnificase numele de substituție.

Pentru *Capua* am găsit imediat ca asociere *caput mortuum*: într-adevăr, adesea, am comparat capul servitoarei *Veronique* cu un craniu de cadavru. Cuvântul *Kapezi* (rapacitate pentru bani) a contribuit, cu siguranță, la această

deplasare. Am găsit la fel de evidente traseele asocierii mai directe care leagă unul de altul Capua și Verona, în calitate de unități geografice și cuvinte italiene având același ritm.

La fel în ce privește Brescia; dar aici încă am găsit asocieri de idei care s-au efectuat conform unor căi laterale complicate.

Antipatia mea era, la un moment dat, atât de puternică încât o găseam pe Veronique pur și simplu respingătoare și nu o singură dată m-am întrebat cu mirare cum o asemenea creatură ar putea avea o viață amoroasă și să fie iubită; la simpla idee de a o săruta cineva, îmi spuneam că ar încerca „un sentiment de greață”. Era totuși sigur că o legătură există între ideea de Veronique și aceea a gărzii elvețiene înmormântate.

Numele Brescia este adesea asociat, în Ungaria cel puțin, nu leului, ci numelui unei alte fiare sălbatice. Numele cel mai urât în această țară, ca de altfel și în nordul Italiei, este al generalului *Haynau*, numit în mod curent *hiena din Brescia*. Astfel că de la detestatul general Haynau un curent de idei pornește, prin Brescia, la Verona, în timp ce un alt curent pornește prin ideea *animalului cu voce aspră, dezgropător de morți* (hiena) — idee ce antrenează în continuare reprezentarea unui *monument funerar* — la craniul de cadavru și la dezagrabilul organ vocal pe care-l avea Veronique, atât de detestat de subconștientul meu, la Veronique, cea care într-o vreme exercitase în această casă o tiranie la fel de insuportabilă ca aceea a generalului austriac după luptele pentru libertate din Ungaria și Italia.

Lucerna se leagă de ideea verii pe care Veronique a petrecut-o cu stăpânii săi pe Lacul celor Patru Cantoane, în apropierea acestui oraș; *garda elvețiană* se leagă de amintirea tiraniei pe care a exercitat-o nu numai asupra copiilor, dar chiar și asupra membrilor adulți ai familiei, în calitate uzurpată de „damă de companie”.

Țin să avertizez că, în conștiința mea, această antipatie pentru Veronique aparține lucrurilor de mult timp dispărute.

După epoca despre care vorbesc, această femeie s-a schimbat mult, ca figură și ca maniere, în avantajul ei și, în rarele ocazii când am întâlnit-o, i-am făcut o primire sincer amicală. Dar, ca totdeauna, inconștinetul meu păstrează cu obstinație vechile sale impresii: este „întârziat” și ranchiunos.

Tuileries implică o aluzie la o altă persoană, o franțuzoaică în vârstă care, în numeroase ocazii, a fost adevărata „doamnă de companie” a femeilor din casă, pe care toată lumea, mari și mici, o respectau și de care chiar se temeau puțin. Am fost eu însumi câțva timp „elevul” ei pentru conversația franceză. Referitor la cuvântul „elev”, îmi amintesc că în timpul unui sejur în Boemia de Nord, la fratele vitreg al gazdei mele de astăzi, am râs mult auzindu-i pe țărani din regiune cum îi numesc pe elevii (în germană „Eleven”) academiei forestiere din zonă „lei” (Löwen). E posibil ca această amintire plăcută să fi contribuit la deplasarea ideilor mele de la hienă către leu.”

k) Exemplul care urmează¹ arată, de asemenea, cum un complex personal căruia îi suntem supuși la un moment dat poate provoca, după un timp mai îndelungat, uitarea unui nume.

„Doi oameni, unul mai în vârstă, altul mai tânăr, care, cu șase luni mai înainte, călătoriseră împreună în Sicilia, schimbau impresiile asupra frumoaselor zile, pline de amintiri, pe care le-au petrecut. — Cum se numește, prin urmare, locul, întrebă cel tânăr, unde ne-am petrecut noaptea înainte de a pleca spre Salinunt? Nu e Calatafini? — Nu, răspunde cel în vârstă, cu siguranță nu, dar și eu am uitat numele, cu toate că îmi amintesc toate detaliile șederii noastre acolo. Mi-a fost suficient să bag de seamă că cineva a uitat un nume pe care-l știu, pentru a mă lăsa influențat prin contagiune și să uit, la rândul meu, numele respectiv. Dacă

---

1 Zentralblatt für Psychoanalyse, I, 9, 1991.

am căuta acest nume? Singurul care-mi vine în minte e Caltanissetta, care nu e cu siguranță numele căutat. — Nu, spuse tânărul, numele începe cu un *w* sau cel puțin conține un *w*. — Și totuși, litera *w* nu există în italiană, spuse celălalt. — Mă gândesc la un *v*, dar am spus *w* din obișnuință, sub influența limbii materne. Cel mai în vârstă protestă contra lui *v*: — Cred, zise el, că am uitat o mulțime de nume siciliene. Dacă am face câteva experiențe? Cum se cheamă, de exemplu, locul înalt care, în antichitate, se numea Enna? Ah, da, îmi amintesc: Castrogiovanni. O clipă mai târziu, cel tânăr regăsi numele uitat, strigă: Castelvetro: și e mulțumit că-i poate dovedi interlocutorului că a avut dreptate să spună că numele conținea un *v*. Cel în vârstă ezită încă un timp; dar, după ce se decide să recunoască numele găsit de cel tânăr ca fiind cel exact, vrea să afle care este motivul pentru care i-a scăpat. — Era evident, gândește, pentru că a doua parte a numelui *vetrano* seamănă cu *veteran*. Îmi dau seama perfect că nu-mi place să mă gândesc la *îmbătrânire* și reacționez într-un anumit fel când cineva îmi vorbește de asta. Astfel că, recent, am pus la punct cu asprime un prieten pe care îl stimez mult spunându-i că „a depășit de mult vremea tinereții”, pentru că, exprimându-se pe seama mea în asemenea termeni foarte măgulitori, a adăugat că nu mai eram tânăr. Că toată rezistența mea a fost dirijată contra celei de-a doua părți a numelui Castelvetro, reiese și din faptul că prima silabă a acestui nume se regăsește în Caltanissetta. „Dar numele Caltanissetta? — întrebă tânărul. — Sună pentru mine ca numele de alint al unei tinere femei, recunosc cel în vârstă”. După câteva clipe, adăugă: „Numele actual al înălțimii Enna era, de asemenea un nume de substituție. Și acum îmi dau seama că acest nume de Castrogiovanni, obținut cu ajutorul unei raționalizări, te face

să te gândești la tinerețe (giovane), la fel cu numele de Castelvetro evocă ideea de bătrânețe (veteran).

Vârstnicul crede că astfel s-a explicat uitarea sa. Cât despre cauzele care au provocat aceeași uitare la cel tânăr; ele n-au fost cercetate“

Mecanismul uitării numelor e la fel de interesant ca și cauzele sale. Într-un mare număr de cazuri se uită un nume; nu pentru că trezește el însuși motivele care se opun reproducerii sale; ci pentru că el se apropie, prin consonanța și compoziția sa, de un alt cuvânt contra căruia se dirijează rezistența noastră. Conchidem că această multiplicitate a condițiilor favorizează în mod deosebit producerea fenomenului. Iată câteva exemple:

e) Ed. Hitschmann („Zwei Fälle von Namenvergessen“, Internat. Zeitschr. f. Psychoanalyse, I, 1913).

Cazul II: „M. N. vrea să recomande cuiva librăria *Gilhofer* și *Ranschburg*, dar, cu toate că îi era foarte cunoscută casa, nu-și amintește, în ciuda tuturor eforturilor, decât numele *Ranschburg*. Ușor nemulțumit, se întoarce acasă; dar problema sfârși prin al tulbura în așa fel încât decise să-și trezească fratele, care părea că deja doarme, ca să-l întrebe numele asociatului lui *Ranschburg*. Fratele i-a spus numele fără nici o dificultate. Numele „*Gilhofer*“ evocă imediat în mintea lui M. N. pe cel de „*Gallhof*“, un loc unde a făcut recent, în compania unei fermecătoare tinere, o plimbare despre care păstrează o amintire minunată. Tânăra i-a făcut cadou un obiect care purta inscripția: „În amintirea frumoaselor clipe petrecute la *Gallhof*“ cu câteva zile înainte de momentul uitării numelui „*Gilhofer*“, M. N., închizând brusc sertarul în care păstra obiectul, l-a deteriorat puternic; nu era cu siguranță decât o întâmplare, un accident, dar M. N., familiarizat cu semnificația actelor simptomatice, nu se putea apăra de un sentiment de vinovăție. După acest accident,

se găsea într-o stare sufletească oarecum ambivalentă cu privire la doamna pe care cu siguranță o iubea, dar ale cărei aluzii în vederea unei căsătorii se ciocneau în ce-l privea de o rezistență ezitantă."

b) Dr. Hanns Sachs:

„Într-o conversație având ca obiect localitatea Geneva și împrejurimile sale, un tânăr vru să numească și localitatea *Pegli*, dar nu-i veni în minte decât cu dificultate și în urma unui mare efort de a-și aminti numele. În timp ce se întorcea acasă, se gândi la uitarea acelui nume care îi era totuși atât de familiar și iată că i se ivi în minte cuvântul *Peli* având exact aceeași pronunție.

Știe că *Peli* e numele unei insule în Oceanul Indian, unde locuitorii au conservat câteva obiceiuri remarcabile. A citit descrierea acestor obiceiuri într-o lucrare etnologică și a avut atunci ideea să utilizeze aceste informații în vederea unei ipoteze personale. Își amintește apoi că *Peli* este, de asemenea, locul acțiunii unui roman pe care l-a citit cu interes și plăcere: *Epoca cea mai fericită a lui Van Zauten*, de Laurids Bruun. Ideile ce l-au preocupat aproape fără întrerupere în tot acest timp se legaseră de o scrisoare pe care o primise în aceeași dimineață de la o femeie pentru care nutrea multă afecțiune; această scrisoare îl făcea să întrevadă că va trebui să renunțe la o anume întâlnire stabilită. După ce-și petrecuse ziua într-o stare de mare descurajare, ajunse ca seara să aibă ferma intenție de a-și uita necazul și de a se bucura cât mai mult posibil de plăcerea promisă de o petrecere în compania unor oameni pe care-i stima mult. Cu siguranță că cuvântul *Pegli*, prin asemănarea sonoră cu *Peli* era de natură să tulbure grav proiectul său, căci acest ultim cuvânt nu prezenta pentru el doar un interes pur etnologic, ci evoca, de asemenea, odată cu „epoca cea mai fericită” a vieții sale (prin analogie cu

romanul citat mai sus) toate temerile și toate grijile care l-au încercat în cursul zilei. E semnificativ că această interpretare, totuși atât de simplă, n-a fost obținută decât după ce o a doua scisoare veni să-i transforme tristețea în certitudinea plină de bucurie a unei întâlniri foarte apropiate.“

Dacă ne amintim, referitor la aceste exemple, de cazul, ca să zicem așa, învecinat în care a fost imposibil de regăsit în memorie numele Nervi, constatăm că dublul sens al unui cuvânt poate fi înlocuit cu asemănarea tonală a două cuvinte.

n) După ce, în 1915, a izbucnit războiul cu Italia, am putut face asupra mea această observație — că un mare număr de nume de localități italiene, care îmi erau totuși foarte familiare, mi-au dispărut din memorie. Ca atâția alți germani, îmi luasem obiceiul de a petrece o parte din vacanță pe pământul italian și era sigur pentru mine că uitarea de nume în masă nu era decât expresia ostilității de înțeles față de Italia, ostilitate care, la toți germanii, înlocuise prietenia de altădată. Alături de această uitare a numelor, am observat o alta, indirectă, dar pe care o pot reduce la acțiunea aceleiași cauze. Aveam oricum o tendință de a uita și numele ne-italiene, și examenul mi-a revelat că acesta din urmă aveau totdeauna o asemănare sonoră mai mult sau mai puțin accentuată cu numele italiene. Astfel că am căutat într-o zi să-mi amintesc numele orașului morav Bisenz. Când, în sfârșit, am reușit, după multe dificultăți, am observat imediat că uitarea mea trebuia pusă în legătură cu palatul Bisenzi, din Orvieto. În acest palat se găsește hotelul „Belle Arti“, unde descindeam ori de câte ori făceau un popas la Orvieto. Amintirile deosebit de agreabile pe care le aveam despre acele zile au suferit, natural, o eclipsă sub influența unei schimbări survenite în starea mea sufletească.

Și, acum, n-ar fi poate lipsit de interes să examinăm prin câteva exemple intențiile pe care uitarea numelor este susceptibilă a le satisface.

1. Uitarea numelor având ca scop să asigure uitarea unui proiect

o) A.J. Storfer („Zur Psychopathologie des Alltags“, *Internationale Zeitschr. f. Psychoanalyse*, II, 1914)

„O femeie din Basel află într-o dimineață că prietena sa din copilărie, Selma X., din Berlin, făcându-și călătoria de nuntă, a sosit la Basel unde nu va rămâne decât o zi. Imediat femeia se grăbi spre hotel. Sosind, cele două prietene convin să se reîntâlnească după amiază și să nu se mai despartă până la plecarea berlinezei.

După amiază, cea din Basel uită de întâlnire. Determinismul acestei uitări nu-mi e cunoscut, dar situația cu care avem de-a face (întâlnirea cu o prietenă din copilărie proaspăt căsătorită) face posibile mai multe constelații tipice, susceptibile a se opune unei noi întâlniri. O particularitate interesantă a acestui caz consistă într-un act neîndeplinit ulterior, în intenția inconștientă de a întâi prima uitare. Chiar când trebuia să se întâlnească cu prietena ei din Berlin, cea din Basel se găsea în vizită la alți prieteni. La un moment dat, se vorbea de căsătoria recentă a cântăreței de la Opera din Viena, Kurz. Femeia din Basel se exprimă față de această căsătorie de o manieră foarte critică (!), dar, când vru să pronunțe numele cântăreței, nu putu, spre marea ei decepție, să-și amintească prenumele (se știe că numele monosilabice se pronunță asociate cu prenume). Femeia era cu atât mai contrariată de această slăbiciune a memoriei sale, cu cât o întâlnise adesea pe cântăreața Kurz și numele ei complet (adică precedat de prenume) îi era cu totul familiar. Dar

înainte ca altcineva să aibă timp să-i reamintească acest prenume, conversația și-a schimbat subiectul.

În seara aceleiași zile, femeia noastră din Basel se găsește într-o societate identică, în parte, celei de după amiază. Ca din întâmplare, este din nou vorba de cântăreața vieneză pe care femeia o numește cu dificultate: „Selma Kurz“. De-abia pronunță acest nume, că strigă: „Acum îmi dau seama: am uitat complet că trebuia să mă întâlnesc cu prietena mea Selma, în această după amiază.“ Își privi ceasul și constată că prietena ei trebuia să fie deja plecată.“

Încă n-avem o pregătire suficientă pentru a ne pronunța asupra acestui exemplu, interesant în multe privințe. Cel ce urmează este mult mai simplu: e vorba de uitarea, nu a unui nume, ci a unui cuvânt străin, pentru un motiv în legătura cu o situație dată. Vom remarca încă de pe acum că e vorba de uitarea de nume proprii, de prenume, de cuvinte străine și de șiruri de cuvinte.

În cazul pe care-l vom cita, un tânăr, pentru a-și crea un pretext de a îndeplini un act dorit, uită echivalentul englez al cuvântului *aur*, deci cel prin care acest metal e desemnat prin același cuvânt (*Gold*) în engleză și germană.

p) Hanns Sachs:

„Într-o pensiune de familie, un tânăr făcu cunoștință cu o englezoaică pe care o plăcu. În prima seară, întreținându-se cu ea în limba ei maternă (adică în engleză) pe care el o vorbea destul de bine, și voind să pronunțe în engleză cuvântul *aur*, nu-și aminti, în ciuda tuturor eforturilor, vocabula necesară. În locul cuvântului exact, el găsește cuvântul francez *or*, cuvântul latin *aurum*, cuvântul grec *chrysos* care se prezintă de o manieră așa de obsedantă că ajunge să-i fie dificil să le îndepărteze, cu toate că știe foarte bine că ele nu au nimic în comun cu cuvântul pe care-l caută. Nu găsește în final nici alt mijloc de a se face înțeles decât să atingă inelul de aur pe care femeia îl poartă pe unul din degete; și înțelege, în confuzia sa, că cuvântul

englez pe care-l căuta de atâta timp e întrutotul identic cu cuvântul englez desemnând același obiect: *gold*. Marea semnificație a acestor atingeri determinată de uitare, trebuie căutată, nu doar în dorința pe care toți îndrăgostiții o au, de a se simți în contact imediat cu persoana iubită, ci, de asemenea, în faptul că ne informează asupra intențiilor matrimoniale ale tânărului nostru. Inconștientul femeii, mai ales dacă e dispus spre simpatie cu privire la partener, poate i-ar ghici intențiile erotice disimulate în spatele măștii inofenzive a uitării; și felul în care ea ar accepta și explica atingerea, poate furniza celor doi parteneri un mijloc inconștient, dar foarte semnificativ, de a prevedea rezultatul unui flirt început.

2. Un caz de uitare a unui nume și de falsă amintire

q) Reproduc, după J. Starke, și o interesantă observație asupra uitării și reamintirii unui nume, caracterizată prin faptul că uitarea unui nume e complicată de o deformare a unei fraze dintr-un poem, ca în exemplul referitor la „Logodnica din Corint”. (Această observație e împrumutată din ediția olandeză a prezentei opere, sub titlul: „De inoloed van ons onbewuste in ons dagelyksche leven”, Amsterdam, 1916. Ea a fost publicată în germană în *Internat. Zeitscher für arztliche Psychoanalyse*, IV, 1916).

Un bătrân jurist și lingvist, Z., povestește într-o societate că în timpul studiilor sale universitare a cunoscut un student care era extraordinar de prost și despre prostia căruia ar mai avea o anecdotă de povestit. Nu-și poate totuși aminti numele acestui student; pretinde mai întâi că numele lui începea cu litera W, dar își retrase apoi această supoziție. Își amintește numai că acest student neinteligent a devenit mai târziu negustor de vinuri (Weinhändler). Povestește, în

continuare, o anecdotă despre prostia aceluiasi student, dar se miră tot timpul că nu-și poate aminti numele lui. Sfârși prin a spune: „Era atât de neghiob, că nu reușesc încă să înțeleg cum de am putut, e drept, repetând la nesfârșit, să reușesc a-i întipări în minte un pic de latină. După o clipă își amintește că numele căutat se sfârșește cu ...*man*. L-am întrebat atunci dacă un alt nume având aceeași terminație îi vine în minte. Răspunse: „*Erdmann*.“ — Cine e? — „Era și el un student contemporan cu mine.“ Fiica sa îi atrage atenția totuși că există și un profesor care se numește Erdmann. Căutând între amintirile sale, Z. găsește că acest profesor, recent, n-a consimțit să publice decât în formă prescurtată, în revista pe care o conducea, una dintre lucrările sale, ale cărei idei nu le împărtășea întrutotul, și că Z. a fost foarte afectat de acest lucru. (Pe de altă parte, aflu ulterior că Z. s-ar fi ambiționat altădată să devină profesor în aceeași specialitate pe care o practică astăzi profesorul Erdmann; este deci posibil că și sub acest raport numele Erdmann atingea o coardă sensibilă). Și iată, că-și amintește subit numele studentului neinteligent: *Lindeman*! Cum își amintise deja anterior că numele se termina în ...*man*, cuvântul *Linde* a suferit deci o refulare mai îndelungată. Rugat să spună ceea ce îi vine în minte referitor la *Linde*, răspunde mai întâi: „nimic“. La insistențele mele și cum i-am spus că nu e posibil să nu se gândească la nimic referitor la acest cuvânt, îmi zice, înălțând privirea și desenând cu brațele un gest în aer: „Ei, bine, un *tei* (*Linde* — *tei*) e un arbore frumos.“ E tot ce găsi de spus. Toată lumea tăcu, oprindu-se din lectură sau din altă ocupație și ascultă câteva clipe după aceea recitarea visătoare a lui Z.:

„Steht er mit festen
Gefügigen Knochen
Auf der Erde
So reicht er nicht auf
Nur mit die *Linde*
Oder der Rebe
Sich zu vergleichen.“

(Atunci când se ține
pe pământ cu picioarele
solide și suple, nu
ajunge să se compare
cu *teiul* sau cu
vița de vie.)

Am scos un strigăt de triumf: — L-am prins, în sfârșit, pe Erdmann al dumitale: acest om care „se ține pe pământ“, deci *omul pământului* (Erdmann sau Erdmann) nu reușește să se compare cu *teiul* (Linde), deci cu *Lindeman* sau cu *vița de vie* (Rebe), deci un negustor de vinuri (Weinhändler). În alți termeni: acest *Lindeman*, student neinteligent, devenit mai târziu negustor de vinuri, era chiar un neghiob, dar *Erdmann* este un neghiob și mai mare încă, incomparabil cu Lindeman.

Astfel de discursuri disprețuitoare sau batjocoritoare, pronunțate în inconștient, sunt foarte frecvente; de asemenea, pot afirma că principala cauză a uitării numelui a fost găsită.

Am întrebat apoi din ce poezie fuseseră extrase versurile citate. Z. răspunde că ele făceau parte dintr-o poezie de Goethe care, credea el, începea astfel:

„Edele sei der Mensch
Hilfreich und gut!“

(Omul să fie nobil, milos
și bun!)

și adăugă că își amintește, de asemenea, următoarele versuri:

„Un hebt er sich aufwärts
So spielen mit ihm die Winde.“

(Și când se îndreptă
Vânturile se joacă cu el.)

În ziua următoare, am căutat această poezie de Goethe și am putut constata că era un caz mult mai interesant (dar, de asemenea, mult mai complicat) decât ne-a părut la prima vedere.

a) Primele două versuri citate (vezi mai sus) erau astfel:

„Steht er mit festen

Markigen (plin de sevă; și nu *gefügigen*) Knochen“...

„Picioarele *suple*“ era o combinație puțin cam singulară; dar nu m-am oprit aici.

b) Și iată versurile următoare din această strofă:

„Auf der wohlbegründeten
Dauernden Erde
Reich er nicht auf
Nur mit der *Eiche*

(Pe pământul solid
și durabil
n-ajunge să se compare
cu stejarul sau cu

Oder der Rebe
Sich zu vergleichen.“?

vița de vie.)

Nu e deci vorba de *tei* (*Linde*) în toată această poezie. Înlocuirea stejarului (*Eiche*) prin *tei* (*Linde*) nu s-a efectuat (în inconștientul său) decât pentru a face posibil jocul de cuvinte: „Pământ — *Tei* — Vița de vie“ (*Erde* — *Linde* — *Rebe*).

c) Această poezie e intitulată: „Limitele umanității“ și conține o comparație între atotputernicia zeilor și slăbiciunea oamenilor. Dar poezia care începe prin versurile: „*Edel sei der Mensch, Hilfreich und hut*“ nu e deloc ceea de la care Z. și-a împrumutat strofa citată. Ea se află câteva pagini mai departe și se intitulează: „Divinul“, conținând, de asemenea, gânduri asupra zeilor și oamenilor. Cum această chestiune nu a fost aprofundată, aș putea cel mult presupune că ideile asupra vieții și morții, asupra posibilului și eternului, asupra fragilității proprii vieții a lui Z. și asupra morții viitoare au putut în aceeași măsură să joace un rol în determinarea uitării care s-a produs în acest caz. În unele dintre aceste cazuri a trebuit să recurg la anumite subtilități ale tehnicii psihanalitice pentru a explica uitarea unui nume. Pe cei ce vor să afle mai multe detalii asupra acestui gen de muncă îi trimit la o comunicare a domnului E. Jones (din Londra) tradusă din engleză în germană („*Analyse eines Falles von Namenvergessen*“). Domnul Ferenczi a observat că uitarea numelor poate să se producă și sub formă de simptom isteric. El revelează un mecanism mai îndepărtat de cel care conduce la actele ratate. Comunicarea următoare ne va face să înțelegem diferența:

„Am acum la tratament o pacientă care, cu toată că e dotată cu o memorie bună, nu-și poate aminti numele proprii, chiar cele mai uzuale, chiar cele care îi sunt cele mai familiare. Analiza a arătat că acest simptom îi servea în a-și demonstra ignoranța. Or, această insistență demonstrativă asupra propriei ignoranțe era o formă de reproș la adresa

părinților săi pentru că nu au vrut să-i ofere o instrucție superioară. Ideea ei fixă privind curățenia (psihoza de stăpână a casei) provine în parte din aceeași sursă. Ea are aerul de a spune astfel părinților: „n-ați făcut din mine altceva decât o menajeră”.

Aș putea multiplica exemplele de uitare de nume și aprofunda discuția, dar prefer să nu abordez, referitor la o singură chestiune, cea mai mare parte a punctelor de vedere pe care le-am putea avea în vedere în continuare, în legătură cu alte probleme. Să-mi fie permis totuși a rezuma în câteva propoziții rezultatele analizelor citate:

Mecanismul uitării numelor (sau, mai exact, uitării temporare a numelor) consistă în obstacolul care opune reproducerii dorite a numelui o înlănțuire de idei străine acestui nume și inconștiente.

Între numele afectat și complexul perturbator poate exista un raport preexistent sau un raport care se stabilește, urmând căi în aparență artificioase, în favoarea unor asocieri superficiale (exterioare).

Cele mai eficace, printre complexele perturbatoare, sunt cele care implică legături personale, familiare, profesionale.

Un nume, grație sensurilor sale multiple aparține mai multor ansambluri de idei (complexe), adesea nu poate intra decât dificil în raport cu un ansamblu de idei date, deoarece este împiedicat de faptul că face parte dintr-un alt complex, mai puternic.

Printre cauzele acestor tulburări, notăm pe primul loc și cu un plus de claritate dorința de a evita un sentiment neplăcut sau penibil pe care o asemenea amintire dată e susceptibilă de a-l provoca.

De o manieră mai generală, se pot distinge două varietăți principale de uitare a numelor: un nume e uitat, fie pentru că amintește el însuși de un lucru neplăcut, fie pentru că se leagă de un altul, susceptibil de a provoca un sentiment neplăcut. Deci, reproducerea numelor e tulburată

fie din cauza numelor înseși, fie datorită asocierilor lor mai mult sau mai puțin îndepărtate.

O privire aruncată asupra acestor propoziții generale permite să se înțeleagă pentru ce uitarea trecătoare a numelor constituie unul din actele ratate cele mai frecvente.

Suntem totuși departe de a fi notat toate particularitățile fenomenului în chestiune. Vreau încă o dată să atrag atenția asupra faptului că uitarea numelor e contagioasă în cel mai înalt grad. Într-o conversație între două persoane e suficient ca una să pretindă că a uitat un nume sau altul, pentru ca același nume să-i scape și celuilalt. Numai persoana la care uitarea e un fenomen indus, regăsește mai ușor numele uitat. Această uitare „colectivă” care, riguros vorbind, reprezintă unul dintre fenomenele prin care se manifestă psihologia, maselor, n-a făcut însă obiectul cercetărilor psihanalitice. Th. Reik a putut da o bună explicație asupra acestui remarcabil fenomen, referitor la un singur caz, deosebit de frumos¹:

Într-o mică adunare de universitari, în care se găseau și două studenți la filozofie, se vorbea de numeroase chestiuni ce priveau istoria civilizațiilor și a științei religiilor referitoare la originea creștinismului. Una dintre tinere, care luase parte la conversație, își aminti că a găsit, într-un roman englez, pe care-l citise recent, un tabel interesant al curentelor religioase în care era vorba chiar despre această epocă. Ea adăugă că toată viața lui Cristos, de la nașterea sa, până la moarte, era descrisă în acest roman al cărui titlu nu și-l putea aminti (cu toată că păstra o amintire vizuală foarte clară a copertii cărții și a aspectului tipografic al titlului). Trei dintre domnii prezenți declarară că știu și ei acest roman, dar, fapt singular, la fel ca tânăra respectivă, erau incapabili să-și amintească titlul.

Doar tânăra consimți să se supună analizei în care să găsească explicația uitării sale. Vom spune că titlul cărții era „Ben Hur” (de Lewis Wallace). Amintirile de substituție au

1 Th. Reik - „Ueber Kollektives Vergessen”, 1920

fost: *ecce homo — homo sum — quo vadis?* Tânăra înțelege ea însăși că a uitat titlul pentru că el conține o expresie pe care „nici eu, și nici oricare altă fată nu ne-am decide s-o întrebuițăm, mai ales în privința tinerilor”. Analiza foarte interesantă a permis de a duce mai departe această explicație. Legătura odată stabilită, traducerea cuvântului *homo* (om) prezintă, la fel, o semnificație îndoielnică, Th. Reik conchide: tânăra trata cuvântul uitat, ca și cum, pronunțând titlul suspect, ar fi recunoscut în fața tinerilor dorințe pe care le consideră ca neconvenind persoanei sale și le refuză ca fiind penibile. Mai scurt: fără să-și dea seama, ea consideră enunțul titlului *Ben Hur*¹ ca echivalând unei oferte sexuale și uitarea corespunde unei apărări contra tentațiilor inconștiente de acest gen. Avem motive să credem că procesul inconștient analog a determinat uitarea la ceilalți tineri. Inconștientul lor a sesizat veritabila semnificație a uitării fetei... Altfel spus, ei au interpretat-o... Uitarea tinerilor exprimă o deferență pentru această atitudine discretă a fetei... S-ar spune că prin subita ei lacună de memorie, această le-a oferit o semnificație clară a ceva ce inconștientul lor a înțeles imediat.

Se întâlnește și o uitare continuă a numelor în care serii întregi de nume se sustrag memoriei. Dacă recurgem, pentru a regăsi un nume uitat, la altele de care el leagă strâns, acestea, pe care am vrea să le utilizăm ca puncte de reper, ne-ar scăpa imediat, la rândul lor. În acest fel, uitarea se extinde de la un nume la altul, ca pentru a dovedi existența unui obstacol dificil de trecut.

---

1 Titlul romanului, *Ben Hur*, include cuvântul *Hur* care se aseamănă cu *Hure* - prostituată, în germană (n.t.)

Capitolul al patrulea

Amintiri ale copilăriei și amintiri-ecran

Într-un alt articol (publicat la 1899 în *Monatsschrift für Psychiatrie und Neurologie*) am putut demonstra natura tendențioasă a amintirilor noastre acolo unde bănuim cel mai puțin. Am plecat de la acel fapt bizar că primele amintiri din copilărie ale unei persoane se leagă cel mai adesea de lucruri indiferente și secundare, în timp ce în memoria adulților nu rămâne nici o urmă (vorbesc de o manieră generală, nu absolută) a impresiilor puternice și afective ale acestei epoci. Cum se știe că memoria operează o alegere între impresiile ce-i se oferă, suntem obligați să presupunem că această alegere se efectuează în copilărie după alte criterii decât în perioada maturității intelectuale. Dar un examen mai aprofundat demonstrează că această supoziție este inutilă. Amintirile din copilărie își datorează existența unui proces de deplasare; ele constituie reproducerea substitutivă a altor impresii, realmente importante, a căror analiză le descoperă existența, dar a căror reproducere directă întâmpină rezistență. Or, cum își datorează conservarea, nu propriului conținut, ci unui raport de asociere care există între acest conținut și un altul, refulat, ele își justifică numele de „amintiri-ecran”¹ pe care l-am acordat.

---

1 Se mai poate întâlni și termenul de „amintire de acoperire” (din fr. *souvenir de couverture*, sau it. *ricordo di copertura*; în engl. - *screen-memory*) (n.t.).

În articolul respectiv n-am pomenit decât în treacăt, departe de a epuiza, toată multitudinea și varietatea legăturilor și semnificațiilor acestor amintiri. Într-un exemplu minuțios analizat, am relevat o particularitate a relațiilor *temporale* între amintirile de protecție și conținutul pe care-l disimulează. În cazul de care era vorba atunci, amintirea-ecran aparținea clar unuia din primii ani ai copilăriei, în timp ce acest an, rămas aproape inconștient sub raportul reprezentării sale în memorie, se referea la o perioadă ulterioară a vieții subiectului. Am dat acestui fel de deplasare numele de deplasare *retrogradă*. Se observă poate încă și mai des cazul opus, acela în care o impresie indiferentă unei epoci posterioare se instalează în memorie cu titlul de „amintire-ecran” doar pentru că se leagă de un eveniment anterior în care reproducerea directă e împiedicată de anumite rezistențe. Acestea ar fi amintirile de protecție *anticipante*, sau care au suferit o deplasare progresivă. Esențialul care interesează memoria se găsește, din punct de vedere al timpului, situat *în spatele* amintirii-ecran. Un al treilea caz mai este posibil, cel în care amintirea-ecran se leagă de o impresie pe care o acoperă nu numai datorită conținutului, ci chiar pentru că îi este alăturată în timp: aceasta ar fi amintirea-ecran *contemporană* sau *simultană*.

Care e proporția amintirilor noastre făcând parte din categoria amintirilor de protecție? Ce rol joacă acestea din urmă în diversele procese intelectuale de natură nevrotică? Iată tot atâtea din problemele pe care nu le-am putut aprofunda în articolul citat mai sus și pe care nici aici nu le voi lua mai mult în discuție. Tot ceea ce îmi propun să fac acum este de a demonstra similitudinea care există între uitarea numelor însoțită de false amintiri și formarea amintirilor-ecran.

La prima vedere, diferențele între aceste două fenomene par mai evidente decât analogiile. Într-un caz e vorba de nume proprii; în altul e vorba de amintiri complete, de evenimente real sau mental depășite; uneori, e vorba de o

oprire manifestă care ne frapează prin bizareria sa: câteodată, de o tulburare momentană (căci numele pe care l-am uitat a putut fi reprodus mai înainte de o sută de ori exact și poate fi regăsit chiar mâine); alteori de o posesie durabilă, fără întrerupere, căci amintirile din copilărie indiferente par să nu ne părăsească în timpul unei bune părți din viața noastră. Enigma pare a avea în ambele categorii de cazuri o orientare diferită. Ceea ce ne trezește curiozitatea științifică în primul caz, e uitarea; în cel de-al doilea, e conservarea. Dar, în urma unui examen cât de cât aprofundat, se constată că, în ciuda diferențelor care există între cele două fenomene din punct de vedere al materialelor psihice și al duratei, ele prezintă analogii care anulează acestor diferențe orice importanță. Și într-un caz și în celălalt, e vorba de o defecțiune a memoriei în care se reproduce nu amintirea exactă, ci altceva care o înlocuiește. În uitarea numelor, memoria funcționează, dar ne furnizează nume de substituție. În cazul amintirilor-ecran, e vorba de uitarea altor impresii, mai importante. În cele două cazuri, o senzație intelectuală ne avertizează de intervenția unei tulburări a cărei formă variază de la un caz la altul. În uitarea numelor, *știm* că numele de substituție sunt *false*; cât despre amintirile-ecran, ne întrebăm doar, cu mirare, de unde ne vin. Și pentru că analiza psihologică ne poate arăta că formațiunile de substituție se fac în ambele cazuri în același fel, în favoarea unei deplasări ce urmează unei asocieri superficiale, diferențele care există între cele două fenomene în ceea ce privește natura materialelor, duratei și centrului în jurul căruia ele evoluează, sunt cu atât mai mult de natură a ne face să sperăm că au descoperit un principiu important și aplicabil tot atât de bine și uitării numelor și amintirilor-ecran. Acest principiu general ar fi următorul: oprirea funcționării sau funcționarea defectuoasă a facultății de reproducere mnemotică, arată cel mai adesea că nu bănuim intervenția unui factor *parțial*, a unei *tendințe*, care favorizează asemenea amintire sau caută să se opună alteia.

Problema amintirilor din copilărie îmi pare într-atât de importantă și interesantă că aş vrea să-i mai consacru câteva remarci care depăşesc punctele de vedere în vigoare până în prezent.

Până la ce vârstă apar amintirile din copilărie? Există, după câte cunosc, câteva cercetări asupra problemei, printre altele, cele făcute de V. și C. Henri¹ și Potwin², din care reiese că există în această privință mari diferențe individuale, numeroși subiecți făcând să apară primele lor amintiri la vârsta de șase luni, pe când alții nu-și amintesc nici un eveniment din viața lor anterioară celui de-al șaselea sau optulea an. Dar de ce țin aceste diferențe și care este semnificația lor? Evident, nu e suficient să aduni printr-o anchetă în mare materialele referitoare la problema în cauză; aceste materiale ar mai trebui elaborate și de fiecare dată cu concursul și participarea persoanei interesate.

După părerea mea, este nedrept să se accepte ca un fapt natural fenomenul amneziei infantile, al absenței amintirilor referitoare la primii ani de viață. Ar trebui mai degrabă să se vadă în acest fapt o ciudată enigmă. Se uită faptul că chiar un copil de patru ani este capabil de o muncă intelectuală foarte intensă și o viață afectivă foarte complicată, și ar trebui mai curând să ne mirăm constatând că toate aceste procese psihice lasă atât de puține urme în memorie, atunci când avem toate motivele să admitem că toate faptele uitate din viața copilăriei au exercitat o influență determinantă asupra dezvoltării ulterioare a persoanei. Cum se face deci că, în ciuda acestor influențe incontestabile și incomparabile, ele au fost uitate? Neavând încotro, trebuie să admitem că amintirea (concepută ca o reproducere conștientă) e supusă unor condiții cu totul speciale care, până în prezent, au scăpat cercetărilor noastre. Este foarte posibil ca uitarea infantilă să ne ofere mijlocul de a înțelege

1 „Anchetă asupra primelor amintiri din copilărie”, 1887

2 „Study of early memories”, 1901.

amneziile care, după cunoștințele noastre cele mai recente, stau la baza formării tuturor simptomelor nevrotice.

Amintiri din copilărie conservate — unele ni se par cu totul de înțeles, altele bizare și inexplicabile. Nu e dificil de reparat anumite erori referitoare la fiecare din aceste categorii. Când supunem unei examinări analitice amintirile păstrate de un om, se constată cu ușurință că nu există nici o garanție a exactității lor. Anumite amintiri sunt incontestabil deformatе, incomplete sau au suferit o deplasare în timp și în spațiu. Afirmația persoanelor examinate că prima lor amintire e plasată, de exemplu, la vârsta de doi ani, nu merită evident încrederea. Se reușește rapid să se găsească motivele care au determinat deformarea și deplasarea faptelor formând obiectul amintirilor, motive care arată în același timp că nu e vorba de simple erori ale unei memorii infidele. În cursul vieții ulterioare, forțe puternice au influențat și fasonat facultatea de a evoca amintirile copilăriei și acestea sunt probabil aceleași forțe care, în general, ne fac atât de dificilă înțelegerea acelor ani.

Amintirile adulților se sprijină, o știm, pe materiale psihice diverse. Unii își amintesc imagini vizuale: amintirile lor au un caracter vizual. Alții sunt de-abia capabili să reproducă contururile cele mai elementare din ceea ce au văzut: după afirmația lui Charcot, acești subiecți se numesc „auditivi” și „motori” și se opun „vizualizărilor”. În cadrul viselor, toate aceste diferențe dispar, deoarece noi visăm totul de preferință în imagini vizuale. La amintirile din copilărie, se observă, ca să zicem așa, aceeași regresie ca în cazul viselor: aceste amintiri au un caracter plastic vizual, chiar și la persoane ale căror amintiri ulterioare sunt lipsite cu totul de element vizual. În acest fel amintirile vizuale se apropie de tipul de amintiri infantile. În ceea ce mă privește, toate amintirile mele din copilărie sunt numai cu caracter vizual: sunt scene plastic elaborate pe care nu le-aș putea compara decât cu tablourile unei piese de teatru. În aceste scene, figurând propria persoană infantilă, cu contururile

sale, cu obiceiurile sale. Această circumstanță e făcută să uimească, căci adulții tipului vizual nu mai văd propria persoană în amintirile lor privind evenimentele ulterioare din viața lor¹. E la fel de contrar tuturor experiențelor noastre să admitem că, în evenimentele în care e autorul sau martorul, atenția copilului se concentrează asupra lui însuși, în loc de a se concentra asupra impresiilor venite din exterior. Toate acestea ne obligă să admitem că ceea ce găsim în preținsele amintiri din prima copilărie, nu sunt urme veritabile ale evenimentelor reale, ci o elaborare ulterioară a acestor urme care s-a efectuat sub influența diferitelor forțe psihice intervenite ulterior. În acest fel „amintirile din copilărie” dobândesc, în general, semnificația de „amintiri de protecție” și în același timp, o remarcabilă analogie cu amintirile din copilăria popoarelor, așa cum figurează ele în mituri și legende.

Toți cei care au avut ocazia să practice psihanaliza pe un anumit număr de persoane, au adunat cu siguranță un mare număr de exemple de „amintiri-ecran” de toate felurile. Dar comunicarea acestor exemple s-a făcut extraordinar de dificil, datorită chiar naturii raporturilor care, după cum am arătat, există între amintirile din copilărie și viața ulterioară; pentru a descoperi într-o amintire din copilărie o „amintire-ecran”, ar trebui adesea să facem să deruleze în fața ochilor experimentatorului toată viața persoanei examinate. N-am reușit decât rar să expunem o amintire din copilăria izolată, detașând-o de ansamblu. Iată aici un exemplu foarte interesant:

Un tânăr de 24 de ani păstrează de când avea cinci ani amintirea tabloului următor. E așezat, în grădina unei case de țară, pe un scaun mic, lângă mătușa sa, ocupată să-i întipărească în minte literele alfabetului. Diferența între *m* și *n* îi produce multe dificultăți și o rugă pe mătușă să-i

---

¹ Cred că pot afirma în urma anumitor informații că am obținut acest lucru. (na).

spună cum poate recunoaște pe unul și pe celălalt. Mătușa îi atrase atenția asupra faptului că litera *m* are un picior în plus față de litera *n*. Nu avem nici un motiv de a contesta autenticitatea acestei amintiri din copilărie, dar semnificația amintirii nu a apărut decât mai târziu, când s-a constatat că e posibil de a o interpreta ca o reprezentare (substitutivă) simbolică a unei alte curiozități a copilului. Căci, așa cum voia să cunoască atunci diferența între *m* și *n*, va căuta mai târziu să afle diferența care există între băieți și fete și a acceptat de bunăvoie să fie instruit în privința acestui subiect de mătușa respectivă. A sfârșit prin a găsi că diferența între băieți și fete e aceeași ca între *m* și *n*, știind că băiatul are ceva în plus față de fată, și perioada în care a intrat în posesia acestor informații este cea în care îi apare amintirea lecției privind alfabetul.

Iată un alt exemplu, referitor la a doua copilărie. E vorba de un bărbat de 40 de ani, cu multe decepții în viața sentimentală. Era primul născut din nouă copii. Avea deja cincisprezece ani la nașterea celei mai tinere dintre surorile sale, dar afirmă că n-a știut niciodată că mama sa a fost însărcinată. Văzându-mă neîncrezător, face apel la amintirile sale și sfârșește prin a-și aduce aminte că la vârsta de unsprezece sau doisprezece ani și-a văzut într-o zi mama desfăcându-și rochia în fața unei oblinzi. De astă dată, de bunăvoie el completează această amintire zicând că în acea zi maică-sa tocmai intra de afară și se simțea cuprinsă de o durere neașteptată. Or, desfacerea (Aufbinden) rochiei nu apare în acest caz decât ca o „amintire de protecție” pentru naștere (Entbindung). E vorba aici de un fel de „punte verbală” a cărei folosire o vom regăsi în alte cazuri.

Vreau să mai arăt printr-un exemplu semnificația pe care o poate avea, în urma unei elaborări analitice, o amintire din copilărie care pare lipsită de orice sens. Când am început, la 43 de ani, să mă interesez asupra amintirilor rămase din propria copilărie, mi-am amintit o scenă care, de mult timp (și chiar, după cum credeam, dintotdeauna) apărea din când

în când în mintea mea și care îmi permitea s-o studiez, bine motivat, înainte de împlinirea vârstei de trei ani. Mă vedeam strigând și plângând în fața unui cufăr căruia fratele meu vitreg, cu douăzeci de ani mai mare ca mine, îi ținea capacul ridicat, în timp ce mama, frumoasă și sveltă, tocmai intra în încăpere venind din stradă. Iată cum îmi descriu această scenă despre care aveam o reprezentare plastică și căreia n-am ajuns să-i sesizez semnificația. Fratele meu voia să închidă sau să deschidă cufărul (în prima descriere a tabloului era vorba de un „dulap”) De ce plâng la acest fapt? Ce raport este între toate acestea și sosirea mamei? Ca și alte întrebări cărora nu știam să le răspund, eram tentat să-mi explic această scenă presupunând că e vorba de o amintire a unei trăznăi a fratelui meu, întreruptă prin sosirea mamei. Se întâmplă, nu rareori, să atribuim astfel o semnificație falsă scenelor din copilărie păstrate în memorie: ne amintim bine o situație, dar această situație e lipsită de interes și nu știm cărui element trebuie să-i atribuim o preponderență psihică. Munca analitică m-a condus la o concepție cu totul neașteptată asupra acestui tablou. Băgând de seamă absența mamei mele, am presupus că era închisă în cufăr (sau în dulap) și i-am cerut fratelui meu să ridice capacul. Când mi-a îndeplinit cererea și m-am convins că mama nu era în cufăr, m-am pus pe țipăt. Acesta e momentul reținut de memorie; a fost urmat imediat de apariția mamei și încetarea îngrijorării și tristeții mele. Dar cum a ajuns copilul la ideea de a-și căuta mama în cufăr? Visele datând din aceeași epocă evocă vag în memoria mea imaginea unei bone despre care am păstrat și alte reminiscențe, aceea, de exemplu, că avea obiceiul să-mi ceară cu conștiinciozitate să-i dau mica monedă pe care o primeam în dar, detaliu care, la rândul său, ar putea servi doar ca „amintire-ecran”, raportându-se la fapte ulterioare. Așa că m-am decis, ca să-mi ușurez de data aceasta munca de interpretare, s-o întreb pe bătrâna mea mamă despre această bonă. Ea mi-a spus multe lucruri. Între altele că această femeie șireată și

necinstită comisesse, în timp ce mama era reținută la pat de nașterile sale, numeroase furturi din casă și că a fost, datorită reclamației fratelui meu vitreg, deferită justiției. Această informație mă făcu să înțeleg scena din copilărie descrisă mai sus, ca pe o revelație. Disparația bruscă a bonei nu mi-a fost deloc indiferentă, l-am întrebat precis pe fratele meu ce s-a întâmplat cu ea, căci probabil înțelesesem că jucase un anume rol în dispariția ei; și fratele meu mi-a răspuns evaziv, și, poate din obișnuință, glumind, că era în „cufăr”. Am interpretat acest răspuns în maniera copilăroasă, dar am încetat să mai întreb, pentru că nu mai aveam nimic de aflat. Când mama a lipsit puțin timp după aceea, am intrat în panică și convins că fratele meu i-a făcut același lucru ca și bonei, i-am cerut să deschidă cufărul. Mai înțeleg acum de ce, în traducerea scenei vizuale, se găsește accentuată zveltetea mamei: ea îmi apăruse ca în urma unei adevărate reînvieri. Sunt cu doi ani mai mare decât sora mea care s-a născut în acea epocă și când am împlinit trei ani, fratele meu vitreg a părăsit casa părintească.

Capitolul al cincilea

Lapsusurile

Dacă materialele uzuale ale discursurilor și conversațiilor noastre în limba maternă par apărate contra uitării, întrebuințarea lor e în aceeași măsură mai frecvent subiectul unei alte tulburări, cunoscută sub numele de *lapsus*. Lapsusurile observate la un om normal apar ca un fel de faze preliminare ale „parafaziei” care se produce în condiții patologice.

Mă găsesc, în ceea ce privește studiul acestor chestiuni, într-o situație excepțională, dat fiind că pot să mă sprijin pe munca lui Meringer și a lui C. Mayer, ale căror puncte de vedere, care se îndepărtează totuși mult de ale mele, au fost publicate în 1895 în *Lapsusuri și erori de lectură*. Unul dintre autori, care are un rol principal în compunerea acestei lucrări, e printre altele, lingvist și a fost condus de considerații lingvistice la examinarea regulilor cărora se supun lapsusurile. El spera să poată extrage din aceste reguli dovada existenței unui „anumit mecanism psihic legând și asociind unul de altul, de o manieră cu totul particulară, sunetele unui cuvânt, ale unei propoziții, chiar cuvintele înseși”. (p. 10)

Autorii încep prin a clasifica exemplele de „lapsus” pe care le-am reunit, după puncte de vedere pur descriptive:

interversiuni spre exemplu: *Milo din Venus* în loc de *Venus din Milo*); *anticipații și încălcări ale unui cuvânt sau parte de cuvânt asupra cuvântului precedent (Vorklang)* (exemplu: *es war mit auf der Schwert... auf der Brust so schwer*¹; subiectul vrea să spună: „am o asemenea greutate pe piept“; dar în această frază cuvântul *schwer* — greu — a afectat în parte cuvântul antecedent *Brust* — piept); *post poziții, prelungiri superflue ale unui cuvânt (Nachtklang)* (exemplu: *ich fordere sie auf, auf das Wohl unseres chefs AUFzustossen*: vă invit să demolați prosperitatea șefului nostru, în loc de: să beți — *stossen* — pentru prosperitatea șefului nostru) *contaminări* (exemplu: *er setzt sich auf den Hinterkopf* — se așează pe ceafă — această frază fiind rezultatul unei fuziuni, prin contaminare, a două fraze următoare: *er setzt sich einen Kopf auf* — își ridică capul — și: *er stellt sich auf die Hinterbeine* — se ridică pe labele din spate; *Substituție* (exemplu: *ich gebe die Präparate in den Briefkosten* — pun preparatele în cutia de scrisori — în loc de: *in den Brütkasten* — în cuptor). Acestor categorii autorii le adaugă și altele câteva mai puțin importante (și, pentru noi, mai puțin semnificative). În clasificarea lor, nu țin cont deloc de faptul de a ști dacă deformația, deplasarea, fuziunea etc., se produc asupra sunetelor unui cuvânt, asupra silabelor sale sau asupra cuvintelor unei fraze.

Pentru a explica varietatea de lapsusuri pe care a observat-o, Meringer postulează că diferitele sunete ale limbii posedă o valoare psihică diferită. În același moment în care noi excităm (pronunțând) primul sunet al unui cuvânt, primul cuvânt al unei fraze, procesul de excitație se dirijează spre sunetele următoare, spre cuvintele următoare și aceste excitații simultane, concomitente, se încalcă unele pe altele, imprimând unele altora modificări și deformații. Excitația unui

---

1 (aprox.) „am o asemenea greptuate... greutate pe piept“ (n.t.).

sunet având o intensitate psihică mai mare devansează procesul de excitație mai puțin important sau persistă după acest proces, tulburându-l astfel, fie prin anticipare, fie prin retroactivare. E vorba deci de a cerceta care sunt sunetele cele mai importante ale unui cuvânt. Meringer gândește că, „dacă vrem să știm care este sunetul dintr-un cuvânt care posedă intensitatea cea mai mare, n-avem decât să ne observăm pe noi înșine în timp ce căutăm un cuvânt uitat, un nume, spre exemplu. Primul sunet pe care ni-l reamintim e întotdeauna cel care, înainte de a-l uita avea intensitatea cea mai mare (p. 160)... Sunetele cele mai importante sunt deci sunetul inițial al silabei radicale; începutul cuvântului și vocalele accentuate (p. 162).

Aici trebuie să ridic o obiecție. Că sunetul inițial al unui nume constituie sau nu unul din elementele sale esențiale, nu se poate pretinde exact decât dacă, în cazul uitării, el ar fi primul care ar apărea în minte; regula enunțată de Meringer e deci fără valoare. După cum se observă în timp ce căutăm un nume uitat credem că putem afirma că acest nume începe printr-o anume literă. Dar această afirmație se arată inexactă la jumătate din cazuri. Pretind chiar că cel mai adesea se anunță un sunet inițial fals. În exemplul nostru *Signorelli*, n-am regăsit, în numele de substituție, nici sunetul esențial, nici silabele esențiale, *elli*, se regăsesc reproduse în numele de substituție *Botticelli*. Pentru a dovedi cât respectă numele de substituție sunetul inițial al numelui uitat, vom cita exemplul următor: într-o zi, sunt incapabil să-mi amintesc numele unei țări în care *Monte Carlo* este locul cel mai cunoscut. Numele de substituție care apar sunt: *Piemont*, *Albania*, *Montevideo*, *Colico*. *Albania* e imediat înlocuită cu *Muntenegru* și aflu atunci că silaba *Mont* există în toate numele de substituție, cu excepția ultimului. Devine ușor de regăsit, pornind de la numele prințului Albert, cel al țării uitate: *Monaco*. Cât despre *Colico*, el imită puțin succesiunea silabelor și ritmul numelui uitat.

Dacă se admite că un mecanism analog celui al uitării numelor poate prezida de asemenea asupra fenomenelor lapsusului, explicarea acestora din urmă devine ușoară. Tulburările de vorbire care se manifestă printr-un lapsus, pot, în primul rând, să fie ocazionate de acțiune, anticipată sau retroactivă, de o altă parte a discursului sau de o altă idee conținută în frază, sau în ansamblul de propoziții pe care vrem să le enunțăm: acestei categorii aparțin toate exemplele citate mai sus și împrumutate de Meringer și Mayer; dar, în al doilea rând, tulburarea se poate produce de o manieră analoagă celei în care se produce uitarea, de exemplu, în cazul Signorelli, sau, în alți termeni, tulburarea poate fi consecutivă cu influențele exterioare asupra cuvântului, frazei, ansamblului discursului, poate fi ocazionată de elemente, pe care nu avem nici o intenție să le enunțăm și a căror acțiune se manifestă în conștiință prin tulburarea însăși. Ceea ce este comun celor două categorii este simultaneitatea excitației a două elemente; dar ele diferă una de alta, după cum elementul perturbator se găsește în interiorul sau în exteriorul cuvântului, frazei, sau discursului pronunțat. Diferența nu ar părea atât de mare și poate că nu e locul să ținem cont de ea pentru a face anumite deducții asupra simptomatologiei lapsusului. E totuși evident că doar cazurile din prima categorie permit să se tragă concluzia existenței unui mecanism care, legând între ele sunetele și cuvintele, fac posibilă acțiunea perturbatoare a unora asupra celorlalte. Ca să spunem astfel, este concluzia care se degajă din studiul pur lingvistic al lapsusului. Dar în cazul în care tulburarea e ocazionată de un element exterior frazei sau discursului care e pe cale de a fi pronunțat, e vorba de a cerceta înainte de toate acest element și întrebarea care se pune atunci este aceea de a ști dacă mecanismul tulburării de acest gen este de natură a ne arăta, el însuși, legile presupuse ale formării limbajului.

Ar fi nedrept să spunem că Meringer și Mayer n-au observat posibilitatea tulburărilor de vorbire, ca urmare a

„influențelor psihice complicate“, de către elemente exterioare cuvântului, propoziției sau discursului pe care avem intenția să-l pronunțăm. Și nu puteau să nu constate că teoria care atribuie sunetelor o valoare inegală nu se aplică, riguros vorbind, decât explicațiilor de tulburări tonale, ca și anticipărilor și acțiunilor retroactive.

Dar acolo unde modificările suferite de cuvinte nu se mărginesc la niște tulburări sonore, cum e, de pildă, cazul unor substituții și contaminări de cuvinte, aceștia au căutat ei înșiși, fără părtinire, cauza lapsusului în afara unui discurs dat și au ilustrat această ultimă situație cu ajutorul a trei frumoase exemple. Citez pasajul următor:

(P. 62). „Ru. vorbește despre procedeele pe care le califică drept „porcării“ (*Schweinereien*). Însă caută să se exprime într-o formă atenuată și astfel începe: „Dann sind aber Tatsachen zum Vorschein gekommen“ („Atunci s-au petrecut niște fapte...“). Mayer și cu mine eram de față, și Ru. confirmă că pronunțând această ultimă frază se gândea la „porcării“. Asemănarea dintre „Vorschein“ și „Schweinereien“ explică pe deplin acțiunea primului cuvânt asupra celui de-al doilea și deformarea pe care a produs-o structurii acestuia din urmă.“

(P. 73). „Ca și în cazul contaminărilor și, probabil, într-o măsură și mai mare, imaginile verbale „flotante“ sau „nomade“ joacă în cadrul substituțiilor un rol important. Deși situate sub pragul conștiinței, acestea nu se află atât de departe pentru a nu putea acționa cu eficacitate; insinuându-se într-o frază în virtutea asemănării lor cu un element oarecare aflat aici, determină o deviere în care, se întretaie cu succesiunea cuvintelor. Imaginile verbale „flotante“ sau „nomade“ sunt adesea, așa cum am mai spus resturile încă nestinse ale unor discursuri recent terminate (acțiune retroactivă)“.

(P. 97). „O deviere ca urmare a unei asemănări poate fi posibilă prin natura lucrurilor, sub pragul de jos al conștiinței, și în cazul unui cuvânt analog, care nu avea

destinația a fi pronunțat. E ceea ce se întâmplă în cazul substituițiilor. Sper că o verificare ulterioară nu va face decât să confirme regulile pe care le-am formulat. Însă pentru aceasta e necesar să fim bine edificați, când vorbește altcineva, *asupra a tot ceea ce a gândit persoana respectivă în timp ce vorbea*¹. Iată, în legătură cu aceasta, un caz edificator. Domnul Li., vorbind despre o femeie și voind să spună că ea îi provoca teamă („sie würde mir Furcht einjagen“), folosește, în locul cuvântului *einjagen*, pe acela de *einlagen*, care are o cu totul altă semnificație. Această substituție a literei j cu litera l îmi pare inexplicabilă. În legătură cu greșeala în cauză, îmi permit să atrag atenția domnului Li. care mi-a replicat imediat: „Greșeala mea provine din ceea ce gândeam în timp ce vorbeam: n-aș fi în stare, etc.“ (ich wäre nicht in der Lage...)“.

„Alt caz. Îl întreb pe R.v. S. cum îi merge calului său bolnav. Îmi răspunde: „Ja, dar *draut*²... dauert vielleicht noch einen Monat,“ („Asta mai poate dura o lună“). Cuvântul „draut“, cu un r, îmi pare inexplicabil, litera r aparținând cuvântului corect *dauert* neputând provoca un efect asemănător. Îi atrag atenția lui R.v.S. asupra acestui fapt, iar el îmi explică imediat că în timp ce vorbea, se gândea: „E o poveste tristă“ (das ist eine *traurige* Geschichte). Se gândise prin urmare la două răspunsuri contopite într-unul singur prin intermediul a două cuvinte (*draut* provenind din fuziunea lui *dauert* și a lui *traurig*)“.

Prin teoria asupra imaginilor verbale „nomade“ aflate sub pragul de jos al conștiinței și nefiind destinate a fi formulate în cuvinte și prin insistența asupra necesității examinării a tot ce gândește subiectul în timp ce vorbește, concepția lui Meringer și Mayer se apropie sensibil, după cum se poate ușor înțelege, de concepția noastră psihanalitică. Și noi cercetăm materialele inconștiente, în

1 Sublinierea mea. (n. aut.)

2 Cuvânt parazit, fără semnificație. (n. trad.)

aceeași manieră, cu deosebirea că facem un excurs mai larg, întrucât nu ajungem la descoperirea elementului perturbator decât pe parcursul unei înlănțuiri complexe de asocieri, pornind de la ideile care îi vin în minte subiectului în timp ce-l chestionăm.

Mă opresc o clipă asupra unei alte particularități interesante, relevată de altfel de exemplele oferite de Meringer. Potrivit opiniei autorului însuși, ceea ce permite unui cuvânt, pe care nu aveam intenția să-l pronunțăm, să se impună în conștiință printr-o deformare, o formație mixtă, o formație de compromis (contaminație), stă în asemănarea sa cu un cuvânt aparținând frazei pe care suntem pe cale a o pronunța: *lagen-jagen, dauert-traurig; Vorschein-schwein*.

Or, în cartea mea despre *interpretarea viselor*¹, am indicat precis partea care revine acțiunii de *condensare* în cadrul formațiunii a ceea ce se cheamă conținutul manifest al viselor, începând cu ideile latente ale acestora. O oarecare asemănare între lucruri sau între reprezentările verbale a două elemente aparținând materialelor inconștiente oferă pretextul formării unei a treia reprezentări, mixtă sau de compromis, care înlocuiește în conținutul visului cele două elemente din care se compune și care, datorită acestei origini, se prezintă adesea înzestrată cu proprietăți contradictorii. Formarea substituțiilor și contaminărilor în cazul lapsusurilor ar constitui astfel începutul, ca să spunem așa, al acestei acțiuni de condensare care joacă un rol atât de important în alcătuirea viselor.

Într-un articol destinat marelui public (*Neue Freie Presse*, 23 august 1900): „Cum se produc lapsusurile”, Meringer scoate în evidență semnificația practică pe care o au în anumite cazuri substituirile de cuvinte, îndeosebi acelea în care un cuvânt e înlocuit prin altul, cu sens opus”. Ne mai amintim și azi de maniera în care președintele Camerei

---

1 *Die Traumdeutung*. Leipzig și Viena, 1900, ed. a 5-a, 1919; vezi și *Psihanaliza visului*, ed. Mediarex, 1995

austriece a Deputaților, acum câțva timp, deschidea ședința: «Domnilor, spunea el, constat prezența atâtor deputați și declar, ca urmare, ședința *închisă*.» Ilaritatea generală pe care a provocat-o această declarație l-a făcut să-și dea seama imediat de eroare și să se corijeze. În acest caz, explicația cea mai plauzibilă ar fi următoarea: în forul său interior, președintele își *dorea* să poată în sfârșit închide acea ședință de la care nu aștepta nimic bun; tot atât de bine ideea corespunzătoare acestei dorințe și-a găsit, așa cum se-ntâmplă în mod frecvent, o expresie cel puțin parțială în declarația sa, determinându-l să spună „închisă”, în loc de „deschisă”, adică exact contrariul intențiilor sale. Numeroase observații mi-au arătat că această înlocuire a unui cuvânt prin opusul său reprezintă un fenomen foarte frecvent. Asociate cu stângăcie în conștiința noastră verbală, situate în zone foarte învecinate, cuvintele opuse se evocă reciproc cu o mare ușurință.”

Nu-i tot atât de ușor a arăta în toate cazurile, precum a făcut-o Meringer în cazul președintelui, că lapsusul constând în înlocuirea unui cuvânt prin opusul său rezultă dintr-o opoziție internă împotriva sensului frazei care se vrea sau trebuie pronunțată. Noi am regăsit un mecanism analog, analizând exemplul *aliquis*, în care opoziția internă s-a manifestat prin uitarea numelui, și nu prin înlocuirea sa prin antonim. Vom observa totuși că, pentru a explica diferența, nu există cuvânt cu care *aliquis* să prezinte același raport de opoziție precum cel existent între „a deschide” și „a închide”, și vom adăuga că cuvântul „a deschide” este atât de întrebuițat încât uitarea sa nu constituie fără îndoială decât un fapt excepțional.

Dacă ultimele exemple ale lui Meringer și Mayer ne arată că tulburările de limbaj, cunoscute sub numele de lapsusuri, pot fi provocate fie de sunete sau de cuvinte, acționând anticipativ sau retroactiv în aceeași frază pe care vrem s-o pronunțăm, fie prin cuvinte nefăcând parte din această frază, exterioare și a căror stare de excitație nu se revelează decât

prin formarea lapsusurilor, acum vrem să știm dacă între aceste două categorii de lapsusuri există o separație netă și tranșantă și, dacă da, care sunt semnele care ne-ar permite să spunem, în fața unui caz dat, dacă el face parte dintr-una sau din cealaltă categorie. În lucrarea sa despre *Psihologia popoarelor* (Völkerpsychologie, 1, Band, 1, Teil, p. 371 și urm., 1900), Wundt, încercând să deducă legile dezvoltării limbajului, se ocupă și de lapsusuri în legătură cu care formulează câteva considerații de care ar trebui să se țină cont. Ceea ce, potrivit lui Wundt, nu lipsește niciodată în lapsusuri și în fenomenele similare, sunt anumite influențe psihice. „Mai întâi ne aflăm în prezența unei condiții pozitive, care constă în producerea liberă și spontană a asocierilor sonore și verbale provocate de sunetele enunțate. Alături de această condiție pozitivă, există o condiție negativă care constă în suprimarea sau relaxarea controlului voinței și al atenției acționând, și ea, ca funcțiune volitivă. Acest joc de asociere se poate manifesta în mai multe feluri: un sunet poate fi emis cu anticipație sau reproducând sunetele care l-au precedat; un sunet care se enunță în mod obișnuit se poate intercala între alte sunete; sau, în sfârșit, niște cuvinte total străine de frază, dar prezentând raporturi de asociere cu sunetele pe care vrem să le enunțăm, pot exercita o acțiune perturbativă asupra ultimelor. Dar oricare ar fi modalitatea în care se prezintă, singura diferență constatată duce în orice caz în direcția și la amploarea asocierilor care se produc, și în nici un caz la caracterul lor general. În anumite cazuri, încercăm chiar o mare perplexitate determinând categoria în care trebuie clasificată o tulburare dată și ne întrebăm dacă nu cumva ar fi mai conform adevărului să atribuim această tulburare acțiunii simultane și combinate a mai multor cauze, *potrivit principiului complicării cauzelor*¹” (p. 380 și 381).

1 Sublinierea mea. (n. aut.).

Aceste observații ale lui Wundt îmi par total justificate și foarte instructive. După părerea mea, ar mai fi loc de a insista, mai mult decât o face Wundt, asupra faptului că factorul pozitiv, favorizând lapsusul, adică libera derulare a asocierilor, și factorul negativ, adică relaxarea acțiunii inhibitoare a atenției, acționează aproape întotdeauna simultan, astfel încât formează două condiții particulare, tot atât de indispensabile, ale unuia și aceluiași proces. În mod sigur, ca urmare a slăbirii acțiunii inhibitoare a atenției sau, pentru a ne exprima mai exact, datorită acestei relaxări — se stabilește libera derulare a asocierilor.

Printre exemplele de lapsusuri pe care le-am colecționat, abia dacă am găsit unul în care tulburarea de limbaj să se reducă în mod unic și exclusiv la ceea ce Wundt numește „acțiunea prin contactul sunetelor”. Am găsit aproape întotdeauna, în afară de acțiunea prin contact, o acțiune perturbatoare avându-și cauza în afara textului pe care vrem să-l pronunțăm, și acest element perturbator e constituit fie de o idee unică, rămasă inconștientă, dar care se manifestă prin lapsus și, care cel mai adesea, nu poate fi adusă în conștiință decât în urma unei analize aprofundate, fie printr-un mobil psihic mai general care se opune întregului ansamblu al discursului.

a) Amuzat de o grimasă neplăcută pe care a făcut-o fiica mea în timp ce mușca dintr-un măr, am vrut să-i citez versurile următoare:

Der Affe gar possierlich ist,
Zumal wenn er vom Apfel frisst¹.

Însă am început: Der Apfe... Aceasta apare ca o contaminare între *Affe* și *Apfel* (formațiune de compromis) sau poate fi considerată ca o anticipare a cuvântului *Apfel*

---

1 Nimic mai comic decât o maimuță mâncând un măr. (n. aut.).

care trebuia pronunțat o clipă după aceea. Dar situația exactă părea mai degrabă următoarea: începusem deja o dată recitarea respectivă, fără a comite un lapsus. N-am comis lapsusul decât când am repetat citarea, și am fost obligat s-o reiau, deoarece fiica mea, căreia mă adresam, ocupată cu altceva, nu mă auzise. Această repetare, ca și nerăbdarea de a termina citarea, trebuie desigur așezate printre cauzele lapsusului meu care, în situația de față, se prezintă ca un lapsus prin condensare.

b) Fiica mea spune: vreau să-i scriu Doamnei Schresinger (ich schReibe deR FRau SchResinger). Or, doamna în chestiune se cheamă Schlesinger. Acest lapsus ține cu siguranță de tendința noastră de a ușura pe cât posibil articularea, iar în cazul de față, litera / a numelui Schlesinger trebuie să fi fost dificil de pronunțat, după *r*-urile aflate în toate cuvintele precedente (schReibe deR FRau). Însă trebuie să adaug că fiica mea a comis acest lapsus la câteva clipe după ce am pronunțat eu „Apfe“, în loc de „Affe“. Or, lapsusurile sunt contagioase în cel mai înalt grad, ca de altfel și uitările de nume despre care Meringer și Mayer notaseră această particularitate. N-aș ști să dau nici o explicație acestei contagiuni psihice.

c) „Mă îndoi ca un briceag“ (...wie ein Taschenmesser), vrea să-mi spună o pacientă la începutul ședinței de tratament. Numai că, în loc de *Taschenmesser*, pronunță *Tassenmescher*, inversând astfel ordinea sunetelor, ceea ce, la nevoie, se poate explica prin dificultatea de articulație pe care o prezintă acest cuvânt. Când îi atrag atenția asupra erorii pe care o făcuse, îmi răspunde imediat: „Deoarece chiar dumneavoastră ați pronunțat adineauri *Ernscht*“. Într-adevăr, o întâmpinasem cu aceste cuvinte: „Astăzi ne vom ocupa *serios* (Ernst)“, pentru că acesta trebuia să fie ultima ședință înainte de plecarea în vacanță; numai că, voind să glumesc, am pronunțat *Ernscht*, în loc de *Ernst*. Pe

parcursul ședinței, pacienta comite noi lapsusuri, și mi-am dat seama în fine că nu se mărginește a mă imita, ci pentru că are motive anume de a insista în inconștientul său, nu asupra *cuvântului*, ci asupra *numelui* „Ernst“ (Ernest)¹.

d) „Sunt atât de răcită la cap încât nu pot respira pe nas“, vrea să spună aceeași bolnavă. Numai că, în loc să pronunțe corect: „durch die *Nase* *armen* (a respira pe nas), comite lapsusul: „durch die *Ase* *natmen*“. Va găsi imediat explicația. „Iau în fiecare zi tramvaiul din strada *Hassenauerstrasse*, și azi dimineată, în timp ce-l așteptam, mi-am spus că dacă aș fi fost franțuzoaică, aș fi pronunțat *Asenauerstrasse* (fără *h*) deoarece francezii nu-l pronunță niciodată pe *h* la începutul cuvântului“. Mi-a vorbit apoi de toți francezii pe care îi cunoscuse, și după numeroase ocolișuri și-a amintit că la vârsta de 14 ani jucase, în piesa „*Kurmärker und Picarde*“, rolul lui *Picarde* și, cu această ocazie, vorbise o germană incorectă. Ceea ce a provocat toată această serie de amintiri, a fost împrejurarea cu totul ocazională a șederii unui francez în casa sa. Inversiunea sunetelor apărea deci ca un efect al perturbării produse de o idee inconștientă făcând parte dintr-un asnamblu în întregime străin.

e) Analog e și mecanismul lapsusului la o altă pacientă care, voind să reproducă o foarte îndepărtată amintire din copilărie, a fost lovită brusc de amnezie. Îi fu imposibil să rememoreze acea parte a corpului care îi fusese maculată de o mână impertinentă și voluptoasă. Puțin timp după aceea, vizitând o prietenă, vorbi cu aceasta despre călătorii.

---

1 Așa cum m-am putut convinge mai târziu în această privință, ea se afla limpede sub influența unor idei inconștiente despre îngrășare și măsurile de prevenire a acestei eventualități. Prin cuvintele: „Mă îndoi ca un briceag“, pe care le-a pronunțat în mod conștient ca și cum s-ar fi plâns, pacienta voia să descrie atitudinea copilului în pântecul mamei. Cuvântul „Ernst“, pe care l-am folosit în fraza mea, i-a amintit de numele S. Ernst al cunoscutei case din *Kärntnerstrasse*, care vinde contraceptive. (na)

La întrebarea unde se afla casa lui M., ea răspunde: pe coasta muntelui (*Berglende*), în loc să spună: pe versantul muntelui (*Berglehne*).

f) O altă pacientă de-a mea, pe care am întrebat-o, la terminarea ședinței, ce mai face unchiul meu, răspunde: „Nu știu, deoarece nu-l mai văd acum decât *in flagranti*“. A doua zi mi-a spus: „Mi-e rușine cu adevărat că ieri v-am dat un răspuns atât de stupid. Desigur că m-ați luat drept o persoană lipsită de orice educație și care confundă mereu cuvintele străine. Voiam să spun: *în trecere*.“ Atunci nu știam încă motivul pentru care ea folosisese expresia *in flagranti*, în loc de *în trecere*. Dar pe parcursul aceleiași ședințe, urmarea conversației începută în ajun a evocat amintirea unui eveniment în care era vorba îndeosebi de cineva care fusese prins *in flagranti* (în flagrant delict). Lapsusul de care pacienta s-a făcut vinovată a fost produs prin urmare de acțiunea anticipată a acestei amintiri, încă în stare inconștientă.

g) Analizez o altă bolnavă. La un moment dar, mă văd obligat să-i spun că datele analizei îmi permit să bănuiesc că în vremea de care ne ocupăm în prezent ei trebuie să-i fi fost rușine de familia sa și să-i fi reproșat tatălui niște lucruri pe care încă nu le cunoaștem. Îmi declară că nu-și amintește de așa ceva, dar consideră bănuielile mele drept nejustificate. Însă nu întârzie să introducă în conversație niște observații privind familia sa: „Trebuie să le fac dreptate: sunt niște oameni cum nu prea am văzut mulți, sunt cu toții avari (sie haben alle Geiz; literalmente: au toți o zgârcenie)... vreau să spun: toți au niște concepții (*Geist*).“ Într-adevăr, acesta era reproșul pe care ea îl refulase în memorie. Or, se întâmplă adesea că ideea care se exprimă în lapsus e cu siguranță cea pe care vrem s-o refulăm (cf. cazul lui Meringer: „sum *Vorschwein* gekommen.“) Singura diferență care există între cazul meu și cel al lui Meringer este că în acesta din urmă persoana vrea să reprime ceva de care e conștientă, în timp ce pacienta mea nu are nici un fel de

conștiință despre ceea ce e reprimat sau, se mai poate spune că ea ignoră atât gestul represiunii, cât și lucrul reprimat.

h) Și lapsusul următor poate fi explicat printr-o represiune intențională. Întâlnesc într-o zi în munții Dolomiți două doamne îmbrăcate ca niște turiste. Un timp, mergem împreună, vorbind de plăcerile și necazurile vieții de turist. Una dintre doamne recunoscă că ziua unui turist nu e lipsită de neplăceri. „E drept, spuse ea, nu-i deloc plăcut, când ai mers toată ziua prin soare și ai bluza și cămașa muiate în sudoare...” La aceste ultime cuvinte avu o mică ezitare. Apoi reluă: „Dar când te-ntorci pe urmă *nach Hose* (în loc de *nach Hause*) și când, în sfârșit, poți să te schimbi...” Consider că nu trebuie să recurgem la o lungă analiză pentru a găsi explicația acestui lapsus. În prima sa frază, doamna avea evident intenția de a face o enumerare completă: bluză, cămașă, pantalon (*Hose*). Din motive de conveniență, ea s-a abținut să menționeze acest ultim accesoriu de toaletă, însă în fraza următoare, în întregime independentă față de prima în ce privește conținutul, cuvântul *Hose* (pantalon), care n-a fost pronunțat la momentul oportun, apare ca o deformare a cuvântului *Hause*.

i) „Dacă doriți să cumpărați covoare, mergeți la Kaufmann, în Matthäusgasse. Cred că vă pot recomanda”, îmi spune o doamnă. Repet: „Deci la *Matthaus*... scuzați, la Kaufmann”. S-ar părea că din neatenție am înlocuit un nume cu altul. Într-adevăr, cuvintele doamnei mi-au distras atenția, îndreptând-o spre lucruri mai importante decât covoarele. În Matthäusgasse se afla într-adevăr casa în care locuise soția mea, pe când era logodită. Intrarea casei se afla în altă stradă, al cărui nume constat că l-am uitat, fiind obligat să fac un ocol pentru a-l regăsi în memorie. Numele de *Matthaus* asupra căruia m-am oprit reprezintă deci pentru mine un nume de substituție a numelui căutat. Acesta se pretează mai bine rolului respectiv decât numele *Kaufmann*, deoarece este numai un nume de persoană, în timp ce *Kaufmann* e

în același timp și nume de persoană, și substantiv comun (negustor). Or strada care mă interesa purta în egală măsură un nume de persoană: *Radetzky*.

h) Cazul următor ar putea fi citat mai târziu, când voi vorbi despre „erori”, însă îl relatez aici, întrucât legăturile tonale care au determinat înlocuirea cuvintelor se prezintă acum deosebit de clare. O pacientă îmi povestește visul său: un copil a hotărât să se sinucidă lăsându-se mușcat de șarpe. Își realizează intenția. Ea îl vede zvârcolindu-se pradă convulsiilor, etc. Acum caută printre evenimentele zilei acel fapt care l-ar putea raporta visului respectiv. Și iată că își amintește că a asistat cu o seară mai înainte la o conferință populară despre primele îngrijiri care se dau în cazul mușcăturilor de șarpe. Când, spunea conferențiarului, un adult sau un copil au fost mușcați în același timp, mai întâi trebuie îngrijită rana copilului. Ea își amintește și de sfaturile pe care le dăduse conferențiarul în ce privește tratamentul. Totul depinde, spunea el, de specia căreia îi aparține șarpele. În acest moment o întrerup: — Nu a spus că în regiunile noastră există puține specii veninoase și care sunt aceste specii de care să ne temem cel mai mult? — Da, a vorbit despre șarpele cu clopoței (*KLAPPERschlange*). Observând că râd, ea își dădu seama că a spus ceva incorect. Însă, în loc să corecteze numele, retrase ceea ce spusese adineauri. „E adevărat că acest șarpe nu există în ținuturile noastre; despre viperă a vorbit. Mă întreb ce m-a determinat să vorbes despre șarpele cu clopoței.” Eu cred că s-a datorat intervenției unor idei care s-au disimulat în spatele visului său. Sinuciderea prin mușcătura de șarpe nu poate fi decât o aluzie la frumoasa Cleopatra (în germană, *Kleopatra*). Marea asemănare sonoră între cele două cuvinte „*KLAPPERschlange*” și *Kleopatra*, repetarea în ambele cuvinte și în aceeași ordine a literlor *Kl...p...r* și accentuarea vocalei *a* în cele două cuvinte, sunt atât de deosebite încât sar în ochi. Aceste trăsături comune între *KLAPPERschlange* și *Kleopatra* produc în cazul bolnavei o îngustare momentană

a judecății, care o determină pe aceasta să relateze, ca pe un fapt perfect normal și natural, că acel conferențiar inițiasse publicul său vienez în tratamentul mușcăturilor de șarpe cu clopoței. Totuși, ea știe tot atât de bine ca mine că acest șarpe nu face parte din fauna țării noastre. N-o să-i reproșăm că a surghiunit, cu prea multă ușurință, șarpele cu clopoței tocmai în Egipt, întrucât noi înșine suntem tentați să confundăm, să punem în aceeași oală tot ce este extra-european, exotic, iar eu m-am văzut obligat să reflectez puțin, înainte de a-i aminti bolnavei că șarpele cu clopoței nu trăiește decât în Lumea Nouă.

Urmarea analizei n-a făcut decât să confirme rezultatele pe care le-am prezentat. Cea care visase se oprișe în ajun, pentru prima dată, în fața grupului statuar al lui Strasser reprezentând pe Antoniu, grup ridicat foarte aproape de domiciliul ei. Acesta a constituit al doilea pretext al visului (primul a fost prilejuit de conferința asupra mușcăturilor de șerpi). Într-o fază ulterioară a visului, bolnava se vedea legănând în brațe un copil, iar amintirea acestei scene o făcea să se gândească la Gretchen. Printre alte idei care îi vin în minte figurează niște reminiscențe referitoare la „*Arria și Messalina*”. Evocarea, în termenii visului, a atâtor nume împrumutate din piese de teatru ne face să bănuim că persoana care visase trebuie să fi nutrit cândva secreta dorință de a se consacra scenei. Începutul visului: „Un copil a hotărât să se sinucidă lăsându-se mușcat de un șarpe” nu înseamnă în realitate decât următorul lucru: fiind copil, ea se ambiționase să devină într-o zi o mare actriță. Din numele „*Mesalina*”, în sfârșit, se detașează o serie de idei care trimit la conținutul esențial al visului. Anumite evenimente survenite în ultima vreme au făcut-o să se teamă că unicul ei frate se va căsători cu o *neariană*, deci că va face o *mezalianță*¹.

1 În limba franceză în text. Comparați: *Messaline* și *mésalliance*; *Arria* și *Aryenne*. (n. trad.).

l) E vorba acum de un exemplu anodin, în cadrul căruia motivele lapsusului n-au putut fi clar elucidate. Îl citez, totuși, datorită evidenței mecanismului care a guvernat formarea lui.

Un german călătorind în Italia are nevoie de o curea pentru a-și strânge geamantanul puțin deteriorat. Consultă dicționarul și află că traducerea italiană a cuvântului „curea” este *coreggia*. „Voi reține ușor acest cuvânt, își spuse el, gândindu-mă la pictor” (Correggio). Intră într-o prăvălie și cere: o *ribera*.

Fără îndoială, nu a reușit să înlocuiască în memorie cuvântul german prin traducerea sa italiană, dar eforturile nu i-au fost chiar zadarnice. Știa că trebuie să se gândească la numele unui pictor italian, pentru a-și aminti numele de care avea nevoie; dar în loc să rețină numele *Correggio* care seamănă cel mai mult cu cuvântul *coreggia*, a evocat numele *Ribera* care se apropie de cuvântul german *Riemen* (curea). Nici vorbă că eu aș fi putut cita tot atât de bine acest exemplu ca pe unul de simplă uitare a unui nume propriu.

Adunând exemplele de lapsus în prima ediție a acestei cărți, am supus analizei toate cazurile, chiar mai puțin semnificative, pe care am avut ocazia să le observ. Dar, de atunci încolo, și alții s-au obligat la amuzanta muncă de colectare și de analiză a lapsusurilor, ceea ce-mi permite să dispun astăzi de materiale mult mai abundente.

m) Un tânăr îi spune surorii sale: „Chiar am rupt-o cu familia D. Nici nu-i mai salut.” Iar sora îi răspunde: „Era o frumoasă legătură.” Voise să spună: o frumoasă relație — *SIPPschaft*, dar datorită lapsusului pronunțase *LIPPschaft*, în loc de *Liebschaft*-legătură. Și, vorbind despre legătură (fără voia sa) ea a făcut aluzie la un flirt pe care, altădată, fratele său îl întreținuse cu tânăra familiei D. și, de asemenea, la zvonurile defavorabile care, de câțiva vreme, începuseră să se ivească pe seama fetei căreia i se atribuia o *legătură*.

n) Un tânăr se adresează unei doamne, pe care o întâlnește pe stradă, cu aceste cuvinte: „Wenn Sie gestatten, Fräulein, möchte ich Sie gerne *begleitdigen*.” Voia să spună:

„Dacă permiteți, domnișoară, vă voi însoți cu cea mai mare plăcere”; dar a comis un lapsus prin contradicție, combinând cuvântul *begleiten* (a însoți) cu *beleidigen* (a ofensa, a fi lipsit de respect). Dorința sa era evident de a o însoți, dar se temea să nu o jignească cu propunerea sa. Faptul că cele două tendințe opuse își găsiseră expresia într-un singur cuvânt, mai precis în lapsusul pe care tocmai l-am citat, dovedește că adevăratele intenții ale tânărului nu erau tocmai clare și trebuiau să-i pară lui însuși ofensatoare pentru această doamnă. Însă atunci când caută în mod expres să ascundă propria apreciere față de propunerea sa, inconștientul îi joacă feste trădând adevăratul sens, fapt care atrage din partea doamnei acest răspuns convențional: Drept cine mă luați, de mă ofensați în așa fel (*beleidigen*)?” (Comunicat de O. Rank).

o) Imprumut acum câteva exemple dintr-un articol publicat de W. Stekel în *Berliner Tageblatt* din 4 ianuarie 1904, sub titlul: „Mărturisiri inconștiente”.

„Exemplul următor relevă un cotlon neplăcut al regiunii ideilor mele inconștiente. Trebuie să spun imediat că, asemenea oricărui medic, nu mă gândesc niciodată la câștig, ci, ceea ce e foarte firesc, la interesul bolnavului. Mă aflu la o pacientă căreia îi dau îngrijiri pentru a-și reveni dintr-o boală foarte gravă din care abia a scăpat. Petrecusem lângă ea zile și nopți grozav de penibile. Sunt bucuros să o știu mai refăcută, îi descriu farmecul sejurului pe care îl va petrece la Abbazia, adăugând: „Dacă, așa cum sper, nu vei părăsi prea curând patul”. Spunând aceasta, am exprimat în mod evident dorința inconștientă de a îngriji mai multă vreme bolnava, dorință care este complet străină conștiinței mele lucide și care, odată exprimată, trebuia reprimată cu indignare.”

p) Un alt exemplu (W. Stekel): „Soția mea voia să angajeze pentru munca de după-amiază o franțuzoaică și, după ce a căzut de acord cu ea asupra condițiilor, a vrut să-i rețină scrisorile de recomandare. Franțuzoaica a rugat-o

să i le înapoieze, pretextând: „mai caut de lucru pentru după-amiază, scuzați, pentru *înainte de amiază*¹. – Evident, avea intenția să se adreseze și în altă parte, în speranța că va obține o plată mai bună; lucru pe care l-a și făcut de altfel.”

q) Doctorul Stekel povestește că avea la un moment dat în tratament doi pacienți din Triest pe care îi saluta totdeauna, numindu-l pe unul prin apelativul celuilalt. „Bună ziua, domnule Peloni“, îi spunea el lui Ascoli; bună ziua, domnule Ascoli“, i se adresa lui Peloni. Nu atribuia această confuzie niciunui motiv mai mult sau mai puțin profund; nu vedea aici decât efectul anumitor asemănări care existau între cei doi domni. Dar nu-i fu ușor să se convingă că această confuzie de nume exprima un soi de îngâmfare prin care voia să demonstreze fiecăruia din pacienții săi italieni că nu era singurul care făcuse călătoria de la Triest la Viena, pentru a fi îngrijit de el, de Stekel.

r) În timpul unei furtunoase adunări generale, doctorul Stekel propune: „Să abordăm acum al patrulea punct al ordinii de zi.” Cel puțin asta intenționa să spună; dar, sedus de atmosfera furtunoasă a adunării, a folosit, în locul cuvântului „să abordăm” (*schreiten*), cuvântul „să combatem” (*streiten*).

s) Un profesor spune în lecția sa inaugurală: „Nu sunt dispus să apreciez meritele eminentului meu predecesor”. Voia să spună: „nu-mi recunosc o suficientă autoritate...”: *geeignet*, în loc de *geneigt*.

t) Doctorul Stekel spune unei doamne pe care o credea atinsă de boala lui Basedow (gușă exoflatică): „Sunteți cu o gușă (*Kropf*) mai mare decât sora dumneavoastră”. Voia să spună: „Sunteți cu un cap (*Kopf*) mai mare decât sora dumneavoastră.”

u) Doctorul Stekel mai povestește: cineva vorbește despre prietenia dintre doi indivizi și vrea să demonstreze

---

1 În limba franceză în text: après- midi / avant-midi. (n. trad.).

că unul dintre ei este evreu. Prin urmare, spune: „trăiau împreună precum Castor și Pollak“ (în loc de Pollux; Pollak e un nume patronimic evreesc destul de răspândit). Din punctul de vedere al autorului acestei fraze, n-a fost un joc de cuvinte; vorbitorul nu și-a dat seama de lapsusul său decât când i-a atras atenția auditoriul.

v) Uneori lapsusul înlocuiește o lungă caracteristică. O tânără foarte energică și autoritară îmi vorbește despre soțul său bolnav care a consultat un medic în ce privește regimul pe care trebuie să-l urmeze. Și adaugă: „Doctorul i-a spus că nu există vreun regim special de urmat, că poate să mănânce și să bea ce vreau eu“ (în loc de: ce vrea el).

Următoarele două exemple, pe care le-am împrumutat de la doctorul Th. Reik (*Internat. Zeitschr. f. Psychoanal.*; III, 1915) se referă la situații în care lapsusurile se produc cu ușurință, pentru că în asemenea situații se reprimă mai multe lucruri decât sunt exprimate.

x) Un domn își exprimă condoleanțele unei tinere femei care și-a pierdut soțul de curând, și vrea să adauge: „Consolarea dumneavoastră va fi să puteți a vă consacra în întregime copiilor.“ Dar pronunțând fraza, înlocuiește inconștient cuvântul „consacra“ (*Widmen*) prin cuvântul *widwen*, prin analogie cu cuvântul *Witwe* — văduvă. A trădat astfel o idee reprimată referindu-se la o consolare de alt gen: o tânără și frumoasă văduvă (*Witwe*) nu va întârzia să cunoască din nou plăcerile sexuale.

y) Același domn se întreține cu aceeași doamnă la o serată ținută în casa unor prieteni comuni, vorbind de pregătirile care se fac la Berlin în vederea sărbătorilor de Paște. El o întreabă: „Ați văzut expoziția de la casa Wertheim? E foarte bine decoltată.“ Admirase încă de la începutul seratei decolteul frumoasei femei, însă nu îndrăznea să-și exprime admirația; și iată că ideea reprimată ajunge să răzbată totuși, determinându-l să spună, referitor la o expoziție de mărfuri, că aceasta era decoltată, când de fapt o considera pur și simplu foarte decorată. Fără îndoială,

cuvântul *expoziție* capătă, în raport cu acest lapsus, un dublu sens.

Aceeași situație se exprimă într-o observație căreia Hans Sachs încearcă să-i dea o explicație pe cât de posibil completă.

z) Vorbindu-mi despre un domn care face parte dintre cunoștințele noastre comune, o doamnă îmi povestește că ultima dată când l-a văzut, era tot atât de elegant ca totdeauna, dar că ea îi remarcase îndeosebi superbii săi pantofi (*HALBSchude*) galbeni. — Unde l-ați întâlnit? o întreb eu. — Suna la ușa mea și l-am zărit printre jaluzelele lăsate. Dar nici n-am deschis, nici n-am dat vreun semn de viață, deoarece nu voiam ca el să știe că m-am întors deja în oraș. În timp ce o ascultam, îmi spuneam că îmi ascunde ceva, probabil că nu era nici singură, nici aranjată pentru a primi vizite, și am întrebato puțin ironic: — Prin urmare, i-ați admirat papucii printre jaluzelele coborâte (papuci — *HAUSschuhe*)... mă scuzați, pantofii (*HALBSchuhe*)? În cuvântul *HAUSschuhe* se află exprimată ideea relativă la rochia de interior (*HAUSkleid*) pe care, după presupunerea mea, trebuie să o purta în momentul când domnul în chestiune suna la ușă. Am spus *HAUSschuhe*, în loc de *HALBSchuhe*, și pentru că cuvântul *Halb* (jumătate) trebuia să figureze în răspunsul pe care aveam intenția să-l dau, dar pe care l-am reprimat: — Nu mi-ați mărturisit decât *jumătate* din adevăr, erați pe *jumătate* îmbrăcată. În afară de aceasta, lapsusul a fost favorizat prin faptul că, cu puțin timp înainte, vorbisem despre viața conjugală a acelui domn, despre „fericirea sa domestică” (*hausliches* — de la *Haus*), fapt care a condus de altfel la conversația privind persoana sa. Trebuie în fine să admit că, dacă l-am lăsat pe acel domn elegant să stea în stradă în papuci (*HAUSschuhe*), am făcut-o și puțin din gelozie, căci eu însumi port niște pantofi (*HALBSchuhe*)

galbeni care, chiar achiziționați recent, sunt departe de a fi „superbi“.

*

Războaiele, precum cel pe care îl suportăm acum¹, dau naștere unei mulțimi de lapsusuri a căror înțelegere nu prezintă de altfel nici o dificultate.

a) „La ce armă servește fiul dumneavoastră?“? este întrebată o doamnă. Aceasta vrea să răspundă: „La bateria 42 mortiere“ (*Mörser*); însă comite un lapsus și spune *Mörder* (asasini), în loc de *Mörser*.

b) Locotenentul Jenrik Haiman scrie de pe front²: „Sunt întrerupt din lectura unei cărți atrăgătoare, pentru a-l înlocui pentru câteva clipe pe telefonistul cercetaș. La proba de control făcută prin stația de tir răspund: „Controlul exact. Pauză.“ În mod regulamentar, ar fi trebuit să răspund: „Control exact. Terminat.“ Greșeala mea se explică prin contrarietatea pe care am încercat-o când am fost deranjat din lectură.“

c) Un sergent-major recomanda subordonaților săi să trimită familiilor adresele lor exacte, pentru a nu se pierde pachetele. Numai că în loc să spună „colet“ (*GEPACKstücke*), pronunță *GESPECKstücke*, de la cuvântul *Speck*-slănină.

d) Iată un exemplu deosebit de frumos și foarte semnificativ, datorită circumstanțelor foarte triste în care s-a produs și care îl explică. Îl datorez amabilei comunicări a doctorului L. Czeszer care a făcut această observație și a supus-o unei analize aprofundate pe când locuia în Elveția neutră, în timpul războiului. Transcriu observația respectivă, cu câteva abrevieri, de altfel puțin esențiale.

„Îmi permit să vă comunic un lapsus comis de profesorul M.N. în timpul uneia din conferințele sale despre

1 E vorba de primul război mondial (n.r.).

2 Internat. Zeitschrift f. Osychoanal., IV, 1916/17.

psihologia senzațiilor, pe care a ținut-o la O. în ultimul trimestru de vară. Trebuie să vă spun mai întâi că aceste conferințe au avut loc în *Aula* universității, în fața unui numeros public alcătuit din prizonieri de război francezi, internați în acest oraș, și din studenți, originari în majoritate din Elveția romandă și foarte credincioși Antantei. Ca și în Franța, cuvântul *Boche* era folosit în mod general și exclusiv și în O. pentru a semnală prezența germanilor. Dar, în manifestările oficiale, în conferințe, etc., funcționarii superiori, profesorii și alte persoane responsabile se străduiesc, din motive de neutralitate, să evite cuvântul fatal.

Or, profesorul N. se pregătea să vorbească despre importanța practică a sentimentelor și își propusese să citeze un exemplu, destinat să arate cum poate fi folosit un sentiment în așa fel încât să facă agreabilă o muncă fizică lipsită prin ea însăși de orice interes, și să-i sporească în acest fel intensitatea. Povesti deci, firește, în franțuzește, istoria unui director de școală german (întâmplare pe care jurnalele locale o reproduseseră după un ziar german), care își punea elevii să lucreze în grădină și care, pentru a le stimula zelul și înflăcărarea față de muncă, îi sfătuia să-și imagineze că fiecare bulgăre de pământ pe care îl sfărâmau reprezenta un craniu francez. Povestindu-și istoria, N. se abținea firește să folosească cuvântul *Boche*, ori de câte ori avea de vorbit despre germani. Dar, ajuns la sfârșitul povestirii, el cită astfel cuvintele directorului de școală: „Imaginați-vă că în fiecare *moche*, striviți craniul unui francez.” Prin urmare, *moche*, în loc de *motte*.

Nu se vede clar că savantul corect se supraveghea încă de la începutul discursului, pentru a nu ceda obișnuinței și poate și tentației de a lansa de la catedra sa universitară cuvântul injurios a cărui folosire fusese chiar interzisă printr-un decret confederal? Și chiar în clipa când, pentru ultima oară, el a scăpat de pericol pronunțând corect cuvintele „institutor german”, chiar în momentul când, scoțând un suspin de ușurare, ajungea la capătul încercării

sale, — chiar în acea clipă vocabula penibil reprimată se atașează, datorită unei asemănări tonale, cuvântului *motte*, și nenorocirea-i gata! Teama de a comite o gafă politică, poate și plăcerea nesatisfăcută rezultând din imposibilitatea de a pronunța cuvântul obișnuit și pe care toată lumea îl așteaptă, atât nemulțumiții republicani cât și democrații convinși de orice constrângere care se opune liberei exprimări a opiniilor, au apărut, în acest caz, să tulbure principala intenție care era aceea de a reproduce exemplul, rămânând în limitele corectitudinii. Autorul are conștiința tendinței perturbatoare, și ne e permis să presupunem că se gândise la ea cu o clipă înainte de lapsus.

Profesorul N. nu și-a dat seama de lapsusul său; cel puțin nu l-a corectat, lucru care, totuși, se face cel mai adesea în mod automat. În schimb, auditorii, francezi în cea mai mare parte, au primit acest lapsus cu o adevărată satisfacție, ca pe un joc de cuvinte intenționat. Când despre mine, am urmărit cu o profundă emoție acest proces inofensiv în aparență. Căci dacă am fost obligat, din motive lesne de-nțeles, să mă abțin de la orice anchetă psihanalitică, n-am văzut mai puțin în acest lapsus o dovadă frapantă a exactitudinii teoriei dumneavoastră privind determinismul actelor ratate și profundele analogii între lapsus și trăsătura de caracter.”

r) Tot penibilelor și dureroaselor impresii din timpul războiului își datorează apariția lapsusul următor, pe care mi l-a încredințat un ofițer austriac, întors la vatră, locotenentul T.:

„În timp ce eram reținut ca prizonier de război în Italia, în jur de două sute de ofițeri am fost cazați vreme de mai multe luni într-o vilă foarte mică. Pe parcursul șederii în această vilă, unul din camarazii noștri a murit de gripă. Firește, acest eveniment a produs asupra noastră, a tuturor, cea mai profundă impresie, întrucât condițiile în care ne aflam, absența oricărei asistențe medicale, sărăcia și lipsa noastră de rezistență făceau posibilă extinderea bolii. După

ce am așezat cadavrul în sicriu, l-am depus într-un colț din pivnița casei. Seara, în timp ce făceam, eu și unul dintre prietenii mei, rondul în jurul casei, ne-a venit ideea de a revedea cadavrul. Cum eu mergeam înainte, m-am aflat, încă de la intrarea în pivniță, în fața unui spectacol care m-a îngrozit profund; nu mă așteptam să găsesc sicriul atât de aproape de intrare și să văd la o atât de mică distanță fața mortului pe care tremurul luminii lumânărilor noastre parcă o făcea să se miște. Sub impresia acestei viziuni ne-am continuat rondul. Într-un loc de unde ochii noștri zăreau parcul scăldat în lumina clarului de lună, o câmpie luminată ca ziua și puțin mai departe, norișori vapoși, reprezentarea care îmi sugera această întreagă ambianță se concretizase în imaginea unui cor de elfi dansând la liziera pădurii de chiparoși care mărginea câmpia.

În după-amiaza zilei următoare ne-am condus sărmanul camarad pe ultimul drum. Traseul care separa închisoarea noastră de cimitirul miciei localități vecine a fost pentru noi un calvar dureros și umilitor. Adolescenți zgomotoși, o populație batjocoritoare și ironică, scandalagii grosolani au profitat cu toții de această ocazie pentru a-și manifesta față de noi sentimentele trezite de curiozitate și de ură. Conștiința neputinței în care mă aflam în fața acestei umilințe pe care, în alte împrejurări, n-aș fi putut-o suporta, oroarea față de grosolănia atât de cinic manifestată, m-au copleșit de amărăciune aruncându-mă într-o stare de deprimare care a durat până seara. La aceeași oră ca în ajun, împreună cu același camarad, am reluat drumul bolovănos care înconjura vila noastră. Trecând prin fața grilajului pivniței în care depusesem cu o zi înainte cadavrul camaradului nostru, mi-am amintit de impresia pe care simțisem la vederea feței lui luminate de lumânări. Iar în locul de unde zăream iarăși parcul întins sub clarul de lună, m-am oprit și i-am spus tovarășului meu: „Aici ne-am putea așeza pe iarbă (*Gras*) și să cântăm (*singen*) o serenadă.” Dar pronunțând această frază am comis două lapsusuri: *Grab* (mormânt) în loc de

Gras (iarbă) și *sincken* (a coborî) în loc de *singen* (a cânta). Fraza mea a căpătat prin urmare sensul următor: „Aici am putea să ne așezăm în mormânt și să coborâm o serenadă”. Numai după ce am comis cel de-al doilea lapsus mi-am dat seama de intenția mea; cât despre primul, îl corectasem, fără a simți sensul greșelii. Reflectez un moment și combinând cele două lapsusuri recompun fraza: „să coborâm în mormânt” (ins *Grab sincken*). Și iată cum imaginile încep să se deruleze cu o rapiditate vertiginoasă; amintirea trezită; diversele scene care au însoțit înmormântarea; senzația de dezgust încercat și tristețea tulburată; amintirea unor conversații referitoare la posibila epidemie; înțelegerea manifestată de unii ofițeri. Mai târziu, mi-am adus aminte că acea zi era ziua aniversară a morții tatălui meu, amintire care m-a mirat mult, dar fiind că am o memorie slabă a datelor.

Gândindu-mă ulterior, totul mi-a devenit limpede: identitatea condițiilor exterioare a două seri consecutive, aceeași oră, aceeași luminație, același loc și același tovarăș. Mi-am amintit de sentimentul de neliniște pe care îl încercasem când venise vorba de posibila extindere a gripei, dar și de vocea interioară care îmi interzicea să cedez fricii. Juxtapunerea cuvintelor „*wir könnten ins Grab sincken*” (am putea coborî în mormânt) mi-a revelat și ea atunci semnificația sa, în același timp în care am avut certitudinea că numai după ce mi-am corectat primul lapsus (*Grab*-mormânt, în *Gras*-iarbă) corecție căreia nu i-am dat la început nici o importanță, pentru a da libera trecere complexului reprimat, am comis și al doilea lapsus (spunând *sincken* — să coborâm, în loc de *singen* — să cântăm).

Să adaug că, în acea vreme, avusesem niște vise penibile în care se făcea că o rudă foarte apropiată îmi apăruse, de mai multe ori grav bolnavă, și o dată chiar moartă. Cu puțin timp înainte fusesem făcut prizonier, primisem vestea că gripa bântuia cu furie în țara locuită de această rudă pentru care de altfel fusesem foarte îngrijorat. Mai multe luni după evenimentele despre care am povestit,

am primit vestea că ruda murise de gripă, cu cincisprezece zile înainte de aceste evenimente.”

z) Exemplul următor de lapsus ilustrează într-un mod frapant unul din dureroasele conflicte atât de frecvente în cariera unui medic. Un bărbat, după toate probabilitățile iremediabil bolnav, dar a cărui maladie nu era încă diagnosticată în mod sigur, vine la Viena să i se hotărască soarta și roagă pe unul din prietenii săi din copilărie, devenit medic celebru, să se ocupe de cazul său, ceea ce acest prieten sfârși prin a accepta, cu toate că nu cu dragă inimă. Îl sfătuiește pe bolnav să se interneze într-o casă de sănătate și îi recomandă sanatoriul „Hera”. — Dar această casă de sănătate avea o destinație specială (casă de nașteri), obiectă bolnavul. — O nu, răspunse cu vioiciune medicul: în această casă poate *muri* (UMbringen)... voiam să spun *poate intra* (UTERbringen) oricare bolnav. Atunci a căutat să atenueze efectul lapsusului său. — Nu crezi cumva că am față de tine intenții ostile? Un sfert de oră mai târziu, îi spuse infirmierei care îl însoțea pe bolnav spre ușă: — N-am găsit nimic și nu cred deloc să fie atins de ceea ce se bănuiește. Dar dacă e bolnav, nu rămâne, după părerea mea, decât să-i administrăm o bună doză de morfină, și totul se va sfârși. Ori se întâmpla că prietenul îi propusese să-i scurteze suferințele cu un medicament, atunci când ar fi știut că era un caz disperat. Înseamnă prin urmare că medicul își luase ca sarcină (cu o anume condiție) să-și ucidă prietenul.

n) N-aș putea rezista tentației de a cita un exemplu de lapsus deosebit de instructiv, cu toate că, potrivit opiniei celui care mi l-a povestit, s-a întâmplat cam acum 20 de ani. O doamnă declară într-o zi la o reuniune (și tonul declarației sale releva o anumită stare de excitație și influența unor anumite tendințe ascunse): Da, pentru a plăcea bărbaților, o femeie trebuie să fie frumoasă; cu bărbatul e mult mai simplu: e suficient ca el să aibă *cinci* membre drepte! Acest exemplu ne arată mecanismul intim al unui lapsus prin *condensare* sau prin *contaminare* (v.p.). S-ar părea, la prima

vedere, că această frază rezultă din fuziunea a două propoziții:

Îi e de ajuns să aibă patru *membre drepte*
Îi e de ajuns să aibă *cinci simțuri* intacte.

Sau, se poate admite ca elementul *drept* este comun pentru două intenții verbale care ar fi următoarele:

Îi e de ajuns să aibă *membrele drepte*
și să le mențină *drepte* pe toate *cinci*.

Nimic nu ne împiedică să admitem că aceste două fraze au contribuit la introducerea, în propoziția anunțată de doamnă, mai întâi a unui număr în general, după aceea a numărului misterios *cinci*, în locul aceluia, mai simplu și mai natural în aparență, de patru. Această fuziune nu s-ar fi produs, dacă numărul *cinci* n-ar fi avut propria sa semnificație (în fraza enunțată ca lapsus), aceea a unei realități cinice pe care o femeie nu o poate de altfel enunța decât sub o anumită deghizare. — Vom atrage în fine atenția asupra faptului că, oricum ar fi fost enunțată, fraza respectivă ar fi constituit mai degrabă o excelentă vorbă de duh decât un lapsus amuzant. Totul depinde de intenția, conștientă sau inconștientă, cu care a fost pronunțată acea frază. Or, atitudinea doamnei excludea orice intenție conștientă; nu era vorba deci de o vorbă de duh!

Asemănarea între un lapsus și un joc de cuvinte poate merge foarte departe, ca în cazul comunicat de O. Rank în care persoana ce comisese lapsusul sfârșea prin a izbucni ea însăși în râs ca în fața unui veritabil joc de cuvinte (*Internat. Zeitschr. f. Psychoanal.*, I, 1913):

„Un bărbat căsătorit de puțin timp și căruia soția sa foarte preocupată de a-și conserva prospețimea și înfățișarea de tinerică, îi refuza raporturile sexuale prea frecvente, îmi povestește întâmplarea următoare care îl amuzase mult: a doua zi după o noapte în care se abătuse de la regimul de abstenență pe care i-l impunea soția, s-a ras în dormitorul

comun servindu-se, cum făcuse de câteva ori, de puful așezat pe măsuța de toaletă a soției care încă dormea. Aceasta, foarte grijulie cu tenul său, îi interzisese deja de mai multe ori să se folosească de puful său și îi spusese și de data asta, contrariată: „Iar *mă* pudrezi cu puful tău!” Văzând că soțul său izbucnește în râs, observă că a comis un lapsus (voia să spună: *te* pudrezi iar cu puful *meu*) și atunci a încercat să râdă și ea (în jargonul vienez *pudern* — a pudra — înseamnă *coïter*¹; cât despre *puf*, semnificația lui simbolică — falus — este, în cazul acesta, neîndoielnică).“

Afinitatea care există între lapsus și jocul de cuvinte se manifestă și în faptul că lapsusul nu este adeseori altceva decât o abreviere:

i) O tânără, terminându-și studiile secundare, se înscrie, așa cum era moda, la Facultatea de Medicină. După câteva semestre, renunță la medicină și începe să studieze chimia. Câțiva ani după aceasta, ea vorbește despre schimbarea respectivă în termenii următori: „disecția, în general, mă înspăimântă; dar în ziua când am smuls unghiile degetelor unui cadavru, am fost dezgustată de orice chimie.”

k) Adaug încă un caz de lapsus a cărui interpretare nu prezintă nici o dificultate. „Un profesor de anatomie caută să dea o descriere cât se poate de clară cavității nazale care, se știe, alcătuiește un capitol foarte dificil în anatomia craniului. La întrebarea sa dacă toți auditorii i-au înțeles bine explicațiile primește ca răspuns un *da* unanim. La care profesorul, cunoscut ca un personaj foarte presumțios, răspunde la rândul său: cred că e dificil, deoarece persoanele având o idee clară despre structura cavității nazale, chiar într-un oraș ca Viena, se pot număra pe *un deget*... îmi cer scuze, voiam să spun pe degetele unei mâini.”

h) Același anatomist spunea altădată: „În ce privește organele genitale ale femeii, în ciuda numeroaselor *tentații*

1 Verb desemnând actul coitului (n.trad.)

(Versuchungen)... scuzați, în ciuda numeroaselor *tentative* (Versuche)“...

u) Îi datorez doctorului Alf. Robitschek aceste două exemple de lapsus pe care el le-a găsit la un vechi autor francez (Brantôme (1572—1614): *Vieți ale doamnelor galante. Al doilea discurs.*) Transcriu aceste două cazuri în varianta originală.

„Si ay-je cogneu une très belle et honneste dame de par le monde, qui, devisant avec un honneste gentilhomme de la cour des affaires de la guerre durant ces civiles, elle luy dit: „J'ay ouy dire que le roy a foiot rompre tous les c¹... de ce pays-là“ Ea voia să spună *les ponts*. Pensez que, venant de coucher d'avec son mary, ou songeant à son amant, elle avait encor ce nom frais en la bouche et le gentilhomme s'en eschauffer en amours d'elle pour ce mot.“

„Une autre dame que j'ay cogneue, entretenant une autre grand dame plus qu'elle, et luy louant et exaltant ses beautez, elle luy dit après: „Non, madame, ce quije vous en dis: ce n'est point pour vous *adultérer*; voind să spună *adulater*, comme elle le rhabilla ainsi: pensez qu'elle songeoit à adultérer.“

Din procedeul psihoterapeutic de care mă servesc pentru a detașa și suprima simptomele nevrotice, am fost adesea obligat să caut, în discursurile și ideile în aparență accidental exprimate de bolnav, un conținut care, încercând să se disimuleze, totuși se trădează, fără știrea pacientului, sub formele cele mai diverse. Adesea lapsusul aduce, sub acest raport, serviciile cele mai prețioase, după cum m-am putut convinge din niște exemple foarte instructive și, în multe privințe, foarte bizare. Asemenea bolnav vorbește, de pildă, despre mătușa sa pe care o numește fără dificultate

și fără a-și observa lapsusul, „mama mea“, o asemenea femeie va vorbi despre soțul său, numindu-l „frate“. În mintea acestor bolnavi, mătușa și mama, soțul și fratele sunt „identificați“, legați prin asociere, mulțumită căreia se evocă reciproc, ceea ce înseamnă că bolnavul îi consideră ca reprezentând același tip. Sau: un tânăr de 20 de ani se prezintă la consultație declarându-mi: „Eu sunt tatăl lui N.N. pe care l-ați tratat dumneavoastră... Scuzați, vreau să spun că eu sunt fratele său: el are cu patru ani mai mult decât mine“. Înțeleg că prin acest lapsus vrea să spună că, precum fratele său, este bolnav din vina tatălui, că, la fel ca fratele său, a venit să-și caute vindecarea, dar că cel mai urgent e cazul tatălui. Pe de altă parte, o combinație neobișnuită de cuvinte, o expresie forțată în aparență, sunt suficiente pentru a scoate în evidență acțiunea unei idei reprimată în discursul bolnavului, acțiune dictată de mobiluri foarte diferite.

În acest fel, în tulburările de vorbire, cât ar fi de mari sau neînsemnate, dar suficiente pentru a fi așezate în categoria „lapsusurilor“, eu regăsesc influența, nu a acțiunii de contact exercitate de sunetele unora sau altora, ci a unor idei exterioare potrivit intenției care dictează discursul, descoperirea acestor idei fiind suficientă în explicarea erorii comise. Nu contest desigur acțiunea modificatoare pe care o pot exercita sunetele, unul asupra altuia; dar legile care guvernează această acțiune nu-mi par suficient de eficace pentru a tulbura, ele singure, enunțul corect al discursului. În cazurile pe care le-am putut studia și analiza temeinic, aceste legi nu exprimă decât un mecanism preexistent de care se servește un mobil psihic exterior discursului, dar care nu se referă deloc la raporturile existente între acest mobil și discursul pronunțat. *Într-un mare număr de substituiri lapsusul face total abstracție de aceste legi ale relațiilor tonale.* Din acest punct de vedere, sunt total de acord cu Wundt care consideră și condițiile lapsusului ca foarte

complexe și depășind mult simplele acțiuni prin contact exercitate de sunete, unele asupra altora.

Însă considerând drept sigure aceste „influențe psihice mai îndepărtate”, pentru a mă folosi de expresia lui Wundt, nu văd nici un inconvenient în a admite că condițiile lapsusului, așa cum au fost formulate de Meringer și Mayer, se realizează mai ușor, când vorbim cu rapiditate și când atenția este mai mult sau mai puțin distrasă. În câteva dintre exemplele citate de acești autori, condițiile par totuși a fi mai complicate. Reiau exemplul deja citat mai înainte:

Es war mir auf der *Schwest*...
Brust so schwer¹.

Recunosc perfect că în această frază silaba *Schwe* a luat locul silabei *Bru*. Dar e vorba numai de atât? Trebuie puțin insistat pe faptul că alte motive și alte relații au putut determina această substituție. Atrag îndeosebi atenția asupra asocierii *Schwester-Bruder* (soră — frate) sau, în plus, asupra asocierii *Brustder Schwester* (pieptul surorii) care ne duce cu gândul la alte ansambluri de idei. Acest auxiliar acționând din umbră e ceea ce conferă inofensivei silabe *Schwe* forța de a se manifesta ca lapsus.

Pentru alte lapsusuri, se poate admite că ceea ce joacă un rol în protecția lor e o asemănare sonoră cu cuvintele și sensurile obscene. Deformarea și desfigurarea intenționată a cuvintelor și a frazelor, afectată atât de mult de oamenii prost-crescuți, nu urmăresc în realitate decât utilizarea unui pretext neînsemnat pentru a aminti niște lucruri interzise, și acest joc e atât de frecvent încât n-ar fi deloc de mirare ca deformările respective să înceapă a se produce fără știrea subiecților și în afara intenției acestora². — „Ich fordere Sie

1 „Aveam ca o greutate pe piept”. *Schwest* (cuvânt inexistent, formând un lapsus prin substituirea silabei *Schwe* cu silaba *Bru*).

2 La una din bolnavele mele mania lapsusului, ca simptom, luase așa proporții încât aceasta ajunsese să folosească în vorbire copilării precum

auf, auf das Wohl unseres Chefs *aufzustossen*“ (Vă invit la demolarea prosperității șefului nostru); în loc de: „auf das wohl unseres Chefs *anstossen*“ — („să bem pentru prosperitatea șefului nostru“). Nu este exagerat a vedea în acest lapsus o parodie involuntară, reflex al unei parodii intenționate. Dacă aș fi șeful la adresa căruia oratorul a pronunțat fraza în cauză cu lapsus, mi-aș spune că romanii acționau foarte inteligent, permițând soldaților împăratului triumfător să-și exprime în cântece satirice eventuala lor nemulțumire față de conducător. Meringer povestește despre sine că într-o zi s-a adresat unei persoane care, în calitate de membru mai vârstnic al societății, purta ca titlu onorific, totuși familiar, numele de „senexl“ sau „altes senexl“¹ — spunându-i acestuia: „Prost,² senex altesl“. L-a apucat groaza când și-a dat seama de lapsusul comis. E de înțeles emoția sa, dacă ne gândim cât de mult seamănă cuvântul „Altesl“ cu injuria: „Alter Esel“³. Lipsa de respect pentru cei mai în vârstă (la copii, față de tată) aduce cu sine grave pedepse interne.

Sper că cititorii nu vor respinge orice valoare distincțiilor pe care le-am stabilit în ce privește interpretarea lapsusurilor, deși aceste distincții nu sunt susceptibile de o demonstrație riguroasă, și că vor binevoi să țină cont de exemplele pe care eu însumi le-am adunat și le-am analizat. Și dacă continui să sper că situațiile de lapsus, chiar cele mai simple în aparență, vor putea într-o zi să fie atribuite unor tulburări avându-și sursa într-o idee pe jumătate reprimată, *exterioară* frazei sau discursului pronunțat, acest fapt se datorează unei observații aparținând însuși lui Meringer. E ciudat, spune

uriner în loc de ruiner.

1 *Senexl*, din latinescul „senex“, bătrân; *alt*, *alte*, *altes* — bătrân; *altes senexl* — bătrân venerabil; locuțiune împrumutată din argoul studenților germani.

2 *Prost* sau *Prosit*-noroc. Aceeași proveniență. (n. trad.)

3 „Măgar bătrân“. (n. trad.).

acest autor, că nimeni nu ar vrea să recunoască faptul că a comis un lapsus. Există oameni foarte rezonabili și onești care se simt ofensați, când li se spune că s-au făcut vinovați de o astfel de greșeală. Nu cred că situația respectivă ar putea fi generalizată în măsura în care o crede Meringer, folosind cuvântul „nimeni”. Însă unda de emoție care apare arătându-i cuiva că a comis un lapsus și care, în mod manifest, e foarte învecinată cu rușinea, are semnificația sa. Este de aceeași natură cu contrarietatea pe care o încercăm, când nu putem regăsi un nume uitat, și cu uimirea pe care ne-o provoacă persistența unei amintiri insignifiantă în aparență; în toate aceste cazuri tulburarea se datorează foarte probabil intervenției unui motiv inconștient.

Deformarea numelor exprimă disprețul, când e intenționată, și ar trebui să-i atribuim aceeași semnificație în toată seria de cazuri în care apare ca un lapsus accidental. Persoana care, după cum povestește Mayer, a pronunțat pentru prima oară „Freuder” în loc de „Freud”, deoarece pronunțase cu câteva clipe mai înainte numele de „Breuer” și care, altă dată, vorbea de metoda lui „Freuer-Breud”, în loc de: „Freud-Breuer”, era un coleg care nu fusese încântat de metoda mea. Voi cita mai departe, apropo de erorile de scriere, un alt caz de deformare a unui nume, care necesită aceeași explicație¹.

---

1 Se poate nota de asemenea că cei care deformează numele medicilor pe care i-au consultat sunt, cel mai adesea, aristocrații, de unde se poate trage concluzia că nu au pentru aceștia decât puțină stimă, în ciuda curtoaziei cu care medicii obișnuiesc să-i trateze. — Citez aici câteva excelente remarci despre uitarea de nume, pe care le-am împrumutat de la profesorul E. Jones (aflat pe atunci la Toronto) care a tratat în limba engleză subiectul care ne interesează aici (*Psychopathology of Everyday Life*, *American Jour. of Psychology*, Oct. 1911):

„Puțini oameni își pot reprimă un gest de nedumerire, când constată că li s-a uitat numele, mai ales când puteau spera sau se puteau aștepta ca persoana respectivă să li-l rețină fără a se gândi prea mult, ei își spun atunci că persoana n-ar fi comis, cu siguranță, acea uitare, dacă purtătorul numelui i-ar fi lăsat o impresie mai mult sau mai puțin puternică, numele

În aceste cazuri intervine, ca factor perturbator, o critică pe care o putem neglija, deoarece nu corespunde intenției celui care vorbește, chiar în momentul în care vorbește.

În schimb, substituirea unui nume prin altul, apropierea unui nume străin, identificarea prin intermediul unui lapsus semnifică cu siguranță uzurparea unei reputații de care, dintr-un motiv sau altul, nu suntem conștienți în momentul în care ne facem vinovați. Domnul S. Ferenczi povestește un asemenea fapt din vremea când era încă școlar:

„Când eram elev în clasa întâi (adică clasa cea mai elementară) de liceu, aveam de recitat (pentru prima oară în viața mea) în public (adică în fața întregii clase) o poezie. Mă pregătisem foarte bine și am fost foarte mirat să-mi aud colegii izbucnind în râs chiar de la primul cuvânt pe care

---

fiind considerat ca un element esențial al personalității. Pe de altă parte, nimic nu-i mai măgulitor decât a te auzi strigat pe nume de către o înaltă personalitate de la care nici nu te-așteptai la așa ceva. Napoleon, care trece drept un membru al artei de a trata oamenii, a furnizat, în timpul nefericitei campanii din 1814, o dovadă uluitoare a memoriei sale în ce privește numele. Aflându-se în orașul Craone, își aduce aminte că a cunoscut, cu douăzeci și unu de ani în urmă, pe primarul acestui oraș, De Bussy, într-un anume regiment. Urmarea a fost că De Bussy, copleșit și încântat, s-a consacrat slujbei sale cu un devotament fără margini. De asemenea, nu există mijloc mai sigur pentru a ofensa un om decât a te preface că i-ai uitat numele; se arată astfel că acel om vă este indiferent până acolo încât nu vă dați nici o osteneală pentru a-i reține numele. Acest artificiu joacă de altfel un anumit rol în literatură. Despre așa ceva citim în *Fum* de Turgheniev: „Tot amuzant găsiți Badenul, domnule... Litvinov?” Ratmirov avea obiceiul de a pronunța numele lui Litvinov cu o anume ezitare, ca și cum i-ar fi venit greu să și-l amintească. În felul acesta, ca și prin atitudinea distantă cu care își ridica pălăria când îl întâlnea pe Litvinov, voia să-l rănească pe acesta în amorul propriu. Într-un pasaj dintr-un alt roman: *Părinți și copii*, același autor scrie: „Guvernatorul îi invită pe Kirsanov și pe Bazarov la bal și repetă invitația câteva minute mai târziu, luându-și aerul că-i consideră ca frați și adresându-se lui Kirsanov”. Aici uitarea invitației anterioare, confuzia numelor și imposibilitatea de a distinge pe cei doi tineri, unui de celălalt, constituie o acumulare de ofense. Deformarea unui nume are aceeași semnificație ca și uitarea: constituie primul pas către aceasta. (n. a.)

l-am pronunțat. Profesorul se grăbi să-mi explice cauza acestei primiri inedite: enunțasem foarte corect titlul poeziei „Aus der Ferne“, dar în loc să dau numele exact al autorului, pronunțasem numele meu. Or, numele autorului era: Sándor Petöfi. Similitudinea prenumelor (și eu mă numesc Sándor) a favorizat fără îndoială confuzia; însă adevărata sa cauză constă cu siguranță în faptul că atunci mă identificasem în dorințele mele secrete cu celebrul erou din acel poem. Și, conștient chiar, nutream față de el o dragoste și o stimă care sfârșeau în adorație. E firesc că acest nefericit complex bazat pe ambiție a fost responsabil de actul meu ratat.“

Un alt caz de identificare prin apropierea numelui unei alte persoane mi-a fost povestit de un tânăr medic care, timid și respectuos, se prezintă în fața celebrului Virchow, numindu-se: „Doctorul Virchow.“ Mirat, profesorul se întoarce spre el și în întreabă: „la te uită, vă numiți tot Virchow?“ Nu știu cum și-a explicat tânărul ambițios lapsusul, dacă s-a descurcat spunând că în prezența acestui mare nume se simțise atât de neînsemnat încât și-l uitase pe al său, ori a avut curajul de a mărturisi că spera să devină într-o zi tot atât de celebru ca Virchow și că îl ruga pe domnul Consilier Intim să nu îl trateze cu prea mult dispreț: sigur e că unul din aceste două motive (și poate amândouă în același timp) a provocat desigur greșeala comisă de tânăr chiar de la prezentarea sa.

Din motive personale, sunt obligat să nu fiu prea categoric în ce privește interpretarea cazului următor. În timpul Congresului Internațional ținut la Amsterdam în 1907, concepția despre isterie formulată de mine a fost obiectul unor discuții foarte vii. Unul dintre cei mai înverșunați adversari ai mei s-a lăsat atât de cucerit de fierbințeala atacurilor sale încât, substituindu-mi-se, în mai multe rânduri vorbise în numele meu. De exemplu spunea: Se știe că Breuer și cu mine am arătat... „când trebuia să spună «Breuer și Freud»...“ Nu există nici o asemănare între numele adversarului meu și numele meu. Acest exemplu, și multe

altele de acest gen, de lapsus prin substituția numelor, arată că lapsusul nu are deloc nevoie de facilitatea pe care i-o oferă asemănarea tonală și că se poate produce cu ajutorul raporturilor ascunse, de natură pur psihică.

În alte cazuri, mult mai semnificative, critica îndreptată către sine, o opoziție internă față de ceea ce ne propunem să spunem, reprezintă faptul care determină înlocuirea enunțului dorit cu opusul său. Constatăm atunci cu uimire că enunțarea unei afirmații, a unei certitudini, a unui protest este în contradicție cu adevărata intenție și că lapsusul dă pe față nesinceritatea interioară¹. Lapsusul devine în acest caz un mijloc al expresiei mimice; de altfel, adeseori servește a exprima ceea ce nu voim să spunem, a ne trăda pe noi înșine. Așa este, de exemplu, cazul acelui om care disprețuiește raporturile sexuale zise „normale” și care afirmă, în timpul unei conversații în care se vorbește despre o tânără cunoscută pentru cochetăria sa: „dacă ar fi fost cu mine, s-ar fi dezvoltat repede să *koëttieren*.” Nu e greu de observat că cuvântul *koëttieren* (cuvânt inexistent), folosit în locul cuvântului *Kokettieren* (a cocheta) nu este decât reflexul deformat al cuvântului *koitieren* (verb denumind actul coitului) care, din adâncul inconștientului, a determinat acest lapsus. Și iată un alt caz: „Aveam un unchi pe care nu-l mai văzusem de câteva luni. Am înțeles că și-a schimbat apartamentul și am profitat de această ocazie pentru a-i face în sfârșit o vizită. Părea mulțumit să ne vadă, și când ne-am luat rămas bun de la el, ne-a spus foarte afectuos: „Sper ca de-acum să vă văd mai *rar* ca înainte”.

Printr-o coincidență favorabilă, cuvintele limbajului pot determina ocazional lapsusuri care ne tulbură ca niște revelații neașteptate sau produc efectul comic al unei vorbe de duh desăvârșite.

---

1 Determinându-l să comită un astfel de lapsus B. Anzengruber își bate joc, în „*G'wissenswurm*”, de moștenitorul ipocrit care nu așteaptă decât moartea celui pe care trebuie să-l moștenească.

Așa este, de exemplu, cazul observat și comunicat de doctorul Reitler:

„«Noua ta pălărie e încântătoare, spune o doamnă către alta, pe un ton admirativ; tu însăși ai ornat-o atât de pretențios?» (aufgepatz, în loc de aufgeputz, împodobit).

Elogiile pe care doamna voia să le adreseze prietenei sale trebuiră să se oprească aici; căci critica pe care i-o formulase în forul său interior, găsind *podoaba* pălăriei (*MutauPUTZ*) *pretențioasă* (eine *PATZerei*), s-a manifestat perfect în neplăcutul lapsus, pentru ca exprimarea câtorva fraze de admirație convențională să-i poată părea sinceră celeilalte.”

Mai puțin severă, însă tot evidentă este intenția critică în exemplul următor:

„O doamnă se afla în vizită la o prietenă care, în cele din urmă, reuși să o plictisească prin flecăreala ei neîncetată și insuportabilă. În sfârșit, putu întrerupe conversația și dădu să plece, când prietena, care o însoți în anticameră, o opri din nou reîncepând să o asurzească cu un val de cuvinte pe care cealaltă, cu mâna pe clanța ușii, fu obligată să le asculte. Reuși în sfârșit să o întrerupă prin această întrebare: „Vei fi acasă în *anticameră* (*Vorzimmer*)? Mirarea prietenei o făcu să-și descopere lapsusul. Obosită de lunga ședere în anticameră (*Vorzimmer*), voise să pună capăt flecăreliei, întrebând: „Vei fi acasă *dimineața* (*Vormittag*)?”, și și-a trădat în acest fel nerăbdarea pe care i-o provocase această întârziere.

Exemplul următor, comunicat de doctorul Max Graf, dovedește absența sângelui rece și a stăpânirii de sine:

„În timpul unei reuniuni generale a asociației jurnaliștilor *Concordia*, un tânăr și sărac societar pronunță un violent discurs potrivit și lăsă să-i scape, în furia sa, cuvintele următoare: „Domnilor membri ai *avansurilor* (Vor *SCHUSS mitglieder*).” Voise să spună: domnilor membri ai biroului (Vor *STANDS mitglieder*) sau ai comitetului (*AusSCHUSS mitglieder*); și unii și ceilalți aveau într-adevăr dreptul de a

acorda avansuri, iar tânărul orator tocmai le adresase o cerere de accont.”

Am văzut, în legătură cu exemplul *Vorschwein*, că un lapsus se produce ușor, când ne străduim să reprimăm niște cuvinte injurioase. În acest caz avem de-a face cu un fel de derivație. Iată un exemplu:

Un fotograf care, în ce privește raporturile cu angajații săi neîndemânatici, se jurase să evite termenii împrumutați din zoologie, îi spune unui începător care, voind să golească un vas mare și plin, vărsase jumătate din conținut pe jos: „la ascultă, *omule*, trebuia să începi prin a transvaza puțin lichid.” Numai că, în loc să folosească cuvântul corect: *Schöpfen* (a transvaza), a scăpat cuvântul *schäfsen* (de la *Schaf* — berbec). Și imediat după asta îi spune unuia dintre angajați care, din neatenție, deteriorase o mulțime de plăci fotografice foarte scumpe: „S-ar spune că ai *coarnele* arse (*Hornverbrannt*).” Voia să spună: „mâinile arse” (*Handverbrannt*).

În exemplul următor avem un caz foarte serios de mărturisire involuntară prin lapsus. Câteva dintre circumstanțele care l-au însoțit justifică reproducerea sa completă după comunicarea publicată de domnul A.A. Brill în *Zentralbl. f. Psychoanalyse* (anul 2, 1)¹.

„Mă plimbam într-o seară cu doctorul Frink, vorbind despre problemele Societății Psihanalitice din New York. Am întâlnit un coleg, doctorul R., pe care nu-l văzusem de ani de zile și de a cărei viață personală nu mai știam nimic. Am fost foarte încântați, și unul și celălalt, că ne-am întâlnit, și, la propunerea mea, am intrat într-o cafenea în care am petrecut două ore de conversație însuflețită. R. părea a fi la curent cu viața mea, căci, după salutarile de rigoare, mi-a cerut noutăți despre copilul meu, adăugând că a aflat adesea vești despre mine printr-un amic și că se interesa despre ceea ce fac, de când a auzit despre lucrările mele din

1 Atribuit din greșeală lui E. Jones.

revistele medicale. La întrebarea mea dacă e căsătorit, a răspuns negativ și a adăugat: «De ce vrei ca un om ca mine să se căsătorească?»

În clipa când am ieșit din cafenea, el mi se adresă brusc: «Aș vrea mult să știu cum ai proceda într-un caz ca acesta: cunosc o infirmieră care este implicată, în calitate de complice, într-un proces de divorț. Femeia a intentat proces soțului său, a denunțat complicitatea infirmierei și el a obținut divorțul¹». Aici l-am întrerupt: «Firește, ea a obținut divorțul», și mi-a povestit apoi că procesul și scandalul pe care le-a provocat au tulburat-o atât de mult pe infirmieră, încât aceasta a început să bea, iar nervii îi sunt la pământ, etc., și îmi cere acum sfatul în ce privește maniera de a o trata.

De îndată ce i-am dezvăluit greșeala, l-am rugat să mi-o explice, dar am primit obișnuitele răspunsuri mirate: chiar nu avem fiecare dreptul de a ne înșela? În definitiv, e vorba numai de un accident, a cărui semnificație este de prisos s-o cauți, etc. Îi răspund afirmând că fiecare lapsus își are cauzele și rațiunile sale, că aș fi tentat să cred că el însuși este un erou al întâmplării pe care tocmai mi-a povestit-o, dacă nu mi-ar fi spus mai înainte că nu era căsătorit; întrucât în acest caz lapsusul respectiv s-ar explica prin dorința pe care ar putea-o avea de a vedea procesul terminat în avantajul său și nu în favoarea soției, pentru a nu fi obligat să plătească acesteia pensie alimentară (potrivit dreptului nostru matrimonial) și pentru a se putea recăsători în orașul New-York. A înlăturat cu obstinație bănuielile mele, dar în același timp a manifestat o reacție afectivă exagerată, dând semne de excitație neîndoielnice și terminând prin a izbucni în râs. La îndemnul meu de a-mi spune adevărul în interesul explicării științifice, am primit următorul răspuns: «Dacă nu vrei să auzi din gura mea o minciună, trebuie să crezi în

---

1 După legile noastre, divorțul nu se pronunță decât dacă s-a dovedit că una din cele două părți a lezat căsătoria, și nu se acordă decât victimei acestei lezări.

celibatul meu și să te convingi că explicația ta psihanalitică este total falsă.» Și a adăugat că niște oameni ca mine care se agață de amănuntele cele mai insignifiante sunt pur și simplu periculoși. Apoi și-a amintit de o altă întâlnire și s-a despărțit de noi.

Totuși eram, doctorul Frink și cu mine, convinși de exactitatea explicației mele; de asemenea mă hotărâi să obțin, în această problemă, dovada sau contra-dovada, căutând informații în altă parte. Am mers deci, câteva zile mai târziu, în vizită la un vecin, un vechi amic al doctorului R., care confirmă în toate privințele explicația mea. Procesul avusese loc câteva săptămâni mai înainte, infirmiera fusese citată în calitate de complice. — Doctorul R. s-a convins acum de exactitatea mecanismelor freudiene.“

Mărturisirea involuntară se manifestă, fără îndoială, și în cazul următor comunicat de domnul O. Rank:

„Un tată, care nu era mai puțin patriot și care voia să-și crească copiii, fără a le inculca sentimentul patriotic pe care îl considera superfluu, își ceartă fiii pentru că au luat parte la o manifestație patriotică; dar aceștia invocând exemplul unchiului lor, tatăl exclamă: «unchiul vostru este ultimul om pe care ar trebui să-l imitați; e un *idiot*» (pronunția germană este *idiote*). Văzând expresia mirată a copiilor, pe care acest tom i-a surprins, tatăl observă că a comis un lapsus și spuse scuzându-se: «Firește că am vrut să zic: *patriot*.»“

Domnul J. Stärcke raportează un caz de lapsus în care autoarea (o doamnă) recunoaște ea însăși o mărturisire involuntară; domnul Stärcke își continuă povestirea cu o observație excelentă, chiar dacă depășind limitele unei simple interpretări.

„O dentistă îi promite surorii sale să o examineze într-o zi, pentru a vedea dacă fețele laterale ale molarilor sunt în *contact*, (adică dacă între aceștia nu există un interval în care s-ar putea aduna resturi alimentare). Întârziind să-și țină promisiunea, sora ei spune glumind: «Ea îl tratează în acest moment pe un coleg, cât despre sora-sa, pe ea a făcut-o

totdeauna să aștepte.» În sfârșit, dentista se hotărăște să facă examenul promis, găsește într-adevăr o mică fisură într-unul din molari și spune: «Nu credeam ca dintele să fie atât de bolnav; credeam numai că nu există „calculat” (*Kontant*)... voiam să spun „contact” (*Kontakt*)». «Vezi bine, replică sora sa râzând, numai din avariție m-ai făcut să aștept mai mult timp decât bolnavii tăi plătitori!»

(Evident, nu am dreptul să substitui ideile mele celor aparținând doamnei respective și nici să trag concluzii din aceasta, însă auzind povestea lapsusului în cauză, m-am gândit că cele două femei drăguțe și inteligente nu sunt căsătorite și nu-i cunosc decât foarte puțin pe tineri; și m-am întrebat dacă nu cumva, dacă ar fi *calculat* mai puțin, n-ar fi avut mai mult *contact* cu niște tineri).

Iată un alt lapsus căruia i se poate atribui semnificația de mărturisire involuntară. Citez cazul după Th. Reik.

„O tânără era pe punctul de a se logodi cu un tânăr care nu era simpatic. Pentru a-i apropia pe cei doi, părinții stabilesc o întâlnire la care să asiste și eventualii logodnici. Tânăra fată are destul tact și sânge rece pentru a nu-și da pe față, înaintea pretendentului, care era foarte galant față de ea, sentimentele puțin favorabile pe care i le inspira. Totuși, mamei sale care o întreabă cum îl găsește pe tânăr, ea îi răspunde politicos: «este într-adevăr *dezagreabil* (*liebensWIDRIG*, în loc de *liebensWÜRDIG* — amabil).»“

Nu mai puțin interesant în această privință este un alt lapsus descris de domnul O. Rank (*Internat. Zeitschr. f. Psychoanal.*) ca un lapsus „spiritual”

„E vorba de o femeie măritată căreia îi place să asculte anecdote și care nu disprețuiește aventurile extraconjugale, când sunt recompensate în consecință prin cadouri. Într-o zi, un tânăr, care i-a cerut favorurile, îi povestește, nu fără intenție, următoarea istorie binecunoscută.

«Un negustor solicită favorurile soției asociatului și prietenului său, cam mironosiță; ea îi promite în sfârșit că îi va ceda, în schimbul unei sume de o mie de florini. Soțul

doamnei trebuind să lipsească chiar în acel moment, asociatul împrumută de la el mia de florini promițând că îi va da înapoi a doua zi chiar soția sa. Neîndoielnic că oferind acesteia suma respectivă, o făcu să creadă că această sumă, asupra provenienței căreia păstră tăcerea, reprezintă cadoul promis. Când soțul, la rândul său, îi ceru mia de florini pe care trebuia să i-o înapoieze asociatul, ea se crezu dată în vileag, și toată această afacere se termină pentru ea nu numai cu un prejudiciu, ci și cu un afront.» — Când tânărul, în timpul povestirii, ajunge la pasajul în care seducătorul îi spune asociatului: «voi înapoia mâine acești bani soției tale», cea care îl asculta îi întrerupse cu aceste cuvinte semnificative: «Spune-mi, nu cumva mi l-ai mai rambursat... scuză-mă, voiam să spun: povestit?» Nu putea să mărturisească mai clar, cel puțin exprimându-se direct, că era dispusă să se ofere în aceleași condiții.“

Domnul V. Tausk publică (în *Internat. Zeitschr. f. Psychoanal.*, IV, 1916) un frumos caz de mărturisire involuntară, cu soluția inofensivă, sub acest titlu: *Credința părinților*.

„Cum logodnica mea era creștină, povestește M.A., și nu voia să se convertească la iudaism, am fost obligat eu însumi, pentru a mă putea căsători, să mă convertesc de la iudaism la creștinism. Nu fără o rezistență interioară mi-am schimbat confesiunea, însă sfârșitul îmi părea a justifica această confertire, și aceasta cu atât mai mult cu cât personal nu aveam nici o convingere religioasă și nu eram atașat iudaismului decât prin relații pur exterioare. Dar, în ciuda convertirii mele, n-am dezavuat niciodată iudaismul, și printre cunoștințele mele puțini oameni cunosc că m-am convertit.

Din căsătoria mea s-au născut doi fii, ambii botezați după ritualul creștin. Când băieții mei au împlinit o anumită vârstă, i-am pus la curent cu originea lor evreiască, pentru ca, suferind influențele antisemite din școală, să nu găsească

cumva un motiv superfluu și absurd pentru a se întoarce împotriva tatălui lor.

Acum câțiva ani, îmi petreceam vacanța împreună cu băieții, care pe atunci urmau școala primară la D., într-o familie de institutori. Într-o zi, soția institutorului (ei erau de altfel, și unul și celălalt, prietenoși față de noi), care ignora originea noastră evreiască, adresă câteva invective destul de violente referitoare la evrei. Ar fi trebuit să contrez cu curaj afrontul, pentru a oferi fiilor mei un exemplu de „curaj al opiniilor”, dar dădui înapoi în fața explicațiilor dezagreabile care cu siguranță ar fi urmat mărturisirii mele. M-am reținut și din teama de a nu pierde sejurul agreabil de care beneficiam, de a nu afecta vacanța și așa destul de scurtă de care dispuneam, copiii mei și cu mine, în cazul în care gazdele noastre, știind că suntem evrei, ar fi adoptat față de noi o atitudine neprietenoasă.

Temându-mă totuși că băieții, neavând aceleași motive ca ale mele de a se reține, vor trăda în cele din urmă cu naivitate și sinceritate fatalul adevăr, dacă vor continua să asiste la conversație, m-am hotărât să-i îndepărtiez, trimițându-i în grădină.

«Mergeți în grădină, evreilor», am spus eu; dar m-am corectat imediat: «băieți». (Confuzie între cuvintele Juden — evrei, și Junger — băieți). În acest fel, a trebuit să comit un lapsus pentru a exprima „curajul opiniilor mele”. Gazdele mele n-au tras desigur nici o concluzie din acest lapsus, căruia nu-i puteau depista semnificația; în ce mă privește, am învățat din această lecție că nu-ți poți renega nepedepsit credința părinților, când tu însuși ești fiu și când ai la rândul tău fii”.

Și iată un caz mai puțin obișnuit pe care nu l-aș fi comunicat dacă n-ar fi fost consemnat, chiar în timpul unei audiențe, de un magistrat, pentru colecția de față:

Un rezervist acuzat de furt prin efracție răspunde la o întrebare privind situația sa militară: „fac parte tot din armata teritorială, având în vedere că n-am fost încă eliberat din

acest serviciu". Cel puțin asta voia să zică; dar în loc să folosească cuvântul corect *DIENSTstellung*, comite un lapsus, spunând *DIEBstellung* (cuvântul *Dieb* semnificând *hoț*).

Lapsusul este destul de amuzant, când bolnavul apelează la el pentru a confirma, în timpul unei contraziceri, ceea ce medicul caută să stabilească pe parcursul examenului psihanalitic. Într-o zi trebuia să interpretez visul unuia din pacienții mei, vis în care se pronunțase cuvântul *Jauner*. Cel care visase cunoștea o persoană purtând acest nume, însă îi era imposibil să găsească motivul pentru care persoana respectivă îi apăruse în vis; am riscat atunci supoziția că ar putea fi cauza asemănării care există între numele *Jauner* și cuvântul injurios *Gauner* (escroc). Pacientul negă furios și energic, dar negând comise un lapsus în care litera *g* era înlocuită frecvent prin litera *j*; mi-a spus îndeosebi că supoziția mea era prea „riscată”, însă substituind cuvântului *gewagt* cuvântul (inexistent) *jewagt*. Mi-a fost suficient să-i atrag atenția asupra acestui lapsus, pentru a obține confirmarea interpretării mele. Când, într-o discuție serioasă, unul din cei doi adversari comite un lapsus de acest gen, care îl determină să afirme contrariul a ceea ce voia de fapt să spună, faptul respectiv îl pune într-o stare de inferioritate în raport cu celălalt, care rareori nu profită de ameliorarea poziției sale.

În cazuri asemănătoare, devine evident că, la modul general, oamenii atribuie lapsusurilor și celorlalte acte ratate aceeași semnificație precum cea preconizată de noi în lucrarea de față, chiar dacă în ce privește teoria ei nu sunt partizani ai manierei noastre de a vedea și nu sunt dispuși, în ce-i privește personal, să renunțe la avantajele pe care le obțin eventual din indiferența toleranță de care se bucură actele ratate. Ilaritatea și zeflemeaua pe care le provoacă aceste erori de limbaj într-un moment decisiv sunt dovezi contra opiniei convenționale general admise, potrivit căreia aceste erori ar fi numai niște *lapsus linguae* pur și simplu, fără nici o influență psihologică. Un personaj de importanța

cancelarului din Bulow a fost cel care, voind să salveze o anume situație și să-și apere împăratul, a comis în cuvântarea sa un lapsus, de natură a da dreptate adversarilor săi:

„În ce privește prezentul, cursul nou inaugurat de Wilhelm al II-lea, nu pot decât să repet ceea ce am spus deja acum un an, și anume că ar fi *inexact și injust* să vorbim despre un cerc al consilierilor responsabili ai împăratului nostru (vii exclamații): *iresponsabil!*... voiam să spun consilierilor *iresponsabili*. Scuzați acest *lapsus linguae*.” (Ilaritate.)

Datorită acumulărilor de negații, fraza principelui din Bülow a putut să treacă neobservată pentru o parte a publicului; mai mult, simpatia de care se bucura oratorul și dificultatea sarcinii sale de care întreaga lume își dădea seama au avut efectul că nimeni nu s-a gândit să interpreteze acel lapsus împotriva lui. De altfel, un alt lapsus a fost comis, un an mai târziu, în aceeași incintă a Reichstagului, de către un deputat care, voind să spună că trebuie să-l determine pe Împărat să cunoască adevărul „fără menajamente” (*rückhaltlos*), a trădat, fără să vrea, adevăratul sentiment care se adăpostea în loialul său piept:

„Dep. Lattmann (naționalist german): În această chestiune de adresare oficială, trebuie să ne plasăm pe terenul ordinii de zi a lucrărilor noastre. Și Reichstagul are dreptul de a face să parvină Împăratului o adresare de acest gen. Credem că unitatea dorințelor și ideilor poporului german solicită de asemenea ca noi să fim de acord asupra adevărilor și, dacă vrem s-o facem ținând cont de sentimentele noastre monarhice, suntem în drept de a o face cu *spinarea curbată* (*rückgratlos*). (Ilaritate zgomotoasă care durează mai multe minute.) Domnilor, voiam să spun nu „spinarea curbată” (*rückgratlos*), ci „fără menajamente” (*rückhaltlos*) și sperăm că, în momentele penibile în care ne găsim, Împăratul va binevoi să ia în considerație această manifestare francă și sinceră a poporului său.”

Jurnalul *Vorwaerts* nu s-a abținut, în numărul său din 12 noiembrie 1906, să scoată în evidență semnificația psihologică a acestui lapsus:

„Spinarea curbată în fața tronului imperial.“

„Niciodată un deputat nu și-a caracterizat atât de bine, printr-o mărturisire involuntară, propria atitudine și atitudinea majorității parlamentare față de monarh, așa cum a făcut-o antisemitul Lattmann care, a doua zi după interpelare, declara într-un acces de patos că el și prietenii săi voiau să-i spună Kaizerului adevărul, *cu spinarea curbată (rückgratlos)*.“

Zgomotoasa ilaritate pe care au provocat-o cuvintele sale a înăbușit continuarea discursului acestui nefericit care a început să se bâlbâie, scuzându-se și dând asigurări că voia să spună «fără menajamente» (*rückhaltlos*).

Găsim în *Wallenstein* (Piccolomini I, 5) un frumos exemplu de lapsus având ca scop, mai puțin a sublinia mărturisirea celui care vorbește, cât a orienta auditoriul care se află în afara scenei. Acest exemplu ne arată că poetul care se slujește de acest procedeu cunoaște bine mecanismul și semnificația lapsusului. În scena precedentă, Max Piccolomini îl apăruse cu pasiune pe duce preamărind binefacerile păcii, binefaceri a căror revelație a avut-o în timpul călătoriei pe care a făcut-o însoțind pe câmpul de luptă pe fiica lui Wallenstein. El își lasă tatăl și pe trimisul curții în cea mai profundă consternare. Și scena continuă:

QUESTENBERG. — Ce nenorocire! Unde suntem, prieteni? Și o să-l lăsăm să plece cu această himeră, fără a-i aminti și fără a-i deschide îndată ochii?

OCTAVIO (*trezit dintr-o adâncă reflexie*). — Ai mei sunt deschiși și ce văd e departe de a mă bucura.

QUESTENBERG. — Despre ce e vorba, prietene?

OCTAVIO. — Blestemată fie călătoria asta!

QUESTENBERG. — De ce? Ce s-a-ntâmplat?

OCTAVIO. — Veniți! Trebuie să urmez fără întârziere nefericitul drum, pe care-l văd în fața ochilor... Veniți!

(*Vrea să-l ia cu sine.*)

QUESTENBERG. — Ce aveți? Unde vreți să mergeți?

OCTAVIO. (*grăbit*) — Spre ea!

QUESTENBERG. — Spre...

OCTAVIO. (*corectându-se*) — Spre duce! Să mergem! etc...

Acest ușor lapsus: „spre ea“, în loc de „spre el“, are scopul de a ne arăta că tatăl a ghicit motivul parti-pri-ului fiului său, în timp ce curtezanul se plânge „că nu înțelege nimic din toate aceste taine“.

Domnul Otto Rank a găsit în *Neguțătorul din Veneția* de Shakespeare, un alt exemplu al utilizării poetice a lapsusului. Citez comunicarea lui Rank după *Zentralbl. f. Psychoanalyse*, I, 3:

„Găsim în „*Neguțătorul din Veneția*“, de Shakespeare, (actul al treilea, scena II) un caz de lapsus foarte fin motivat din punct de vedere poetic și de o strălucită punere în valoare din punct de vedere tehnic; la fel ca exemplul relevat de Freud în *Wallenstein*, acesta dovedește că poeții cunosc bine mecanismul și sensul acestui act ratat și presupune înțelegere din partea auditoriului. Constrânsă de tatăl său să-și găsească un soț prin tragere la sorți, Porția aproape reușește să scape, printr-o fericită întâmplare, de toți pretendenții care nu-i plăceau. Găsind în sfârșit în Bassanio pe alesul inimii, ea începe să se teamă ca nu care cumva acesta să tragă lozul necâștigător. Ar vrea deci să-i spună că, chiar în asemenea situație, el poate fi sigur de dragostea sa, dar jurământul pe care l-a făcut o împiedică să-l avertizeze. În timp ce Porția se află pradă acestei lupte interioare, poetul o face să spună pretendentului care îi este drag:

«Te rog: rămâi; mai rămâi o zi sau două înainte de a te întâlni cu hazardul, căci dacă vei greși, te voi pierde. Așteaptă deci. Ceva îmi spune (nu dragostea) că voi regreta pierzându-te... Aș putea să te conduc, învățându-te să alegi bine, dar aș trăda, și nu doresc aceasta. Și astfel nu mă vei putea avea: mă vei face să regret că n-am comis păcatul de a fi sperjură. O, ochii aceștia care m-au tulburat, împărțindu-mă în două: o parte care îți aparține, cealaltă care

este-a ta... care este-a mea, voiam să spun. Dar dacă ea îmi aparține, este ca și a ta, și astfel mă ai în întregime.»

Acest lucru la care ea ar fi vrut să facă numai o ușoară aluzie, pentru că, în fond, ar fi trebuit să facă știut faptul că deja înaintea alegerii aparținea lui *în întregime* și că îl iubea, cu o admirabilă finețe psihologică autorul îl scoate în evidență cu ajutorul lapsusului, știind, prin acest artificiu, să calmeze insuportabila incertitudine a îndrăgostitului, cât și angoasa tot atât de intensă a spectatorilor față de soluția alegerii.“

Având în vedere interesul pe care îl prezintă această adeziune anticipată a marilor poeți la maniera noastră de a considera lapsusul, cred că e oportun să citez, după domnul E. Jones¹, un al treilea exemplu de acest gen:

„Într-un articol recent publicat, Otto Rank² atrage atenția asupra unui frumos exemplu prin care Shakespeare determină unul din personajele sale, Portia, să comită un lapsus prin intermediul căruia ea își dezvăluie, în fața unui auditor atent, gândirea sa secretă. Îmi propun să aduc un exemplu analog, împrumutat dintr-una din capodoperele romancierului englez George Meredith, intitulată *The Egoist*. Iată, rezumată pe scurt, acțiunea romanului: Sir Willoughby Patterne, un aristocrat foarte admirat de cei de rangul său, devine logodnicul unei Miss Constantia Durham. Aceasta descoperă la el un egoism extraordinar pe care totuși reușește să-l ascundă totdeauna în fața lumii și, pentru a scăpa de căsătorie, pleacă împreună cu un căpitan numit Oxford. Câțiva ani mai târziu, același aristocrat devine logodnicul domnișoarei Klara Middleton. Cea mai mare parte a cărții e consacrată descrierii detaliate a conflictului care se

1 „Ein Beispiel von litterarischer Verwertung des Versprechens“, Zentralbl. f. Psychoanal. I, 10.

2 Zentralbl. f. Psychoanal. I, 3, p. 109.

naște în sufletul domnișoare Clara Middleton, când descoperă în caracterul logodnicului său aceeași trăsătură dominantă. Circumstanțe exterioare și sentimentul onoarei o țin legată de cuvântul dat, în timp ce logodnicul îi inspiră un dispreț din ce în ce mai profund. Se confesează cumva lui Vernon Whitford (cu care de altfel se va și căsători), vărul și secretarul logodnicului său. Dar acesta, din loialitate față de Patterne și din alte motive, păstrează încă rezerve.

Într-un monolog în care vorbește despre necazurile sale, Clara se exprimă astfel: „Dacă un om nobil ar putea să mă vadă așa cum sunt și să nu disprețuiască faptul de a-mi veni în ajutor! O! să mă scoată din închisoarea asta plină de spini și mărăcini! Sunt slabă să-mi croiesc drumul singură. Sunt o lașă. Cred că un simplu gest ar fi de ajuns să mă schimbe. Aș putea să fug la un prieten, cu trupul însângerat, urmărită de dispreț și de strigăte de reprobare... Constantia a întâlnit un soldat. Poate că s-a rugat, și ruga sa a fost împlinită. N-a procedat bine. O, dar cât de mult o iubesc pentru ce a făcut! Numele lui era Harry Oxford... Ea nu a ezitat, a făcut să sară lanțurile, a mers cu dragă inimă către un altul. Fată curajoasă, ce trebuie să crezi tu despre mine? Numai că eu nu am un Harry *Whitford*, eu sunt singură.”

Brusca revelație cu care a pronunțat numele de *Whitford*, în locul de *Oxford*, a fost pentru ea o lovitură teribilă care i-a urcat tot sângele în obraz.

Este evident că terminația *ford*, comună celor două nume trebuie să a facilitat confuzia și a explicat suficient lapsusul. Dar scriitorul ne-a arătat adevăratul motiv, motivul profund.

Același lapsus se repetă într-un alt pasaj. Este urmat de acea perplexitate spontană, de acea schimbare bruscă a subiectului pe care psihanaliza și lucrările lui Jung asupra asociațiilor ni le-au făcut cunoscute și care nu se produc

decât în urma intervenției unui complex semi-inconștient. Vorbind despre Whitford, Patterne spune pe un ton protector: „Ne-am alertat degeaba! Bietul moș Vernon e într-adevăr incapabil să facă ceva extraordinar.” Și Clara răspunde: „Dar dacă Oxford... Whitford... priviți lebedele care trec pe lac. Cât sunt de frumoase, când sunt înfuriate! Prin urmare, ce-aș vrea să vă întreb? A, da: nu credeți că ar fi descurajant pentru un bărbat să vadă că un altul este obiectul admirației unanime și vizibile?” Pentru Willoughby acest lucru fu ca o revelație bruscă, și el se ridică plin de trufie.

Și într-un alt pasaj Clara își trădează prin lapsus dorința secretă a unirii intime cu Vernon Whitford. Vorbind unui băiețel, ea zice: „spune-i astăseară domnului Vernon... spune-i astăseară domnului Whitford... etc.”¹

Maniera de a vedea pe care noi o preconizăm aici, referitor la lapsus, rezistă tuturor încercărilor și își găsește confirmarea chiar în cazurile cele mai insignifiante. Am avut de mai multe ori ocazia de a arăta că erorile de limbaj, chiar cele mai firești în aparență, au un sens și se pretează la aceeași explicație precum cazurile cele mai frapante. O bolnavă care, contrar părerii mele, vrea din propria sa inițiativă irevocabilă, să întreprindă o scurtă excursie la Budapesta, caută să se justifice față de mine, spunându-mi că nu pleacă decât pentru trei zile, dar comite un lapsus și zice: „decât pentru trei săptămâni”. Mi-a arătat astfel că, în ciuda obiecțiilor mele, i-ar place mai mult să rămână trei săptămâni decât trei zile într-o societate care, după părerea mea, nu i-ar face bine. — Într-o seară, vreau să mă scuz că nu am venit să-mi aștept soția la teatru. Spun: „Am fost în

---

1 În *Richard II*, de Shakespeare (II, 2), în *Don Carlos*, de Schiller (II, 8), găsesc alte exemple de lapsus pe care poezii înșiși le consideră semnificative, ca având cel mai adesea sensul de mărturisire involuntară. De altfel, ar fi foarte ușor să lărgim lista.

fața teatrului la zece și zece minute." Am fost corectat: „voiai să spui la zece fără zece". E evident că asta și voiam să spun, căci dacă aș fi venit la zece și zece, n-aș fi avut nici o scuză. Mi se spusese că finalul reprezentației era anunțat pentru *înainte* de ora zece. Când am ajuns în fața teatrului, luminile din vestibul erau stinse, nu mai era nimeni, Reprezentația se terminase mai devreme și soția mea plecase fără a mă mai aștepta. Uitându-mă la ceas, constatasem că era zece fără cinci. Însă mi-am propus să-mi prezint cazul acasă sub un aspect mai favorabil și să spun că era zece fără zece. Din păcate, lapsusul mi-a anulat intenția, scoțând în evidență mica mea minciună, făcându-mă să comit o greșeală mai gravă decât cea de care eram într-adevăr vinovat.

De la aceste tulburări ale cuvântului, trecem la altele care nu pot fi descrise ca simple lapsusuri, deoarece, ca și bâlbâiala și gângăveala, interesează nu cutare sau cutare cuvânt izolat, ci și ritmul și modul de pronunțare a întregului discurs. Dar în cazurile acestei categorii, ca și în cele aparținând primei, conflictul interior este cel relevant de tulburarea cuvântului. Nu cred într-adevăr că cineva ar putea comite un lapsus în timpul unei audiențe la Majestatea Sa, într-o declarație serioasă de dragoste sau când e vorba de apărarea în fața juraților a onoarei și a numelui, pe scurt în toate cazurile în care, cum se spune pe bună dreptate, ești ceea ce faci și ce spui. Trebuie să introducem (și obișnuim s-o facem), până și în aprecierea stilului de care se servește un autor, principiul explicației, care ne este indispensabil, când vrem să depistăm cauzele unui lapsus izolat. O manieră de a scrie clară și sinceră arată că autorul e de acord cu sine, și ori de câte ori găsim un mod de exprimare forțat, sinuos, alunecos, putem afirma, fără a risca să ne înșelăm,

că ne aflăm în prezența unor idei complicate, lipsite de claritate, expuse fără aplomb, ca ezitarea unui critic¹.

Chiar de la prima publicare a acestei cărți, prietenii și colegii străini au început să dea atenție lapsusurilor pe care le putuseră observa în țările lor de origine. Așa cum era de așteptat, au constatat că legile lapsusului sunt aceleași în toate limbile. În acest fel au putut recurge cu succes la aceleași interpretări precum cele folosite de mine în propriile mele exemple. Nu voi cita aici decât un exemplu dintre miile existente:

„Doctorul A.A. Brill (din New York) povestește: «A friend described to me a nervous patient and Wished to know whether I could benefit him. I remarked, I believe that in time I could remove all his symptoms by psycho-analysis because it is a *durable* case wishing to say „*curable*”». A contribution to the Psycho-pathology of Every Life“ în Psychotherapy, vol. III, N1, 1909)².

În sfârșit, am să adaug pentru cititorii care nu se tem de greutate și sunt oarecum familiarizați cu psihanaliza, un exemplu care arată până la ce adâncimi ale sufletului poate conduce analiza unui lapsus.

L. Jekels (*Internat. Zeitschr. f. Psychoanalyses*, I, 1913):

„Pe 11 decembrie soția unuia dintre prietenii noștri mă interpelează în limba poloneză pe un ton cam provocator și insolent: «*De ce am spus eu astăzi că am douăsprezece degete?*»

Ea reproduse, la invitația mea, scena în timpul căreia făcuse respectivă remarcă. Avusese chef să iasă, pentru a

1 Ceea ce e bine gândit se enunță clar și cuvintele prin care exprimăm acest lucru vin cu ușurință. Boileau, *Arta poetică*.

2 „Un prieten mi-a relatat despre un pacient nevrotic, interesându-se dacă aș putea să-l vindec. Am remarcat că după părerea mea, cu timpul aș reuși să-i înlătur simptomele prin psihanaliză, deoarece e un caz *durabil*, voind să spun de fapt *curabil*. (O contribuție la psihopatologia cotidiană“, în Psychotherapy, vol. III, I1, 1909). (n. trad.)

face o vizită, împreună cu fiica sa, o dementă precoce în stare de remisiune, căreia îi poruncise să-și schimbe bluza, ceea ce aceasta din urmă a și făcut într-o cameră alăturată. Când se întoarse în camera mamei sale, fata o găsisse ocupată cu lustruirea unghiilor. Și iată cum s-a derulat dialogul următor:

Fiica. — Vezi bine: eu sunt deja gata, iar tu încă nu.

Mama. — Pentru că tu nu ai decât o bluză iar eu am douăsprezece unghii.

Fiica. — Cum?

Mama. (nerăbdătoare). — Firește, deoarece am douăsprezece degete.

Unui coleg care asistase la dialog și care o întrebase ce idee trezește în ea numărul *doisprezece*, îi răspunde prompt și hotărât: «*Numărul doisprezece nu constituie pentru mine o dată (semnificativă)*».

«Degete» îi trezește, după o ușoară ezitare, această asociație: «În familia soțului meu, există șase degete la picioare. De îndată ce copiii noștri se nașteau, toată lumea se grăbea să se asigure că au câte șase degete.» Din motive exterioare, analiza n-a putut progresa în acea seară.

A doua zi dimineață, pe 12 decembrie, doamna a venit să mă vadă și mi-a spus, vizibil emoționată: «Închipuiți-vă ce mi s-a întâmplat: astăzi este ziua de naștere a unchiului soțului meu; de 20 de ani, nu omit să-i scriu încă din ajun, pe 11 decembrie, pentru a-l felicita: de data aceasta am uitat s-o fac, ceea ce m-a obligat să-i trimit o telegramă.»

Îmi amintii eu însumi și îi amintii și doamnei cu câtă siguranță răspunsese cu o zi înainte colegului meu că „doisprezece” nu constituia pentru ea o dată semnificativă, chiar dacă întrebarea era de natură, la drept vorbind, a-i aduce aminte de ziua de naștere a unchiului.

Ea mărturisi atunci că acest unchi al soțului va fi moștenit; că ea a ținut totdeauna cont de această moștenire, dar că s-a gândit la acest lucru mai ales în situația sa actuală, foarte strâmtorată din punct de vedere financiar.

Așadar ea s-a gândit imediat la unchiul său și la moartea acestuia, când una din prietenele sale îi ghicise în cărți, cu câteva zile în urmă, că va avea în curând mulți bani. Imediat i-a venit ideea că unchiul era singurul de la care ea și copiii săi puteau primi bani; și, în timpul acestei scene, își aminti instantaneu că deja soția unchiului promisese să lase ceva copiilor doamnei; însă aceasta murise, fără a lăsa testament, și e posibil să-l fi însărcinat pe soțul său să facă cele cuvenite.

Dorința de a-și vedea unchiul murind trebuie să fi fost, în cazul doamnei, foarte intensă, deoarece i-a mărturisit celei care îi ghicise: «Ești în stare să faci și oamenii să moară.»

În timpul celor patru sau cinci zile care se scurseseră între ziua ghicitului și ziua de naștere a unchiului, ea a căutat în ziarele care apăreau în orașul în care locuia acesta din urmă anunțul referitor la moartea lui.

Nu-i nimic de mirare că, față de această intensă dorință a morții, faptul și data de naștere a unchiului au suferit o refulare atât de puternică încât doamna nu numai că a uitat gestul pe care îl făcea în mod regulat de ani de zile, dar nici n-a fost pusă în gardă de întrebarea colegului meu.

Doisprezecele reprimat și-a croit drum cu ajutorul lapsusului „douăsprezece degete” și a contribuit în acest fel la determinarea actului ratat.

Spun „a contribuit”, deoarece bizara asociere evocată de cuvântul „degete” ne lăsa să bănuim și alte motive; ea ne explică și din ce motiv cifra *doisprezece* falsificase fraza atât de inofensivă în care trebuia să fie vorba de zece degete.

Iată care era acea asociere: în familia soțului meu există șase degete la picioare.

Șase degete reprezintă o anume anomalie; un copil care are șase degete este prin urmare un copil anormal și doi înmulțit cu șase (doisprezece) degete fac doi copii anormali.

Acesta era în realitate cazul doamnei respective.

Căsătorită de tânără, a avut de la soțul său, un om excentric, anormal și care s-a sinucis la puțin timp după căsătorie, doi copii pe care mai mulți medici i-au recunoscut ca având o ereditate încărcată și ca fiind anormali.

Fiica mai mare s-a întors acasă, după o gravă criză catatonică; puțin timp după aceea, cea mai mică, aflată la vârsta pubertății a fost atinsă la rândul său de o gravă nevroză.

Faptul că starea anormală a copiilor se afla în legătură cu dorința morții unchiului, pentru a se contopi cu acest element mai puternic reprimat și având o valență psihică mai mare, ne permite să întrevădem *în dorința de moarte a acestor copii anormali* o altă cauză determinantă a lapsusului.

Importanța predominantă a cifrei *doisprezece*, referitor la dorința morții, reiese și din faptul că, în reprezentarea alcătuită de doamna în cauză, aniversarea unchiului este asociată cu stângăcie ideii de moarte. Soțul ei se sinucisese pe 13, deci a doua zi după aniversarea aceluiași unchi, a cărui soție spusese celei care devenise atât de brusc văduvă: «Și când te gândești că chiar ieri, venind să-l felicit, era atât de cordial și de amabil; în timp ce astăzi!...»

Voi mai adăuga că doamna avea mai mult decât un motiv real de a dori moartea copiilor care nu-i aduceau nici o bucurie, ci erau pentru ea un izvor de necazuri și o cauză de constrângere, deoarece prezența lor îi impunea o văduvie obligatorie și renunțase la orice afecțiune amoroasă.

Și de data aceasta își dăduse o ciudată osteneală să-și evite fiica, împreună cu care își propusese să facă o vizită, motiv de indispoziție pentru ea; și se știe câtă răbdare și devotament sunt necesare, când e vorba de o demență precoce, și câte tresăriri de revoltă trebuie reprimite pentru a nu-ți greși sarcina.

Sensul lapsusului de care ne ocupăm ar fi prin urmare acesta:

„Să moară unchiul, să moară copiii anormali (pe scurt, să dispară toată familia anormală), dar să le moștenesc eu banii.“

Acest act ratat prezintă, după părerea mea, anumite caracteristici care nu se întâlnesc deseori în structura unui lapsus, adică:

1. Existența a două determinante, concentrate într-un singur element.

2. Existența acestor două determinante se reflectă în dedublarea lapsusului (douăsprezece unghii, douăsprezece degete).

3. Una din semnificațiile cifrei doisprezece exprimând starea anormală a copiilor, corespunzând unei reprezentări indirecte; starea psihică anormală este aici reprezentată printr-o anomalie fizică, superiorul prin inferior.

CAPITOLUL AL ȘASELEA

ERORILE DE LECTURĂ ȘI DE SCRIERE

Între lapsusuri există, pe de o parte, erorile de lectură și de scriere, pe de altă parte o afinitate care constă în faptul că punctele de vedere adoptate și observațiile formulate referitor la primele se aplică perfect ultimelor. De asemenea, mă voi limita să relatez câteva exemple din aceste erori, analizate cu grijă, fără a cuprinde ansamblul fenomenelor.

A. ERORILE DE LECTURĂ

a) Răsfoiesc la o cafea un număr din *Leipziger Illustrierte*, pe care îl țin în față în poziție oblică, și citesc sub o imagine acoperind o pagină întreagă textul următor: „O căsătorie în *Odiseea* (IN DER ODYSEE)”. Intrigat și mirat, apropii revista și mă corectez: „O căsătorie pe *Baltica* (AN DER OSTSEE)”. Cum am putut comite această eroare absurdă? Mă gândesc imediat la o carte de Ruth, „Cercetări experimentale asupra fantomelor muzicale, etc.”, care mă interesase mult în ultima vreme, deoarece atingea câteva probleme psihologice de care mă ocupam. Autorul anunța viitoarea publicare a unei cărți care va purta titlul: *Analiză și legi fundamentale ale fenomenelor referitoare la vise*. Nu-i nimic de mirare că, publicând de puțină vreme o „Interpretare a viselor”, așteptam cu cea mai mare nerăbdare apariția cărții

anunțate de Ruth. În tabla de materii a lucrării aparținând acestuia din urmă, referitoare la „fantomele muzicale”, găsesc un paragraf relativ la demonstrarea inductivă detaliată a faptului că miturile și legendele Greciei antice își au sursa în fantasmеle somnului, în niște fantasmе muzicale, în fenomenele referitoare la vise și în deliruri. Consult imediat textul, pentru a mă asigura dacă autorul introduce într-un simplu vis al nudității și scena în care *Odiseu* apare în fața *Nausicăi*. Un amic îmi atrăsese atenția asupra frumosului pasaj din *Grüne Heinrich*, în care G. Keller descrie acest episod din Odiseea ca pe o obiectivare a viselor navigatorului rătăcind departe de patria sa, și, la rândul meu, am adăugat acestei interpretări raportul care, după opinia mea, există între scena respectivă și visul având drept conținut o nuditate exhibată (ed. a 5-a, p. 170). La Ruth, n-am găsit nimic din această explicație. Este evident că există chestiuni de prioritate care mă preocupă în cazul de față.

b) Cum de mi s-a întâmplat să citesc într-o zi într-un ziar: „*În butoi (IM FASS) prin Europa*”, în loc de: „*Pe jos (ZU FUSS) prin Europa*”? Prima idee care mi-a venit în minte relativ la această eroare a fost următoarea: era vorba fără îndoială de butoiul lui Diogene, și foarte recent am citit într-o Istorie a Artei ceva despre arta epocii lui Alexandru. În acest caz, era perfect natural să mă gândesc la faimoasa frază a lui Alexandru: „dacă n-aș fi Alexandru, aș dori să fiu Diogene.” În același timp mi-a venit o idee vagă privind un anume *Hermann Zeitung* care călătorise închis într-un geamantan. N-am putut împinge asocierea mai departe, și n-a fost posibil să regăsesc în Istoria Artei pagina unde figura observația asupra artei în epoca lui Alexandru. Am încetat deci să mă gândesc la această enigmă când, câteva luni mai târziu, ea s-a impus din nou atenției mele, dar de data asta însoțită de soluția sa. Mi-am amintit de un articol de ziar care vorbea despre *mijloacele de transport* unice, folosite de oameni pentru a ajunge la expoziția universală de la Paris și care, după cât îmi aduc eu aminte, relata sub formă de

glumă că un domn avea intenția de a călători într-un butoi ajutat de un camarad sau de un amic binevoitor. Nici vorbă că acești oameni nu voiau decât să se facă remarcați prin excentricitățile lor. *Hermann Zeitung* era într-adevăr numele celui care a dat primul exemplu unor astfel de călătorii extraordinare. Mi-am amintit atunci că avusesem odată un pacient căruia jurnalele îi inspirau o angoasă morbidă, ca reacție la *ambitia* morbidă de a-și vedea numele tipărit și celebrat în jurnale. Alexandru Macedon era cu siguranță omul cel mai ambițios care existase vreodată. Se plângea că nu poate găsi un Homer în stare să-i cante faptele eroice. Dar cum aș fi putut să nu mă gândesc că un alt Alexandru îmi stătea mult mai aproape, deoarece fratele meu mai tânăr se numea Alexandru! Și îndată, numele fratelui meu invocă în mine ideea șocantă care i se asocia și pe care mă străduiam s-o reprim și, în același timp cu această idee, amintirea împrejurării care o iscase. Fratele meu este expert în probleme privind tarifele și *transporturile* și chiar trebuia, la un moment dat, să fie promovat profesor într-o școală superioară de comerț. Fusesem propus, de mai mulți ani, pentru aceeași *avansare* la Universitate, fără a o putea obține.¹ Mama noastră își exprimase atunci amărăciunea în fața eventualității de a-l vedea pe cel mai tânăr dintre fii ajuns la profesorat înaintea celui mai mare. Aceasta era situația în vremea când nu puteam găsi soluția erorii mele de lectură. De atunci, șansele fratelui meu de a obține titlul de profesor se diminuaseră, chiar coborâseră sub șansele mele. Și iată că am avut brusca revelație a sensului erorii mele: s-a întâmplat ca și cum diminuarea șanselor fratelui meu ar fi înlăturat obstacolul care mă împiedica să văd acest sens. Mă comportasem ca și cum aș fi citit în ziar numirea fratelui meu, și mi-am zis: „e bizar să poți figura în ziare

---

1 Toată această analiză se întemeiază pe dublul sens al cuvântului german BEFÖRDERUNG, care înseamnă în același timp *mijloc de transport*, *de locomotie* și *de înaintare*, *de promovare*. (n. trad.)

(adică să fii numit profesor) pentru așa prostii (adică pentru o specialitate precum cea a fratelui meu)". Regăsi atunci fără greutate pasajul despre arta greacă în epoca lui Alexandru și constatai, spre marea mea mirare, că citisem în mai multe rânduri, în timpul cercetărilor mele anterioare, pagina cu acest pasaj, dar că o sărisem de fiecare dată, ca sub influența unei halucinații negative. De altfel, acest pasaj nu conținea nimic susceptibil de a-mi aduce vreun element explicativ, nimic care să merite a fi uitat. Cred că faptul de a nu putea regăsi pasajul, pe care totuși l-am avut sub ochi în mai multe rânduri, trebuie să fie considerat ca un simptom destinat pur și simplu să mă deruteze, să orienteze asocierea ideilor mele într-o direcție unde un obstacol trebuia să se opună cercetărilor mele, pe scurt, să mă conducă la o idee despre Alexandru Macedon, pentru a-mi deturna într-un mod și mai sigur atenția de la fratele meu numit și el Alexandru. Ceea ce s-a și întâmplat într-adevăr: mi-am folosit toate eforturile pentru a regăsi în Istoria Artei faimosul pasaj.

Dublul sens al cuvântului *Beförderung*¹ alcătuiește în acest caz puntea asociativă, ca să zicem așa, între două complexe: complexul mai puțin important, suscitată de nota din ziar, și complexul mai interesant, dar șocant și îndrăzneț, care mi-a inspirat eroarea de lectură. Se observă, după acest exemplu, că nu totdeauna e ușor să explici accidente în genul erorii de față. Uneori ești obligat să amâni soluția enigmei pentru un moment mai favorabil. Dar cu cât soluția e mai dificilă, cu atât mai sigur te poți aștepta la faptul că gândirea noastră conștientă consideră ideea perturbatoare, odată descoperită, bizară și în opoziție cu conținutul și cu orientarea sa normală.

c) Primesc într-o zi, de pe lângă Viena, o scrisoare care îmi dă o veste foarte tristă. O chem îndată pe soția mea și îi spun că sârmana Guillaume M. este foarte grav bolnavă

---

1 Adică: 1°. mijloc de transport, de locomotie; 2°. avansare, promovare (n. trad.)

și că medicii au renunțat la speranța de a o salva. Dar trebuie să fi avut o notă falsă în cuvintele prin care îmi exprimam regretele, căci soția mea deveni neîncrezătoare, mă ruga să-i arăt scrisoarea și îmi spuse, convinsă că mă înșel, că nimeni nu numește o femeie după prenumele soțului și că aceasta se putea întâmpla cu atât mai puțin acum, deoarece autorul scrisorii cunoștea bine prenumele soției lui Guillaume M. Eu nu persistai mai puțin în a afirma cu siguranță că este vorba de sărmana Guillaume M. și încercai să resping obiecțiile soției, amintindu-i că multe femei pun pe cărțile lor de vizită prenumele soțului. M-am simțit totuși obligat să reiau lectura scrisorii și am constatat într-adevăr că era vorba de „sărmanul G.M.”, și chiar de, lucru care îmi scăpase complet, „sărmanul Dr. G.M.”. Omisiunea mea constituia deci o tentativă, ca să spunem așa, spasmodică de a transfera de la soț către soție trista veste pe care o primisem. Titlul de doctor (Dr.), intercalat între articol și adjectiv pe de o parte, și nume pe de altă parte, era suficient pentru a arăta că nu era vorba de o femeie. De altfel, din acest motiv îmi și scăpase la lectură. Cauza erorii mele nu trebuie totuși căutată în faptul că femeia mi-ar fi fost mai puțin simpatcă decât soțul; soarta sărmanului G.M. trezise pur și simplu în mine preocupări relative la o altă persoană, care îmi era foarte apropiată și care suferea de o maldie asemănătoare în multe privințe cu cea a lui G.M.

d) O eroare de lectură care în același timp mă irită și mă face să râd este cea pe care am comis-o adesea plimbându-mă în vacanță pe străzile unui oraș unde mă aflam în trecere. Am citit toate firmele în care am întâlnit cuvântul *antichități*. Această iluzie trăda pasiunea aventurieră a colecționarului.

e) În interesanta sa carte *Affektivität, Suggestibilität, Paranoia* (1906, p. 121), Bleuler povestește: „Într-o zi, citind ceva, am avut plăcerea intelectuală de a-mi vedea numele tipărit două rânduri mai jos. Spre marea mea mirare, n-am aflat, ajungând la rândul cu pricina, decât cuvântul

Blütörperchen („globule sanguine“). Dintre miile de erori de lectură ale câmpului vizual, central sau periferic, analizate de mine, această eroare era cea mai grosolană. Alteori, când credeam că-mi văd numele, cuvântul care servea drept pretext erorii prezenta față de acesta o asemănare care, până la un anumit punct, putea justifica eroarea, și în majoritatea cazurilor trebuia ca toate literele numelui să se găsească în apropierea câmpului meu vizual pentru ca eroarea să se producă¹. Însă, în cazul de care vorbesc, falsa relație și iluzia se explica prin faptul că eu citeam în mod precis finalul unei observații într-un fel de stil defectuos care domină în unele lucrări științifice și de care mă simțeam eu însumi vinovat într-o anumită măsură.“

f) H. Sacs: „În fața a ceea ce frapează pe alții, el își păstra aspra lui impasibilitate“ (*Steifleinenheit*). Acest ultim cuvânt m-a mirat și, privindu-l mai de aproape, am văzut că numele tipărit era, nu *Steifleinenheit*, ci *Stilfeinheit* (finețe, simț al stilului). Pasajul făcea parte dintr-un panegiric exagerat de entuziast pe care un autor stimat mult de mine îl consacra unui istoric care nu-mi era simpatic, deoarece avea într-un grad foarte pronunțat trăsăturile specifice ale „profesorului german“.

g) Doctorul Marcell Eibenschütz relatează un caz de eroare de lectură într-o lucrare filologică (*Zentralbl. f. Psychoanal.*, I. 5/6): „Mă ocup de ediția critică a „Cărții Martirilor“, culegere de legende din Germania de Sus și Centrală, care trebuie să apară în „Texte germane din Evul Mediu“, publicate de Academia de Științe din Prusia. Lucrarea, încă netipărită, e foarte puțin cunoscută; nu există decât un singur memoriu al lui J. Haupt „Ueber das mittelhochdeutsche Buch der Märtyrer“, publicat în *Wiener Sitzungsberichte*, 1867, tomul 70, pag. 101 și urm. Haupt,

1 În cazul de față, singura asemănare între numele și cuvântul care a provocat eroarea constă în faptul că și unul și celălalt încep cu literele *Bl*: *Bl*euler, *Bl*ütkörperchen. (n. trad.)

scriindu-și memoriul, avusese sub ochi, nu manuscrisul original, ci o copie (sec. al XIX-lea) a manuscrisului C (Klosterneuburg), copie care se păstrează la Biblioteca Regală.

Această copie se termină cu textul următor:

„Anno Domini MDCCCL in vigilia exaltacionis sancte crucis ceptus est iste liber et in vigilia pasce anni subsequentins finitus cum adjutorio omnipotentis per me Hartmanum de Krasna tunc temporis ecclesio niwenburgensis custodem“.

Or, reproducând exact textul în memoria sa, cu data 1850 în cifre romane, Haupt arată în mai multe rânduri că, după opinia sa, fraza latinească face parte din manuscrisul C și îi atribuie, ca și acestuia, data 1350.

Comunicarea lui Haupt a constituit pentru mine o sursă de nedumeriri. Tânăr debutant în austeră știință, m-am aflat la început sub influența lui Haupt și, ca și acesta, citisem îndelung în textul, clar și net tipărit, pe care-l aveam sub ochi, data de 1350, în loc de 1850. Dar având ocazia să consult manuscrisul original, am constatat că nu există nici urmă din inscripția citată, și am putut să mă asigur că în tot secolul al XIV-lea nu existase la Klosterneuburg un călugăr numit Hartmann. Și când valul a căzut definitiv de pe ochii mei, am înțeles imediat întreaga situație, iar cercetările ulterioare n-au făcut decât să-mi confirme supoziția: faimoasă inscripție nu se afla decât în copia utilizată de Haupt și această copie a fost făcută de mâna lui, adică a părintelui Hartmann Zeibig, născut la Krasna, în Moravia, capelmaistru în Biserica Augustinilor din Klosterneuburg. El a fost acela care, în calitate de trezorier al consiliului de canonici, a copiat manuscrisul C și, terminându-și treaba, a adăugat, potrivit vechiului obicei, fraza prin care își făcea cunoscut numele. Stilul tipic Evului Mediu și vechea ortografie a înscrisului au contribuit cu siguranță la nașterea îl sufletul lui Haupt a *dorinței* de a da lucrării de care se ocupa toate lămuririle

posibile, și ca atare, de a data manuscrisul C, ceea ce a și făcut citind constant 1350 în loc de 1850 (Motiv de act ratat)".

h) În *Ideile spirituale și satirice* ale lui Lichtenberg se găsește o observație care provine chiar dintr-o remarcă și care rezumă aproape întreaga teorie a erorilor de lectură: lecturându-l cu timpul pe Homer, spune el, a ajuns să citească *Agamemnon*, ori de câte ori întâlnea cuvântul *angenommen* (acceptat).

În majoritatea cazurilor, într-adevăr, dorința secretă a cititorului este aceea care deformează textul în care acesta introduce ceea ce îl interesează și îl preocupă. Pentru ca eroarea de lectură să se producă, e de ajuns ca între cuvântul din text și cuvântul așezat în locul său să existe o asemănare pe care cititorul să o transforme în sensul pe care-l dorește. Lectura rapidă, mai ales cu ochii afectați de o tulburare de acomodare necorectată, facilitează fără îndoială posibilitatea unei asemenea iluzii, însă nu constituie o condiție necesară.

i) Cred că războiul, care a creat întregii lumi unele preocupări fixe și persistente, a favorizat într-un mod foarte particular erorile de lectură. Am avut ocazia să mă asigur de aceasta de nenumărate ori, însă din nefericire n-am reținut, din toate observațiile pe care le-am făcut, decât câteva, puțin numeroase. Într-o zi deschid unul din ziarele de după-amiază sau de seară și găsesc aici tipărită cu litere mari, manșeta următoare: *Pacea de la Görz*. Ba nu, manșeta anunța numai: *Inamicii în fața Görzului* (*Die FEINDE von Görz*, și nu *der FRIEDE von Görz*). Celui care avea doi fii luptători pe front, îi era permis să comită o eroare de acest gen. Un altul citește într-o anumită frază cuvintele „veche cartelă de pâine” (*alte BROTKARTE*), dar își dă seama îndată că s-a înșelat și că era vorba în realitate de un „vechi brocart” (*alter BROKATE*). Trebuie să adăugăm că el avea obișnuința de a ceda cartelele sale de pâine unei doamne în casa căreia era totodeauna primit ca un prieten. Un inginer, care nu era suficient de îmbrăcat pentru a rezista la umezeala din tunelul

a cărui construcție o conducea, citește într-o zi, spre marea sa mirare, un anunț de ziar referitor la obiectele de „piele de proastă calitate” (SCHUNDleder). Dar negustorii sunt rareori atât de onești; ceea ce era de vânzare, erau niște obiecte din „piele de focă” (SEEHUNDleder).

Uneori profesia și situația actuală a cititorului, determină natura erorii sale. Un filolog care, în urma ultimei sale munci excelente, polemizează cu colegii, citește: „Strategie lingvistică” (SPRACHstrategie) în loc de „strategie de șah” (SCHACHstrategie). Un om care se plimba într-un oraș străin, chiar la ora când funcțiile sale intestinale erau stimulate de o cură pe care o suferise, citește pe o firmă mare scrisă la primul etaj al unui mare magazin: KLOSEThaus („W.C.”); cu satisfacția pe care o încearcă se amestecă totuși un sentiment de surpriză văzând stabilimentul binefăcător instalat în condiții atât de puțin obișnuite. Dar în momentul următor, satisfacția îi dispăru, căci observă că adevărata inscripționare a firmei era: KORSEThaus (atelier de corsete).

j) În a doua grupă de cazuri, textul joacă un rol mult mai important în producerea erorilor. El conține ceva care trezește repulsia cititorului, o comunicare sau o sugestie penibilă; de asemenea, textul suferă, datorită erorii, o corectare, fie în sensul suprimării, fie în cel al realizării unei dorințe. Se poate admite cu certitudine că, în aceste cazuri, textul a început prin a fi acceptat și judecat corect, înainte de a suferi corectarea, chiar atunci când această primă lectură n-a influențat cu nimic conștiința. Exemplul c), citat mai sus, aparține acestui gen. Eu am comunicat un altul, de o foarte mare actualitate, după doctorul M. Eitington (care era pe-atunci medic la Spitalul Militar din Iglo; Internat, Zeitschr, f. Psychoanal., III. 1915).

„Locotenentul X, care e îngrijit în spitalul nostru de o nevroză datorată unui traumatism de război, îmi citește într-o zi versul final al ultimei strofe dintr-o poezie de Walter

Heymann¹, căzut atât de prematur. Foarte emoționat, iată ce mi-a recitat:

„Wo abes steht's geschrieben, frag'ich, dass von allen
ich übrig bleiben soll, ein anderer für mich fallen?
Wer immer von euch fällt, der stirbt gewiss für mich;
Und ich soll übrig bleiben? *warum denn nicht?*“²

Observându-mi mirarea, reciti, puțin tulburat, însă de data aceasta corect:

„Und ich soll übrig bleiben? *warum denn ich?*“³

Cazul X mi-a furnizat ocazia de a face o analiză mai aprofundată materialelor psihice ale acestor „nevroze traumatiche ale războiului”; și, în pofida condițiilor atât de puțin favorabile tipului nostru de lucru pe care îl prezintă un lazaret militar cu atât de multă muncă dar cu așa de puțini medici, am putut să depășesc puțin această cauză atât de incriminată pe care o reprezintă exploziile de grenade.

„Locotenentul X prezenta aceste grave simptome de tulburare care conferă tuturor cazurilor pronunțate de nevroză de război o asemănare foarte frapantă la prima vedere: angoasa, tendița de a plânge din motivele cele mai neînsemnate, accesul de furie, cu manifestări convulsive, infantil motrice, tendința la vomismente (la cea mai mică excitație sau emoție).

Psihogenia acestui ultim simptom, care reprezenta pentru bolnavii noștri un mijloc inconștient de a obține un

1 W. Heymann: *Kriegsgedichte und Feldpostbriefe*, p. 11: „Den Auszieh enden.“

2 „Dar unde scrie, spune-mi, că trebuie să rămân singur și că un altul trebuie să cadă pentru mine. Și eu, eu trebuie să rămân? *De ce nu?* (n. trad.).

3 Redare corectă a ultimului vers: „Și eu, eu trebuie să rămân? *De ce eu?*“.

concediu de boală suplimentar, era vizibilă pentru toată lumea. Apariția comandantului spitalului, care venea din când în când să inspecteze bolnavii în convalescență ai secției, fraza unui amic întâlnit pe stradă: ai o mină superbă, cu siguranță că ești deja vindecat“, erau suficiente pentru a provoca un acces brusc de vomă.

„Gesund... wieder einrücken... warum denn ich? (Sănătos... să mă întorc pe front... de ce eu?)

k) Iată alte câteva cazuri de erori de lectură, în legătură cu războiul, pe care doctorul Hans Sachs (din Viena) le-a publicat în *Internat, Zeitschr. f. Psychoanalyse*, IV, 1916—1917).

I

„Un domn pe care îl cunosc bine îmi declarase în mai multe rânduri că, în ziua în care va fi chemat sub arme, nu va face în nici un fel uz de diplomele atestând specialitatea sa și care i-ar da dreptul la un serviciu în spatele frontului, ci că și-ar cere încorporarea activ, pentru a fi trimis pe front. Cu puțin timp înainte de apelul său, m-a anunțat într-o zi, sec și fără nici o altă explicație, că a recurs la tot ce trebuie în privința declarării specialității sale și că în consecință va fi afectat unei întreprinderi industriale. A doua zi ne întâlnim într-o instituție oficială. Mă pregătesc să scriu, în picioare în fața unui pupitru; el intră, privește o clipă peste umărul meu și spune: „la te uită, ai scris: *Druckbogen* (formule imprimate); iar eu am citit: *Druckeberger* (carotieră)“.

II

„Într-un tramvai, mă gândesc la atâți amici de-ai mei din tinerețe care, cu toate că au fost totdeauna considerați slabi

și plăpânzi, astăzi sunt capabili a suporta oboselile cele mai dure în fața cărora eu aș sucomba cu ușurință, dacă aș fi în locul lor. În timp ce mă gândeam la aceste lucruri puțin îmbucurătoare, citesc în treacăt, pe jumătate atent, cuvântul *EisenKONSTITUTION* (Constituție de fier), scris cu litere mari pe firma unei case de comerț. În clipa următoare, mi-am spus că este un cuvânt care nu se potrivește deloc cu o inscripție comercială; întorcându-mă rapid, am mai putut să văd firma și să constat că cuvântul desemnat era: *EisenKONSTRUCTION* (construcții de fier).“

III

„Ziarele de seară au publicat telegrama Reuter (recunoscută apoi ca inexactă) anunțând alegerea lui Hughes la președenția Statelor Unite. Această veste era urmată de o scurtă biografie a pretinsului nou-ales, biografie în care citesc că Hughes și-a făcut studiile la Universitatea din *Bonn*. Mi s-a părut bizar că în cursul dezbaterilor care, timp de săptămâni, au umplut ziarele înaintea alegerilor, nimeni n-a făcut mențiunea acestei împrejurări. Recitind biografia, constat cu toate acestea că e vorba de *Brown-University*. A fost o greșeală destul de grosieră care se explica nu numai prin insuficienta atenție cu care parcursesem ziarul, ci și datorită faptului că, din rațiuni atât politice cât și personale, simpatia noului președinte pentru Puterile Centrale era cum nu se poate mai dezirabilă.“

B. ERORI DE SCRIERE

a) Pe o foaie de hârtie, unde mi-am scris notițele de ziar de interes pur practic, găsesc spre marea mea surpriză,

printre datele exacte ale lunii septembrie, o dată greșită: „Joi, 20 octombrie“. Nu mi-e greu să explic această anticipație, care nu este decât expresia unei dorințe. Întors acasă după câteva zile de vacanță, mă simțeam complet refăcut după oboseala din timpul anului și foarte dispus să-mi reiau munca. Dar bolnavii întârziiau să apară. La întoarcerea mea, găsisem o scrisoare prin care o pacientă își anunța vizita pentru 20 octombrie. Scriind această dată printre cele ale lunii septembrie, m-am gândit fără îndoială: „Doamna X ar trebui să fi venit deja; ce păcat că vizita sa trebuie amânată cu o lună!“ Gândind așa, am fost în stare să anticipez data. Ideea perturbatoare nu avea, în cazul de față, nimic șocant; astfel a fost posibil să-mi explic lapsusul, de îndată ce l-am remarcat. Un lapsus asemănător și determinat de aceleași motive s-a strecurat în agenda mea în toamna anului următor. —Domnul E. Jones a studiat mai multe erori de felul acesta privind datele și a putut totdeauna să găsească ușor motivele lor.

b) Primesc notele unui articol destinat *Anuarului pentru neurologie și psihiatrie* și trebuie firește să revăd cu cea mai mare grijă numele autorilor, printre care se află multe nume străine deosebit de dificil de descifrat și de înțeles. Aflu, într-adevăr, o mulțime de corecturi care trebuiau făcute, dar, lucru de mirare, unul din nume fusese corectat de însuși autorul, pe pagina de manuscris, și corectat bine. Acesta a scris *Burckhard*, în locul numelui *Burckrhard* care figura în manuscris. Articolul meu conținea un elogiu meritat la adresa unui doctor mamoș, domnul Burckhard, pentru o lucrare pe care o realizase despre influența nașterii asupra producerii paraliziiilor infantile. De altfel, tot ce știam despre subiectul în cauză se datora acestui autor. Dar Burckhard era în același timp și numele unui scriitor vienez a cărui critică nepricepută asupra cărții mele despre *Interpretarea viselor* mă nemulțumise profund. A fost ca și cum, scriind numele lui Burckhard mamoșul, aș fi vrut să risipesc nemulțumirea mea față de Burckhard scriitorul, căci deformarea numelor

semnifică adeseori, așa cum am făcut remarcat relativ la lapsusuri, disprețul¹.

c) Această observație își găsește confirmarea într-o frumoasă remarcă pe care a făcut-o domnul A. Storfer asupra sieși și în care autorul dă la iveală, într-o franceză demnă de laudă, motivele care l-au determinat să reproducă inexact și să scrie incorect numele unui eventual concurent. (*Internat. Zeitschr. f. Psychoanal.*, II, 1914).

Deformarea intenționată a unui nume

„În decembrie 1910, am remarcat în vitrina unei librării din Zurich cartea nou apărută a doctorului Edouard Hitschmann despre teoria freudiană a nevrozelor. Tocmai lucram atunci la o conferință pe care trebuia s-o susțin în cadrul unei asociații academice despre bazele psihologiei freudiene. În introducerea pe care o terminasem de curând, insistam asupra raporturilor istorice care existau între psihologia freudiană și cercetările experimentale asupra dificultăților care, din acest motiv, se opune unei expuneri sintetice a fundamentelor acestei teorii și despre faptul că nici o expunere sintetică de acest gen nu a existat încă. Văzând în vitrină cartea lui E. Hitschmann (care era atunci pentru mine un autor necunoscut) nu m-am gândit mai întâi s-o cumpăr. Dar când m-am hotărât câteva zile mai târziu, cartea nu mai era în vitrină. Cerându-i librarului cartea respectivă, am citat drept nume al autorului: „Dr. Edouard Hartmann.“ Librarul m-a corectat: „vreți să spuneți Hitschmann“, și îmi aduse cartea.

1 Amintiți-vă pasajul următor din *Ilius Cezar*, de Shakespeare (III, 3):
Cinna. — E adevărat, numele meu e Cinna.

Cetățenii. — Sfâșiați-l în bucăți. Este un conjurat.

Cinna. — Sunt Cinna, poetul. Eu nu sunt Cinna, conjuratul.

Cetățenii. — Nu contează, numele lui este Cinna: smulgeți-i numele din inimă și lăsați-l să plece.

Motivul inconștient al erorii mele era evident. Îmi făcusem până la un punct meritul de a fi conceput o expunere sintetică a teoriilor psihanalitice, și cartea lui Hitschmann, care mi se părea că-mi diminuează meritul personal, îmi inspira gelozie și nemulțumire. Deformarea numelui este o expresie a ostilității interioare, mi-am spus eu, citând din *Psihopatologia vieții cotidiene*. Și explicația respectivă mi-a fost suficientă pe moment.

„Câteva săptămâni mai târziu, am revenit asupra acestui act ratat. Cu această ocazie, m-am întrebat de ce transformasem Edouard Hitschmann în Edouard *Hartmann*. Era din cauza simplei asemănări cu numele celebrului filosof? Prima mea asociere a fost amintirea unei judecăți pe care o auzisem formulată într-o zi de profesorul Hugo Metzl, un adept entuziast al lui Schopenhauer: „Edouard v. Hartmann nu e decât un Schopenhauer transformat, desfigurat“. Tendința afectivă care a determinat în cazul meu substituirea numelui lui Hartmann numelui uitat al lui Hitschmann a fost prim urmare următoare: oh, acest Hitschmann și expunerea sa sintetică nu valorează prea mult; el este pentru Freud ce reprezintă Hartmann pentru Schopenhauer.

Am notat acest caz de uitare intenționată, ca și ideea de substituire care mi-a sugerat în locul adevăratului nume, un altul neavând cu acesta dintâi nici un raport aparent.

Șase luni mai târziu, având ocazia să revăd foaia pe care consemnasem acest caz, am constatat că scrisesem peste tot *Hintschmann*, în loc de Hitschmann.“

d) Iată un caz de *lapsus calami* mult mai serios și care poate sta foarte bine printre „disprețuri“. Am avut intenția să scot de la Casa de economii poștală o sumă de 300 coroane pentru a o trimite unei rude căreia i se prescrisese un tratament termal. Am remarcat că contul meu se cifrează la suma de 4.380 coroane și mi-am propus să-l reduc la suma rotundă de 4000 coroane de care nu trebuia să mă mai ating curând. După ce am completat cecul după regulă și am decupat cifrele reprezentând suma corespunzătoare, am

observat brusc că nu cerusem 380 de coroane, ci 438, și m-am îngrozit de eroarea comisă. Mi-am dat seama că totuși n-am de ce să mă sperii, deoarece faptul de a retrage 438 de coroane, în loc de 380, nu mă va sărăci. Dar mi-au trebuit câteva clipe lungi pentru a descoperi influența care, fără a se manifesta în conștiința mea, venise să-mi tulbure prima intenție. Am început prin a face o cale greșită: am efectuat scăderea 438—380, dar diferența nu mi-a spus nimic. 438 de coroane reprezentau totuși 10% din depozitul meu total, care era de 4380 de coroane! Or, la *librar* ai 10% reducere. Îmi amintesc cum adunasem, cu câteva zile mai înainte, un anumit număr de lucrări de medicină care nu mă mai interesau, pentru a le vinde librarului pentru prețul total de 300 coroane. Acesta a considerat că e prea scump și mi-a promis că o să-mi răspundă curând. Dacă îmi va accepta propunerea, voi recupera suma pe care am cheltuit-o pentru ruda bolnavă. Este evident că acea cheltuială mă sâcâia. Emoția pe care am încercat-o, observându-mi eroarea, se lăsa mai bine explicată ca o teamă de a nu sărăci, de a nu mă ruina prin asemenea cheltuieli. Însă tot atât de bine regretul de a fi făcut cheltuiala, cât și teama de sărăcire legată de aceasta, sunt străine de gândirea mea conștientă; n-am încercat nici un regret, promițând suma respectivă, și motivele care ar putea fi citate pentru a dovedi contrariul mi se par ridicole. Nu m-aș fi crezut capabil de asemenea sentimente, dacă practica psihanalizei asupra unor bolnavi nu m-ar fi familiarizat cu refulările, cu represiunile psihice, și dacă n-aș fi interpretat cu câteva zile mai înainte un vis justițiabil al aceleiași explicații¹.

e) Citez, după domnul W. Stekel, cazul următor căruia îi garantez în aceeași măsură autenticitatea: „Un exemplu pur și simplu incredibil de eroare de lectură și de scriere

---

1 E vorba de visul care mi-a servit drept exemplu într-o mică monografie „Despre vis”, apărută în numărul VIII al *Grenzfragen des Nerven — und Seelenlebens*, publicat de Löwenfeld și Kurella, 1901.

s-a produs în redacția unei hebdomadar foarte răspândit. Direcțiunea acestei periodice fusese acuzată public de „venalitate”. Era vorba deci de scrierea unui articol de respingere și de apărare. Ceea ce s-a și făcut, cu multă căldură și mult patos. Redactorul-șef și, natural, autorul respectiv au recitit de mai multe ori articolul manuscris, după aceea șpalturile, și toată lumea a fost satisfăcută. Și iată că la un moment dat corectorul se prezintă și atrage atenția asupra unei mici erori care scăpase atenției tuturor. Era scris clar: „cititorii noștri ne vor acorda acea dreptate cu ajutorul căreia noi am apărat totdeauna binele general în modul cel mai *interesat*”. Fără îndoială că autorul intenționase să scrie: „în modul cel mai *dezinteresat*. Dar adevăratul gând ieșise la lumină cu o forță elementară, pe parcursul discursului patetic.”

f) Doamna Kata Levy, cititoare a ziarului *Pester Lloyd*, a relevat o mărturisire involuntară de același gen într-o informație telegrafică pe care acest ziar a primit-o de la Viena la 14 octombrie 1918:

„Dată fiind încrederea absolută care, pe tot parcursul războiului, a domnit între noi și aliatul nostru german, pare incontestabil că oricare ar fi evenimentele cele două puteri vor lua o decizie unanimă. E inutil să insistăm asupra faptului că în fază actuală există și între diplomațiile aliate un acord activ și „plin de lacune” (*lückenhaft*; în loc de *lückenlos*, „fără lacune”).

Numai cu câteva săptămâni mai târziu am putut să mă exprim liber, fără a recurge la un *lapsus calami* (sau la un lapsus tipografic), asupra acestei „încrederi absolute”.

g) Un american, venit în Europa în urma disensiunilor cu soția sa, îi scrie acesteia pentru a-și exprima dorința de reconciliere și pentru a o invita să vină să-l întâlnească la o dată fixată. „Ar fi bine, dacă ai putea, ca și mine, să traversezi cu vasul *Mauritania*.” El nu se decide totuși să expedieze pagina pe care figura această frază. Preferă să o recopieze, deoarece nu vrea ca soția lui să constate că scrisese mai

întâi numele *Lusitania*, pentru ca apoi să-l șteargă și să-l înlocuiască prin *Mauritania*.

Acest *lapsus calami* este atât de evident încât nu are nevoie de explicație. Dar întâmplarea favorabilă ne permite să adăugăm câteva detalii: soția lui a făcut primul său voiaj în Europa înainte de război, după moartea unicei sale surori, dacă nu mă înșel, *Mauritania* este singurul pachebot supraviețuitor al seriei din care făcea parte *Lusitania* torpilată în timpul războiului.

h) După ce examinase un copil, medicul scrisese rețeta în care trebuia să figureze *alcool*. În timp ce scria, mama îl copleșea cu întrebări stupide și inutile. El a făcut un efort pentru a nu-și arăta nemulțumirea, dar scriind a comis un lapsus: a scris clar cuvântul *achol*¹, în locul cuvântului „*alcool*” (în germană: *alcohol*).

Adaug încă un caz analog, raportat de E. Jones și A.A. Brill. Acesta, deși total abstinent, se lasă într-o zi antrenat de un amic la un pahar de vin. A doua zi dimineața, se scoală cu o durere de cap care l-a făcut să regrete slăbiciunea din ajun. Având de scris numele unei bolnave care se chema *Ethel*, el scrie *Ethyl*². Trebuie să spunem și că această femeie avea obiceiul să bea mai mult decât se cuvenea.

Cum erorile pe care le poate comite un medic scriindu-și rețetele au un răsunet care depășește cu mult importanța practică a actelor ratate obișnuite, profit de ocazie pentru a raporta în detaliu singura analiză, publicată până azi, a unui *lapsus calami* de acest gen. (*Internat. Zeitschr, f. Psychoanalyse*, I. 1913).

1 *Achol* înseamnă aproximativ: *fără fiere (bilă)* (n. trad.).

2 *Alcool* (n. trad.).

Un caz de lapsus cu repetare în redactarea rețetelor

(Comunicat de doctorul Hitschmann)

„Un coleg mi-a povestit că i s-a întâmplat în mai multe rânduri, în timpul anului, să se înșele asupra dozei în prescrierea unui anume medicament, și de fiecare dată era vorba de bolnave de sex feminin, de vârstă avansată. În două rânduri, el a prescris o doză de zece ori mai puternică și a fost obligat, amintindu-și apoi și temându-se de un accident în cazul bolnavei și de neazuri în ce-l privea, a alergat acasă la bolnavă pentru a-și lua rețeta. Această acțiune simptomatică singulară merită a fi analizată mai îndeaproape, și o vom și face dând amănunte despre fiecare caz în parte.

Primul caz: Unei sărmene femei deja în vârstă, atinsă de diaree spasmodică, medicul îi prescrie supozitoare cu belladonă conținând o doză de zece ori mai puternică decât era normal. El părăsește policlinica și o oră după aceea, în timp ce dejuna și își citea ziarul, își amintește deodată de eroarea sa; neliniștit, se întoarce mai întâi la policlinică, pentru a afla adresa bolnavei, și apoi aleargă la aceasta din urmă care locuia destul de departe. O găsește pe bătrână care încă nu avusese timp să pună în aplicare rețeta; face corectura necesară și se întoarce liniștit acasă. Se scuză el însuși, nu fără motiv, prin faptul că, în timp ce scria rețeta, șeful policlinicii, care era un flecar, stătea în spatele lui și îi vorbea, ceea ce nu a făcut decât să-l tulbure și să-i distragă atenția.

Al doilea caz: Medicul e obligat să scurteze consultația pe care o dădea unei tinere paciente, cochetă și picantă, pentru a merge să vadă în oraș o altă pacientă, mai în vârstă. Presat de timp, din cauza unei întâlniri amoroase a cărei oră se apropia, sare într-o mașină. Examinând bolnava, constată existența unor simptome care cer folosirea belladonei. Prescrie medicamentul cu aceeași greșeală ca în primul

caz, adică scriind o doză de zece ori mai puternică. Bolnava îi povestește câteva detalii referitoare la cazul său, dar medicul manifestă nerăbdare, asigurând-o de contrariu, și o concediază pe bolnavă tocmai la timp, pentru a ajunge la întâlnire la fix. Cu douăsprezece ore mai târziu, medicul se trezește și își amintește cu spaimă de eroarea pe care a comis-o; însărcinează pe cineva să meargă la bolnavă și să-i aducă rețeta, în cazul în care n-a fost deja preparată. În loc de rețetă, i se aduce medicamentul deja preparat; cu o anumită resemnare stoică și cu optimismul unui om experimentat, va găsi farmacistul, care l-a liniștit declarându-i că în mod firesc (poate tot din greșeală?) a corectat lapsusul medicului și a pus o doză normală.

Al treilea caz: Medicul vrea să-i prescrie bătrânei sale mătuși, sora mamei sale, un amestec de belladonă și de tinctură de opiu în doze inofensive. Rețeta este dusă îndată la farmacist. Puțin timp după aceea, medicul își amintește că în locul tincturii a prescris un extract din aceste medicamente; de altfel a primit un telefon de la farmacist care l-a interpellat în legătură cu subiectul în cauză. S-a scuzat pretinzând că rețeta i-a fost luată din mână, înainte ca el să fi avut timp s-o termine și să o revadă.

Ceea ce e comun acestor trei cazuri e faptul că eroarea se referea de fiecare dată la același medicament, că era vorba de fiecare dată de bolnave de sex feminin, la o vârstă avansată și că doza prescrisă era totdeauna prea ridicată. O analiză rapidă a permis să se constate că raporturile existente între medic și mama acestuia trebuie că au exercitat, în producerea repetată a erorii, o acțiune decisivă. El și-a amintit limpede că în urmă cu o zi, foarte probabil *înaintea* actului simptomatic de care ne ocupăm, a prescris bătrânei sale mame același medicament, și asta nu în doză de 0,02 centigrame, cum obișnuia, ci de 0,03 centigrame, gândea el, pentru a obține un rezultat mai radical. Această doză provocase mamei sale, femeie foarte susceptibilă, o congestiune a feței și o uscăciune dezagreabilă în gât. Ea

se plângea și spunea văitându-se că rețetele prescrise de un fiu- medic puteau fi câteodată periculoase pentru părinți. De altfel, în alte ocazii, mama, ea însăși fiică de medic, a refuzat medicamentele propuse de fiul său, vorbind, totdeauna pe un ton de glumă, e drept, despre niște posibile otrăviri.

Din câte a putut să-și dea seama domnul Hitschmann de relațiile existente între mamă și fiu, acesta din urmă i-a părut în mod instinctiv, sincer, afectuos dar neavând o părere prea bună despre însușirile intelectuale ale mamei sale și neprofesând față de ea un respect exagerat. Trăind sub același acoperiș cu ea și cu un alt frate, mai mic cu un an, el vede, de ani de zile, în această viață în comun o barieră în calea vieții sale amoroase, și noi știm, prin psihanaliză, că niște fapte de acest gen devin adesea o cauză de constrângere interioară. Medicul a acceptat analiza fără cea mai mică obiecție și s-a declarat satisfăcut de explicația noastră; a adăugat râzând că cuvântul *belladonna* putea semnifica de asemenea „femeie frumoasă” și să fie în acest caz și expresia unei aventuri amoroase. Anterior a avut ocazia să folosească el însuși acest medicament.

Aș vrea să cred că, și în alte cazuri, erori de aceeași gravitate n-au avut niciodată urmări mai serioase decât cel de care ne ocupăm.

i) Iată un *lapsus calami* într-adevăr inofensiv, pe care îl datorăm comunicării domnului Ferenczi. Îl putem interpreta ca fiind efectul unei condensări, ea însăși provocată de nerăbdare (vezi cazul *lapsusului Apfe*) și să ne menținem punctul de vedere, până când o analiză mai profundă să releve intervenția unui factor perturbator mai puternic: „E cazul lui *anectode* (*Hiezu passt die AnekTODE*¹), scriam eu în caietul de note. Voiam firește să scriu *Anekdote* (anecdota), și mă gândisem clar la anecdota în care era vorba de un țigan care, fiind condamnat la moarte, obținuse

1 Tod (germ.) — moarte (n. trad.)

favoarea de a alege el însuși copacul de care trebuia să fie spânzurat. (În ciuda tuturor căutărilor, n-a găsit copacul care să fie pe gustul său.)

j) În alte cazuri, dimpotrivă, *lapsus calami* cel mai insignifiant în aparență poate avea o semnificație foarte periculoasă. Un anomin povestește: „Termin o scrisoare prin cuvintele: „salutul cel mai cordial soției dumneavoastră și fiului său. „Dar chiar în momentul când să pun scrisoarea în plic, mi-am dat seama de eroarea și m-am grăbit să o corectez¹. În timp ce mă întorceam din ultima vizită pe care o făcusem acestei familii, o doamnă care mă însoțise mi-a atras atenția că fiul prezenta o asemănare frapantă cu un prieten al casei și că, desigur, trebuie să fie copilul acestuia.”

k) O femeie îi trimite surorii sale câteva cuvinte pentru a o felicita cu ocazia instalării într-o nouă și frumoasă casă. O prietenă, aflată în vizită la ea, în timp ce femeia scria respectiva scrisoare, îi atrage atenția că a pus pe plic o adresă greșită, nu cea a domiciliului pe care sora trebuia să-l părăsească în curând, ci aceea unde locuise cu mult timp în urmă, când se căsătorise. „Ai dreptate, admise femeia, dar cum am putut face această greșală?” Prietena: „E posibil, ca geloasă pe marele și frumosul apartament pe care îl ocupă acum sora ta, în timp ce tu consideri că locuiești într-o casă strâmtă, să fi plasat-o în primul său apartament, în care nu locuia mai bine decât locuiești tu acum.” „Desigur, sunt geloasă pe actualul ei apartament, mărturisește sincer cealaltă.” Dar adaugă imediat: „Ce păcat că suntem atât de meschini în asemenea situații!”

l) Domnul E. Jones comunică exemplul de *lapsus calami*, întâmplat chiar domnului A. A. Brill: un pacient adresează acestuia din urmă o scrisoare în care se străduiește să-și explice nervozitatea prin grijile și preocupările pe care i le

---

1 Anonimul a scris „*ihren* Sohn” (fiul său), în loc de „*Ihren* Sohn” (fiul dumneavoastră). Lapsusul a constat prin urmare în substituirea unui *i* minuscul cu un *I* majuscul. (n.trad.)

produc afacerile, din cauza unei crize a bumbacului. În scrisoare figura fraza următoare: „my trouble is all due to that damned frigid wave; there is'nt even any seed” (toate tulburările mele se datorează acestui îngrozitor val rece...).

Prin wave voia să spună firește val, curent al afacerilor; dar în realitate, nu a scris wave, ci wife (soție). Se adresa, în forul său interior, soției, din cauza frigidității și sterilității acesteia și nu era departe de a recunoaște că abținerea care îi fusese impusă juca un mare rol în apariția tulburărilor sale.

m) Doctorul R. Wagner relatează (în *Zentralbl. f. Psychoanal.*, I, 12) acest caz personal:

Recitind un vechi caiet de cursuri, constat că viteza cu care trebuie că scrisesem pentru a-l urmări pe profesor mă făcuse să comit un *lapsus calami*: voind să scriu *Epithel* (epiteliu), notasem *Edithel*. Punând accentul pe prima silabă a ultimului cuvânt, se obține diminutivul unui nume de tânără fată. Analiza retrospectivă e destul de simplă. În perioada comiterii lapsusului, nu exista între tânăra fată, purtătoare a acestui nume, și mine decât relații foarte superficiale. Ele nu au devenit intime decât mult mai târziu. Lapsusul meu apare astfel ca o frumoasă mărturisire a unei înclinații inconștiente, și aceasta într-o epocă în care nu mă gândeam deloc la posibilitatea unor relații intime între Edith și mine. Forma diminutivului ales caracterizează în același timp sentimentele care însoțeau tendința mea inconștientă“.

n) În ale sale „Contribuții la capitolul despre erorile de scriere și de lectură” (*Zentralbl. f. Psychoanalyse*, II, 5), doamna doctor von Hug-Hellmuth scrie:

„Un medic prescrie unei bolnave „apă de *Levitico*“, în loc să scrie „apă de *Levico*“. Lapsusul, care a furnizat unui farmacist pretextul unor remarci nepoliticoase, se poate explica ușor, dacă vrem să căutăm motivele posibile în inconștient și nu refuzăm în prealabil acestor motive orice verosimilitate, chiar atunci când acestea apar ca exprimând opinia subiectivă a unei persoane străină medicului în cauză.

Acesta, cu toate că reproșa bolnavilor săi, în termeni destul de duri, alimentația puțin rațională, adică în ciuda obiceiului său de a-i certa cu asprime și de a-i aduce la ordine (*Leviten lesen*; literalmente: „a citi *Leviticul*”), avea o clientelă foarte numeroasă, astfel încât sala de așteptare era plină de lume în orele de consultație, iar el era obligat să-și grăbească bolnavii a se îmbrăca, odată consultația terminată. „*Vite, vite*”, trebuia el să le spună în franțuzește. Cred că-mi pot aminti că soția sa era franțuzoaică de origine, ceea ce justifica într-o oarecare măsură supoziția mea puțin cam îndrăzneată că, din dorința de a vedea bolnavii succedându-se cât mai repede posibil, se putea servi de acest cuvânt franțuzesc. De altfel, multe persoane au obiceiul de a-și exprima dorințele de acest gen cu ajutorul cuvintelor străine; de aceea în timpul plimbărilor pe care le făcea cu noi, când eram copii, tatăl nostru ne adresa adesea porunci în italiană (*Avanti, gioventu*) sau în franțuzeste (*marchez au pas*) ; și când, tânără fată, mă tratam pentru dureri în gât, doctorul, deja în vârstă, căuta să-mi domolească mișcările prea bruște printr-un liniștitor „*piano, piano!*”. Tot astfel mi se părea verosimil să admit același obicei la medicul în cauză. Și astfel se explică prescripția sa (*lapsusul*)¹ cu „apa de *Levico*”.

Același autor adaugă alte exemple luate din amintirile sale din copilărie.

o) Iată un *lapsus calami* care ar putea fi luat drept un joc de cuvinte cu gust îndoielnic, dar care a fost comis fără nici o intenție de glumă. Mi-a fost comunicat de domnul J. G. a cărei contribuție la aceste cercetări am menționat-o deja.

„Spitalizat într-un sanatoriu (pentru o afecțiune pulmonară), am înțeles spre marele meu regret că una din rudele mele apropiate fusese recunoscut drept atins de aceeași maladie ca aceea care mă obligase să mă internez.

---

¹ *Verschreiben* înseamnă în același timp „a prescrie” și „a comite un *lapsus calami*”.

Scriu așadar rudei mele, pentru a o sfătui să meargă să consulte un specialist, un profesor cunoscut, la care mă tratasem eu însumi. Adaug că sunt convins de competența medicală a acestui profesor, dar că nu mă pot lăuda cu prietenia sa, întrucât cu câțva timp în urmă mi-a refuzat un certificat care avea o mare importanță pentru mine.

În răspunsul la scrisoarea mea, ruda mi-a atras atenția asupra unei erori pe care o comiseseam. Deoarece am găsit instantaneu cauza acestei erori, incidentul m-a amuzat enorm.

Exista, într-adevăr, în scrisoarea mea pasajul următor: „de altfel, te sfătuiesc să mergi fără întârziere să-l INSulți pe profesorul X.” Fără îndoială că voiam să scriu: să-l CONsulți.

Trebuie să adaug că sunt destul de familiarizat cu latina și franceza pentru a nu pune eroarea comisă pe socoteala ignoranței.

Omisiunile pe care le comitem scriind sunt în mod firesc justificabile prin aceleași explicații ca și lapsusurile. În Zentralbl. f. Psychoalyse. I, 12, domnul B. Dattner, doctor în drept, comunică un exemplu remarcabil de „act ratat istoric”.

Într-unul din articolele de lege asupra obligațiilor financiare a două state, articole la care s-a convenit în timpul compromisului din 1867 dintre Austria și Ungaria, cuvântul *efectiv* a fost omis din tratatul ungar și, după părerea domnului Dattner, această omisiune s-ar fi datorat probabil tendinței inconștiente a redactorilor unguri de a acorda Austriei cât mai puține avantaje posibile.

Și noi avem toate motivele să admitem că aceste cazuri de repetiție, atât de frecvente, a aceluiași cuvinte, care se produc când scriem sau când copiem, adică acele cazuri numite de *perseverență*, nu sunt chiar lipsite de semnificație. Când scriitorul repetă un cuvânt pe care l-a scris deja, el demonstrează chiar prin acest fapt că îi este greu să se

separe de cuvântul respectiv, că în fraza în care figurează acest cuvânt ar fi putut spune mai mult, dar că a omis s-o facă, și așa mai departe. În cazul copistului, „perseverența” pare a înlocui expresia „și eu la fel”. Am avut ocazia să citesc lungi expertize medico-legale care prezentau „perseverențe” în pasajele cele mai caracteristice; și de fiecare dată am fost tentat să explic aceste „perseverențe” prin nedumerirea pe care trebuie să fi încercat-o copistul în față rolului impersonal care i se cuvenea: s-ar spune că el voia de fiecare dată să adauge acest comentariu: „asta mi s-a întâmplat și mie” sau: „la fel ca în cazul nostru”.

Nimic nu ne împiedică să extindem explicația și să consideram erorile tipografice drept niște *lapsus calami* ale celui care a scris, tot atât de motivate precum erorile de scriere propriu-zise. Nu mi-am dat osteneala să stabilesc o listă sistematică a acestor acte ratate; dar sunt sigur că o astfel de listă, dacă ar exista, ar fi foarte amuzantă și instructivă. În lucrarea sa, de mai multe ori menționată aici, domnul Jones a consacrat acelor *Misprints* (erori tipografice) un paragraf special. Deformările textelor tipografice pot și ele să nu constituie în anumite cazuri decât lapsusuri comise de operator. În vacanță am primit o telegramă de la editorul meu, al cărei text mi s-a părut de neînțeles. Era scris: „VorRÄTE erhalten, EinLADUNG X. dringend.” (Rezerve primite, Invitație X. urgentă). Numele X este cel care mi-a furnizat cheia enigmei. Z. era autorul pentru cartea căruia eu trebuia să scriu o introducere (*EinLEITUNG*, și nu *EinLADUNG*). A trebuit după aceea să-mi amintesc că, cu câteva zile înainte, expediasem aceluiasi editor o prefată (*VorRÄDE*, și nu *VorRÄTE*) pentru o altă carte, prefata a cărei primire îmi era reproșată. Iată deci cum trebuia să arate aproximativ textul exact al telegramei:

„Vorrède erhalten, Einleitung X. dringend,”
(Prefața primită, Introducerea X. urgentă).

E permis să presupunem că transformarea textului a fost dictată operatorului telegrafist de complexul „foame”, și că de altfel el a stabilit între cele două jumătăți ale frazei o corelație mai strânsă decât cea care exista în textul autentic. Avem aici, în plus, un frumos exemplu al acestei *elaborări secundare* care există în marea parte a viselor.¹

Și alții au semnalat erori tipografice al căror caracter tendențios este greu de contestat. Semnalez articolul lui Storfer: „Der politische Druckfehlerteufel”, apărut în Zentralblatt f. Psychoanalyse, II, 1914, și notița apărută în aceeași revistă (III, 1915) și pe care le transcriu aici:

„O eroare tipografică cu caracter politic se afla în numărul din 25 aprilie a ziarului März. O corespondență din Argykastron face cunoscute opiniile lui Zographos, șeful epiroților insurgenți din Albania (sau, dacă preferați, al guvernului independent din Epir). Zographos ar fi afirmat, printre altele: Credeți-mă, prințul e mai interesant decât oricine de autonomia Epirului, căci numai într-un Epir autonom ar putea să se prăbușească (*stürzen*)...” Că acceptarea sprijinului (*Stütze*) pe care i-l oferă epiroții n-ar putea decât să-i periclipite căderea (*Sturz*)², e un lucru știut de prințul Albaniei, fără a avea nevoie de această fatală eroare tipografică”. (Comunicat de A.J. Storfer).

Am citit eu însumi recent în ziarele vieneze un articol al cărui titlu: „Bucovina sub dominația românească” era cel puțin prematur, căci în vremea când acest articol fusese publicat, România nu era încă în război cu noi. Dat fiind

1 Cf. *Traumdeutung*, ediția a 5-a, 1919. Secțiune consacrată activității visului; vezi și *Psihanaliza visului*, ed. Mediarex, 1995.

2 Această eroare se fundamentează deci pe confuzia între cuvintele *Stütze* (sprijin) și *Sturz* (cădere); *Stützen* (a se sprijini) și *stürzen* (a se prăbuși). (n. trad.)

conținutul articolului, acesta trebuia să aibă ca titlu: „Bucovina sub dominația rusească”, însă chiar cenzorul a considerat fără îndoială titlul tipărit atât de firesc încât l-a lăsat să treacă fără nici o obiecție.

Wundt dă o foarte interesantă explicație faptului ușor de verificat că noi comitem mai ușor *lapsus calami* decât *lapsus linguae* (cartea citată, p. 374): „În timpul vorbirii normale, funcțiunea inhibitoare a voinței tinde în mod constant să mențină acordul între succesiunea reprezentărilor și mișcările de articulație. Când mișcarea expresiei care urmează reprezentările este încetinită din motive mecanice, cum este cazul când scriem..., anticipările în genul celor de care am vorbit adineauri se produc cu ușurință.”

Observarea condițiilor în care se produc erorile de lectură dă naștere unei îndoieli pe care n-aș putea s-o trec sub tăcere, căci ea poate deveni, după opinia mea, punctul de plecare al unor cercetări fecunde. Fiecare știe cât de des se întâmplă ca, în lectura cu voce tare, atenția cititorului să abandoneze textul pentru a-și urma propriile idei. Din această derivație a atenției rezultă că cititorul este adeseori incapabil de a spune ce a citit, când e întrerupt și întrebat asupra subiectului în cauză. El a făcut prin urmare lectura în mod automat, deși corect. Nu cred că aceste condiții ar fi de natură să multiplice erorile de lectură. Cunoaștem, e drept, sau credem că știm, că o întreagă serie de funcțiuni se realizează automat, adică aproape în afara atenției conștiente, și totuși cu cea mai mare precizie. S-ar părea prin urmare că starea de atenție în erorile de lectură, în *lapsus linguae* sau în *lapsus calami* să fie alta decât cea admisă de Wundt (derivație sau diminuare a atenției). Exemplele pe care le-am analizat nu ne îndreptătesc să admitem o diminuare cantitativă a atenției: am constatat,

ceea ce nu-i același lucru, o *tulburare* a atenției produsă de intervenția unei idei străine, exterioare¹.

1 Între „lapsus calami” și „uitare” se pledează cazul când uităm să ne punem semnătura. Un cec nesemnat echivalează cu un cec uitat. Pentru a arăta semnificația unei asemenea uitări, voi cita pasajul următor dintr-un roman, pasaj care mi-a fost semnalat de doctorul Hans Sachs:

„Găsim în romanul lui John Galsworthy: *The Island Pharisee* un exemplu instructiv și foarte clar al certitudinii cu care scriitorii știu să utilizeze în sensul psihanalizei mecanismul actelor simptomatice și al actelor ratate. Ceea ce formează punctul central al romanului, este lupta care se dă în sufletul unui tânăr aparținând clasei mijlocii, între profundul său sentiment de solidaritate socială și convențiile clasei sale. În capitolul XXVI, autorul ne relatează efectul pe care-l produce asupra lui o scrisoare a unui tânăr vagabond căruia, sedus de concepția originală a acestuia asupra vieții, i-a acordat cândva ajutor. Scrisoarea nu conține nici o cerere directă de bani, dar descrie o situație cumplit de mizerabilă, fapt care nu admire o altă concluzie. Destinatarul începe prin a-și spune că e o nesăbuintă să irosești bani pentru a veni în ajutorul unui incorigibil, care ar putea să apeleze la niște instituții de binefacere. „A întinde o mână de ajutor unui seamăn, a-i oferi o parte din tine însuți, a-i face un semn prietenesc, și acela fără nici o pretenție, numai pentru motivul că omul se află la necaz: ce absurditate sentimentală! Trebuie să știi să te oprești la un moment dat și să trasezi o limită care nu va trebui depășită!” Și în timp ce făcea cu voce joasă aceste reflexii, simțea cum loialitatea sa se revoltă contra concluziei la care ajunsese: „Mincinosule, vrei pur și simplu să-ți păstrezi banii, asta-i tot!”

Scrie îndată o scrisoare prietenească terminată prin cuvintele următoare: „Trimit alăturat un cec. Al dumitale devotat, Richard Shelton.”

Chiar înainte de a scrie cecul, un fluture care se învârtea în jurul lumânării, îi deturnă atenția; își propuse să-l prindă, și să-i redea libertatea; și în timp ce se ocupa cu această treabă, uită să pună cecul în scrisoare. Scrisoarea a fost expediată în felul acesta.

Dar uitarea de față este și mai fin motivată prin intervenția tendinței de a evita o cheltuială, tendință pe care Shelton părea a fi reușit s-o refuleze.

Retras la țară la locuința viitorilor săi socri, Shelton se simte singur lângă logodnica sa, lângă familia și invitații acesteia. Prin actul său ratat, el arată că ar fi fericit să-și revadă protejatul care, prin trecutul și concepția sa de viață, se află total în opoziție cu mediul ireproșabil, căruia toți membrii se supun în mod uniform acelorași convenții, situație în care se află actualmente și Shelton. Și, efectiv, protejatul care, lipsit de sprijin pecuniar, nu poate sta locului, sosește câteva zile mai târziu pentru a obține explicația absenței cecului anunțat în scrisoare.

CAPITOLUL AL ȘAPTELEA

UITAREA IMPRESIILOR ȘI A PROIECTELOR

Celui care ar încerca să laude stadiul cunoștințelor noastre actuale privind viața psihică, n-aș face decât să-i amintesc ignoranța în care ne aflăm în ce privește funcțiunea memoriei, pentru a-i da o lecție de modestie. Nici o teorie psihologică n-a fost capabilă încă să dea o explicație de ansamblu fenomenului fundamnetal al amintirii și al uitării; și chiar analiza completă a ceea ce este efectiv observat se află abia la început. Poate că uitarea ne-a devenit mai enigmatică decât amintirea, de când studiul visului și al fenomenelor patologice ne-a învățat că înseși lucrurile pe care le credeam de multă vreme uitate pot reapare subit în conștiința noastră.

Suntem totuși în posesia câtorva puncte de vedere, e drept puțin numeroase, dar care, sperăm, nu vor întârzia să fie recunoscute în mod universal. Considerăm că uitarea e un proces spontan, cu o durată căreia nu putem să-i atribuim întindere certă. Scoatem în evidență faptul că, în cadrul uitării, se produce o anumită selecție între diversele impresii care se prezintă, ca și între detaliile fiecărei impresii și ale fiecărui eveniment trăit. Cunoaștem unele din condițiile care sunt necesare pentru a se menține în memorie și pentru a fi evocat ceea ce, în absența acestor condiții, ar fi uitat. Dar în nenumăratele ocazii ale vieții cotidiene putem constata în ce punct cunoștințele noastre sunt incomplete și puțin satisfăcătoare. Să ascultăm numai două persoane care

primesc aceleași impresii exterioare, care, de pildă, fac o călătorie împreună, schimbându-și, după un anumit timp, amintirile. Ceea ce este fixat în memoria unuia, adesea este uitat de celălalt ca și cum n-ar fi existat niciodată, și aceasta fără a se putea spune că impresia despre care e vorba ar fi avut mai multă semnificație pentru unul decât pentru celălalt. Este evident că un mare număr din factorii care guvernează selectarea faptelor ce trebuie reținute a scăpat cunoașterii noastre.

Dornici de a aduce o contribuție modestă la cunoașterea condițiilor uitării, am căpătat obiceiul de a supune unei analize psihologice toate cazurile de uitare care îmi aparțin. Mă ocup în general de un anumit grup din aceste cazuri, în special de acelea în care uitarea îmi provoacă surprize, deoarece faptul uitat mi se pare că trebuie reținut. Trebuie să adaug că nu am deloc tendința de a uita cu ușurință (ceea ce face parte din experiența personală, și nu din ceea ce am învățat ulterior!) și că în tinerețe am avut o scurtă perioadă în timpul căreia memoria mi-a funcționat într-un mod extraordinar. Când eram elev, era joacă pentru mine să repet pe de rost o pagină întreagă pe care tocmai o citisem, și cu puțin timp înainte de a deveni student eram capabil să recit aproape cuvânt cu cuvânt o conferință populară cu caracter științific, pe care o audiasem. În tensiunea de spirit care mi-era impusă de pregătirea pentru ultimele examene de medicină, a trebuit încă o dată să folosesc ceea ce îmi rămânea din această facultate, căci la unele materii am dat examinatorilor răspunsuri ca să zicem așa de automate, exact ca în manualul pe care nu-l parcursesem decât o dată, și atunci în grabă.

De atunci, memoria mea nu a încetat să slăbească; dar am putut să mă asigur, și încă sunt convins de aceasta, că recurgând la un mic artificiu aș putea reține mult mai multe lucruri decât aș fi crezut. De aceea, când un bolnav se prezintă la consultație și îmi declară că deja l-am examinat,

în timp ce eu nu-mi amintesc nici de faptul respectiv nici de dată, caut să ies din încurcătură, gândindu-mă la un anumit număr de ani, socotiți începând cu momentul prezent. Ori de câte ori o dovadă scrisă sau niște date sigure, furnizate de pacient, au permis să controlez data pe care am crezut că am ghicit-o,¹ am putut să mă asigur că eroarea mea rar depășea o durată de șase luni într-un interval de mai mult de zece ani¹. La fel se întâmplă când întâlnesc pe cineva pe care nu-l cunosc decât vag și căruia îi cer din politețe noutăți despre copiii săi. Dacă el începe să-mi vorbească despre progresele realizate de aceștia din urmă, încerc să ghicesc vârsta copilului, confrunt rezultatul obținut cu informația oferită de tată, și trebuie să spun că rareori mă înșel cu mai mult de o lună și, când e vorba de copii mai mari, cu nu mai mult de trei luni, cu toate că îmi e imposibil să spun ce puncte de reper mi-au servit în estimarea pe care am întreprins-o. Am sfârșit prin a deveni atât de îndrăzneț încât fac estimarea respectivă din ce în ce mai spontan, fără a fugi din fața pericolului de a ofensa părintele prin relevarea ignoranței în care mă aflu în ce privește progenitura sa. Îmi lărgesc astfel memoria conștientă, apelând la memoria inconștientă, de altfel mult mai bogat mobilată.

Vreau prin urmare să raportez niște exemple de uitare *frapante* pe care le-am observat pe mine însumi. Fac distincția între uitarea impresiilor și a evenimentelor trăite (adică a lucrurilor care se știu sau care s-au știut) și uitarea proiectelor (adică omisiunile). Aș putea indica dinainte rezultatul unitar pe care l-am obținut într-o întreagă serie de

---

1 Se întâmplă în general ca în timpul conversației să iasă la suprafață detalii referitoare la prima vizită.

observații: am aflat îndeosebi că în toate cazurile uitarea era motivată de un sentiment neplăcut.

A. UITAREA IMPRESIILOR ȘI A CUNOȘTINȚELOR

a) În vara aceasta, soția mea mi-a produs o mare nedumerire. Pretextul, nesperios în sine, era următorul: așezați la masa din pensiune, aveam în fața noastră un domn din Viena pe care eu îl cunoșteam și care avea motive de a-și aminti de mine. În ce mă privește, aveam totuși motivele mele de a nu reînnoi cunoștința cu el. Soția mea nu pricepuse că numele sonor din fața sa însemna mai mult decât înțelegea ea din conversația pe care acesta o întreținea cu vecinii de masă și îmi adresa din când în când întrebări referitoare la această conversație. Devenisem nerăbdător și până la urmă m-am supărat. Câteva săptămâni mai târziu, mă plângeam unei rude de atitudinea soției mele. Însă mi-a fost imposibil să-mi amintesc măcar un cuvânt din conversația cu acel domn. Cum în general sunt ranchiunos și nu uit nici un amănunt al incidentului care a putut să mă contrarieze, m-am simțit obligat să admit că, în cazul de care era vorba, numai din considerație pentru persoana soției mele m-am pomenit deodată lovit de amnezie. Un incident analog mi s-a întâmplat în ultima vreme. Voind s-o ironizez în fața cuiva pe soția mea, din cauza unei expresii pe care o folosisese cu câteva ore înainte, m-am aflat în imposibilitatea de a-mi realiza proiectul, deoarece, lucru de mirare! uitasem complet expresia în cauză. Am fost obligat să o rog pe soție să mi-o aducă aminte. E ușor de înțeles că această uitare face parte din aceeași categorie de tulburări de judecată tipice pe care le încercăm când trebuie să ne pronunțăm asupra rudelor noastre.

b) M-am însărcinat să procur unei doamne nou-sosite în Viena o casetă mică de fier pentru păstrarea documentelor

și a banilor. Când i-am oferit serviciile, aveam în fața ochilor imaginea, de o claritate vizuală extraordinară, a unei vitrine din centrul orașului, în care trebuie că am văzut astfel de casete. E adevărat că nu puteam să-mi aduc aminte de numele străzii, însă eram sigur că voi găsi magazinul în timpul unei plimbări în oraș, căci îmi aminteam foarte bine că trecusem de nenumărate ori prin fața acestui magazin. Dar spre marea mea ciudă mi-a fost imposibil să regăsesc vitrina cu caseta, în ciuda multiplelor căutări pe care le-am făcut în toate direcțiile. Nu rămânea, gândeam eu, altă soluție decât să consult o carte de adrese, să găsesc numele fabricantilor de casete și să fac după aceea un nou tur al orașului pentru a identifica vitrina căutată. Însă nu am avut nevoie de atâtea complicații: printre adresele care figurau în anuar, am găsit una care mi s-a revelat ca fiind cea pe care o uitasem. E adevărat că trecusem prin fața vitrinei de nenumărate ori, îndeosebi de fiecare dată când mergeam să vizitez familia M. care locuiește de ani de zile chiar în casa în care se găsește magazinul. Dar de când o ruptură completă urmăse vechii mele intimități cu acea familie, luasem obiceiul, fără a-mi da seama de motivele care mă determinau să fac acest lucru, să evit și cartierul și casa. În plimbarea mea prin oraș, în timp ce căutam vitrina cu casete, am bătut în lung toate străzile învecinate, evitând-o numai pe aceea, ca și cum ar fi fost interzisă. Sentimentul dezagreabil, care în cazul de față motivase imposibilitatea de a mă orienta, e lesne de conceput. Dar mecanismul uitării nu mai este atât de simplu ca în cazul precedent. Antipatia mea era firesc dirijată nu împotriva fabricantului de casete, ci împotriva altei persoane, de care nu voiam să știu nimic, și s-a deplasat de la acea altă persoană pentru a profita de ocazie când s-a putut transforma în uitare. Tot la fel ca în cazul Burkhard, mânia dirijată contra unei persoane se manifestă prin deformarea numelui unei alteia. Aici identitatea numelui a reușit să stabilească o legătură între două ansambluri de idei substanțial diferite; și în cazul de care

mă ocup această legătură a fost rezultatul contiguității în spațiu, a unei inseparabile vecinătăți. În ultimul caz, de altfel, legătura era și mai solidă, deoarece printre motivele care au dus la ruptura mea cu familia care locuia în acea casă, banii au jucat un rol important.

c) Biroul B. și R. mă roagă să fac o vizită medicală unuia din funcționarii săi. În timp ce mă deplasam la domiciliul acestuia din urmă, eram preocupat de ideea că venisem deja în mai multe rânduri în casa unde se afla biroul B. și R. Îmi aminteam vag că văzusem firma acestui birou cu un etaj mai jos decât cel unde vizitasem un bolnav în aceeași casă. Dar nu puteam să-mi amintesc nici casa, nici bolnavul pe care trebuia să-l văd. Cu toate că era vorba de un fapt indiferent și fără nici o semnificație, acesta mă preocupa nu puțin și până la urmă mi-am amintit, recurgând la obişnuitul meu artificiu și reunind toate ideile care îmi veneau în minte în legătură cu cazul respectiv, că la etajul de deasupra birourilor firmei B. și R. se afla pensiunea *Fischer* unde am fost adesea chemat ca medic. Cunoşteam acum casa care adăpostea firma și pensiunea. Dar ceea ce rămâne încă enigmatic, este motivul care a determinat uitarea. Nimic dezagreabil nu se leagă fie de amintirea firmei, fie de a pensiunii sau a bolnavilor pe care i-am avut în îngrijire aici. De altfel nu poate fi vorba de nimic foarte penibil, căci dacă s-ar fi întâmplat așa, nu aş fi reuşit să surmontez uitarea întorcându-mă, fără ajutorul unor mijloace exterioare. Mi-am amintit în sfârşit că de curând, în timp ce mă îndreptam spre noul meu bolnav, fusesem salutat pe stradă de un domn pe care m-am străduit să-l recunosc. Acum câteva luni, l-am văzut pe acest bărbat într-o stare aparent gravă și i-am pus, ca subiect de experiență, diagnosticul de paralizie progresivă; dar am înțeles mai târziu că starea sa se ameliorase considerabil, ceea ce dovedea că diagnosticul meu fusese inexact. Nu era vorba oare de una din acele remisiuni care se constată și în demența paralică, supoziție care ar lăsa intact diagnosticul meu? Chiar această întâlnire

m-a făcut să uit numele colocatarilor biroului B. și R. și tot ea a fost cea care mi-a orientat interesul către soluționarea problemei constând în regăsirea numelui uitat. Însă dată fiind slaba conexiune internă care exista între cele două cazuri (omul care se vindecase împotriva așteptărilor mele era și el funcționar într-o mare instituție administrativă care îmi trimitea din când în când bolnavi), înseamnă că identitatea numelor era cea care asigura legătura lor asociativă. Medicul care mă chemase la consultație pentru a examina paralticul în chestiune se numea *Fischer*, adică numele (uitat) al pensiunii instalate în casa cu biroul B. și R.

d) A nu reuși să „pui mâna pe un obiect“, înseamnă pur și simplu că ai uitat unde l-ai pus, și precum majoritatea celor care au de-a face cu cărți și manuscrise, știu foarte bine să mă orientez în biroul meu și să regăsesc fără dificultate, de prima dată, cartea sau hârtia pe care o caut. Ceea ce în ochii altuia poate părea dezordine, cu timpul a căpătat pentru mine forma ordinii. Dar cum se face că de curând n-am putut regăsi un catalog pe care îl primisem? Aveam totuși intenția de a comanda una din cărțile care figurau acolo. Acea carte purta titlul: „Despre limbaj“, și autorul său este unul dintre aceia al căror stil spiritual și viori îmi place, la care apreciez ideile despre psihologie și cunoștințele de istoria civilizației. Înclin să cred că aici se află în mod sigur una din cauzele pentru care nu pot regăsi catalogul. Într-adevăr, aveam obiceiul de a împrumuta prietenilor și cunoștințelor cărți ale acestui autor, și acum câteva zile o persoană mi-a spus înapoiindu-mi una din cărțile pe care i le împrumutasem: „Stilul seamănă foarte mult cu al dumneavoastră, maniera de a gândi, de asemenea“. Cel care mi-a spus acest lucru nu se îndoia de coarda pe care o atinsese. Cu mulți ani înaintea acestei întâmplări, în vremea când eram încă tânăr și aveam nevoie de sprijin, unul din

colegii mei mai în vârstă față de care făcusem elogiul unui autor-medic binecunoscut, mi-a răspuns aproape în aceeași termeni: „El are în întregime stilul și maniera dumitale.” Încurajat de această remarcă, am scris autorului respectiv că aș fi fericit să stabilesc cu el relații viitoare, dar răspunsul pe care l-am primit era mai degrabă rece. E posibil ca în spatele acestei amintiri să se ascundă altele, tot atât de descurajante; oricare ar fi fost, mi-a fost imposibil să regăsesc catalogul, și această imposibilitate a căpătat în ochii mei valoarea unui semn prevestitor, deoarece am hotărât să nu comand cartea, în timp ce dispariția catalogului nu era un obstacol insurmontabil pentru a face comanda, cu atât mai puțin insurmontabil cu cât aveam în memorie titlul cărții și numele autorului¹.

e) Un alt caz de acest gen merită întregul nostru interes, din cauza condițiilor în care a fost regăsit obiectul. Un om încă tânăr îmi povestește: „Acum câțiva ani, în căsnicia mea s-au ivit niște neînțelegeri. O consideram pe soția mea prea rece, și trăiam alături, fără tandrețe, ceea ce nu mă împiedica de altfel să-i recunosc excelentele sale calități. Într-o zi, întorcându-se dintr-o plimbare, mi-a adus o carte pe care o cumpăraseră, întrucât credea că m-ar interesa. I-am mulțumit pentru „atenție” și i-am promis să citesc cartea pe care am așezat-o alături. Dar mi s-a întâmplat să uit imediat locul unde am pus-o. S-au scurs niște luni în timpul cărora, amintindu-mi în mai multe rânduri de cartea dispărută, am încercat să-i descopăr locul, fără a reuși să-l aflu niciodată. După aproximativ șase luni, mama mea pe care o iubeam mult s-a îmbolnăvit, și soția a plecat de-acasă pentru a o îngriji. Starea bolnavei devenise gravă, ceea ce

---

1 Aș propune aceeași explicație pentru un mare număr din aceste fapte accidentale cărora Th. Vischer le-a dat numele de „glume răutăcioase ale lucrurilor” (n. a.)

pentru soția mea a constituit o ocazie de a-și pune în evidență calitățile ei superioare. Într-o zi, mă întorc acasă, încântat de soție și plin de recunoștința față de ea pentru tot ceea ce făcea. Mă apropii de birou, deschid fără nici o intenție precisă, dar cu o siguranță total somnambulică, un anumit sertar, și primul obiect care îmi cade sub ochi este cartea răracită, rămasă atât de mult timp de negăsit."

Domnul J. Stärcke (cartea citată) relatează un alt caz care se apropie de ultimul prin remarcabila siguranță cu care obiectul este găsit, de îndată ce motivul uitării a dispărut.

"O tânără strică, prin tăiere, o bucată de stofă din care voia să facă un guler. E obligată să cheme o croitoreasă, pentru a încerca să repare răul. Croitoreasa sosește, tânăra deschide sertarul în care pusese stofa, însă nu reușește să o găsească. Întoarce totul cu susul în jos, dar în zadar. Supărată pe sine, se întreabă cum a putut să dispară stofa atât de brusc și dacă din întâmplare aceasta nu va rămâne de negăsit, deoarece fata *nu voia* s-o regăsească: într-adevăr, când s-a calmat, și-a dat seama în cele din urmă că îi era rușine să-i arate croitoresei că e incapabilă să facă un lucru atât de simplu precum un guler. Găsind această explicație, se ridică, se apropie de un alt șifonier și scoate de acolo fără nici o ezitare faimosul guler rău tăiat."

f) Exemplul următor corespunde unui tip pe care toți psihanalistii îl cunosc astăzi. Țin să spun, înainte de a expune cazul, că persoana căreia i s-a întâmplat a găsit ea însăși explicația:

"Un pacient, al cărui tratament psihanalitic trebuia întrerupt, și aceasta într-un moment în care el se găsea într-o stare de rezistență și de stare generală rea, își pune într-o seară, în timp ce se dezbrăca, legătura de chei în locul unde, credea el, avea obiceiul să o așeze. Își amintește de acest lucru imediat după ce a doua zi a trebuit să plece după terminarea ultimei ședințe de tratament. Intenționează prin urmare să pregătească niște hârtii și bani destinați a achita onorariul medicului. Dar hârtiile și banii erau închise în

sertarul biroului, și pentru a-l deschide avea nevoie de chei. Și iată că își dă seama că cheile... dispăruseră. Începe să caute și, din ce în ce mai excitat, face înconjurul micului apartament răscolind prin toate colțurile, dar fără nici un rezultat. Dându-și seama că imposibilitatea în care se afla de a-și regăsi cheile este un act simptomatic, deci intențional, o trezește pe slujnică, în speranța că o persoană imparțială și dezinteresată de situație ar avea mai mult succes decât el. După încă o oră de căutări, renunță la orice speranță și ajunge la concluzia că acele chei s-au pierdut. A doua zi dimineată, comandă chei noi care sunt fabricate de urgență. Doi domni care îl însoțiseră acasă, în ajun, cu trăsura, cred că își amintesc a fi auzit zgomotul unui lucru căzut pe jos, în clipa când el cobora din trăsură. În acest fel, omul s-a convins că cheile îi căzuseră din buzunar. Seara, slujnica, foarte bucuroasă, îi prezintă cheile. Le găsisese între o carte groasă și o broșură mică (lucrarea unuia din elevii mei) pe care bolnavul voia să o ia cu sine pentru a o citi în vacanță. Erau atât de bine așezate încât nimeni n-ar fi bănuț că se aflau acolo, și chiar lui i-ar fi fost imposibil să le așeze în același fel, așa încât să le facă nevăzute. Abilitatea inconștientă cu care motive inconștiente, dar puternice, ne determină să pierdem un obiect, seamănă bine cu „siguranța somnambulică”. În cazul de față, a fost vorba de contrarietatea pe care trebuie să fi încercat-o pacientul datorită întreruperii forțate a tratamentului, ca și nevoia de a plăti un onorariu mare, în ciuda stării sale rele de sănătate.”

g) Pentru a face plăcere soției sale, povestește domnul A.A. Brill, un bărbat consimte să meargă la o reuniune mondenă, care îi era în fond total indiferentă. Începe deci prin a-și scoate din cufăr îmbrăcăminte de gală, dar se răzgândește și hotărăște că mai întâi să se radă. După ce se rade, se întoarce la cufăr, îl găsește închis și începe să caute cheia. Căutările rămânând fără rezultat, și având în vedere imposibilitatea de a găsi un lăcătuș, deoarece era

duminică, soț și soție sunt obligați să rămână acasă și să trimită o scrisoare în care roagă să fie scuzați pentru absență. Când cufărul a fost deschis a doua zi dimineața de un lăcătuș, s-a găsit cheia înăuntru. Soțul, din neatenție, o lăsase să cadă în cufărul pe care în închisese, acesta având închizătoare automată. M-a asigurat că o făcuse fără să-și dea seama și fără nici o intenție, dar știm bine că el nu avea nici un chef să meargă la reuniune. Există, prin urmare, un motiv serios pentru care și-a pierdut cheia.

Domnul E. Jones a observat în ce-l privea că, după ce fuma mult, când începea să i se facă rău nu mai reușea să-și găsească pipa. Aceasta se afla atunci în toate locurile unde nu trebuia să fie și unde Jones nu obișnuia să o pună.

h) Doamna Dora Müller comunică acest caz inofensiv a cărei motivație a fost de altfel recunoscută de persoana interesată (*Internat. Zeitscher. f. psychoanal.*, III, 1915):

Domnișoara Erna A. povestește cu două zile înainte de Crăciun:

„Ieri seară, am desfăcut pachetul de turtă dulce și am început să mănânc una; în timp ce mâncam, mă gândeam că domnișoara F. (damă de companie a mamei mele) va veni îndată să-mi ureze noapte bună și că eu voi fi obligată să-i ofer una din bucățile mele de turtă dulce; perspectiva nu-mi surâdea prea mult, însă m-am hotărât să mă conformez. Văzând-o pe domnișoara F. intrând, am întins brațul către masa pe care credeam că am pus pachetul, și am observat că acesta nu mai e acolo. Am început să-l caut și până la urmă l-am găsit în șifonier unde-l pusesem fără să-mi dau seama.” Analiza cazului era superfluă, domnișoara Erna A. sesizându-i singură semnificația. Dorința reprimată de a păstra pentru sine prăjiturile s-a manifestat printr-un act cvasi-automat, dar a suferit o nouă represiune în urma actului conștient consecutiv.

i) Domnul H. Sachs ne povestește cum s-a sustras într-o zi obligației de a lucra, datorită unui act de acest gen.

„Duminica trecută, pe la amiază, mi-am pus întrebarea dacă voi merge să lucrez sau să mă plimb și să fac apoi o vizită pe care o plănuisem deja. După câteva ezitări, m-am hotărât să merg la muncă. După o oră, am remarcat că rezerva de hârtie se terminase. Știam că trebuie să mai am într-un sertar puțină hârtie cumpărată de mai multă vreme, dar am căutat-o zadarnic în birou și în toate celelalte locuri unde presupuneam că se afla, în cărți, broșuri, printre scrisori, etc. M-am văzut deci obligat să-mi întrerup lucrul și, cu atât mai bine, să ies. Reîntors seara acasă, m-am așezat pe o canapea și m-am cufundat în gânduri, cu ochii pe biblioteca ce se afla în fața mea. Deodată, am observat o cutie și mi-am adus aminte că nu-i verificasem conținutul de câțiva vreme. M-am apropiat și am deschis-o. Deasupra am găsit o mapă de piele și, în această mapă niște hârtie albă. Dar numai după ce am scos această hârtie, pentru a o aranja într-un sertar din birou, mi-am dat seama că era chiar aceea pe care o căutasem zadarnic în acea după-amiază. Trebuie să adaug că, fără a fi foarte econom, îmi gospodăresc bine hârtia din care folosesc și cel mai mic rest. Fără îndoială că din pricina acestui obicei, alimentat de un impuls, trebuie că mi-am corectat uitarea, de îndată ce motivul său actual a dispărut“.

Examinând cu atenție cazurile în care e vorba de imposibilitatea de a regăsi un obiect, suntem obligați să admitem că această imposibilitate nu poate avea altă cauză decât tot o intenție inconștientă.

j) În vara lui 1901 am declarat unui amic, cu care purtam pe atunci discuții foarte vii referitoare la chestiuni științifice: „aceste probleme privind nevrozele nu pot fi

rezolvate decât dacă se admite fără rezerve ipoteza bisexualității originare a individului". Și amicul mi-a răspuns: „E tocmai ce ți-am spus eu deja la Br., acum mai mult de doi ani, în timpul unei plimbări pe care o făceam seara. Dar atunci tu nici nu voiai să auzi vorbindu-se de așa ceva." E dureros să te vezi deposedat astfel de ceea ce crezi că îți aparține. N-am putut să-mi amintesc nici de acea conversație datând cu mai mult de doi ani în urmă, nici de opinia prietenului meu. Unul din noi trebuie că se înșela; potrivit principiului „cui prodest?", acesta trebuie să fiu eu. Și, într-adevăr, în timpul săptămânii următoare, am putut să-mi amintesc că totul se petrecuse exact cum spusese prietenul meu; îmi amintesc chiar răspunsul meu de-atunci: „Încă n-am ajuns aici și nu vreau să discut această chestiune". De atunci am devenit mai tolerant, ori de câte ori găsesc exprimată în literatura medicală una din ideile de care se poate lega numele meu, fără ca acest lucru să fie menționat de autor.

Reproșuri la adresa soției; prietenie transformându-se în contrariul ei; eroare de diagnostic; eliminare de către concurenți; apropierea ideilor altuia: nu din întâmplare într-o întreagă grupă de exemple ale uitării, reunite fără alegere, ești obligat să recurgi, dacă vrei să afli explicația tuturor acestora, la niște mobiluri și subiecte adesea atât de penibile. Mă gândesc mai degrabă că toți aceia care vor vrea să caute motivele cutărei sau cutărei uitări vor fi obligați să se oprească finalmente la niște explicații de același gen, adică tot neplăcute. Tendința de a uita ceea ce este penibil și dezagreabil îmi pare destul de generală, cu toate că facultatea de a uita poate fi mai mult sau mai puțin bine dezvoltată de la persoană la persoană. Mai mult din aceste *negații* de care ne izbim în practica noastră medicală nu constituie probabil

decât simple uitări¹. Concepția noastră despre uitări de acest gen ne permite să reducem diferența dintre cele două atitudini la niște condiții pur psihologice și să vedem în cele două moduri de reacție expresia unui singur și aceluiași motiv. Din toate numeroasele exemple de negare a amintirilor

---

1 Când întrebi pe cineva dacă nu a avut sifilis acum zece sau cincisprezece ani, uiți cu ușurință că din punct de vedere psihic acest cineva consideră sifilisul cu totul altceva decât, de pildă, o criză de reumatism acut. — În informațiile furnizate de mame referitor la antecedentele fiicelor lor atinse de nevroze, e dificil să știi cât e uitare și cât nesinceritate, deoarece părinții resping sau refulează sistematic tot ceea ce poate constitui un eventual obstacol în calea viitorului mariaj al tinerei fete.

Un bărbat care de curând și-a pierdut soția la care ținea mult, în urma unei afecțiuni pulmonare, îmi comunică următorul caz de informații false furnizate medicului, fără a putea explica minciuna comisă altfel decât prin uitare: „Întrucât pleurezia soției mele nu se ameliorase deloc de mai multe săptămâni, a fost chemat la consultație doctorul P. Chestionând asupra antecedentelor, acesta a pus întrebările obișnuite, între altele și aceea de a ști dacă existaseră și alte cazuri de afecțiuni pulmonare în familia soției mele. Aceasta a răspuns negativ și, în ce mă privește, nu îmi aminteam de așa ceva. În momentul când doctorul P. se pregătea să plece, conversația se purtă, ca din întâmplare, în legătură cu excursiile, și cu acest prilej soția mea spuse: „chiar pentru a merge la Langersdorf, unde e înmormântat sărmanul meu frate, călătoria e prea lungă“. Acest frate murise, cu cincisprezece ani în urmă, în urma unor multiple leziuni tuberculoase. Soția mea îl iubea mult și mi-a vorbit adesea despre el. Chiar îmi amintesc că în vremea când fusese stabilit diagnosticul de pleurezie, ea era foarte preocupată și spunea cu tristețe: „Și fratele meu a murit de o boală de plămâni.“ Or, amintirea acestei maladii a fratelui era atât de refulată încât chiar după ce își dăduse cu părerea asupra unei excursii a lui L., nu a găsit ocazia să corijeze informațiile pe care le dăduse anterior despre antecedentele morbide ale familiei sale. Eu însumi am căzut din nou pradă acestei uitări, în momentul când ea a vorbit despre Langersdorf.

În lucrarea sa menționată deja în mai multe rânduri, domnul E. Jones povestește un caz aproape analog: Un medic a cărui soție fusese atinsă de o afecțiune abdominală, cu un diagnostic incert, i-a spus într-o zi acesteia pentru a o consola: „Cel puțin e un noroc că în familia ta nu există vreun caz de tuberculoză.“ La care soția răspunde foarte surprinsă: „Ai uitat deci că mama a murit de tuberculoză și că sora mea nu s-a restabilit din tuberculosă decât pentru a intra iar pe mâna medicilor?“

dezagreabile, pe care am avut ocazia să le observ în preajma bolnavilor, de unul dintre ele îmi amintesc într-un chip deosebit. O mamă îmi da informații despre copilăria fiului ei adolescent, atins de o maladie nervoasă, și îmi povestește în legătură cu aceasta că el, frații și surorile sale, până la o vârstă relativ avansată, au prezentat incontinență nocturnă, ceea ce nu e fără importanță într-o maladie nervoasă. Câteva săptămâni mai târziu, când femeia a venit să-mi ceară sfaturi despre mersul tratamentului, am profitat de ocazie pentru a-i atrage atenția asupra semnelor unei predispoziții constitutive morbide care exista la tânăr și am invocat în legătură cu asta incontinența nocturnă despre care mi-a vorbit ea însăși mai înainte. Spre marea mea mirare contesta faptul, atât în ce privea bolnavul meu cât și ceilalți copii. Mă întreba de unde știam, și eu a trebuit să o lămuresc că ea însăși mă pusese la curent cu acest amănunt lucru pe care ea îl uitase total.¹

---

1 În timp ce scriam aceste pagini, mi s-a întâmplat să observ la mine însumi un caz de uitare aproape incredibil: consultându-mi pe 1 ianuarie cartea de credit pentru a evalua onorariile, dau de numele M... înscris pe o pagină din luna iunie și nu pot să-mi amintesc de persoana căreia îi aparține acest nume. Mirarea mea creștea când, continuând să răsfoiesc cartea, constatai că îl tratasem pe acest bolnav într-un sanatoriu unde îl vizitasem în fiecare zi, timp de săptămâni. Or, un medic nu uită nici după șase luni un bolnav pe care l-a tratat în asemenea condiții. Era oare un bărbat, un paralytic, un caz neinteresant? Adesea erau întrebările care mi le puneam. În sfârșit, citind nota referitoare la onorariile primite, regăsi toate detaliile care voiau să se sustragă amintirii. M... era o fetiță de 14 ani care prezenta cel mai remarcabil caz din cele văzute de mine în ultimii ani; acest caz mi-a lăsat o impresie pe care nu o voi uita niciodată, și soluționarea lui mi-a produs clipe deosebit de penibile. Copilul s-a îmbolnăvit de o isterie neîndoieală și, sub influența tratamentului meu, a avut o ameliorare rapidă și considerabilă. După acea ameliorare, părinții îmi luaseră copilul; ea se plânsese mereu de dureri abdominale care, de altfel, jucau rolul principal în tabloul simptomatic al isteriei. Două luni după aceea, fetița murise de un sarcom al ganglionilor abdominali. Isteria, la care copilul era indiscutabil predispus, a fost provocată de tumoarea ganglionară și eu, impresionat mai ales de fenomenele zgometoase, dar anodine, ale isteriei, n-am dat nici o atenție maladiei insidioase, dar incurabile, care se instalase.

Dar chiar la persoanele foarte sănătoase, scutite de orice nevroză, se constată existența unei rezistențe care se opune amintirii impresiilor penibile, reprezentării de idei penibile¹. Dar acest fapt nu apare în întreaga sa semnificație decât când se examinează psihologia persoanelor nevrotice. Atunci ești obligat să recunoști în acest elementar instinct de apărare contra reprezentărilor susceptibile de a trezi senzații dezagreabile, în acest instinct care nu poate fi comparat decât cu reflexul care provoacă fuga în excitațiile dureroase, — una din coloanele capitale ale mecanismului care suportă simptomele isterice. Să nu opunem presiuni pe care o facem relativ la existența acestui instinct de apărare faptul că ne aflăm adesea în imposibilitatea de a ne debarasa de amintiri penibile care ne obsedează, de a vâna sentimente penibile precum remușcarea, căința, etc. Aceasta pentru că noi nu pretindem că acest instinct de apărare ar fi capabil să se afirme în toate cazurile, că n-ar putea, în jocul forțelor psihice, să se izbească de niște factori care, în raport cu alte scopuri caută să realizeze contrariul și îl și realizează împotriva instinctului în cauză. *Principiul arhitectonic al aparatului psihic trebuie să fie recunoscut constând în suprapunerea, în stratificarea mai multor instanțe diferite, și e foarte posibil ca instinctul de apărare să facă parte dintr-o instanță inferioară și să fie stăvilit în acțiunea sa de instanțe superioare. Ceea ce dovedește totuși existența și puterea instinctului de apărare, sunt procesele care, precum cele*

---

1 Domnul A. Pick a citat recent („Zur Psychologie des Vergessens bei Geistes-und Nervenkrankheiten“, *Archiv für Kriminal-Anthropologie und Kriminalistik*, editată de Gros) o întreagă serie de autori care admit influența factorilor afectivi asupra memoriei și recunosc mai mult sau mai puțin ce dădorează uitarea tendinței de a ne apăra contra a ceea ce e penibil. Dar nimeni n-a descris acest fenomen și rațiunile lui psihologice într-o manieră atât de completă și atât de frapantă precum Nietzsche într-unul din aforismele sale (*Dincolo de bine și de rău*, II): „Eu am făcut asta“, spune „memoria“ mea. „E imposibil să fi făcut-o eu“ spune orgoliul meu și rămâne de neclintit. La sfârșit — memoria e cea care cedează. (n. a.)

descrise în exemplele noastre, se pot referi la aceasta. Vedem că multe lucruri sunt uitate prin ele însele; dar în cazurile în care acest lucru nu e posibil, instinctul de apărare își deplasează scopul și cade în uitare alt lucru, un lucru mai puțin important, dar care, dintr-un motiv sau altul, se raportează iar la lucrul principal printr-o asociere oarecare.

Această manieră de a vedea, potrivit căreia amintirile sucombă cu o ușurință deosebită în fața uitării motivate, ar merita să fie extinsă în multe alte domenii în care încă nu se ține cont suficient de așa ceva, fără a vorbi de cazurile în care ea n-a fost luată deloc în considerație. În acest fel, după părerea mea, nu se dă încă importanță faptului că metoda are merite în utilizarea dovezilor în justiție¹, și că se atribuie mărturiilor făcute sub jurământ o acțiune prea purificatoare asupra jocului forțelor psihice ale martorului. Toată lumea admite că, în ceea ce privește tradițiile și istoria legendară a unui popor, trebuie să se țină cont, dacă vrei să le înțelegi bine, de un motiv de acest gen, adică de dorința de a face să dispară din amintirea poporului tot ceea ce rănește și șochează sentimentul național al acestuia. Un studiu mai aprofundat va permite poate într-o zi să se stabilească o analogie completă între modul în care se formează tradițiile populare și cel în care se formează amintirile din copilărie ale individului. Marele Darwin, care a înțeles foarte bine că uitarea nu constituie cel mai adesea decât o reacție contra sentimentului penibil sau dezagreabil legat de anumite amintiri, a formulat din această concepție ceea ce el numește „regula de aur” a probității științifice².

---

1 Cf. Hans Gros, *Kriminalpsychologie*, 1898.

2 *Darwin despre uitare*. În autobiografia lui Darwin, se află pasajul următor în care se reflectă admirabil și probitatea sa științifică și perspicacitatea psihologică: „De-a lungul multor ani, am urmat o regulă de aur: de fiecare dată, îndeosebi când mă aflu în fața unui fapt publicat, a unei observații sau a unei idei noi, care erau în opoziție cu rezultatele generale obținute de mine însumi, le notam cu grijă și imediat, căci știam din experiență că ideile și faptele de acest gen dispar mai ușor din memorie decât cele care ne convin.”

La fel ca uitarea numelor, uitarea impresiilor poate fi însoțită de false amintiri care, în cazul când subiectul le consideră ca expresii ale adevărului, sunt desemnate sub denumirea de iluzii mnemice. Aceste iluzii ale memoriei, de natură patologică, — și în paranoia ele joacă rolul unui element constitutiv al nebuniei — au produs o literatură în care eu nu văd nici o aluzie la vreo motivație oarecare. Cum această problemă se ridică și în psihologia nevrozelor, n-am să mă ocup aici de ea. Voi cita, în schimb, un exemplu singular și personal de iluzie a memoriei; se recunoaște aici foarte clar și motivația sa, prin materiale inconștiente refulate, și maniera în care ea se leagă de aceste materiale.

În timp ce scriam ultimele capitole ale cărții mele despre *interpretarea viselor*, mă afluam într-o călătorie, fără a avea la dispoziție nici biblioteci, nici cărți de referință, așa că am fost obligat, sub rezerva corectărilor ulterioare, să scriu din memorie mai multe citate și referințe. Scriind capitolul despre „visele în stare de trezie”, mi-am amintit de excelenta figură a bietului contabil, de acest personaj din *Nababul*, căruia Alphonse Daudet îi atribuie trăsături care pot foarte bine avea un caracter autobiografic. Credeam că îmi amintesc foarte clar unul din visele pe care acest om (care, din câte îmi aminteam, trebuie să se numea domnul Jocelyn) le făcea în timpul plimbărilor de-a lungul străzilor Parisului și am început să le reproduc din memorie. Or, când domnul Jocelyn se aruncă în fața unui cal năvălaș pentru a-l opri, un înalt personaj coboară din trăsură, îi strânge mâna domnului Jocelyn și îi spune: „Ești salvatorul meu, îți datorez viața. Ce aș putea face pentru dumneata?”

Cele câteva inexactități pe care le-am putut comite reproducând această reverie vor fi ușor de corectat, gândeam eu, când mă voi întoarce acasă și voi avea cartea în mână. Dar când, întors din vacanță, am început să răsfoiesc *Nababul*, pentru a confrunta textul cu manuscrisul

meu, tare m-am rușinat și m-am mirat negăsind nimic aici care să semene cu reveria pe care o atribuisem domnului Jocelyn și chiar am constatat că sărmanul contabil se numea, nu domnul Jocelyn, ci domnul Joyeuse. Această a doua eroare mi-a oferit imediat și cheia explicării primei erori, adică a iluziei de memorie. *Joyeux*¹ (*Joyeuse* reprezentând forma feminină): este traducerea franceză a propriului meu nume (*Freud*). Dar de unde provenea reveria pe care i-o atribuisem în mod fals lui Daudet? Nu putea fi decât produsul meu personal, un vis făcut de mine însumi și care nu a penetrat în conștiința mea, sau care, dacă n-aș fi fost niciodată conștient de el, ar fi fost apoi complet uitat. E posibil să se fi produs acest vis chiar la Paris, în timpul numeroaselor mele plimbări triste și solitare, când aveam atâta nevoie de ajutor și de protecție, înainte ca maestrul Charcot să mă fi introdus în cercul său. Am avut de mai multe ori ocazia de a-l întâlni pe autorul *Nababului* în casa lui Charcot. Ce mă contraria în această problemă este că nu exista nimic care să-mi repugne mai mult decât situația unui protejat. Am depus întotdeauna toate eforturile pentru a fi liber și independent, un om care să nu datoreze celorlalți nimic. Și tocmai eu trebuia să mă fac vinovat de o astfel de reverie, care de altfel nu s-a realizat niciodată! Acest caz oferă încă un excelent exemplu despre felul în care raporturile noastre cu propriul nostru eu, raporturile reprimare în starea de sănătate, dar manifestându-se victorios în paranoia, ne tulbură și creează confuzie în considerarea obiectivă a lucrurilor.

Un alt caz de iluzionare a memoriei, care se lasă și el explicat în mod satisfăcător, se apropie de „falsa recunoștință”, de care ne vom ocupa mai târziu. Iată-l: Povestesc unuia din bolnavii mei, bărbat ambițios și foarte

---

1 Fr., vesel, voios (n. t.)

dotat, că un tânăr student s-a afirmat de curând ca unul dintre elevii mei printr-o interesantă lucrare intitulată: *Artistul. Eseu despre o psihologie sexuală*. Când această lucrare a apărut în librărie cincisprezece luni mai târziu, bolnavul meu mi-a afirmat că își amintea cu siguranță că citise undeva, poate într-un catalog de librărie, anunțul lucrării, înainte chiar ca eu să-i fi vorbit despre ea pentru prima oară (poate cu o lună, poate cu șase luni înainte de acel moment). S-ar fi gândit deja atunci la acea notiță și ar fi constatat, în plus, că autorul modificase titlul lucrării, care în prezent se cheamă *Contribuții la o psihologie sexuală*, în loc de *Eseu despre o psihologie sexuală*. Informându-mă de la autor și comparând toate datele, m-am simțit obligat să concluzionez că bolnavul meu voia să-și amintească un lucru imposibil. Nici o notiță anunțând această lucrare nu apăruse înaintea impresiei sale; în orice caz, nicăieri n-a fost vorba de așa ceva cu cincisprezece luni înainte. Aș fi renunțat la interpretarea acestei iluzii a memoriei, când bolnavul îmi oferi o altă iluzie, de același gen. Credea că ar fi observat foarte recent, în vitrina unei librării, o lucrare despre *Agorafobie* pe care voia s-o cumpere, dar că n-o găsea în nici un catalog. Putui atunci să-i explic pentru ce căutările sale trebuiau să rămână zadarnice. Lucrarea despre agorafobie se născuse în imaginația sa ca proiect inconștient, și el însuși trebuia s-o scrie. Ambiția de a rivaliza cu tânărul de care am vorbit mai sus și de a scrie o lucrare științifică, susceptibilă de a-l introduce în cercul elevilor mei, l-a condus tot atât de bine la prima cât și la a doua din iluziile de memorie. Și-a amintit atunci că notița de librărie care îl condusesese la acea falsă recunoaștere se referea la o lucrare intitulată: „Geneza, legea reproducerii”. Cât despre modificarea titlului de care vorbise, eu am fost cel care i-a sugerat ideea, deoarece mi-am amintit că făcusem o greșală numind lucrarea elevului meu: spusesem clar *Eseu*, în loc de *Contribuție*.

B. UITAREA PROIECTELOR

Nici o altă grupă de fenomene nu se pretează mai bine decât uitarea proiectelor la demonstrarea tezei că slăbirea atenției nu e de ajuns, ea singură, să explice un act ratat. Un proiect este o impulsione la acțiune care deja a primit consimțământul subiectului, dar a cărei execuție e fixată într-un timp determinat. Or, în intervalul care separă concepția unui proiect de executarea sa, poate surveni în motive o modificare în așa fel încât proiectul să nu fie executat fără ca prin aceasta să fie uitat: el este pur și simplu modificat sau suprimat. În ceea ce privește uitarea proiectelor, care se produce zilnic și în toate situațiile posibile, departe de a o explica printr-o schimbare în echilibrul motivelor, o lăsăm pur și simplu neexplicată, sau ne mulțumim să spunem că, în perioada executării, atenția pe care o solicită acțiunea a lipsit; această acțiune reprezenta o condiție indispensabilă a concepției proiectului și, în acel moment, ar fi fost de ajuns să-i asigure realizarea. Observarea atitudinii noastre normale față de proiectele personale arată tot ceea ce are arbitrar această încercare de explicație. Dacă eu concep dimineața un proiect care trebuie să fie realizat seara, se poate întâmpla că anumite circumstanțe să mă determine să mă gândesc la asta de mai multe ori toată ziua. Dar nu-i deloc necesar ca acest proiect să rămână în conștiința mea toată ziua. Când se apropie momentul realizării, el îmi revine subit în memorie și mă incită să fac preparativele pe care le necesită acțiunea proiectată. Când, plecând de-acasă, iau cu mine o scrisoare pe care îmi propun să o pun la cutie, nu simt deloc nevoia, dacă sunt un individ normal și nu nevrotic, să țin scrisoarea în mână tot timpul drumului și să caut mereu în dreapta și-n stânga o cutie de scrisori pentru a-mi executa proiectul cu prima ocazie care s-ar ivi; pun scrisoarea în buzunar, îmi caut liniștit de drum, las ideile să se succedă liber, socotind că prima cutie pe care o voi observa îmi va trezi atenția și.

mă va incita să bag mâna într-un buzunar pentru a scoate de acolo scrisoarea. Atitudinea normală față de un proiect conceput se apropie de cea pe care o adeterminăm unor persoane cărora le-a fost sugerată în timpul hipnozei o „idee post-hipnotică pe termen lung”. Fenomenul se descrie în general în felul următor: proiectul sugerat dormitează în persoana respectivă până în apropierea momentului executării. Apoi se trezește și îndeamnă la acțiune.

Există două situații în viață când chiar un profan își dă seama că uitarea proiectelor nu e deloc un fenomen elementer ireductibil, dar permite concluzionarea existenței unor motive nemărturisite. Vreau să vorbesc despre dragoste și despre serviciul militar. Un îndrăgostit care se prezintă la întâlnire cu o oarecare întârziere, zadarnic se va scuza față de soția sa spunând că din nefericire a uitat de această întâlnire. Ea nu va întârzia să-i răspundă: „Acum un an, n-ai fi uitat. Asta se întâmplă pentru că nu mă mai iubești.” Și dacă, recurgând la explicația psihologică menționată mai sus, caută să-și scuze uitarea prin niște afaceri urgente, doamna, devenită perspicace în psihanaliză tot atât cât un medic specialist, îi va răspunde: „E ciudat că altădată n-ai fost niciodată tulburat de afacerile tale”. Desigur, doamna nu va exclude orice posibilitate de uitare; ea va gândi numai, și fără motiv, că uitarea neintenționată e un indiciu aproape tot atât de sigur al unei rele-voințe ca un pretext conștient.

Tot astfel, în viața militară nu se admite nici o diferență de principiu între o neglijență prin uitare și o neglijență intenționată. Soldatul *trebuie* să nu uite nimic din ceea ce solicită de la el serviciul militar. Dacă, totuși, el se face vinovat de o uitare, când știe foarte bine care sunt cerințele, înseamnă că în el există motive în opoziție cu cele care trebuie să-l incite la îndeplinirea exigențelor militare. Soldatul care, având la activ un an, ar vrea să se scuze la raport, spunând că a *uitat* să-și lustruiască nasturii, este sigur că va fi pedepsit. Pedeapsa poate fi considerată ca insignifiantă, dacă ne gândim la aceea la care s-ar expune dacă ar

mărturisi lui însuși și dacă ar mărturisi superiorilor săi că toate aceste cerințe complicate și inutile ale serviciului îi repugnă. Pentru a se cruța de o pedeapsă mai dură, din motive, ca să zicem așa, economice el se va servi de uitare ca scuză, cel puțin dacă uitarea nu e reală și nu apare ca un compromis.

Femeile, ca și autoritățile militare, pretind că trebuie ca tot ceea ce se referă la ele să se sustragă uitării și admit astfel opinia că uitarea nu e permisă decât în cazul lucrurilor fără importanță, în timp ce în situația lucrurilor importante există dovada că acestea se tratează ca neînsemnate, adică li se refuză orice valoare¹. Este sigur că punctul de vedere al aprecierii psihice nu poate fi total ocolit în aceste situații. Nimeni nu uită să îndeplinească niște acțiuni care i se par importante, în lipsa cărora s-ar expune bănuiele că ar fi atins de o tulburare psihică. De asemenea cercetările noastre nu pot trata decât uitarea proiectelor mai mult sau mai puțin secundare; nu există, după părerea noastră, proiecte total indiferente, căci dacă astfel de proiecte ar exista, nu vedem pentru ce ar mai fi concepute.

Ca și în cazul tulburărilor descrise anterior, am adunat și am încercat să explic cazurile de neglijență prin uitare pe care le-am observat la mine însumi; și am găsit invariabil faptul că uitarea se datora în toate cazurile intervenției unor motive necunoscute și nemărturisite sau, dacă mă pot exprima astfel, intervenției unei *contravoințe*. Într-o serie din aceste cazuri, m-am aflat în situația care îmi amintea de

---

1 În drama lui Shaw: *Cezar și Cleopatra*, Cezar, pe cale de a părăsi Egiptul, este tulburat o bucată de vreme de ideea de a fi avut intenția de a face ceva, dar nu-și poate aduce aminte despre ce este vorba. În final vom înțelege că voia să-și ia rămas bun de la Cleopatra! Acest mic amănunt e destinat a arăta, de altfel în opoziție cu adevărul istoric, cât de puțin îi păsa lui Cezar de mica prințesă egipteană. (După E. Jones, cartea citată, p. 488).

condițiile serviciului militar; am suferit o constrângere împotriva căreia n-am încetat niciodată să mă revolt, revolta mea manifestându-se prin uitare. La aceasta trebuia să adaug faptul că uit foarte ușor să complimentez oamenii cu ocazia aniversărilor, a jubileelor, a căsătoriilor și a avansărilor. Cu cât mă oblig s-o fac, cu atât constat că nu-mi reușește. Mă voi decide să renunț la așa ceva și să mă supun în mod conștient și voluntar motivelor care se opun. Unui amic care mă însărcinase, cu ocazia unui anumit eveniment, să expediez la o dată fixă o telegramă de felicitări (ceea ce, gândea el, mi-ar fi cu atât mai ușor cu cât și eu trebuia să telegrafiez tot cu ocazia acestui eveniment) i-am prezis că voi uita cu siguranță să expediez atât telegrama mea cât și a lui. Și nu m-am mirat deloc văzând că profeția mea s-a împlinit. În urma unor dureroase experiențe pe care mi le-a rezervat viața, am devenit incapabil să-mi manifest interesul în cazurile în care această manifestare trebuie să îmbrace obligatoriu o formă exagerată, peste măsura sentimentului mai degrabă lipsit de entuziasm pe care îl încerc în astfel de ocazii. De când mi-am dat seama că adesea afixez față de alții o simpatie artificială în locul uneia adevărate, am început să mă revolt contra manifestărilor convenționale de simpatie la comandă, manifestări a căror utilitate socială de altfel nu o văd. Numai decesele pot trece în fața severității mele; și, de fiecare dată când mi-am propus să-mi exprim condoleanțele cu ocazia unui deces, n-am întârziat s-o fac. De fiecare dată când manifestările mele afective nu au caracterul unei obligații sociale, acestea se exprimă liber, fără a fi stăvilite sau înăbușite de uitare.

Locotenentul T. raportează un caz de uitare, survenit în timpul prizonieratului. Era vorba tot de un proiect care, mai întâi reprimat, nici măcar nu s-a putut naște, creând astfel o situație foarte penibilă.

Un caz de omisiune

„Comandantul unui lagăr de ofițeri-prizonieri este ofensat de unul din camarazi. Pentru a evita urmările neplăcute, el vrea să folosească singurul mijloc radical de care dispune, îndepărtându-și camaradul și mutându-l în alt lagăr. Cedând insistențelor mai multor prieteni, se decide totuși, deși nu cu dragă inimă, să nu recurgă la această măsură și să se supună unei proceduri de onoare, în ciuda tuturor inconvenientelor care ar rezulta de aici.

În aceeași dimineață, comandantul în cauză trebuia, sub controlul unui supraveghetor, să facă apelul tuturor ofițerilor-prizonieri. Cunoscându-și de multă vreme toți camarazii, nu se înșelase niciodată făcând apelul. Dar de astă dată a sărit numele ofensatorului, astfel încât acela a trebuit să rămână la locul său după plecarea tuturor celorlalți, până când comandantul și-a dat seama de greșală. Or, numele omis era scris foarte clar în mijlocul foii.

Acest incident a fost interpretat de cel care a fost victimă ca un afront voit; însă celălalt n-a văzut în asta decât o întâmplare penibilă, autorizând presupunerea eronată a primului. După ce a citit „Psihopatologia” lui Freud, comandantul a putut să-și facă o idee exactă despre ce i se întâmplase.

Tot printr-un conflict între datoria convențională și considerație interioară nemărturisită se explică și cazurile în care uităm să îndeplinim acțiunile pe care le-am promis în favoarea altor acțiuni. În general, se întâmplă atunci ca binefăcătorul să fie singurul care vede în uitarea pe care o invoca o scuză suficientă, în timp ce solicitantul gândește fără îndoială, și nu lipsit de dreptate: „n-avea nici un interes să facă ce mi-a promis, astfel n-ar fi uitat”. Există oameni care în general consideră că uită repede și care se scuză în același fel în care-și scuză miopia, când uită să salute pe

stradă¹. Aceste persoane uită toate micile promisiuni pe care le-au făcut, nu se achită de nici unul din comisioanele cu care s-au însărcinat, sunt nesigure în lucruri mărunte și pretind că nu trebuie să luăm în seamă aceste mici neajunsuri care s-ar explica nu prin caracterul lor, ci printr-o anumită particularitate organică.²

Eu nu fac parte din această categorie de oameni și nu am avut ocazia să analizez actele unor persoane predispuse la astfel de uitări, astfel încât n-aș putea afirma cu certitudine nimic relativ la motivele care guvernează aceste uitări. Dar cred că pot spune prin analogie că e vorba de un grad foarte pronunțat de dispreț față de ceilalți, dispreț nemărturisit și inconștient, firește, și care se folosește de factorul constitutiv pentru a se exprima și a se manifesta³.

1 Femeile, care au o intuiție mai profundă a proceselor psihice inconștiente, în general înclină a se considera ofensate când nu sunt recunoscute pe stradă, când nu le saluți, adică. Ele nu se gândesc niciodată în primul rând că vinovatul nu poate fi decât miop sau că nu le-a observat, deoarece era cufundat în gânduri. Își spun că precis ar fi fost observate dacă ar fi fost stimate mai mult. (n. a.)

2 Domnul S. Ferenczi povestește că altădată a fost foarte „distrat” și că îi uimea pe toți cei care îl cunoșteau prin frecvența și ciudățenia acțiunilor sale ratate. Dar această „distracție” a dispărut aproape complet, după ce s-a dedicat tratamentului psihanalitic al bolnavilor, ceea ce l-a obligat să dea atenție și analizei propriului eu. El considera că renunțăm la actele ratate, când ne simțim însărcinați cu o responsabilitate mai mare. Tot el considera pe bună dreptate distracția ca o stare întreținută de complexe inconștiente și care se poate vindeca prin psihanaliză. Totuși, într-o zi crezu că-și poate reproșa o eroare tehnică pe care ar fi comis-o în timpul psihanalizei unui bolnav. În acea zi el se aflase expus dintr-o dată tuturor „distragerilor” de altădată. Călcase greșit de mai multe ori pe stradă (reprezentare simbolică a pașilor falși comiși în tratament), a uitat acasă portofelul, în tramvai a vrut să plătească cu un kreuzer mai puțin, a plecat de-acasă cu hainele prost încheiate etc. (n. a.)

3 Domnul E. Jones afirma în legătură cu aceasta: „Rezistența are adesea un caracter general. În acest fel un om ocupat uită să expedieze scrisorile care îi sunt încredințate de soția sa, ceea ce îl necăjește puțin, mai ales că poate uita și ce i s-a spus să cumpere din magazin.”

În alte cazuri, motivele uitării sunt mai puțin ușor de ghicit și provoacă, atunci când sunt descoperite, o surpriză mai mare. Astfel, am remarcat altădată că dintre pacienții pe care trebuia să-i vizitez, singurele vizite de care uitam erau acelea pe care urma să le fac gratuit unor bolnavi sau unor confrăți bolnavi. Pentru a mă feri de astfel de uitări de care mi se făcea rușine, luasem obiceiul de a nota încă de dimineața toate vizitele pe care le aveam de făcut în cursul zilei. Nu știu dacă și alți medici au recurs la aceeași metodă pentru a ajunge la același rezultat. Dar acest expedient ne furnizează o indicație despre motivele care-l împing pe neurastenic să noteze pe faimosul „petic de hârtie” tot ceea ce-și propune să spună medicului. S-ar spune că el nu are încredere în forța și în fidelitatea memoriei sale. Cu siguranță că este exact, dar lucrurile se petrec cel mai adesea astfel: După ce și-a expus îndelung toate întrebările referitoare la subiect, bolnavul face o mică pauză, după care scoate din buzunar capătul său de hârtie și spune scuzându-se: „am notat pe hârtia asta anumite lucruri, căci astfel nu mi-aș fi amintit nimic.” În majoritatea cazurilor, pe acea hârtie nu era notat nimic care să nu fi fost deja spus. El repetă deci toate amănuntele și își răspunde sieși: asta am mai întreat.” Bucata sa de hârtie nu servește fără îndoială decât la a evidenția unul din simptomele sale, adică frecvența cu care proiectele sunt tulburate de motive străine.

Voi mărturisi acum un defect de care suferă de asemenea niște persoane sănătoase pe care le cunosc; mi se întâmpla foarte ușor, poate mai puțin ușor decât în vremea când eram mai tânăr, să uit a înapoia cărțile împrumutate sau să amân anumite plăți, uitându-le apoi. Acum nu multă vreme, am ieșit într-o dimineață din tutungeria de unde îmi cumpăram în fiecare zi țigări, uitând să plătesc. A fost o neglijență destul de inofensivă, dat fiind că patronul mă cunoștea și că era sigur că voi plăti a doua zi. Dar mica întârziere, tentativa de a face datorii nu erau desigur străine de considerațiile bugetare care mă preocupaseră în ajun.

Chiar la oamenii ziși cu adevărat onești, se descoperă ușor urmele unei duble atitudini față de bani și de posesie. Nemăsurata poftă primitivă de hrană care încearcă să acapareze toate obiectele (pentru a le duce la gură) nu dispare, la modul general, decât incomplet sub influența culturii și a educației¹.

Se va considera poate că datorită citării unor exemple de acest gen, până la urmă am căzut în banalitate. Dar scopul meu era cu siguranță să atrag atenția asupra unor lucruri pe care toată lumea le cunoaște și le înțelege la fel, altfel spus să reunesc faptele de fiecare zi și să le supun unei elaborări științifice. Nu văd de ce s-ar refuza acelui mod

---

1 Pentru a nu abandona acest subiect, mă abat de la subdivizionarea pe care am adoptat-o și adaug la ceea ce voi spune în continuare că în ceea ce privește problema banilor, memoria oamenilor manifestă o parțialitate deosebită. Așa cum am putut să mă încredințez în ce mă privește, adesea credem greșit că am plătit deja ce datorăm, iar iluziile de acest gen sunt de foarte multe ori foarte tenace. Chiar în cazurile când, ca într-un joc de cărți, nu e vorba de interese importante, dar în care setea de câștig are ocazia de a se manifesta liber, chiar oamenii cei mai onești comit cu ușurință greșeli de calcul, sunt subiecte ale unor defecte de memorie și, fără a-și da seama, se fac vinovați de mici potlogării. Nu în aceasta constă acțiunea reconfortantă psihic a jocului. Aforismul potrivit căruia adevăratul caracter al omului s-ar manifesta în joc este exact, cu condiția de a admite că e vorba de caracterul reprimat. Dacă e adevărat că încă există chelneri de cafenea sau de restaurant capabili să comită erori de calcul *involuntare*, aceste erori au evident aceeași explicație. La comercianți se poate observa adesea o anume ezitare în efectuarea plăților: nu trebuie să vedem în aceasta o dovadă a relei-voințe, expresia dorinței de a se îmbogăți pe nedrept, ci numai expresia psihologică a unei rezistențe pe care o încercăm totdeauna în momentul când ne descotorosim de proprii bani. Brill remarcă în legătură cu acest subiect cu o acuitate epigramatică: „pierdem mai ușor scrisorile conținând facturi decât scrisorile care conțin cecuri”. Dacă femeile se arată în mod deosebit puțin dispuse să-și plătească medicul, aceasta ține de mobiluri foarte intime și încă puțin elucidate. În general, ele și-au uitat portmoneul, ceea ce le pune în imposibilitatea de a achita onorariile ședinței ținute; apoi ele uită, aproape întotdeauna, să trimită onorariile, odată ce s-au întors acasă, și până la urmă aflăm că au fost consultate „pentru ochii lor frumoși”, *gratis pro Deo*. S-ar spune că ele vă plătesc cu surâsul lor. (n. a.)

de înțelegere, care este cristalizarea experienței vieții cotidiene, un loc printre achizițiile științei. Ceea ce constituie caracterul esențial al muncii științifice, nu este natura faptelor de care se ocupă, ci rigoarea metodei care veghează la constatarea acestor fapte și cercetarea unei sinteze cât se poate de vaste.

În ceea ce privește proiectele de oarecare importanță, am constatat în general că sunt uitate, când sunt contrariate de motive obscure. În cazul proiectelor de mai mică importanță, și uitarea poate fi redusă la un alt mecanism, proiectul suferind contra-lovitura rezistenței interioare care se opune unui alt ansamblu psihic oarecare, și asta în virtutea unei simple asocieri exterioare între acest ansamblu și proiectul în cauză. Iată un exemplu: îmi place sugativa bună și îmi propun să profit de un drum pe care trebuie să-l fac în după-amiaza aceasta în centrul orașului, pentru a o cumpăra. Dar timp de patru zile consecutive mi-am uitat proiectul și până la urmă m-am întrebat care poate fi cauza unei așa uitări. Aflu cauza, amintindu-mi că am obiceiul de a scrie *Löschpapier*¹ spunând în scimb *Fliesspapier*¹. Or, „Fliess” este numele unuia dintre prietenii mei de la Berlin, de care s-au asociat în mintea mea, în ultimele zile, idei și preocupări, dar instinctul de apărare s-a manifestat deplasându-se, cu ajutorul asemănării fonetice, asupra proiectului indiferent și, prin acest fapt, mai puțin rezistent.

O opoziție directă și o motivație mai îndepărtată s-au manifestat simultan în următorul caz de întârziere: am scris, pentru colecția *Grenzfragen des Nerven und Seelenlebens*, o scurtă monografie, care se voia un rezultat al lucrării mele „Interpretarea viselor”. Bergmann, din Wiesbaden, mi-a trimis șpalturile, rugându-mă să le corectez cât mai repede, deoarece vrea ca fascicolul să apară înainte de Crăciun. Am corectat șpalturile chiar în acea seară și le-am pus pe birou,

---

1 Cele două cuvinte slujesc în egală măsură la denumirea „hârtiei de sugativă”. (n.trad.)

pentru a le expedia a doua zi dimineața. A doua zi, mi-am uitat total proiectul și nu mi-am amintit de el decât după-amiază, observând pachetul pe masă. Am uitat iar să iau cu mine șpalturile și după-amiaza, și seara, și în dimineața următoare; în sfârșit, în după-amiaza celei de-a doua zile m-am trezit brusc, mi-am luat șpalturile și am ieșit precipitat pentru a pune pachetul în prima cutie poștală. În timp ce mergeam, mă întrebam cu mirare care poate fi cauza întârzierii mele. Este evident că nu țineam să trimit lucrarea, dar nu știam *pentru* ce. În timpul aceleiași plimbări, am intrat la editorul meu din Viena care a publicat cartea mea despre vise și i-am spus ca împins de o inspirație bruscă: „Știați că am scris o nouă variantă a *Visului*? — Liniștiți-vă: nu e vorba decât de o scurtă monografie pentru colecția *Lowenfeld-Kurella*.”. Editorul nu se liniștise; se temea de un prejudiciu din punctul de vedere al vânzării cărții. Am încercat să-i dovedesc contrariul și în sfârșit l-am întrebat: „Dacă v-aș fi cerut permisiunea, înainte de a scrie aceeași monografie, m-ați fi refuzat? — Cu siguranță nu!” Cred, în ce mă privește, că eram total în dreptul meu și n-am făcut decât să mă conformez uzanțelor; mi se pare totuși că a fost vorba de aceeași aprehensiune ca aceea manifestată de editor, ceea ce determină ezitarea de a trimite șpalturile.

Această aprehensiune se leagă de o circumstanță anterioară, îndeosebi de obiecțiile care mi-au fost aduse de un alt editor, când, însărcinat cu scrierea pentru „Manualul” lui Nothnagel a capitolului despre paralizia cerebrală infantilă, am reprodus în acea lucrare câteva pagini dintr-un memoriu asupra aceleiași chestiuni, apărut anterior la editorul lucrării *Interpretarea viselor*. În acest ultim caz, reproșul nu mai era justificat, deoarece atunci l-am prevenit în mod loial pe editorul memoriului despre intenția mea de a împrumuta câteva pagini pentru lucrarea destinată „Manualului” lui Nothnagel. Dar mergând pe firul amintirilor, evoc o circumstanță și mai veche când, cu ocazia traducerii unei cărți franțuzești, am lezat într-adevăr anumite drepturi de

proprietate literară. Adăugasem textului tradus niște note, fără a fi cerut permisiunea autorului, și am avut câțiva ani mai târziu ocazia să mă asigur că acesta n-a fost deloc mulțumit de nepăsarea mea.

Există un proverb dovedind că bunul simț popular își dă bine seama că nu-i nimic accidental în uitarea proiectelor: „Ce ai uitat să faci o dată, vei uita și de mai multe ori.”

Fără îndoială, nu putem să nu recunoaștem că tot ce s-ar putea spune despre uitare și despre actele ratate este considerat de majoritatea oamenilor drept cunoscut și firesc. Dar pentru ce e necesar să prezinți de fiecare dată în fața conștiinței lor ceea ce ei cunosc atât de bine? De câte ori am auzit spunându-se: „nu mă oblig la comisionul acesta, îl voi uita cu siguranță”. În astfel de predicție cu siguranță nu există nimic mistic. Cel care vorbea așa simțea vag în el proiectul de a nu se achita de comision și exita numai să-l mărturisească.

Uitarea proiectelor e de altfel frumos ilustrată de ceea ce s-ar putea numi „Conceptia falselor proiecte”. Promisesem unui tânăr autor că voi ține cont de o mică lucrare pe care o scrisese. Anumite rezistențe interioare, de care nu-mi dădeam seama, m-au determinat să amân acest proiect, până când, întâlnindu-l pe autor într-o zi și cedând insistențelor sale, am ajuns să promit a-i da satisfacție chiar în acea seară. Era chiar decis să-mi țin promisiunea, dar uitasem că în aceeași seară aveam de redactat de urgență un raport de expertiză medicală. Dându-mi astfel seama că am conceput un fals proiect, am renunțat a lupta împotriva rezistențelor mele și l-am înștiințat pe autor că îmi retrag promisiunea.

CAPITOLUL AL OPTULEA

Confuzii și stângăcii

Din lucrarea, deja menționată, a lui Meringer și Mayer, am împrumutat și pasajul următor (p. 98):

„Lapsusurilor cuvântului nu sunt niște fenomene izolate. Ele corespund erorilor ale căror subiecte sunt celelalte activități umane și care sunt cunoscute sub denumirea absurdă de *uitări*“.

Prin urmare nu sunt singurul care a atribuit un sens și o intenție micilor tulburări funcționale ale vieții cotidiene¹.

Dacă erorile pe care le comitem când ne servim de limbaj, care e o funcțiune motrice, admit o asemenea concepție, nimic nu ne împiedică s-o extindem asupra erorilor de care ne facem vinovați în timp ce executăm celelalte funcțiuni de aceeași natură. Am împărțit aceste ultime erori în două grupe: *acțiuni simptomatice și accidentale*; prima cuprinde cazurile în care efectul ratat pare a constitui elementul esențial; sunt, ca să zicem așa, cazurile în care întreaga acțiune pare absurdă, pare a fi fără nici un scop. De altfel, separarea între aceste două grupe nu e tranșantă, și vom avea ocazia să ne convingem, pe parcursul expunerii noastre, că toate clasificările pe care le adoptăm nu au decât

---

¹ O lucrare publicată ulterior, de Meringer mi-a arătat că mă înșelasem atribuind autorului această manieră de a vedea.

o valoare descriptivă și sunt în contradicție cu unitatea internă a fenomenelor care ne interesează.

Nu dobândim nimic din punctul de vedere al înțelegerii psihologice a „confuziei”, concepând-o ca o ataxie, și îndeosebi ca o „ataxie corticală”. Să încercăm mai degrabă să raportăm fiecare din cazurile de care ne vom ocupa la condițiile în care s-a produs. Voi avea din nou ocazia să utilizez cu acest efect niște observații pe care le-am făcut chiar asupra mea și care, după cum voi afirma, în continuare, nu sunt foarte numeroase.

a) Altădată, pe când făceam mai des decât astăzi vizite la domiciliu, mi se întâmpla în mod frecvent, ajuns în fața ușii la care trebuia să sun sau să bat, să scot din buzunar cheia cu care deschideam ușa propriului meu domiciliu, pentru ca după aceea, s-o pun la loc în buzunar aproape rușinat. Observându-mă cu atenție, am ajuns să constat că acest act ratat, constând în scoaterea cheii mele în fața ușii domiciliului altcuiva, reprezenta un omagiu adus casei pe care o vizitam. Era ca și cum aș fi vrut să zic „aici sunt ca la mine acasă”, deoarece confuzia nu se producea decât în fața caselor în care aveam bolnavi pentru care eram totdeauna binevenit. (Cu siguranță că nu comiteam niciodată confuzia inversă, aceea de a suna la ușa propriului meu domiciliu.)

Actul meu ratat era deci reprezentarea simbolică a unei idei care nu era concepută pentru a fi luată în serios de conștiința mea, căci în realitate neurologul știe prea bine că bolnavul nu îi rămâne atașat decât atât timp cât așteaptă de la el un avantaj și că însăși simpatia caldă pe care medicul arată bolnavului constituie cel mai adesea un mijloc psihic făcând parte din tratamentul general.

Numeroase observații făcute de alte persoane asupra lor înșile arată că eroarea în care cheile joacă un rol atât de important nu mi s-a întâmplat doar mie.

În ale sale „Contribuții la psihopatologia vieții cotidiene” (*Arch. de Psychol.*, VI, 1906), domnul A. Maeder descrie

experiențe aproape identice cu ale mele: „Fiecăruia i s-a întâmplat să scoată cheile în fața ușii unui prieten deosebit de drag, să se surprindă, ca să zicem așa, pe cale de a deschide cu cheia ca la el acasă. Aceasta e o amânare, deoarece trebuie să sune în orice caz, însă e o dovadă că se simte — sau că ar vrea să se simtă — ca la el acasă, alături de acest prieten“.

E. Jones (cartea citată, p. 509): „Folosirea cheilor reprezintă o sursă fecundă a accidentelor de acest gen din care voi cita două exemple. Când sunt nevoit să întrerup o lucrare captivantă, pentru a merge la spital pentru treburi de rutină, mă surprind pe cale de a intenționa să deschid ușa laboratorului cu cheia biroului pe care îl am acasă, cu toate că cele două chei nu se aseamănă în nici un fel. Prin această eroare îmi dovedesc, fără voia mea, că mi-ar place mai mult să fiu acasă decât la spital.“

Acum câțiva ani, ocupam o poziție subordonată într-o instituție a cărei ușă era tot timpul închisă cu cheia, așa încât trebuia să suni pentru a ți se deschide. În mai multe rânduri, m-am surprins voind să deschid această ușă cu cheia propriei mele case. Fiecare dintre membrii titulari ai acestei instituții (calitate la care aspiram eu însumi în acea vreme) era înzestrat cu o cheie cu care putea el însuși deschide poarta, fără a fi obligat să aștepte. Confuzia mea nu era în acest fel decât expresia dorinței de a ajunge în aceeași situație și de a mă simți aici ca la mine acasă.“

Hans Sachs (din Viena) povestește și el: „Totdeauna am la mine două chei, una care deschide ușa biroului meu, cealaltă a casei în care locuiesc. Nu sunt atât de ușor de confundat, dar fiind că cheia biroului este cel puțin de trei ori mai mare decât cea a casei. În plus, eu o port totdeauna pe prima în buzunarul penatalonului, pe cealaltă în buzunarul hainei. Cu toate acestea, mi s-a întâmplat adesea să constat, când mă aflu în fața uneia dintre uși că, în timp ce urcam scările, îmi pregăteam cheia potrivită pentru cealaltă ușă. M-am hotărât să fac o observație statistică: întrucât mă aflu

în fiecare zi în fața celor două uși într-o dispoziție psihică aproape identică, am tras de aici concluzia că, determinată de mobiluri psihice, confuzia dintre cele două chei trebuia să fie și ea supusă unei anumite regularități. Or, urmărindu-mi observațiile, am constatat că voiam frecvent să deschid ușa biroului cu cheia casei, situația inversă neîntâmplându-se decât o singură dată: anume într-o zi când întorcându-mă acasă obosit, știam că fusesem așteptat de un vizitator; atunci am încercat să deschid ușa casei cu cheia biroului, prea mare pentru încuietoare.—

b) De zece ani, obișnuiesc să sun de două ori pe zi, la ore fixe, la ușa unei case. În timpul acestor zece ani, mi s-a întâmplat de două ori (la scurt interval) să urc cu un etaj mai sus. Odată, eram cufundat într-un vis ambițios, în care mă vedeam „urcând la infinit”. N-am auzit, în timp ce puneam piciorul pe prima treaptă a celui de-al treilea etaj, deschizându-se ușa apartamentului de la etajul al doilea, care în mod sigur era acela unde eram așteptat. Altădată mi s-a întâmplat să-mi depășesc scopul, deoarece eram „cufundat” în gânduri. Când, dându-mi seama de greșală, m-am întors din drum și am încercat să surprind visul care mă absorbise, am constatat că mă înfuriaseam pe un critic (imaginar) al lucrărilor mele, care îmi reproșa chipurile că merg „prea departe”, că vreau „să zbor prea sus”¹.

c) Pe biroul meu se află așezate, mereu în același loc de ani de zile și unul alături de celălalt, un ciocănel pentru reflexe și un diapazon. Într-o zi trebuia să iau, după terminarea consultației, un tramvai din apropiere; grăbindu-mă să ies, am lăsat să alunece în buzunarul pardesiului diapazonul, în locul ciocănelului pe care voiam să-l iau cu mine. Dezmeticit din cauza greutății acestuia, mi-am dat seama imediat de eroare. Cel care nu obișnuiește să reflecteze la micile incidente de acest gen, va spune fără

---

1 *Versteigen*: a urca prea sus, la propriu și la figurat (a avea prea multe pretenții) (N. trad.)

îndoială că graba cu care îmi făceam preparativele îmi explica și-mi scuza eroarea. În ce mă privește, am văzut în această confuzie între diapazon și ciocănel o problemă pe care m-am străduit s-o rezolv. Graba era un motiv într-adevăr suficient pentru a mă feri de greșeală și, în același timp, o pierdere de vreme.

Cine a fost prin urmare cel ce s-a folosit ultimul de diapazon? Aceasta a fost prima întrebare care mi-am pus-o. Fusesse, acum câteva zile, un copil idiot, căruia îi examinasem atenția la impresiile senzoriale și care a fost atât de captivat de diapazon încât n-am reușit decât cu greu să i-l smulg din mâini. Să însemne aceasta că eu însumi aș fi idiot? Așa se părea, deoarece prima idee care mi-a venit în minte în legătură cu „ciocanul“? (*Hammer*) a fost: *Chamer* („măgar“ în ebraică).

Dar ce semnifica această injurie? Să examinăm puțin situația. Mă grăbeam să plec pentru a vedea un bolnav locuind în cartierul de est și care, după câte mi-au fost comunicate în scrisoare, căzuse acum câteva luni din balcon și de atunci se găsea în imposibilitatea de a merge. Medicul care m-a chemat la consultație mi-a declarat că ezită, în ceea ce privește diagnosticul, între o leziune medulară și o nevroză traumatică (isterie). Prin urmare am fost invitat să tranșez problema. E momentul să amintesc că trebuie să fim foarte circumspecți în cazurile de diagnostic dificil. Mai mult, nu lipsesc medicii care gândesc că prea ușor se pune diagnosticul de isterie acolo unde e vorba de lucruri mult mai serioase. Însă injuria tot nu se justifică! Or, se întâmplase că mica stație în care trebuia să cobor era aceeași în care coborâsem acum câțiva ani, mergând să văd un tânăr care, în urma unei emoții, prezentase anumite tulburări de mers. Pusesem diagnosticul de isterie și supusesem bolnavul unui tratament psihic; însă nu întârzasem să-mi dau seama că, dacă diagnosticul meu nu era chiar inexact, cu atât mai mult nu era riguros exact. Un mare număr de simptome ale acestui bolnav erau de natură isterică și n-au întârziat să

dispară sub influența tratamentului. Dar în spatele acestor simptome mi s-au revelat altele, refractare la tratamentul meu și care nu se puteau referi decât la o scleroză multiplă. Celor care au văzut bolnavul după mine nu le-a fost deloc greu să recunoască afecțiunea organică; și eu aș fi procedat și judecat precum medicii care mi-au succedat; nu-i mai puțin adevărat că existau, după părerea mea, toate aparențele unei grave erori; fără îndoială că promisiunea de vindecare pe care am crezut de cuviință să o fac bolnavului nu a putut fi ținută. Confuzia care m-a determinat să pun în buzunar diapazonul în locul ciocănelului ar putea deci avea următoarea interpretare: „Imbecilule, măgar ce ești, fii atent de astă dată și nu pune diagnosticul de isterie acolo unde e vorba de o maladie incurabilă, așa cum ți s-a întâmplat acum câțiva ani, în aceeași localitate, cu acel biet om! Și din fericire pentru mica mea analiză, dar din nefericire pentru umorul meu, același om, atins de o gravă paralizie contractilă, mi-a venit la consultație cu câteva zile înainte de a-l fi văzut pe copilul idiot.

De data aceasta se vede că ceea ce se exprimă prin confuzie este vocea critică față de sine. De altfel, confuzia se potrivește foarte bine cu această uzanță. Confuzia actuală reprezintă o alta, comisă anterior.

d) Fără îndoială că fenomenul confuziei poate fi utilizat cu o mulțime de alte intenții obscure. Iată un prim exemplu: mi se întâmplă rareori să sparg ceva. Aceasta nu înseamnă că sunt deosebit de îndemânat, însă dată fiind integritatea aparatului meu neuro-muscular, nu există în mod evident motive ca eu să execut mișcări neîndemânate având efecte nedorite. Nu-mi amintesc prin urmare să fi spart sau lovit vreodată un obiect oarecare din casa mea. Având în vedere îngustimea cabinetului meu de lucru, am fost adesea obligat să adopt atitudinile cele mai incomode în mânuirea obiectelor din ceramică și din piatră ce alcătuiesc mica mea colecție, și cei care m-au văzut cum mă mișc și-au exprimat teama de a vedea vreun obiect sau altul alunecându-mi din mână

și spărgându-se. Dar nu mi s-a întâmplat niciodată un astfel de accident. Așadar, de ce am lăsat să cadă și să se spargă capacul de marmură al călimării?

Călimara mea se compune dintr-o placă de marmură cu o cavitate scobită, destinată a primi un pahărel de sticlă; e acoperită cu un capac cu buton, tot din marmură. În spatele călimării se află o ghirlandă de statuete din bronz și figuri din teracotă. Într-o zi, mă așez la masa de scris, fac, cu mâna care ținea creionul, o mișcare teribil de neîndemânatică și de largă, și trântesc la pământ capacul care era așezat alături de călimară. Explicația nu e greu de găsit. Cu câteva ore mai înainte, sora mea intrase în cabinetul meu, pentru a vedea cele câteva noi achiziții pe care le făcusem. Le-a găsit foarte frumoase și a spus: „Acum biroul tău e foarte frumos împodobit. Numai călimara nu merge cu restul. Ți trebuie una mai frumoasă”. Am ieșit s-o însoțesc și nu m-am întors decât după câteva ore. Cred că atunci am executat călimara condamnată. Să fi tras concluzia, din cuvintele surorii mele, că ea avea intenția să-mi ofere cu prima ocazie o călimară nouă și, pentru a o obliga să-și realizeze intenția pe care i-o atribuisem, să mă fi grăbit a o pune în fața unui fapt împlinit, spărgând vechea călimară pe care ea însăși o găsisse urâtă? Dacă era așa, mișcarea mea bruscă nu fusese neîndemânatică decât în aparență; în realitate, fusese foarte îndemânatică, conformă scopului, întrucât se pricepuse să evite toate celelalte obiecte care se găseau în vecinătate.

Cred că astfel de judecată se aplică unei întregi serii de mișcări aparent neîndemânatică. E adevărat că aceste mișcări apar ca violente, brutale, în același timp spasmodice și ataxice, însă dominate, ghidate de o intenție și atingându-și scopul cu o siguranță pe care multe din mișcărilor noastre conștiente și voite și-ar dori-o. Aceste două caracteristici, violența și siguranța, sunt de altfel comune cu manifestările motrice ale nevrozei isterice și celor ale somnambulismului, fapt care dovedește că în toate cazurile

e vorba de aceleași modificări, încă necunoscute, ale procesului de inervație.

Următoarea observație, aparținând doamnei Lou Andreas-Salomé, arată perfect că o „stângăcie” tenace poate servi în mod foarte abil unor intenții nemărturisite: «Pe vremea când laptele începuse să fie o marfă rară și prețioasă, mi s-a întâmplat, spre marea mea spaimă și nedumerire, să-l las să dea pe dinafară, ori de câte ori îl puneam la fiert. Încercasem să lupt împotriva acestui supărător accident, dar totul fusese în zadar, cu toate că, în general, nu sunt distrată și neatență în împrejurările obișnuite ale vieții. Dacă și acest accident ar fi început să se producă după moartea frumosului meu terrier alb pe care-l adoram (și care se numea „Prietenul” — „Drujok” în rusește —, nume pe care și-l merita mai mult decât atâția oameni)! Dar nu, cu siguranță că după moartea sa am încetat să mai las laptele să se reverse. Prima mea idee a fost următoarea: „Laptele nu se mai revarsă; cu atât mai bine, deoarece ceea ce se răsânde pe jos sau pe plită nu ar folosi acum la nimic”. Și în același timp îl vedem pe „Prietenul” meu, așezat în fața mea, numai ochi și urechi, observând cu cea mai serioasă atenție întreaga procedură, cu capul puțin aplecat și dând din coadă, în așteptarea magnificiei nenorociri care avea să se producă. Totul a devenit în acel moment limpede pentru mine: îl iubisem și mai mult decât crezusem.»

Pe parcursul acestor ultimi ani, după ce am coroborat observațiile, mi s-a întâmplat în mai multe rânduri să sparg sau să lovesc obiecte de o oarecare valoare, dar examinarea cazurilor mi-a arătat totdeauna că nu era vorba nici de vreo întâmplare nici de vreo stângăcie nedorită. Astfel încât, pe când treceam într-o dimineață printr-o cameră, îmbrăcat în costum de baie și cu picioarele încălțate cu papuci din răchită, ca și cum aș fi ascultat de o bruscă impulsie, am aruncat din picior, către perete, unul dintre papuci. Rezultatul a fost că frumoasa statueta din marmură reprezentând-o pe Venus a zburat de pe consola ei și a căzut. În timp ce se

spărgea în bucăți, eu recitam, implacabil, aceste versuri de Busch:

Ach! die Venus ist perdū —
Klickeradoms! — von Medici!

Gestul imprudent și impasibilitatea mea în fața pagubei suferite își găsesc explicația în situația existentă atunci. Una din rudele noastre apropiate era grav bolnavă, iar eu începusem să disper în ceea ce privește starea sa. În acea dimineață înțelesesem că starea acelei rude se ameliorase sensibil. Îmi amintesc că gândisem: „prin urmare, va trăi.” Accesul de furie a distrugerii prin care am trecut în acel moment fusese pentru mine ca un mijloc de a-mi exprima recunoștința față de soartă și de a îndeplini un fel de „sacrificiu”, ca și cum aș fi făcut o promisiune a cărei executare fusese subordonată veștii bune pe care o promisem. Cât despre faptul că alesesem ca obiect de sacrificiu pe Venus de Medici, fără îndoială că trebuia să văd în acest lucru un fel de omagiu galant adus convalescenței; și de astă dată, m-am mirat de decizia rapidă luată, de îndemânarea gestului, întrucât nici unul din obiectele aflate în preajma statuetei n-a fost lovit de papuc.

Altă dată, m-am făcut vinovat de distrugerea unui obiect, din același motiv, cu singura diferență că sacrificiul aproape îmi fusese dictat, nu de recunoștința față de soartă, ci de dorința de a preîntâmpina o nenorocire. Îmi permisesem într-o zi să merg la un amic fidel și devotat pentru a-i adresa un reproș fundamentat numai pe interpretarea anumitor manifestări ale inconștientului acestuia. N-a văzut cu ochi buni faptul și mi-a scris o scrisoare în care îmi recomanda să-mi scutesc prietenii de tratamentul psihanalitic. A trebuit să recunosc că avea dreptate și i-am răspuns în semn de împăcare. În timp ce redactam răspunsul, am făcut la un moment dat un gest cu mâna, gest în urma căruia pana mi-a alunecat dintre degetee și a lovit o superbă figurină egipteană emailată, recent achiziționată, deteriorând-o foarte

serios. După ce nenorocirea s-a consumat, mi-am dat seama că am provocat-o, pentru a evita o alta, mai mare. Din fericire, prietenia și statueta au putut fi reparate, fără urme sau fisuri prea vizibile.

Într-un al treilea caz, distrugerea obiectului s-a legat de motive mai puțin serioase. Era vorba, pentru a mă servi de o expresie a lui Th. Vischer (*Auch einer*), de o „execuție” mascată de un obiect care nu-mi mai plăcea. Aveam de multă vreme un baston cu mâner de argint; când subțirele strat de argint s-a deteriorat, într-o zi, fără a-mi da seama dacă am contribuit la acest incident, m-am apucat să-l repar, dar reparația n-a ieșit prea bine. Câteva zile după aceea, jucându-mă cu unul din băieții mei, m-am slujit de mânerul bastonului pentru a-i agăța piciorul. Mânerul s-a rupt firește în două, și astfel am scăpat de baston.

Calmul și impasibilitatea cu care sunt acceptate pagubele produse în toate aceste cazuri indică tocmai faptul că dintr-o intenție inconștientă suntem conduși în executarea actelor ce duc la distrugerea obiectelor.

Uneori, căutând motivele unui act ratat tot atât de insignifiant ca și distrugerea obiectului, ne aflăm în prezența unor cauze care, urcând într-o epocă îndepărtată a vieții omului, se referă și la situația prezentă. Analiza următoare, publicată de domnul L. Jekels (*Internat. Zeitschr. f. Psychoanal.*, I, 1913) ne oferă un exemplu în acest sens:

„Un medic avea o vază din gresie pentru flori. Fără a fi prețioasă, această vază nu era totuși mai puțin frumoasă. O primise, cu multă vreme în urmă, drept cadou împreună cu multe alte obiecte, dintre care unele de valoare, din partea uneia dintre pacientele sale (căsătorite). Când a devenit evident faptul că aceasta era atinsă de psihoză, medicul s-a grăbit să restituie familiei bolnavei toate obiectele pe care le primise, cu excepția unei singure vase, de mică valoare, de care nu se mai putea despărți, probabil datorită frumuseții ei.

Medicul nostru, un om foarte scrupulos, nu se decisese să comită această apropiere fără o oarecare luptă interioară, căci își dădea perfect seama de nedelicatețea gestului; dar căuta să-și reprime remușcarea, invocând mica valoare a vazei, dificultatea de a o ambala astfel încât să ajungă intactă la destinație, etc.

Când a fost obligat, câteva luni mai târziu, să se adreseze unui avocat pentru a reclama și a pretinde un rest de onorariu pe care familia în cauză refuza să-l achite benevol, a fost din nou cuprins de remușcări: se temea la un moment dat că familia să nu fi descoperit sustragerea de care se făcea vinovat și să nu cumva să răspundă reclamației sale cu demersuri penale.

Remușcarea a căpătat totuși la un moment dat o așa intensitate încât se întrebase dacă n-ar trebui să renunțe la reclamație, chiar dacă aceasta era de o sută de ori mai justificată, ca o compensație pentru obiectul sustras: dar până la urmă a renunțat la idee, pe care a găsit-o cu adevărat prea absurdă.

În timp ce se afla într-o astfel de dispoziție a spiritului, i s-a întâmplat, schimbând apa din vază, să comită o mișcare cu totul neîndemânatică, fără nici o legătură organică cu actul pe care îl executa, mișcare în urma căreia vaza a căzut și s-a spart în cinci sau șase bucăți mari. Și când te gândești că era un om care știa să-și domine bine aparatul muscular și care putea să numere pe degetele de la o mână obiectele pe care le spărsese în viața sa. Cel mai curios era că accidentul se întâmplase a doua zi după un dineu pe care-l oferise câtorva prieteni, cu care ocazie se hotărâse, nu fără multe exitări, să așeze acea vază, plină cu flori, pe masa din sufragerie: dându-și seama, cu câteva minute înainte de accident, că vaza rămăsese în ultima cameră, mersese el însuși să o caute și s-o transporte în salon unde îi era de obicei locul.

Odată trecut primul moment de tulburare, el începuse să strângă bucățile și, potrivindu-le una cu alta, constatase

că era posibil să reconstituie vaza fără soluție de continuitate, dar nu apucase să facă această constatare, că două sau trei din bucățile cele mai mari îi căzuseră din mână și se făcuseră praf, fapt care îi spulberase orice speranță de a reconstitui vaza.

Fără îndoială, acest act ratat avea ca scop actual a-i facilita medicului reintrarea în drepturile sale, întrucât suprimase ceea ce își însușise pe nedrept și îl împiedicase într-o anume măsură să-și ceară onorariul refuzat.

Dar, în afară de acest determinism direct, actul ratat de care ne ocupăm mai prezintă un alt aspect, mult mai profund și mai important din punctul de vedere al psihanalistului. Mai există, în special, un determinism *simbolic*, dat fiind că vaza constituie un simbol incontestabil al femeii.

Eroul acestei istorioare fusese căsătorit; și soția sa, tânără, frumoasă și pe care el o adora, murise în împrejurări tragice. Datorită unei asemenea nenorociri, medicul căzuse într-o stare de profundă neurastenie, agravată de faptul că se considera vinovat de moartea soției sale (am spart o vază frumoasă).

Din acel moment, s-a ținut departe de femei, nici n-a mai vrut să audă de o nouă căsătorie, nici de aventuri amoroase pe care inconștientul său i le prezenta ca pe niște acte de infidelitate față de cea pe care o iubise atât de mult, dar pe care conștiința sa le refuza, invocând faptul că ar purta ghinion femeilor, astfel încât el nu voia ca o altă femeie să se sinucidă din cauza lui, etc. (Se vede că nu trebuia să păstreze mult timp vaza!)

Totuși, dată fiind intensitatea libidoului său, nu-i de mirare că vedea în relațiile cu femeile măritate mijlocul cel mai adecvat, prin faptul că este în mod obligatoriu și pasager, de a-și satisface acest libidou (de unde însușirea vazei aparținând unei alte persoane).

Următoarele două fapte aduc o interesantă confirmare acestei interpretări simbolice:

„Voind să se vindece de nevroză, s-a supus tratamentului psihanalitic. În timpul ședinței, pe când povestea cum spărsese vaza de gresie (terestră), a început să vorbească iar de atitudinea sa față de femei și a pretins că era exigent până la absurd: de aceea, de exemplu, cerea din partea femeilor o frumusețe „neavând nimic pământesc”. Prin aceasta mărturisea că rămăsese totdeauna atașat soției sale (moartă, deci pierzându-și orice natură pământească) și nu voia să știe nimic de „frumusețea terestră”; de aici distrugerea vazei din pământ.

Și pe vremea când, intrat în faza „transferului”, plănuise în mod imaginar să se căsătorească cu fiica medicului său, a făcut cadou acestuia... o vază, ca pentru a arăta cum înțelegea el să se revanșeze față de nenorocirea care i se întâmplase.

Semnificația simbolică a acestui act ratat este susceptibilă și de multe alte variante, în raport cu unele detalii, ca de pildă cu ezitarea pe care o simțea când umplea vaza, etc. Dar ce mi se părea mai interesat, era existența mai multor motive, cel puțin două, care, venind din preconștient și din inconștient și acționând, după toate aparențele, în mod separat, se reflectau în dedublarea actului ratat: răsturnarea vazei și căderea acesteia la pământ.”

e) Gesturile de a lăsa să cadă, de a răsturna, de a distruge obiectele par adeseori a fi utilizate pentru exprimarea urmărilor unor idei conștiente: de acest lucru ne putem asigura uneori cu ajutorul analizei, însă cel mai adesea ținând cont de interpretările populare, superstițioase sau ironice, care se referă la așa ceva. Se știe de interpretările care se dau vărsării unei solnițe, a unui pahar cu vin, căderii unui cuțit al cărui vârf se înfige în parchet, etc. Voi arăta mai departe până în ce punct aceste interpretări superstițioase merită a fi luate în considerație. Voi remarca numai că un act stângaci dat nu are în toate cazurile aceeași semnificație, dar servește, după împrejurări, la exprimarea cutărei sau cutărei intenții.

A existat de curând în casa mea o perioadă în timpul căreia paharele și vesela de porțelan au suferit un adevărat masacru; la aceasta am contribuit eu însumi într-o măsură considerabilă. Dar mica endemie fizică era ușor de explicat: totul se întâmplase înainte cu câteva zile de căsătoria fiicei mele mai mari. În împrejurarea solemnă de față exista totdeauna obiceiul de a sparge un obiect de sticlă sau de porțelan, rostind urări de fericire. Acest obicei poate avea semnificația unui sacrificiu și multe alte sensuri simbolice.

Când servitoarele distrug obiectele fragile, scăpându-le pe jos, nu ne gândim totdeauna să căutăm o explicație psihologică a gesturilor respective; nu-i mai puțin probabil că ele sunt determinate, cel puțin în parte, de motive obscure. Nimic nu-i mai străin omului lipsit de cultură decât dragostea pentru artă și pentru operele de artă. Servitoarele noastre simt o dușmănie surdă față de ultimele, mai ales când obiectele, a căror valoare n-o înțeleg, le impun o muncă suplimentară și minuțioasă. Dimpotrivă, personalul de serviciu al așezămintelor științifice, care posedă totuși același grad de cultură și aceleași origini ca și servitoarele din casele burgheze, se distinge prin îndemânarea și siguranța cu care mânuiește obiectele delicate, îndemânare și siguranță pe care acești servitori nu le dobândesc decât după ce s-au identificat cu șeful lor și după ce s-au obișnuit să se considere ca atașați permanenți ai stabilimentului din care fac parte.

Intercalez aici comunicarea unui tânăr tehnician, comunicare care ne relevă mecanismul ce guvernează deteriorarea unui obiect:

„De câțeva vreme, eram ocupat, împreună cu mai mulți din colegii mei de la Școala Superioară, cu o serie de experiențe foarte complicate asupra elasticității, muncă la care ne însărcinasem benevol, dar care începuse să ne ocupe timpul în mod exagerat. Într-o zi, pe când mă aflam în laborator, împreună cu colegul meu F..., acesta îmi spuse că era dezamăgit de faptul că avea să piardă atâta timp

astăzi, dat fiind că avea multe de făcut acasă. N-am putut decât să-l aprob și am adăugat glumind și făcând aluzie la un incident care avusese loc săptămâna trecută:

«Să sperăm că mașina va rămâne astăzi în pană, ca și altă dată, ceea ce ne va permite să întrerupem munca și să plecăm devreme!» În afară de sarcina de serviciu, colegul meu F... era însărcinat și cu reglarea supapei presei, adică aceea de a lăsa să pătrundă încet lichidul de presiune al acumulatorului în cilindrul presei hidraulice, deschizând supapa cu atenție; cel care dirijează experiența stă lângă manometru și trebuie, când presiunea dorită a fost atinsă, să strige cu voce tare: „Stai!“ Auzind apelul, F... apucase supapa și o rotise din toate puterile... spre stânga (toate supapele, fără excepție, se închid prin rotire la dreapta!). Rezultatul a fost că toată presiunea acumulatorului a acționat presa, ceea ce a depășit rezistența canalizării și a avut ca efect ruperea unei suduri a țevelor: accident fără gravitate, dar care ne-a obligat să întrerupem munca și să plecăm acasă. Ceea ce este curios, e faptul că acest coleg al meu F..., căruia am avut ocazia, la câțva timp după aceea, să-i vorbesc despre accidentul în cauză, pretindea că nu-și amintește nimic, în vreme ce eu păstrasem, în ce mă privea, o amintire precisă.

A cădea, a face un pas greșit, a aluneca — iată câteva accidente care nu rezultă totdeauna dintr-o funcționare, momentan și accidental defectuoasă, a organelor noastre motorii. Dublul sens pe care limbajul îl atribuie acestor expresii arată de altfel care sunt ideile disimulate pe care astfel de tulburări ale echilibrului corpurilor sunt susceptibile a le releva. Îmi amintesc de un mare număr de afecțiuni nervoase ușoare care s-au declarat, la femei și fete tinere, în urma unei căderi fără nici o leziune, și care au fost interpretate ca manifestări ale isteriei traumatice provocate de frică. Bănuiam deja încă de pe-atunci că nu era chiar așa, că succesiunea faptelor trebuia să fie diferită, că accidentul căderii putea fi el însuși o manifestare a nevrozei

și o expresie a acestor idei inconștiente cu conținut sexual cărora trebuie să le acordăm, printre simptome, rolul de forțe motrice. Nu avem oare din toate acestea o confirmare în proverbul care spune: „când se întâmplă să cadă, o fată cade numai pe spate“?

Tot o confuzie e și atunci când cineva dă unul cerșetor un ban de aur în loc de un ban de bronz sau o băncuță de argint. Explicația unor astfel de confuzii e ușoară: există niște sacrificii pe care le facem pentru a ne împăca cu soarta, pentru a preîntâmpina o nenorocire, etc. Auzind, imediat înainte de plimbarea în timpul căreia s-a arătat atât de involuntar generoasă, pe mama sau pe mătușa exprimându-și îngrijorarea în legătură cu sănătatea unui copil, ne-am fixat cu certitudine asupra neplăcutei confuzii căreia aceasta i-a fost victimă. În acest fel actele noastre ratate ne oferă un mijloc de a rămâne atașați tuturor obiceiurilor pioase și superstițioase pe care lumina rațiunii noastre, devenită incredulă, le-a alungat în inconștient.

f) Mai mult decât oricare alt domeniu, cel al activității sexuale ne oferă probe sigure ale caracterului intențional al actelor noastre accidentale. Înseamnă că într-adevăr în acest ultim domeniu limita care, în celelalte, poate exista între ceea ce este intențional și ceea ce e accidental, se șterge complet. Aș putea cita un foarte frumos exemplu personal al manierei rafinate în care o mișcare, în aparență neîndemânatică, poate răspunde unor intenții sexuale. Acum câțiva ani, am întâlnit într-o casă o tânără care a trezit în mine o simpatie pe care o credeam stinsă de multă vreme. M-am comportat față de ea vesel, volubil, prevenitor. Și, totuși, acea tânără mă lăsase rece cu un an în urmă. De unde venise prin urmare simpatia pe care o simțeam față de ea? În anul care trecuse, în timp ce mă aflam singur cu ea, unchiul său, un domn foarte bătrân, intrase în camera unde ne aflam și, văzându-l sosind, ne-am grăbit amândoi spre un fotoliu care era într-un colț, pentru a i-l oferi. Tânăra se dovedise a fi mai îndemânatică decât mine și de altfel mai aproape de fotoliu; în acest fel

ea reușise să ajungă prima și apucându-l de brațe, spătarul fotoliului căzuse înapoi. Voind s-o ajut, mă apropiasem de ea și, fără să-mi dau seama cum se petrecuseră lucrurile, mă pomenisem la un moment dat în spatele fetei, înconjurându-i bustul cu brațele. Fără îndoială că n-am lăsat să se prelungească situația. Dar nimeni nu a observat cât de îndemânatic folosisem eu acea mișcare neîndemânatică.

Se întâmplă adesea ca pe stradă doi trecători să se îndrepte unul spre celălalt și, voind fiecare să-l evite pe celălalt, să cedeze trecerea, întârzie câteva secunde să se dea la o parte cu câțiva pași, când la dreapta, când la stânga, însă ambii în același sens, până când se opresc unul în fața celuilalt. Rezultă o situație dezagreabilă și agasantă și în care nu vedem la modul general decât efectul unei stângăcii accidentale. Or, e posibil să dovedim că în multe din cazuri stângăcia ascunde intenții sexuale și reproduce o atitudine indecentă și provocatoare a unei vârste mai tinere. Cunossc, în urma examenelor psihanalitice pe care le-am practicat pe unii nevrotici, că așa-zisa naivitate a tinerilor și a copiilor nu e decât o mască de acest gen care le folosește la exprimarea sau îndeplinirea, fără a se simți jenați, a multor lucruri indecente.

Domnul W. Stekel a raportat observații cu totul analoage pe care le-a făcut asuprași. „Intru într-o casă și întind stăpânei mâna mea dreaptă. Fără să-mi dau seama, desfac în același timp nodul cordonului rochiei de casă. Sunt sigur că n-am avut nici o intenție indecentă; și, totuși, am executat acea mișcare stângace cu îndemânarea unui adevărat scamator.”

Am citat deja numeroase exemple din care reiese că poezii și romancierii atribuie actelor ratate un sens și niște motive, așa cum procedăm și noi. Așa că nu ne vom mira văzând o dată în plus cum un romancier precum Theodor Fontane¹ atribuie mișcării neîndemânatică un sens profund

1 Scriitor german, 1819—1898 (n. r.)

care prevestește evenimentele ulterioare. Iată îndeosebi un pasaj împrumutat din *Adultera*¹: „...și Mélanie se ridică brusc și aruncă soțului său, în loc de salut, una din mingile mari. Dar nu nimeri exact; mingea devie, și Rubehn fu acela care o prinse”. La întoarcerea din excursie, când se petrecuse acel mic incident, între Mélanie și Rubehn avusese loc o convorbire în care se observa primul indiciu al unei înclinații în creștere. Puțin câte puțin, această înclinație se transformă în pasiune, în momentul în care Mélanie ajunge să-și părăsească soțul, pentru a trăi definitiv cu omul pe care-l iubea. (Comunicat de H. Sachs).

g) Efectele consecutive cu actele ratate ale indivizilor normali sunt în general anodine. Cu atât mai interesantă este problema de a ști dacă niște acte ratate de o mai mare sau mai mică importanță și putând avea efecte grave, ca de pildă cele comise de medici sau farmaciști, pot fi luate în considerație, într-un fel oarecare, de punctul nostru de vedere.

Ne având decât foarte rar ocazia de a face intervenții medicale, n-aș putea cita decât un singur exemplu de eroare medicală din experiența mea personală. Vizitez de ani și ani, de două ori pe zi, o doamnă bătrână și, în timpul vizitei de dimineață toată intervenția mea se mărginește la două acte: îi instilez în ochi câteva picături dintr-un colir și îi fac o injecție cu morfină. Cele două flacoane, unul albastru conținând colirul și unul alb conținând soluția de morfină, sunt de regulă pregătite în vederea vizitei mele. În timp ce fac cele două operații, mă gândesc aproape totdeauna la altceva; am efectuat aceste gesturi de atâtea ori încât cred că pot să-mi trimit pe moment atenția în concediu. Dar într-o dimineață iată că automatismul meu a lucrat prost: am cufundat pipeta în flaconul alb și am instilat în ochi morfina. După un moment de spaimă, m-am calmat spunându-mi că la urma-urmei

---

1 *Gesamte Werke*, II, p. 64, Verlag S. Fischer. (n. a.)

câteva picături dintr-o soluție de morfină de doi la sută instilate în sacul conjunctival nu pot face mare rău. Sentimentul de frică trebuie să fi provenit cu siguranță dintr-o altă sursă.

Încercând să analizez acest neînsemnat act ratat, am regăsit îndată fraza: „să profanezi bătrâna¹”, care era de natură a-mi indica drumul cel mai scurt pentru a ajunge la soluție. Eram încă sub impresia unui vis pe care mi-l povestise în ajun un tânăr și pe care crezusem că îl pot interpreta ca raportându-se la niște relații sexuale ale acestui tânăr cu propria sa mamă². Faptul destul de bizar că legenda greacă nu ține deloc seama de vârsta locastei îmi părea că se potrivește foarte bine cu propria mea concluzie că în dragostea pe care mama o inspiră fiului său, e vorba nu de persoana actuală a acesteia, ci de imaginea ei pe care fiul a păstrat-o și care datează din anii copilăriei. Inconsecvențe de acest gen se manifestă ori de câte ori o imaginație ezitând între două epoci se atașează definitiv, odată devenită conștientă, de una din ele. Absorbit de asemenea idei, am ajuns la pacienta mea nonagenară și am fost fără îndoială pe punctul de a imagina caracterul general uman al legendei lui Oedip ca fiind în corelație cu fatalitatea care se exprimă în oracole, întrucât imediat după aceea am comis o eroare a cărei „victimă a fost bătrâna”. Cu toate acestea eroarea a fost inofensivă: din două erori posibile, una constând în instilarea morfinei în ochi, cealaltă în injectarea sub piele a colirului, eu am ales-o pe cea mai puțin periculoasă. Rămâne

1 „A profana” — sens figurat al verbului *sich vergreifen(an)*, al cărui sens propriu și curent este: „a se înșela”, „a înțelege greșit”. (N. trad.)

2 E ceea ce eu numesc visul lui Oedip, deoarece acest vis ne permite să înțelegem legenda referitoare la regele Oedip. În textul lui Sofocle, auzim din gura locastei o aluzie la un vis de acest gen. (Cf. „Traumdeutung”, p. 182, ed. a 5-a., p. 183.) — n. a.

totuși de știut dacă, în erorile putând avea urmări grave, e posibil să descoperim prin analiză o intenție inconștientă.

În acest punct materialele îmi lipsesc, și mă limitez la supoziții și asocieri. Se știe că în psihonevrozele grave se observă adesea, ca simptome morbide, mutilări pe care bolnavii înșiși și le provoacă, și te poți totdeauna aștepta ca acest conflict psihic să se termine cu sinucidere. Or, am putut constata, și voi oferi într-o zi dovada publicând exemple foarte clare, că multe din leziunile în aparență accidentale care afectează acești bolnavi, nu sunt decât mutilări voluntare; aceasta deoarece există în cazul lor o tendință de a-și provoca suferințe, ca și cum ar avea de ispășit greșeli și această tendință, care induce când formarea de reproșuri adresate sieși, când apariția simptomelor, știe să folosească cu abilitate o situație exterioară accidentală sau să o ajute la producerea efectului mutilant dorit. Faptele nu sunt rare, chiar în cazurile de gravitate medie și ele relevă intervenția unei intenții inconștiente printr-un anumit număr de trăsături particulare, ca de pildă surprinzătorul sânge rece pe care astfel de bolnavi și-l păstrează în fața pretinselor accidente nefericite¹.

Nu voi cita în amănunt decât un singur exemplu provenind din experiența mea personală: o tânără cade din trăsură și își fracturează gamba. Iat-o ținută la pat timp de mai multe săptămâni, însă uimind pe toată lumea prin absența oricărei manifestări dureroase și prin păstrarea unui calm imperturbabil. Accidentul în cauză a servit drept preludiu unei lungi și grave nevroze de care ea s-a vindecat

1 Mutilarea voluntară, care nu vizează distrugerea completă, în stadiul actual al civilizației noastre, nu are de ales decât a se disimula în spatele unui accident sau a se afirma simulând o maladie spontană. Altădată, automutilarea era o exprimare universal adoptată a durerii; în alte epoci putea servi la exprimarea ideilor de pietate și de renunțare la lume. (n. a.)

prin psihanaliză. În timpul tratamentului, m-am informat atât asupra circumstanțelor care au însoțit accidentul cât și a anumitor impresii care l-au precedat. Tânăra se afla împreună cu soțul ei, foarte gelos, pe proprietatea uneia din surorile sale, și ea căsătorită, și în compania multor alte surori și frați, cu soții și soțiile lor. Într-o seară, ea oferi acestui cerc intim o reprezentație, producându-se într-una din artele în care excela: dansă „cancan” ca o virtuoasă, spre marea satisfacție a familiei, dar spre marea nemulțumire a soțului care îi șopti, când termină dansul: „iar te-ai comportat ca o târfă”. Cuvântul prinsese. Din cauza acelei ședințe de dans, sau și din alte motive, nu are importanță; cert e că tânăra femeie petrecu o noapte agitată și se ridică hotărâtă să plece chiar dimineața. Dar voi să aleagă chiar ea caii, refuză o pereche, acceptă o alta. Sora mai tânără voia să-și urce în trăsură copilul însoțit de doică; la care ea se opune energic. Pe drum, se arată nervoasă, spuse în mai multe rânduri birjarului că animalele lui păreau să se teamă și când caii, neliniștiți, refuzară cu adevărat la un moment dat să se lase conduși, sări înspăimântată din trăsură și își fractură piciorul, în timp ce restul oamenilor care rămăseseră în trăsură nu păți nimic. Dacă, în fața unor astfel de amănunte, ne putem încă îndoi că acest accident a fost cu adevărat aranjat în prealabil, nu trebuie să admirăm mai puțin apro-po-ul cu care s-a produs accidentul, ca și cum ar fi fost într-adevăr acționat de o pedeapsă pentru o faptă comisă, căci din acea zi bolnava se găsi timp de mai multe săptămâni pusă în imposibilitatea de a dansa „cancan”.

Nu-mi amintesc să-mi fi provocat mutilări în împrejurările obișnuite ale vieții, dar nu-i același lucru în situațiile complicate și agitate. Când un membru al familiei mele se plânge că și-a mușcat limba, și-a strivit un deget, etc., eu îl întreb totdeauna: „de ce ai făcut-o?”. Însă și eu mi-am strivit degetul, într-o zi când unul din tinerii mei pacienți m-a anunțat, în timpul consultației, de intenția sa (care de altfel nu era de luat în serios) de a se căsători cu fiica mea mai

mare, în timp ce aceasta se afla chiar în acel moment într-un sanatoriu și când starea ei de sănătate îmi inspira cele mai serioase neliniști.

Unul din băieții mei, al cărui temperament energic era refractar la îngrijirile medicale, a avut un acces de furie, pentru că fusese anunțat că își va petrece dimineața în pat; a amenințat chiar că se sinucide, procedând precum cei despre a căror sinucidere citise în ziare. Seara, mi-a arătat o umflătură care i se formase pe piept ca urmare a căderii și lovirii de un mâner al ușii. La întrebarea mea ironică de ce a făcut asta și unde voia să ajungă, acest băiat de 11 ani mi-a răspuns parcă brusc luminat: „A fost încercarea mea de sinucidere cu care v-am amenințat azi-dimineață”. Trebuie să adaug că nu cred să fi vorbit vreodată în fața copiilor despre ideile mele asupra mutilării voluntare.

Cei care cred în realitatea mutilărilor voluntare semiintenționate, dacă e permis să folosesc această expresie cumva paradoxală, sunt destul de pregătiți a admite că ea există, alături de sinuciderea conștientă și intenționată, o sinucidere semi-intenționată, provocată de o intenție inconștientă, care știe să folosească cu îndemânare o amenințare contra vieții și să se prezinte sub masca unei nenorociri accidentale. Cazul respectiv trebuie că nu e extrem de rar, deoarece oamenii la care există tendința de distrugere, cu o intensitate mai mare sau mai mică, în stare latentă, sunt mult mai numeroși decât cei la care această tendință se realizează. Mutilările voluntare reprezintă, în general, un compromis între această tendință și forțele care se opun și, în cazurile care se termină cu sinucidere, înclinația spre actul respectiv trebuie că a existat de multă vreme cu o intensitate atenuată sau în stare de tendință inconștientă și reprimată.

Cei care au intenția conștientă de a se sinucide își aleg ei înșiși momentul, mijloacele și împrejurarea; la rândul său, intenția inconștientă așteaptă un pretext care se va substitui unei părți a cauzelor reale și care, deturnând forțele de

apărare ale persoanei, o va debarasa pe aceasta din urmă de presiunea pe care o exercită asupra ei aceste cauze¹. Considerațiile pe care le dezvolt aici sunt departe de a fi inutile. Eu cunosc mai mult decât un așa-zis „accident” nefericit (cădere de pe cal sau din trăsură) care, analizat îndeaproape și dat fiind circumstanțele în care s-a produs, autorizează ipoteza unei sinucideri inconștient consimțite. De aceea, de pildă, în timpul unei curse de cai, un ofițer cade din șar și se rănește atât de grav încât moare câteva zile după aceea. Atitudinea sa, după ce și-a revenit, a fost foarte bizară. Dar și mai bizară i-a fost comportarea înainte de cădere. Era profund deprimat în urma morții mamei sale pe care o adorase, fusese cuprins brusc de crize de plâns, chiar când se afla în societatea camarazilor săi, voise să-și părăsească serviciul pentru a merge în Africa să ia parte la un război care, în fond, nu-l interesa deloc². Cavalerist desăvârșit, evita de câțva timp să urce pe cal. În sfârșit, în

1 În ultimă analiză, acest caz seamănă în totalitate cu cel al atentatului sexual împotriva unei femei, atentat față de care femeia este incapabilă de a se apăra prin forța musculară, deoarece această forță e neutralizată parțial de instinctele inconștiente ale victimei. Nu se spune că, în asemenea situații, forțele femeii sunt ca și paralizate? Dar ar trebui să mai adăugăm niște cauze pentru care ele sunt paralizate. Din acest punct de vedere, judecata spirituală, pronunțată de Sancho Panza (*Don Quijote*, partea a II-a, cap. XLV), în calitate de guvernator al insulei sale, nu este, psihologic vorbind, exactă. O femeie târăște în fața judecătorului pe un bărbat care, pretinde ea, ar fi dezonorat-o, Sancho o despăgubește, dându-i o pungă plină cu aur pe care o ia de la acuzat și permite acestuia, după plecarea femeii, să alerge după ea pentru a încerca să-i sustragă acea pungă. Bărbatul și femeia se întorc luptându-se, aceasta din urmă lăudându-se că turbatul n-a fost capabil să o deposeze de pungă. La care Sancho remarcă: „Dacă ai fi deus în apărarea onoarei tale jumătate din încrâncenarea pe care ai deus-o să-ți aperi pungă, ai fi fost și acum o femeie cinstită.”

2 Se înțelege prea bine că terenul de luptă oferă intenției de sinucidere conștientă, dar ocolind drumul direct, condițiile care se pretează cel mai bine realizării acesteia. Amintiți-vă ce spune conducătorul suedez în *Wallenstein* în legătură cu moartea lui Max Piccolomini: „Se spune că dorea să moară”.

ajunul curselor, cărora nu putea să se sustragă, avusese un presentiment trist; și dată fiind maniera noastră de a considera astfel de cazuri, nu ne-am fi mirat ca acest presentiment să se fi realizat. Mi se va spune că era firesc ca un om atins de o așa profundă depresiune nervoasă să fie incapabil a-și conduce calul, așa cum o făcea în stare normală. Fără îndoială: eu numai caut în intenția sinuciderii mecanismul acestei inhibiții motrice prin „nervozitate“

Domnul S. Ferenczi mă autorizează să public analiza următoare a unui caz de rănire în aparență accidentală cu un glonte de revolver, caz în care el vede, și eu sunt perfect de acord cu el, o tentativă de sinucidere inconștientă:

„J. Ad., muncitor tâmplar, în vârstă de 22 de ani, a venit să mă consulte pe 18 ianuarie 1908. Voia să știe dacă era posibil sau necesar a extrage glonțul care se cuibărise în tâmpla sa stângă, din 20 martie 1907. Făcând abstracție de câteva rare dureri de cap, nu chiar violente, nu-l durea nimic niciodată și examenul obiectiv nu relevase nimic anormal, în afară, bineînțeles, de prezența, la nivelul regiunii temporale stângi, a cicatricei întunecate, caracteristică unui glonț de revolver. Nu i-am recomandat deci operația. Întrebat asupra circumstanțelor în care se produsese accidentul, bolnavul a declarat că era vorba de un simplu accident. Se jucase cu revolverul fratelui său și *crezând că nu era încărcat*, îl apăsase cu mâna stângă de tâmpla *stângă* (nu era stângaci), pusese degetul pe trăgaci, și împușcătura se declanșase. Revolverul, care era cu șase cartușe, mai conținea trei. L-am întrebat cum îi venise în minte să ia revolverul. Mi-a răspuns că aceasta se întâmpla în vremea când trebuia să se prezinte în fața consiliului de revizie¹; cu o seară mai înainte, temându-se de vreun scandal, luase cu sine arma, plecând la cârciumă. La consiliul de revizie fusese declarat inapt din cauza varicelor, de care îi era foarte rușine. S-a întors acasă, s-a jucat cu revolverul, fără a avea cea mai mică intenție de

1 [militară] — n. t.

a-și provoca un rău; nenorocirea s-a întâmplat accidental. L-am întrebat dacă în general era mulțumit de soarta sa, la care mi-a răspuns suspinând și mi-a povestit o istorie amoroasă: iubea o tânără care la rândul ei îl iubise, ceea ce n-a împiedicat-o să-l părăsească; plecase în America numai pentru a câștiga bani. Voise s-o urmeze, dar părinții se împotriviseră. Prietena sa plecase pe 20 ianuarie 1907, deci cu două luni înainte de accident. În ciuda tuturor acestor detalii, care erau totuși de natură a-l trezi la realitate, bolnavul persista în a vorbi de „accident”. Dar, în ce mă privește, eram ferm convins că omisiunea de a se asigura dacă arma era încărcată, ca și mutilarea pe care și-a provocat-o involuntar, au fost determinate de cauze psihice. Se afla încă sub influența deprimantă a nefericitei sale aventuri amoroase și spera fără îndoială să „uite de sine” la regiment. Fiind obligat să renunțe la această ultimă speranță, a început să se joace cu revolverul, altfel spus cu tentativa de sinucidere inconștientă. Faptul că ținea un revolver nu în mâna dreaptă ci în mâna stângă dovedește că el nu făcea într-adevăr altceva decât să se „joace”, adică nu avea nici o intenție conștientă de a se sinucide.”

Iată o altă analiză, pusă la dispoziția mea tot de un observator. Și de data asta e vorba de o mutilare voluntară, accidentală în aparență, iar cazul făcând obiectul acestei analize amintește de proverbul: „cine sapă groapa altuia, cade el în ea”.

„Doamna X, făcând parte dintr-un ales mediu burghez, e căsătorită și are trei copii. Deși nervoasă, n-a avut niciodată nevoie de vreun tratament oarecare, adaptarea sa la viață fiind suficientă. Într-o zi a fost victima unui accident care a avut drept urmare o mutilare gravă, dar din fericire trecătoare, a fetei. Pe o stradă în reparație, s-a împiedicat de o grămadă de pietre și s-a pomenit proiectată cu fața de un perete. S-a întors acasă, cu fața plină de răni, cu ochii învinețiți și umflați. Neliniștită de ochii ei, a trebuit să meargă la medic. După ce am liniștit-o, am întrebat-o: „dar de ce ați căzut astfel?”

Mi-a răspuns că nu cu multă vreme în urmă își prevenise soțul care, suferind de o afecțiune articulară, nu prea stătea bine pe picioarele sale, să fie atent când trece acea stradă, iar ea constatasese încă o dată faptul bizar că i se-ntâmplă să cadă ea însăși victima unor accidente de care îi prevenise pe alții.

Explicarea accidentului nesatisfăcându-mă, am întrebat-o dacă nu mai are nimic să-mi povestească. Și iată că și-a amintit că imediat înainte de accident văzuse într-un magazin din față un tablou frumos și spunându-și că acest tablou ar împodobi de minune camera copiilor, se hotărâse să-l cumpere; a plecat deci de-acasă și s-a îndreptat chiar spre acel magazin; fără a fi atentă pe stradă, s-a împiedicat de grămada de pietre și a căzut cu fața de perete, fără a face cea mai mică încercare de a para lovitura întinzând brațele. Planul de a cumpăra tabloul fusese imediat uitat, și ea s-a întors grabnic acasă.

— Dar de ce n-ați fost mai întâi atentă? — am întrebat-o eu.

— Poate că a fost vorba de o *pedeapsă*, fu răspunsul său; de o pedeapsă pentru ceea ce deja v-am povestit confidențial.

— Prin urmare, povestea asta n-a încetat niciodată să vă frământa?

— După această întâmplare, am avut remușcări, mă consideram femeie rea, criminală și imorală; dar înainte eram de o nervozitate care atingea nebunia.

Fusese vorba de un avort. Rămânând însărcinată pentru a patra oară, în timp ce situația pecuniară a căsniciei era destul de precară, ea se adresase, cu consimțământul soțului, unei moașe care făcuse tot ce era necesar. Au existat și urmări care au reclamat îngrijirea unui specialist.

— Îmi fac, spune ea, adesea reproșul că am lăsat să mi se ucidă copilul, și eram înnebunită de ideea că o crimă de acest gen nu putea rămâne nepedepsită. Dar întrucât dumneavoastră mă asigurați că nu trebuie să mă tem pentru ochii mei, m-am liniștit: sunt deja destul de pedepsită și fără asta.“

Acest accident nu era prin urmare decât o pedeapsă pe care bolnava și-o aplicase, ca să zicem așa, ea însăși, pentru ispășirea păcatului pe care îl comisese, și, poate în același timp, un mijloc de a scăpa de o pedeapsă necunoscută și mai gravă de care ea se temea de luni de zile.

În momentul când se îndrepta precipitat către prăvălie pentru a cumpăra tabloul, întreagă această poveste, — cu toate temerile ce rezultau din ea și care trebuie să fi fost foarte active în inconștientul femeii, deoarece ei nu-i lipsea nici o ocazie a-i recomanda soțului cea mai mare prudență la traversarea străzii în reparație, — izbucnise în amintirile ei cu o intensitate deosebită, iar exprimarea sa verbală ar fi putut fi formulată aproximativ așa: „Ce nevoie ai tu de un ornament pentru camera copiilor tăi, tu care ai lăsat să ți se ucidă unul din copii? Ești o ucigașă! Și cu siguranță marea pedeapsă e aproape!“

Fără ca această idee să fi devenit conștientă, ea o luase drept pretext, în acel moment pe care eu l-aș numi psihologic, pentru a utiliza în vederea propriei pedepsiri, și fără ca nimeni să-i fi putut ghici intenția, acea grămadă de pietre care i se părea a se preta cum nu se poate mai bine scopului pe care și-l propusese. E ceea ce explică faptul că ea nu se gândise să întindă brațele în timpul căderii și că accidentul nu o impresionase peste măsură. Se poate vedea o altă cauză, poate mai puțin importantă, a accidentului, în căutarea unei pedepse pentru dorința *inconștientă* de a-și

vedea dispărând soțul care de altfel nu fusese decât complice în problema avortului. Acea dorință se exprimase în recomandarea pe care ea i-o făcuse, să traverseze cu prudență strada, recomandare complet inutilă, dat fiind faptul că soțul, din cauza slăbiciunii picioarelor, mergea cu cele mai mari precauții¹.

Examinând îndeaproape circumstanțele în care s-a produs cazul următor, ne vom simți tentați să dăm dreptate domnului J. Stürke (cartea citată) care vede un „sacrificiu” în mutilarea aparent accidentală prin ardere.

„O doamnă, al cărui ginere trebuia să plece în Germania unde era chemat pentru serviciul militar, s-a ars la picior în împrejurările următoare: fiica sa se pregătea să nască, și grijile cauzate de pericolele războiului nu erau de natură a aduce bucurie în casă. În ajunul plecării ginerelui său, ea îl invită pe acesta și pe fiică la masă. Merge în bucătărie pentru a pregăti prânzul, după ce-și pusese, lucru care nu i se întâmplase niciodată, în locul încălțăminteii cu tălpi groase în care se simțea foarte bine și pe care obișnuia s-o poarte prin casă, papucii mari și lăbărțați ai soțului ei. Luând de pe foc o marmită mare plină cu supă fierbinte, o scapă din mâini și se arde serios la un picior, îndeosebi pe fața piciorului care nu era protejat de papucul deschis. Fără îndoială că toată lumea a văzut în acest accident un efect al „nervozității”. În primele zile care au urmat acestui „sacrificiu”, a mănuit cu multe precauții obiectele calde, ceea ce nu a împiedicat-o să se ardă din nou, de data asta la mână, cu sos fierbinte.”

---

1 Un corespondent scrie despre această problemă a „pedepsirii de sine cu ajutorul unui act ratat”: când observăm maniera în care oamenii se comportă pe stradă, constatăm frecvența cu care micile accidente se întâmplă oamenilor care, după obicei, se întorc pentru a privi femeile. Unul se împiedică pe teren plat, altul se lovește de un stâlp, un altul se rănește într-un fel oarecare. (n. a.)

Dacă o stângăcie accidentală și o insuficiență motrice pot servi în acest fel anumitor persoane drept paravane în spatele cărora se ascunde furia împotriva propriei lor integrități și a propriei lor vieți, nu mai avem de făcut decât un mic pas pentru a admite posibilitatea extinderii acestei concepții la acte ratate susceptibile de a amenința grav viața și sănătatea unor terțe persoane. Exemplele pe care le-aș putea cita în sprijinul unei astfel de maniere de a vedea sunt împrumutate din experiența pe care am dobândit-o pe lângă bolnavii nevrotici și nu corespund în întregime cadrului nostru, care este cel al vieții cotidiene. Voi relata un caz cu ocazia căruia am fost condus la soluționarea conflictului la bolnav, nu după actul ratat, ci după ceea ce se poate numi mai degrabă o acțiune simptomatică sau accidentală. Am încercat odată să redresez viața conjugală a unui om foarte inteligent, ale cărui neînțelegeri cu soția, care îl iubea cu tandrețe, puteau fără îndoială să se bazeze pe motive reale, dar care, așa cum recunoștea el însuși, nu ajungeau pentru a le explica în întregime. Era fără încetare preocupat de ideea divorțului, fără a se putea hotărî definitiv, din cauza celor doi copii de vârstă fragedă pe care îi adora. Și, totuși, revenea în mod constant la planul său, fără a căuta un mijloc de a face situația suportabilă. Această neputință de a rezolva un conflict reprezenta pentru mine o dovadă că niște motive inconștiente și reprimite serveau în cazul lui la intensificarea motivelor conștiente aflate în conflict între ele, și în cazurile de acest gen eu căutam să pun capăt conflictului printr-o analiză psihică. Omul mi-a împărtășit într-o zi un mic incident care îl înspăimântase profund. Se juca cu cel mai mare dintre copii, cu cel pe care îl iubea cel mai mult, ridicându-l și lăsându-l în jos alternativ; la un moment dat, l-a ridicat atât de mult, și chiar sub o lustră grea cu gaz, încât capul copilului era aproape să se ciocnească de lustră. Aproape, dar nu foarte și chiar deloc. Copilului nu i s-a întâmplat nimic, dar frica l-a făcut pe tată să amețească. Rămăsese împietrit de spaimă, ținând copilul în brațe; mama avu o criză de

isterie. Adresa deosebită a acestei mișcări imprudente, violența reacției pe care mișcarea a provocat-o părinților m-au incitat să caut în accidentul respectiv o acțiune simptomatică exprimând o intenție rea față de copilul iubit. În ce privește opoziția între o astfel de manieră de a vedea și tandrețea actuală a tatălui pentru copil, am reușit s-o suprim, căutând impulsul malefic într-o vreme când copilul era încă unicul, și atât de mic încât încă nu putea inspira tatălui nici un fel de tandrețe. Astfel mi-a fost ușor să presupun că acest om, puțin satisfăcut de soția sa, putea avea pe-atunci ideea să conceapă un asemenea plan: dacă ființa aceasta mică, ce nu mă interesează în nici un fel, ar muri, eu aș deveni liber și aș putea să mă despart de soție. Dorința de a vedea murind mica ființă, atât de iubită astăzi, a putut persista încă din acea vreme în inconștient. Pornind din acest punct, e ușor să găsim calea fixației inconștiente a dorinței. Am reușit într-adevăr să regăsesc în amintirile din copilărie ale pacientului pe aceea a morții unuia din frații săi, moarte pe care mama o atribuie neglijenței tatălui și care provocase explicații furtunoase între soți, cu amenințări de despărțire. Evoluția ulterioară a vieții conjugale a bolnavului meu n-a făcut decât să-mi confirme schema, deoarece tratamentul pe care l-am întreprins a fost încununat de succes.

J. Stârcke (lucrarea citată) a menționat un exemplu arătând că poezii nu ezită în a înlocui o acțiune intenționată printr-o confuzie susceptibilă de a deveni sursa unor grave urmări.

„Într-una din schițele sale, Heyermans relatează o confuzie sau, mai degrabă, un act ratat, pe baza căruia el construiește o întreagă dramă. E vorba de o schiță intitulată *Tom și Teddie*. Tom și Teddie, soț și soție, sunt niște înotători care se produc într-un teatru de atracții. Unul din numerele lor constă în executarea a tot felul de tururi de forță sub apă, într-un bazin de tablă, cu pereții de sticlă. Soția flirtează cu un alt bărbat, dresorul. Soțul-înotător îi surprinde pe

amândoi chiar în vestiar, înainte de reprezentație. Scenă mută, priviri amenințătoare. Înotătorul spune: „pe mai târziu”. Reprezentația începe. Înotătorul va executa turul său de forță cel mai dificil; va rămâne timp de două minute și jumătate sub apă într-o cutie ermetic închisă. Executaseră deja de mai multe ori acest act de curaj! Odată cutia închisă, Teddie arăta spectatorilor care controlau timpul pe ceasurile lor, cheia care servea la închiderea și deschiderea cuștii. O dată sau de două ori, ea lăsa intenționat cheia să cadă în bazin, plonjând apoi rapid pentru a o scoate la timp, înainte de momentul când cușca trebuia deschisă.

În acea seară de 31 ianuarie Tom a fost, ca de obicei, închis în cușcă de mâinile îndemânaticе și agile ale micuței femei. Îi surâsesse din spatele ferestruicii; ea se juca cu cheia, așteptând semnul stabilit pentru redeschiderea cuștii. În culise ședea dresorul în costum ireproșabil, cu cravata albă și cu cravașa în mână. Pentru a atrage asupra lui atenția lui Teddie, fluiera drăgăstos. Ea îl privise, surâsesse și, cu gestul neîndemânatic al cuiva a cărui atenție e distrasă, aruncase cheia atât de sus încât aceasta recăzuse în pliurile pânzei care acoperea scena. Trecuseră două minute și douăzeci de secunde de când Tom stătea închis în cușca sa. Nimeni nu văzuse gestul. Nimeni nu putuse să-l vadă. Din sală, iluzia optică era astfel încât fiecare putea să creadă că cheia căzuse în apă, iar personalul teatrului putea avea aceeași iluzie, stofa amortizând zgomotul cheii căzând pe planșeu.

Râzând, și fără a pierde o secundă, Teddie încalecă marginea bazinului. Râzând, întrucât era încredințată că Tom va suporta această mică întârziere, ea coborâse scara. Tot râzând dispăruse în faldurile pânzei pentru a căuta... și negăsind cheia imediat, se aplecase peste balustradă cu o mimică inimitabilă, cu o expresie pe față, care voia să spună: „O, lisuse, ce incident neplăcut!”

În acest timp, Tom făcea strâmbături caraghioase în spatele ferestruicii, și devenise vizibil că începuse, la rândul său, să se neliniștească. I se vedea albeața protezei dentare

sub mustața blondă; se observau bulele formate în jurul lui în apa agitată de respirație. Era ceva ce-ți stârnea râsul. Lumea mai văzuse aceleași bule formându-se, când mâncase un măr. I se vedeau acum degetele palide și osoase contractându-se și agitându-se, și lumea râdea, cum râsese de mai multe ori în acea seară.

Două minute, cincizeci și opt de secunde...

Trei minute, șapte secunde... douăsprezece secunde...

Bravo! Bravo! Bravo!...

„Deodată, în sală fu un moment de stupefacție, un zgomot de picioare, deoarece atât femeile de serviciu cât și dresorul începuseră și ei să caute, și cortina căzu, înainte de a fi ridicat capacul cuștii.

„Șase dansatoare englezoaice își făcură apariția, veni apoi omul cu poney, cu câinii și maimuțele. Și așa mai departe.

Abia a doua zi dimineața înțelese publicul că se întâmplase o nenorocire și că Teddie rămăsese văduvă...”

După ce am citat textul de față, vedem câtă putere de înțelegere trebuie că a avut artistul despre natura acțiunilor accidentale, pentru a ajunge în acest fel la cauza profundă a neîndemânării ucigașe.

CAPITOLUL AL NOUĂLEA

ACȚIUNI SIMPTOMATICE ȘI ACCIDENTALE

Acțiunile pe care le-am descris și în care am recunoscut realizarea unei intenții inconștiente, s-au prezentat ca niște forme tulburate ale altor acțiuni intenționale și s-au ascuns sub masca stângăciei. Acțiunile accidentale, de care va fi vorba în capitolul de față, nu se disting de confuzii decât prin faptul că nu caută sprijinul unei intenții conștiente și nu au nevoie de un pretext. Ele se produc pentru sine și sunt admise, deoarece nu le bănuim nici scopul, nici intenția. Le realizăm, „fără a gândi nimic despre ele”, „într-un mod pur accidental”, „ca și cum am vrea numai să ne aflăm în treabă”, și considerăm că această explicație trebuie să pună capăt oricărei examinări ulterioare a semnificației actului. Pentru a putea profita de asemenea situație excepțională, acțiunile respective, care nu invocă mai mult scuza neîndemânării, trebuie să îndeplinească anumite condiții determinate: nu trebuie să fie bizare, iar efectele lor trebuie să fie insignifiante.

Am adunat un mare număr de astfel de acțiuni accidentale, realizate de alții sau de mine însumi și, după ce am supus fiecare caz unui examen aprofundat, am crezut că pot să trag concluzia că aceste acțiuni merită mai degrabă numele de *simptomatice*. Ele exprimă ceva ce autorul acțiunii nu bănuiește și pe care în general acesta are intenția de a-l păstra pentru sine, în loc să-l împărtășească altora.

Recolta cea mai bogată a acestor acțiuni accidentale sau simptomatice ne-a fost de altfel furnizată de rezultatele tratamentului psihanalitic al nevrozelor. N-aș putea rezista tentației de a arăta, în două exemple provenind din această sursă, până la ce nivel și cu câtă finețe asemenea incidente puțin aparente sunt determinate de idei inconștiente. Limita care separă acțiunile simptomatice de confuzii e atât de puțin tranșantă încât aș fi putut tot atât de bine să citez exemplele de față în capitolul precedent.

a) În timpul unei ședințe de psihanaliză, o tânără îmi împărtășește următoarea idee care îi vine în minte: tăindu-și în ajun unghiile, „și-a crestat carnea, în timp ce se ocupa cu înlăturarea pieluței de la bază“. Acest detaliu e atât de puțin interesant încât ne putem întreba de ce și l-a amintit bolnava mărturisindu-ni-l și nouă; se presupune în consecință că este vorba de o acțiune simptomatică. Degetul inelar a fost cel căruia i s-a întâmplat mica nenorocire, inelarul pe care se poartă inelul de căsătorie. Ziua când se întâmplase accidentul fusese, în plus, ziua aniversară a căsătoriei, ceea ce conferă neînsemnatei răni un sens clar, ușor de depistat. În plus, ea a povestit un vis referitor la neîndemânarea soțului și la propria sa anestezie sexuală. Dar de ce s-a rănit la inelarul drept pe care se poartă inelul? Soțul este avocat, „doctor în drept¹“ și tânără fiind ea nutrise o înclinație secretă pentru un doctor („doctor în stâng“, spunea glumind). O mezialianță își avea și ea semnificația sa determinată.

b) O tânără necăsătorită povestește: „Ieri am rupt în două absolut din întâmplare, o bancnotă de 100 florini și am dat jumătate din ea unei femei care venise la mine în vizită. Oare am comis și eu o acțiune simptomatică?“ O analiză un pic mai îndrăzneată relevă următoarele detalii: Această femeie consacră o parte a timpului și a câștigurilor sale unor opere de binefacere. Împreună cu o altă femeie, asigura educația unui orfan. Cei 100 de florini îi fuseseră cu siguranță

1 Joc de cuvinte bazat pe dublul sens al cuvântului *Recht*. (n. t.)

trimiși de acea doamnă. Primind bancnota, ea a pus-o într-un plic și a așezat plicul, provizoriu, pe biroul său.

Doamna pe care o avea în vizită era o persoană notabilă, ocupându-se cu altă operă de caritate. Venise să caute o listă de persoane cărora ar fi putut să le ceară o contribuție la opera sa. Negăsind hârtie pentru a scrie numele, pacienta mea a luat plicul care era pe birou și l-a rupt în două, fără a se gândi la conținut: voise, într-adevăr, să păstreze pentru ea un duplicat al listei pe care avea să o dea vizitatoarei sale. Să remarcăm bine caracterul inofensiv al acestei acțiuni inutile. Se știe că o bancnotă de o sută de florini nu-și pierde nimic din valoare, când e ruptă, din moment ce e posibilă reconstituirea fragmentelor. Or, dată fiind importanța folosirii unei bucăți de hârtie, e sigur că doamna n-ar fi păstrat-o, și nu-i mai puțin sigur că în clipa în care și-ar fi dat seama de prețiosul conținut al plicului, s-ar fi grăbit să-l înapoieze proprietarei.

Dar care gândire inconștientă ar putea exprima chiar această acțiune accidentală, facilitată de uitare? Doamna aflată în vizită era un partizan hotărât al metodei noastre de tratament. Ea a fost cea care o sfătuisese pe bolnava mea să mi se adreseze și, dacă nu mă înșel, bolnava îi era foarte recunoscătoare pentru sfat. Jumătatea de bancnotă de o sută de florini să fi reprezentat oare onorariul pentru această amabilă intervenție? Ar fi fost de mirare.

Dar iată și alte detalii. Cu o zi mai înainte, un intermediar de alt gen, pe care bolnava mea în întâlnise la o rudă, o întrebase dacă nu era dispusă să facă cunoștință cu un anume domn; și, cu câteva ore înaintea sosirii doamnei, bolnava mea primise o scrisoare în care același domn îi cerea mâna, fapt care o amuzase mult. Când doamna se pregătea pentru conversație, cerând de la bolnava mea noutăți despre sănătatea acesteia, ultima e posibil să fi gândit: „Mi-ai indicat chiar medicul care îmi trebuia; dar ți-aș fi fost și mai recunoscătoare, dacă m-ai fi ajutat să-mi găsesc soțul care îmi trebuie” (și gândindu-se la soț, se gândea și

la un copil). Plecând de la această idee refulată, ea combinase pe cei doi intermediari și pretinsese vizitatoarei onorariul pe care în imaginația sa fusese dispusă să-l ofere altcuiva. Ceea ce face într-adevăr verosimilă explicația de față, e faptul că nu mai târziu decât cu o seară înainte îi vorbisem despre acțiunile accidentale și simptomatice. Iar ea a profitat de prima ocazie pentru a produce ceva analog.

Putem subdiviza acțiunile simptomatice și accidentale foarte frecvente, clasificându-le în diverse categorii, după cum ele sunt obișnuite, se produc în general în anumite condiții sau sunt izolate. Primele (obiceiul de a se juca cu lanțul de la ceas, de a se trage de barbă, etc.), care aproape pot caracteriza persoanele care le îndeplinesc, se confundă cu nenumăratele ticuri și trebuie considerate împreună cu ultimele. Eu așez în a doua grupă mișcările făcute cu bastonul în mână, zgâriatul cu creionul ținut în mână, frământatul fărâmiturilor de pâine sau al altor materiale plastice; din aceeași grupă fac parte oameni care obișnuiesc să-și zornăie mărunțișul pe care îl au în buzunar, care se trag de propriile haine, etc... Tuturor acestor ocupații, care se prezintă ca niște jocuri, tratamentul psihic le descoperă un sens și o semnificație cărora le este refuzat un alt mod de exprimare. În general, persoana interesată nu se îndoiește nici de ceea ce face, nici de modificările care pot interveni în gesturile sale obișnuite; rămâne surdă și oarbă în fața efectelor produse de aceste gesturi. Nu aude, de exemplu, zgomotul pe care îl produce zornăindu-și mărunțișul în buzunar și abordează un aer mirat și incredul, când i se atrage atenția asupra acestui detaliu. Tot astfel, toate manipulările pe care anumite persoane, fără a-și da seama, le fac cu propriile haine, au o semnificație și merită a reține atenția medicului. Orice schimbare în ținuta obișnuită, orice neglijență, ca de pildă, un nasture rău încheiat, orice veleitate în a lăsa cutare sau cutare parte a corpului descoperită, — toate acestea semnifică ceva ce purtătorul hainelor nu vrea să declare direct și de care cel mai adesea chiar nu se

îndoiește. Interpretarea acestor mici acțiuni accidentale, ca și probele în sprijinul acestei interpretări, se desprind de fiecare dată, cu o suficientă certitudine, în timpul ședinței, de circumstanțele în care s-a produs acțiunea, de conversația care s-a purtat cu persoana, ca și de ideile care îi vin în minte, când i se atrage atenția asupra caracterului, în aparență doar accidental, al acțiunii. Dat fiind totuși că în ceea ce am afirmat aveam în vedere în primul rând persoanele anormale, voi renunța să citez în sprijinul afirmațiilor mele exemple confirmate de analiză; însă dacă menționez toate aceste lucruri, e pentru că sunt convins că acțiunile care ne preocupă au în cazul omului normal aceeași semnificație ca la anormali.

Voi cita totuși un singur exemplu, merit a arăta în ce punct o acțiune simbolică, devenită obișnuință, se poate referi la ceea ce e mai intim și mai important în viață¹.

„După cum ne-a învățat profesorul Freud, simbolismul joacă în viața infantilă a omului un rol mult mai important decât s-ar crede, potrivit celor mai vechi experiențe psihanalitice. Sub acest raport, nu e lipsit de interes să relatăm analiza următoare, mai ales din cauza perspectivelor medicale pe care le lasă să se-ntrevadă.

Instalându-și mobilierul într-un nou apartament, un medic regăsește un stetoscop „simplu“ din lemn. După ce a căutat timp de o clipă locul unde-l va depune, s-a simțit parcă împins să-l așeze pe biroul său, între locul unde ședea el și cel pe care obișnuia să-și invite bolnavii. Acea acțiune era cam bizară din două motive. În primul rând, medicul (care e neurolog) se servea rar de stetoscop, și în rarele cazuri când avea nevoie de acest aparat, se folosea de un stetoscop dublu (pentru amândouă urechile). În al doilea rând, el ținea toate aparatele și instrumentele sale medicale în sertare; acesta avusese prin urmare un tratament

---

1 „Beitrag zur Symbolik des Alltags“, de Ernst Jones. Tradus din engleză de Otto Rank (Viena), *Zentralbl. f. Psychoanalyse*, I, 3, 1911

preferențial. Câteva zile după aceea, nu s-a mai gândit la asta, când o bolnavă, venită la consultație și care nu văzuse niciodată un stetoscop „simplu“, îl întreabă ce era acel lucru. Primind explicația, ea mai întreabă pentru ce instrumentul era așezat acolo și nu în altă parte, la care el răspunse energic că locul era la fel de bun ca și altul. Întrebările nu l-au frapat mai puțin, și începu să-și pună problema dacă acțiunea nu-i fusese dictată de motive inconștiente. Familiarizat cu metoda psihanalitică, hotărî să limpezească problema.

Își aminti mai întâi că pe când era student la medicină avusese un șef de lucrări care obișnuia, în timpul vizitelor în saloanele spitalului, să țină în mână un stetoscop simplu de care nu se folosea niciodată. Îl admirase mult pe acest medic și îi fusese foarte devotat. Mai târziu, devenind el însuși medic în spitale, luase același obicei și s-ar fi simțit stânjenit dacă, din neatenție, ar fi plecat de-acasă fără a balansa instrumentul în mână. Ceea ce dovedea totuși inutilitatea acestei obișnuințe nu era numai faptul că singurul stetoscop de care el se servea într-adevăr era un stetoscop dublu pe care îl purta în buzunar, ci și particularitatea că își păstrase obiceiul, după ce fusese numit într-un serviciu de chirurgie unde stetoscopul nu folosește la nimic. Semnificația acestor observații iese în evidență, dacă admitem natura falică a respectivei acțiuni simbolice.

Un alt fapt pe care și-l amintea era următorul: pe când era băiețel, fusese frapat de obiceiul medicului familiei de a-și ține stetoscopul simplu în interiorul pălăriei. Găsea interesant faptul că medicul avea totdeauna la îndemână principalul său instrument, când mergea să consulte bolnavii, și că era suficient să-și ridice pălăria (adică o parte a veșmintelor), pentru a-l scoate la iveală. Copil fiind, avusese multă simpatie pentru acel medic; și analizându-se în prezent, își amintea că la vârsta de trei ani și jumătate avusese două idei fanteziste în legătură cu nașterea surioarei sale mai mici: în primul rând, că ea s-ar fi născut datorită lui și a mamei sale, în al doilea rând, datorită lui și a

medicului. În fanteziile sale, juca atât rolul feminin cât și cel masculin. Și-a amintit apoi că, la vârsta de șase ani, fusese examinat de același medic, și își aducea aminte clar de senzația voluptoasă pe care o încercase simțind capul doctorului apăsându-i pieptul prin intermediul stetoscopului ca și acel du-te-vino ritmic al mișcărilor lui respiratorii. La vârsta de trei ani avusese o boală cronică a bronhiilor care necesitase examinări repetate de care nu-și amintea deloc.

La vârsta de opt ani, fusese foarte impresionat, auzind pe unul din camarazii săi povestind că medicul avea obiceiul să se culce cu pacientele. Acea poveste avea un fond de adevăr, deoarece medicul respectiv se bucura de simpatia tuturor femeilor din cartier, și chiar de simpatia mamei sale. Însuși cel examinat încercase de mai multe ori o dorință sexuală față de unele din pacientele sale; iubise pe rând două dintre ele și până la urmă se căsătorise cu o clientă. E aproape sigur că identificarea inconștientă cu medicul a fost ceea ce l-a determinat să aleagă cariera medicală. Din analiza făcută altor medici rezultă că acesta e într-adevăr motivul cel mai frecvent (cu toate că ar fi dificil să precizăm această frecvență) al alegerii meseriei respective. În cazul de față, trebuie că existaseră două momente decisive: în primul rând, superioritatea, care se manifestase în mai multe ocazii, a medicului asupra tatălui, pe care fiul era foarte gelos, și în al doilea rând faptul că medicul știa niște lucruri interzise și avusese numeroase ocazii de satisfacție sexuală.

Analiza regăsește apoi amintirea unui vis (care a fost publicat în altă parte¹) de natură clar homosexuală și masochistă, în care un bărbat, care nu era decât un avatar al medicului, amenința pe cel care visa cu o spadă. Acesta îi amintea de o poveste pe care o citise în *Volsung-Nibelungen-Sage*² și în care era vorba de o spadă pe care

1 „Freud's Theory of Dreams”, Americ. Jour. of. Psychoanal., Aprilie 1910, N 7, p. 301.

2 Cântecul Nibelungilor (n. trad.).

Sigurd ar fi așezat-o între el și Brunhilda adormită. Aceeași istorie figurează în legenda lui Arthus¹ pe care bărbatul respectiv o cunoștea de asemenea.

Sensul acțiunii simptomatice devine astfel comprehensibil. Medicul așezase stetoscopul între el și pacientele sale, așa cum Sigurd pusese sabia între el și femeia de care nu trebuia să se atingă. Era o acțiune de compromis care trebuia să ducă la două finalități: să trezească, față de o pacientă seducătoare, dorința sa reprimată de a avea cu aceasta raporturi sexuale și să-i aducă aminte în același timp că această dorință nu putea fi satisfăcută. Era vorba, ca să zicem așa, de o vrăjitorie contra asalturilor tentației.

Voi adăuga în plus că băiatul a fost foarte impresionat de următoarele versuri din *Richelieu* al lordului Lytton:²

Beneath the rule of men entirely great
The pen is mightier than the sword³.

care a devenit un scriitor fecund și care se servea de un stilou extraordinar de mare. La întrebarea mea: „ce nevoie ai de un toc așa de mare?“, el răspunde: „Am atâtea lucruri de exprimat.“

Această analiză arată o dată în plus ce profunzimi ale vieții psihice ne relevă acțiunile numite „inofensive, lipsite de sens“ și în ce perioadă precoce a vieții începe să se dezvolte tendința către simbolizare.“

---

1 Rege legendar al Țării Galilor (sec. VI p. Ch.) ale cărui aventuri au dat naștere romanelor din *ciclul lui Arthus* (Arthur), numit și *ciclul breton* sau *ciclul Mesei Rotunde* (n. t.)

2 Edward George Bulwer-Lytton, baron (1803—1873) romancier și om de stat englez, celebru ca autorul „Ultimelor zile ale orașului Pompei“ (1834), tradus și în limba română. (n. r.)

3 „Sub conducerea bărbaților cu adevărat mari, pana e mai puternică decât spada.“ Cf. Oldhams: „I wear my pen as other do their sword“ (Îmi țin pana, cum alții își țin spada). (N. trad.)

Aș putea să citez încă un caz din practica mea psihoterapeutică în care o mână jucându-se cu o minge din miez de pâine mi-a făcut mărturisiri interesante. Pacientul meu era un băiețel în vârstă abia de 13 ani, atins de doi ani de o isterie gravă și care, după o ședere nefolositoare într-un stabiliment hidroterapeutic, îmi fusese încredințat în vederea unui tratament psihanalitic. După părerea mea, trebuie că se pretase unor experiențe sexuale și fusese tulburat, dată fiind vârsta, de întrebări de natură sexuală. Totuși, m-am abținut să-i vin în ajutor aducându-i explicații, căci voiam o dată în plus să încerc soliditatea ipotezelor mele. Trebuia prin urmare să caut calea pe care aveam s-o urmez pentru a obține dovada. Or, într-o zi, am fost frapat de faptul următor: rula ceva între degetele mâinii drepte, băga mâna în buzunar unde degetele sale continuau să se joace, o scotea iar, și așa mai departe. L-am întrebat ce avea în mână; în loc de răspuns, a desfăcut degetele. Era un miez de pâine, rulat ca o minge. La ședința următoare, a adus o altă bucată de miez și, în timp ce vorbeam cu el, el făcuse din acest miez, cu o rapiditate extraordinară și cu ochii închiși, tot felul de figuri care m-au interesat extraordinar de mult. Erau niște omuleți, asemănători idolilor preistorici cei mai primitivi, având un cap, două brațe, două picioare și, între picioare, un apendice care se termina cu un vârf prelung. Acea figură nici nu fusese în întregime terminată, că bolnavul meu strânsese din nou miezul său de pâine în chip de minge. Altă dată, și-a lăsat opera intactă, dar i-a multiplicat apendicele, pentru a-i disimula sensul. Voiam să-i arăt că îl înțelegeam, fără a-i furniza totuși pretextul de a afirma că nu se gândise la nimic modelându-și omuleții. În acest scop, l-am întrebat brusc dacă își amintea povestea acelui rege roman care, în grădina sa, răspunsese printr-o pantonimă trimisului fiului său. Băiatul pretinsese că nu și-o amintea, cu toate că înțelegea mult mai devreme ca mine. M-a întrebat dacă făceam aluzie la istoria în care răspunsul fusese scris pe craniul ras al unui sclav. „nu, am răspuns

eu, această ultimă anecdotă se referă la istoria greacă." Și i-am povestit despre ce era vorba: regele Tarquinius Superbus ordonase fiului său Sextus să se strecoare într-un oraș latin inamic; fiul, care reușise să-și creeze complici în oraș, trimise regelui un mesager încărcinat să-l întrebe ce trebuia să facă în continuare; regele nu dădu nici un răspuns, dar merse în grădină, repetă întrebarea și reteză fără a spune o vorbă cele mai frumoase capete de mac. Mesagerului nu-i rămase decât să meargă să povestească lui Sextus ceea ce văzuse; Sextus înțelese și avu grijă să suprime prin asasinat pe cetățenii cei mai notabili ai orașului.

În timp ce vorbeam, băiatul încetase să mai frământeze miezul de pâine, și când ajunsei la pasajul în care era vorba de ce făcuse regele în grădină, și îndeosebi la cuvintele: „reteză fără a spune o vorbă“, bolnavul meu reteză, la rândul său, capul omulețului său cu iuțeala unui fulger. Prin urmare mă înțelesese și remarcase că și eu îl înțelegeam. Am putut să-l interoghez în mod direct, i-am dat informațiile care îl interesau și după puțin timp s-a vindecat de nevroză.

Acțiunile simptomatice, din care găsim o varietate inepuizabilă atât la omul sănătos cât și la omul bolnav, merită interesul nostru pentru încă un motiv. Ele oferă medicului indicații prețioase care îi permit acestuia să se orienteze în mijlocul unor circumstanțe noi sau încă puțin cunoscute; ele relevă observatorului profan tot ce acesta dorește să știe, și uneori chiar mai mult decât dorește să știe. Cel care se pricepe să utilizeze aceste indicații trebuie, după ocazie, să procedeze cum făcea regele Solomon care, potrivit legendei orientale, înțelegea graiul animalelor. Într-o zi, fui rugat să vin să examinez un tânăr care se afla la mama sa. Primul lucru care m-a frapat când el a venit în fața mea, a fost o pată mare albă pe pantalonul său, pată care, judecând după marginile rigide caracteristice, trebuie să fi provenit de la albușul de ou. După un scurt moment de stânjenală, tânărul se scuză, spunând că fiind puțin răgușit înghițise repede un ou crud din care puțin albuș îi cursese pe pantalon și, pentru

a confirma spusele sale, îmi arată o farfurioară pe care încă se afla coaja oului. Proveniența petei suspecte părea prin urmare explicată în modul cel mai natural. Dar când mama ne lăsă singuri, îi mulțumii că mi-a ușurat astfel diagnosticul și putui să obțin fără dificultate de la el mărturisirea că se masturba. — Altădată, am examinat o doamnă pe cât de bogată, pe atât de vanitoasă și de proastă și care obișnuia să răspundă la întrebările medicului printr-o avalanșă de văicăreli incoerente, care făceau deosebit de dificilă punerea diagnosticului. Intrând, am găsit-o așezată în fața unui mic gheridon, pe care de a aranja în grămăjoare florini de argint, și, ridicându-se, scăpă pe jos câteva monede. O ajutai să le adune și mă grăbii să întrerup descrierea mizeriei în care se află întrebând-o: „Distinsul dumneavoastră ginere v-a făcut deci să pierdeți atâția bani?” Mi-a răspuns printr-un nu iritat, pentru ca o clipă mai târziu să-mi povestească lamentabila poveste a stării de exasperare în care o adusesese prodigalitatea ginerelui. Trebuie să adaug că nu am mai revăzut-o niciodată: aceasta datorită faptului că nu ne facem niciodată prieteni printre cei cărora le relevăm semnificația actelor simptomatice.

Doctorul J.E.G. van Emden (din La Haye) relatează un alt caz de mărturisire «prin act simptomatic»: „Cerând plata, garsonul unui mic restaurant din Berlin pretinse că prețul unui anumit fel de mâncare se scumpise cu 10 pfenigi. La întrebarea mea de ce această scumpire nu figura în listă, răspunse că era vorba evident de o omisiune. Punând banii în buzunar, scăpă pe masă, chiar în fața mea, o monedă de zece pfenigi. — „Acum știu că m-ai încărcat la socoteală. Vrei să mă informez la casă?” — „Mă scuzați, permiteți, ... o clipă...;” și dispăru.

Fără îndoială că nu m-am opus plecării sale, și când reveni cu două minute mai târziu, scuzându-se că, dintr-o eroare de neînțeles, confundase felul respectiv cu un altul, i-am dat cei zece pfenigi drept recompensă pentru contribuția sa la psihopatologia vieții cotidiene“.

Observând oamenii când stau la masă avem ocazia să surprindem acțiunile simptomatice cele mai interesante și instructive.

Iată ce relatează doctorul Hans Sachs:

„Am avut ocazia să asist la supeul unui cuplu cam în vârstă cu care eram înrudit. Femeia avea o boală de stomac și ținea regim alimentar riguros. Când se aduse friptura, soțul o rugă pe soție, care nu trebuia să se atingă de acest fel de mâncare, să-i dea muștarul. Soția deschise bufetul, scoase un mic flacon de picături de care ea se folosea și îl puse în fața soțului. Între borcanul cu muștar în formă de butoiuș și micul flacon cu picături, nu exista evident nici o asemănare susceptibilă a explica confuzia; și totuși femeia nu-și dăduse seama de eroarea sa decât când soțul îi atrăsese răzând atenția asupra a ceea ce făcuse.

Inutil să insistăm asupra semnificației acestui act simptomatic. E bățător la ochi“.

Datorez doctorului Bernh. Dattner (din Viena) comunicarea unui prețios caz de acest gen care a fost foarte abil folosit de observator:

„Mă pregăteam să dejunez la restaurant cu colegul meu de filosofie, doctorul H. El îmi povestea despre penibilul situației de stagiar și adăugase în legătură cu acesta că înainte de terminarea studiilor se angajase ca secretar la ministrul plenipotențiar al statului Chile. „După aceea ministrul fusese înlocuit și eu nu m-am mai prezentat în fața noului venit.“ Și în timp ce pronunța ultima frază, dusesse la gură o bucată de friptură, dar o lăsase să scape din cuțit, ca din neîndemânare. Am simțit imediat sensul ascuns al acestei acțiuni simptomatice și i-am strecurat, în treacăt, colegului meu, puțin familiarizat cu psihanaliza: „Ai scăpat bucata cea mai bună“. Nu și-a dat seama că cuvintele mele se refereau tot atât de bine la acțiunea sa simptomatică și a repetat cu o vioiciune surprinzătoare, ca și cum i le-aș fi desprins de pe buze, cuvintele pe care le pronunțasem anterior: „Da, era într-adevăr o bucată bună, cea pe care

am scăpat-o." Și s-a ușurat povestindu-mi, fără a omite un detaliu, neîndemânarea care îl privase de un post bine plătit.

Semnificația acțiunii sale simptomatice îmi era evidentă, când mă gândesc că colegul meu trebuie să fi încercat o anumită jenă vorbindu-mi, mie care îl cunoșteam foarte puțin, despre precara sa situație materială: dar ideea pe care voia să o refuleze a determinat o acțiune simptomatică ce a exprimat simbolic ceea ce trebuia să rămână ascuns și a oferit în acest fel interlocutorului meu un mijloc de ușurare avându-și sursa în inconștient."

Exemplele următoare arată ce semnificație poate avea faptul de a lua cu sine în mod involuntar un obiect aparținând unei alte persoane.

1) Doctorul B. Dattner: „Unul din colegii mei face o vizită uneia dintre prietenele sale din copilărie, prima vizită după căsătoria acesteia. Îmi vorbește despre acest mic eveniment, își arată mirarea de a fi fost obligat, împotriva intenției sale, să-și prelungească puțin vizita, și mărturisindu-mi în același timp un act ratat unic pe care îl comisese în acea casă.

Soțul prietenei, care luase parte și el la discuție, a început la un moment dat să caute o cutie de chibrituri care, colegul meu își amintește foarte bine, se afla pe masă, când el intrase în cameră. Au căutat-o peste tot, colegul s-a scotocit prin buzunare, spunându-și că la urma urmei, ar fi putut din întâmplare să și-o însușească, dar totul a fost în zadar. Numai la multă vreme după aceea el a găsit-o într-adevăr într-un buzunar, și cu această ocazie a fost frapat de faptul că cutia nu conținea decât un singur băț de chibrit.

Două zile mai târziu, colegul avusese un vis în care cutia figura cu titlul de simbol și prietena din copilărie ca personaj principal, fapt care n-a făcut decât să confirme explicația pe care i-o dădusem, anume că el a intenționat, prin actul său ratat (aproprierea involuntară a cutiei) să-și afirme dreptul de prioritate și de posesie exclusivă (nu era decât un singur băț de chibrit în cutie)".

2) Doctorul Hanns Sachs: „Bona noastră are slăbiciune pentru o anumită prăjitură. E un fapt incontestabil, deoarece acesta e singurul fel pe care nu-l greșeste niciodată. Într-o duminică, aduce prăjitura respectivă, o pune pe servanță, ridică farfuriile felului precedent și le așează pe platoul pe care adusesese prăjitura; dar, în loc să ne servească prăjitura, o pune pe grămada de farfurii și duce totul la bucătărie. Am crezut mai întâi că avea ceva de aranjat la prăjitură, dar, văzând-o că nu revine, soția mea se hotărăște să o cheme și o întrebă: „Betty, ce-ai făcut cu prăjitura?“ A trebuit să-i amintesc faptul că adusesese prăjitura; o încârcase prin urmare pe platou, o dusesse la bucătărie, pusese ceva pe o masă sau în altă parte, „fără a-și da seama ce-a făcut“.

A doua zi, când am avut pofta să mâncăm ce rămăsese din prăjitură, soția mea a constatat că bona nu se atinsese de bucata care îi fusese oferită. Întrebată asupra motivelor abținerii sale, a răspuns, puțin încurcată, că nu-i era poftă de așa ceva.

Atitudinea infantilă a tinerei e vizibilă în toată această afacere: mai întâi, lăcomia copilărească ce nu vrea să împartă cu nimeni obiectul dorințelor sale; apoi, reacția nu mai puțin copilărească de ciudă: deoarece nu pot avea întreaga prăjitură pentru mine, prefer să nu am nimic, păstrați-o pentru voi.“

Acțiunile accidentale sau simptomatice referindu-se la viața conjugală au adesea cea mai serioasă semnificație și pot inspira credința în semne premonitorii celor care nu sunt familiarizați cu psihologia inconștientului. Nu-i un semn bun când o tânără femeie își pierde verigheta în timpul călătoriei de nuntă; e drept că, cel mai adesea, verigheta, care a fost pusă din distracție într-un loc unde nu era obiectul să fie pusă, va fi până la urmă găsită. Cunosco în momentul de față o femeie divorțată care, cu mult timp înainte de divorț, se înșela adesea, semnând cu numele de fată documente privind administrarea bunurilor sale. — Într-o zi, aflându-mă în vizită la un cuplu recent căsătorit, am auzit-o pe tânăra

femeie cum îmi povestea răsând că fiind plecată, la întoarcerea din călătoria de nuntă, să-și vadă sora, aceasta îi propusese să o însoțească prin magazine pentru a face cumpărături, în timp ce soțul ar fi fost plecat la treburile sale. Ajunsă în stradă, a observat, pe trotuarul opus, un domn, a cărui prezență pe acea stradă părea că o mira, și îi spuse surorii sale: „Privește, parcă ar fi M.L.“ Uitase că acel M.L. era de câteva săptămâni soțul său. M-am simțit stingherit, ascultând această poveste, dar m-am abținut să trag vreo concluzie. Nu mi-am amintit de întâmplare decât după ani de zile, când acest mariaj luase o turnură dintre cele mai nefericite.

Din lucrările foarte interesante ale lui A. Maeder, publicate în franțuzește¹, am împrumutat observația următoare care de altfel ar putea tot atât de bine figura în capitolul despre *Uitări*:

„O doamnă ne povestea de curând că uitase să-și probeze rochia de nuntă și că își amintise de acest lucru în ajunul căsătoriei, la ora opt seara, când croitoreasa nu mai spera să-și vadă clienta. Acest detaliu e suficient pentru a arăta că logodnica nu se simțea foarte fericită să poarte rochia de nuntă, că încerca să uite acea reprezentare penibilă. Ea este astăzi... divorțată.“

Unul din prietenii mei, care știe să observe și să interpreteze semnele, mi-a povestit că marea tragiană Eleonora Duse realiza într-unul din rolurile sale o acțiune simptomatică ce scotea bine în evidență întreaga profunzime a jocului său. Era vorba de o dramă a adulterului: ea trebuise să aibă o explicație cu soțul și se trezise căzând pe gânduri, în timp ce seducătorul se apropia. În acest interval ea se joacă cu verigheta care o poartă pe deget: o scoate, o pune și o scoate din nou. Iată-o pregătită să cadă în brațele altuia.

¹ Alf. Maeder, — Contribuții la psihopatologia vieții cotidiene. *Arhivele de psihologie*, tomul VI, 1906.

Cazului de mai sus i se adaugă ceea ce relatează Th. Reik (*Internat. Zeitsch. f. Psychoanalyse*, III, 1915) în legătură cu subiectul altor acțiuni simptomatice referitoare la verighetă.

„Cunoaștem acțiunile simptomatice realizate de soți și care constau în scoaterea și repunerea (pe deget) în mod mașinal, a verigheții. Colegul meu K. a realizat o întreagă serie de acțiuni simptomatice de acest gen. O tânără pe care o iubea îi făcuse cadou un inel, recomandându-i să nu-l piardă, căci dacă îl pierdea, ar fi fost un semn că nu o mai iubea. În continuare el a fost constant obsedat de teama pierderii inelului. Când i se întâmplase să-l scoată, pentru a se spăla pe mâini, de exemplu, uita în mod frecvent locul unde îl pusese și adesea nu-l găsea decât după lungi căutări. Când puneă o scrisoare la cutie, se temea totdeauna că o mișcare neîndemânatică a mâinii față de marginea acestuia să nu facă inelul să alunece împreună cu scrisoarea la fundul cutiei. Odată, el manevră atât de bine încât accidentul atât de temut chiar se produse. Era în ziua când expediasă o scrisoare de ruptură a relațiilor cu una dintre fostele prietene, față de care se simțea vinovat. În momentul în care a lăsat să cadă scrisoarea în cutie, fu cuprins de dorința de a revedea acea femeie, dorință care intra în conflict cu afecțiunea față de prietena actuală!

În legătură cu aceste acțiuni simptomatice având ca obiect inelul sau verigheta, constatăm o dată în plus că psihanaliza nu descoperă nimic pe care poezii să nu-l fi prezentat deja de multă vreme. În romanul lui Fontane „Înainte de furtună”, consilierul de justiție Turgany spune în timpul unui joc cu gajuri: „Credeti-mă, doamnelor, punerea unui gaj relevă uneori misterele cele mai profunde ale naturii”. Printre exemplele pe care le citează în sprijinul afirmației sale, exista unul care merita un interes particular. „Îmi amintesc, spune el, de o soție de profesor, aflată la vârsta îngrășării, care de fiecare dată, își puneă în gaj inelul

pe care îl scotea din deget. Permiteți-mi să nu vă descriu fericirea conjugală a acestei case.

În aceeași societate se afla, continuă el, un domn care nu se lăsa până când nu depunea pe genunchi acestei doamne briceagul său, înzestrat cu zece lame, cu un tirbușon și cu brichetă, până ce acest briceag — monstru, după ce tăiasse mai multe fuste de mătase, nu dispărea printre tăieturi, spre marea indignare a publicului."

Nu considerăm de mirare că un obiect ca inelul să aibă o atât de bogată semnificație, chiar când nu se referă la nici un sens erotic, adică atunci când nu e vorba nici de un inel de logodnă, nici de o verighetă. Doctorul Kardos a pus la dispoziția mea exemplul următor al unei acțiuni ratate de acest gen:

Acțiune ratată echivalând cu o mărturisire

Acum câțiva ani, un om mult mai tânăr decât mine și împărtășindu-mi ideile, a consimțit să se asocieze lucrărilor mele și să adopte față de mine o atitudine pe care aş califica-o drept cea a unui discipol. Într-o anumită ocazie, i-am oferit un inel care a provocat deja din partea lui un mare număr de acțiuni simptomatice sau ratate, și asta de fiecare dată când relațiile noastre erau tulburate de cineva rău-intenționat. Foarte recent, el mi-a împărtășit faptul următor, deosebit de interesant și de transparent: sub un pretext oarecare, lipsise de la una din întâlnirile noastre săptămânale, în cursul cărora obișnuiam să ne schimbăm în voie ideile; în realitate, preferase să se vadă cu o tânără doamnă, cu care avea întâlnire la aceeași oră. A doua zi dimineața a observat, dar mult timp după ce părăsise casa, că uitase să-și pună inelul. Nu s-a neliniștit peste măsură, spunându-și că fără îndoială îl lăsase pe noptieră unde obișnuia să îl pună în fiecare seară și că îl va găsi la întoarcere. De îndată ce s-a întors, a început să caute inelul, dar în zadar: nu se găsea pe noptieră ca în alte dăți. Până la urmă, își aminti că, după un obicei căpătat cu mai mult de un an în urmă, depusese inelul pe noptieră alături de un briceag mic pe care-l ținea ziua în buzunarul jilectcii; de

asemenea, se gândea că l-ar fi pus, din distracție, în același buzunar, în același timp cu briceagul. Își introdusese deci degetele în buzunarul jilecii și găsisese chiar acolo inelul.

„Verigheta în buzunarul jilecii“, aceasta este recomandarea pe care un proverb popular o adresează soțului care își propune să-și înșele soția. Conștiința greșelii l-a împins prin urmare să-și aplice pedeapsa. „Nu mai meriți să porți acest inel“, și după aceea să-și mărturisească infidelitatea, sub forma unei acțiuni ratate care, e drept, nu avea martori. Nu s-a întâmplat să-și mărturisească mica „infidelitate“ decât prin subterfugiul (ceea ce de altfel era de prevăzut) expunerii pe care o făcuse.“

Cunosc de asemenea un domn în vârstă, căsătorit cu o foarte tânără fată și care, în loc să plece imediat în călătorie, preferase să-și petreacă prima noapte, împreună cu tânăra soție într-un hotel din capitală. Abia ajuns la hotel, constată cu spaimă că portofelul său conținând suma destinată voiajului de nuntă dispăruse. Mai avu timp să telefoneze slujnicei care găsisese portofelul într-un buzunar al hainelor pe care proaspătul nostru căsătorit și le pusese întorcându-se de la ceremonia căsătoriei. Reintrat în posesia portofelului, a putut să plece a doua zi în călătorie cu tânăra sa soție; dar, după cum se temuse, n-a fost capabil să-și îndeplinească în timpul nopții îndatoririle conjugale.

E consolant să te gândești că, în imensa majoritate a cazurilor, bărbații, când pierd ceva, realizează o acțiune simptomatică și că în acest fel pierderea unui obiect răspunde unei dorințe secrete a celui care e victima accidentului. Foarte adesea, pierderea obiectului dovedește prețul mic pe care-l dăm acestuia sau stima puțină pe care o avem pentru persoana căruia îi aparține, ori că tendința de a pierde un obiect determinat provine dintr-o asociere de idei simbolică între acel obiect și altele, mult mai importante, tendință transferată de la acelea către acesta. Pierderea obiectelor prețioase servește la exprimarea sentimentelor celor mai variate: ea poate constitui reprezentarea simbolică a unei idei refulate, deci un avertisment la care nu plecăm urechea cu plăcere, sau (și înainte de toate) trebuie să fie considerată ca un sacrificiu oferit puterilor obscure care ne

guvernează soarta și al căror cult se menține totdeauna printre noi¹.

1 Iată o mică colecție de diverse acțiuni simptomatice la persoane sănătoase și la nevrotici. — Un coleg puțin mai în vârstă, căruia nu-i place să piardă la cărți, se achită într-o seară de o datorie de joc destul de importantă, și aceasta fără nici o obiecție, dar cu un efort vizibil. După plecarea lui, s-a descoperit că lăsase, pe locul unde fusese așezat, aproape tot ce obișnuia să poarte asupra-i: ochelarii, porttigaretul, batista. Această uitare poate fi tradusă astfel: „Sunteți niște tâlhari; m-ați jefuit strașnic.” — Un bărbat, care suferă din când în când de impotență venind din profunda afecțiune pe care, copil fiind, o încercase față de mama sa, povestește că obișnuiește să-și orneze manuscrisele și desenele cu litera S, care este inițiala numelui mamei sale. Nu suportă ca scrisorile pe care le primește de la ea să stea alături, pe biroul său, de alte scrisori, cu caracter „profan”; de asemenea, le păstrează separat pe primele. — O doamnă tânără deschide brusc ușa sălii de tratament în care se afla deja o altă bolnavă. Pentru a se scuza, ea invocă faptul că era distrată; analiza relevă faptul că a fost împinsă spre comiterea actului din aceeași curiozitate precum cea care o determina altădată să năvălească în camera părinților. — Niște tinere, încântate de frumoasa lor coafură, se pricep atât de bine să-și aranjeze părul cu ajutorul piepștenilor și a clamelor încât acesta se desface chiar în mijlocul conversației. — Unii oameni scapă pe jos, în timpul tratamentului (în poziția culcat) mărunțiș care le cade din buzunarul pantalonului și recompensează astfel, după mijloacele lor, munca unei ore de tratament. — Cel care uită la medic ochelarii, mănușile, batista, demonstrează chiar prin aceasta că pleacă cu părere de rău și că se va întoarce curând. E. Jones spune: „un medic aproape își poate măsura succesul cu care practică psihanaliza, prin importanța colecției de umbrele, corteluri, batiste, pungi, etc. pe care le adună la sine timp de o lună.” — Actele cele mai obișnuite, cele mai insignifiante și îndeplinite cu un minimum de atenție, ca de exemplu întorsul unui ceas seara, înainte de culcare, stingerea luminii în momentul când părăsesc o cameră, etc., sunt, în anumite împrejurări, subiectele unor tulburări care dovedesc într-un mod incontestabil influența unor complexe inconștiente asupra „obiceiurilor” celor mai puternice. Domnul Maeder povestește, în revista *Coenobium*, întâmplarea unui medic de spital care se hotărâse într-o seară să iasă în oraș pentru o afacere importantă, cu toate că era de serviciu și nu avea dreptul să părăsească spitalul. Întorcându-se, s-a mirat remarcând lumină în camera sa. Uitase, lucru care nu i se întâmplase niciodată înainte, să stingă lumina înainte de a ieși. Dar descoperi repede motivul acestei uitări: directorul spitalului, văzând lumină în camera internistului, nu-și putea închipui că acesta e absent. — Un om copleșit de griji și subiect al unor

lată câteva exemple în sprijinul acestor propoziții privind pierderea obiectelor:

Doctorul B. Dattner: „Un coleg mi-a povestit că a pierdut din întâmplare stiloul pe care-l avea de doi ani și la care

---

accese de profundă depresiune, mă asigură că își găsea în mod regulat ceasul oprit dimineața, ori de câte ori i se întâmplă să se culce în ajun cu un sentiment de dezgust care îl făcea să vadă viața în culorile cele mai sumbre. Prin uitarea de a întoarce ceasul exprima așadar în chip simbolic că îi era indiferent dacă se va trezi sau nu a doua zi. — Un alt bărbat, pe care nu-l cunosc personal, îmi scrie: „În urma unei mari nenorociri, viața îmi apăruse atât de dură și de ostilă încât ajunsesem să-mi spun în fiecare zi că nu o să mai am destulă putere să mai trăiesc o zi în plus; de asemenea, ajunsesem să uit a întoarce ceasul, lucru care nu mi se întâmplase niciodată înainte, căci era un act pe care îl realizam aproape mașinal în fiecare seară, înainte de a intra în pat. Nu-mi mai aminteam de acest obicei decât foarte rar, când aveam a doua zi o afacere importantă sau care mă interesa în mod deosebit. Să fie vorba tot de o acțiune simptomatică? N-aș putea să-mi explic o astfel de uitare.” — Cel care, precum Jung (*Ueber die Psychologie der Dementia praecox*, p. 62, 1907) sau Maeder (*Une voie nouvelle en psychologie: Freud et son école*, Coenobium, Lugano, 1909) ar consimți să-și dea osteneala de a-și îndrepta atenția asupra melodiilor pe care, involuntar și adesea fără a-și da seama, cutare sau cutare persoană le fredonează, va remarca aproape totdeauna că între textul cântecului și un subiect care preocupă persoana în cauză există un raport.

Determinismul mai profund, care guvernează exprimarea gândurilor noastre prin cuvânt sau prin scris ar merita și el un studiu serios. În general ne credem liberi în a alege cuvintele și imaginile pentru a ne exprima ideile. Dar o observare mai atentă arată că adesea există considerații străine ideilor care decid această alegere și că forma în care ne îmbrăcăm ideile relevă adesea un sens mult mai profund de care nici noi nu ne dăm seama. Imaginile și modurile de vorbire, de care o persoană se servește de preferință, sunt departe de a fi indiferente, când e vorba de a alcătui o judecată asupra acestei persoane: unele dintre imaginile și modalitățile de vorbire sunt adesea aluzii la niște subiecte care, rămânând într-un plan secund, exercită o puternică influență asupra celui care vorbește. Cunosc pe cineva care, într-o vreme, se folosea în fiecare clipă, chiar în conversații abstracte, de expresia următoare: „când ceva îi trece deodată prin cap cuiva”. Or, știam că acel care vorbea astfel primise, cu puțin timp înainte, vestea că un glonte rusesc traversase din față în spate casca pe care fiul său, soldat combatant, o avusese pe cap. (n. a.)

ținea mult, deoarece îl considera foarte practic. Analiza a relevat următoarea situație. În ajun, colegul primise de la cumnatul său o scrisoare total neplăcută care se termina astfel: „De altfel, eu nu am nici timp, nici poftă să-ți încurajez neseriozitatea și lenea“. Emoția provocată de această scrisoare a fost atât de intensă încât a doua zi colegul și-a pierdut stiloul pe care în mod sigur îl primise de la acest cumnat: a fost ca un sacrificiu pe care îl oferise, pentru a nu mai datora nimic acestuia.“

O doamnă făcând parte dintre cunoștințele mele, pierzându-și mama, se abținea, firește, să frecventeze teatrele. Aniversarea morții trebuind să expire în câteva zile, ea se lăsase convinsă de prieteni să-și ia un bilet la o reprezentație deosebit de interesantă. Ajunsă în fața teatrului, constată că-și pierduse biletul. Credea că, din neatenție, îl aruncase împreună cu biletul de tramvai. Acea doamnă se lăuda cu siguranță că nu pierduse niciodată nimic din neatenție.

Putem admite că o altă pierdere a avut și ea motivele sale.

Sosită într-o stațiune termală, doamna se hotărâse să facă o vizită într-o pensiune familială unde locuise în timpul unui sejur anterior. A fost primită ca o veche cunoștință, invitată la masă, și când a vrut să plătească, nu i s-a pretins nimic, ceea ce i-a displăcut oarecum. I s-a permis numai să dea ceva servitoarei, și atunci ea și-a deschis poșeta pentru a scoate o bancnotă de o marcă. Seara, servitorul pensiunii i-a adus o bancnotă de 5 mărci pe care o găsisse pe masă și care, după părerea stăpânei pensiunii, nu putea aparține decât doamnei respective. O scăpase deci pe jos, în timp ce căuta în portofel bancnota pe care intenționase să o lase drept bacșiș servitoarei. E posibil ca totuși să fi dorit să-și plătească masa.

Într-o comunicare destul de lungă, publicată sub titlul: „Semnificația simptomatică a pierderii obiectelor“, în *Zentralblatt Für Psychoanalyse* (I, 10.11), domnul Otto Rank

a apelat la analiza viselor pentru a extrage caracterul de „sacrificiu” inerent acestui act și a desprinde rațiunile lui profunde. (Alte comunicări asupra aceluiași subiect au apărut în Zeitschr. f. Psychoanalyse, II și în Zeitschr. f. Psychoanalyse, I, 1913).

„O tânără, aflată încă în întreținerea părinților, vrea să cumpere o bijuterie ieftină. Ea întreabă de prețul obiectului care o tentează, dar pricepe, spre regretul său, că acest preț depășește economiile sale. Nu-i mai lipseau decât două coroane pentru a-și putea oferi această mică bucurie. Foarte tristă, s-a îndreptat spre casă mergând pe străzile foarte animate la acea oră. Într-una din piețele cele mai frecventate, cu toate că, după spusele ei, era foarte adânc cufundată în gânduri, a observat pe jos un capăt de hârtie pe care se pregătea să-l treacă cu vederea, fără a-i da atenție. S-a răzgândit însă, s-a aplecat pentru a-l lua și a constatat, spre marea sa mirare, că era o bancnotă de două coroane împăturită. S-a gândit: „Numai o fericită întâmplare mi l-a trimis, pentru ca eu să-mi pot cumpăra bijuteria”, și și-a propus să se întoarcă din drum pentru a-și realiza intenția. Însă, chiar în acel moment, și-a spus că nu trebuie s-o facă, întrucât banii găsiți poartă noroc și că trebuie să-i păstreze.

Mica analiză, capabilă a ne face să înțelegem această acțiune accidentală, se detașează singură din situația prezentată, fără să avem nevoie de interogarea persoanei interesate. Printre ideile care o preocupau pe tânără în timp ce se întorcea acasă, figura, desigur pe primul loc, cea a sărăciei și a jenei sale materiale, și putem foarte bine presupune că acea idee era asociată dorinței de a vedea cât mai curând sfârșitul unei astfel de situații. E mai mult decât probabil că, gândindu-se la satisfacerea modestei sale dorințe de a avea bijuteria care o tenta, ea se întrebase care ar fi mijlocul cel mai ușor de a completa suma necesară, și e perfect natural să-și fi spus că dificultatea s-ar fi rezolvat cel mai simplu din lume, dacă ar fi găsit suma de două coroane care îi lipsea. În acest fel inconștientul său (sau

preconștientul) a fost orientat spre „găsire”, chiar presupunând că, atenția fiindu-i absorbită de altceva (era „profund cufundată” în gânduri), ideea unei asemenea posibilități n-ar fi atins conștiința sa. Și chiar așa fiind, amintindu-ne de alte cazuri analoage care au fost analizate, putem afirma că „tendința de a căuta” *inconștientă* poate ajunge mai ușor la un rezultat pozitiv decât atenția conștient orientată. Astfel ar fi dificil de explicat de ce tocmai această persoană, dintre celelalte urmând același drum, a fost cea care a găsit banii, lucru de mirare chiar pentru ea, și toate acestea în ciuda întunerecului din amurg și a busculadei mulțimii grăbite. Pentru a arăta întreaga forță a unei asemenea tendințe inconștiente sau preconștiente, e suficient să citez acel fapt unic că după prima găsim tinerei noastre i s-a mai întâmplat una: a ridicat de jos o batistă dintr-un loc întunecos și singuratic al unei străzi de la periferie. Or, faptul de a fi găsit bancnota de două coroane oferindu-i satisfacția dorită, e sigur că dorința de a găsi și altceva devenise complet străină pentru conștiința care nu mai putea, în orice caz, să dirijeze și să conducă atenția fetei.”

Trebuie să spunem că tocmai acestea sunt acțiunile simptomatice care ne deschid cea mai bună cale spre cunoașterea vieții psihologice intime a omului.

Din marele număr de acțiuni simptomatice izolate pe care le cunosc, voi cita una al cărei sens profund iese în evidență chiar fără a mai avea nevoie să recurgem la analiză. Ea relevă cum nu se poate mai bine condițiile în care se produc aceste acțiuni, fără ca persoana interesată să-și dea seama, și autorizează, în plus, o observație de o mare importanță practică. În timpul unei călătorii de vacanță, mi s-a întâmplat să fiu obligat să rămân mai multe zile în același loc, pentru a aștepta sosirea tovarășului meu. Între timp, am cunoscut un tânăr care părea și el să se simtă singur și mi s-a alăturat cu plăcere. Cum locuiam în același hotel, am ajuns în mod firesc să luăm masa și să facem plimbări împreună. În după-amiaza celei de-a treia zile, el m-a anunțat

brusc că o aștepta chiar în acea seară pe soția sa care trebuia să sosească cu expresul. Interesul meu psihologic se trezise, deoarece fusesem deja frapat în acea dimineață de faptul că respinsese planul meu referitor la o excursie mai importantă și că în timpul micii noastre plimbări refuzase să o ia pe un anumit drum, întrucât îl găsisese prea povârnit și periculos. În timpul plimbării de după-amiază mi-a spus subit că nu trebuie să întârzii la cină din cauza lui, să mănânc fără el, dacă mi-era foame, pentru că, în ce-l privea, nu va cina înaintea sosirii soției. Am înțeles aluzia și am mers la masă, în timp ce el se îndrepta către gară. A doua zi dimineața ne-am întâlnit în holul hotelului. Mi-a prezentat-o pe soția lui și a adăugat: „nu-i așa că veți dejuna cu noi?” Aveam de cumpărat ceva în strada cea mai apropiată și am promis că mă voi întoarce îndată. Intrând în sufragerie, am găsit cuplul instalat, amândoi soții alături, în fața unei măsuțe lângă o fereastră. În fața lor nu se afla decât un fotoliu, al cărui spătar era ocupat de impermeabilul mare al soțului. Am înțeles foarte bine sensul acestei dispunerii, care cu siguranță că nu era intenționată, însă cu atât mai semnificativă. Totul voia să spună: „aici nu-i loc pentru tine, tu ești în plus”. Soțul nu a observat că am rămas în picioare în fața mesei, fără a mă așeza, dar soția i-a făcut semn cu cotul și i-a șoptit: „ai ocupat fotoliul acestui domn.”

În legătură cu acest fapt și cu altele analoage, mi-am spus de mai multe ori că actele neintenționale de genul acesta trebuie obligatoriu să devină o sursă a neînțelegerilor în relațiile umane. Cel care realizează o astfel de acțiune, fără nici o intenție totuși nu și-o atribuie și nu se consideră responsabil. Cât despre cel care este, ca să zicem așa, victimă a unei astfel de acțiuni, suportând consecințele, acesta atribuie partenerului intenții și gânduri de care cel din urmă se dezvinovățește, și pretinde a cunoaște despre procesele sale psihice mai mult decât ar ști cel dintâi. Autorul unei acțiuni simptomatice este cum nu se poate mai contrariat, când se află pus în fața unor concluzii false și

nefondate: aceasta deoarece el nu e conștient de vreo intenție care să-i fi guvernat actul comis. Tot astfel, ajunge să se plângă că e neînțeleș sau rău-înțeleș de ceilalți. În fond, neînțeleși de acest gen depind de faptul că sunt înțeleși prea mult și prea subtil. Cu cât doi oameni sunt mai „nervoși”, cu atât vor exista mai multe ocazii de neînțelegere între ei, ocazii în care fiecare își va declina responsabilitatea celuilalt. Este pedeapsa pentru lipsa noastră de sinceritate interioară: sub masca uitării și a confuziei, invocând pentru justificarea lor absența unei rele intenții, oamenii exprimă sentimente și pasiuni despre care ar face mai bine să mărturisească adevărul, atât în ce-i privește cât și referitor la alții, din clipa în care nu sunt în stare să le domine. Se poate, într-adevăr, afirma la modul general că fiecare se dedă constant analizei psihice a apropiaților săi pe care ajunge astfel să-i cunoască mai bine decât pe sine. Pentru a se conforma preceptului *GNOTHI SEAUTON*¹, trebuie să înceapă prin studierea propriilor acțiuni și omisiuni, accidentale în aparență.

Dintre toți poetii care s-au pronunțat asupra micilor acțiuni simptomatice sau acțiuni ratate, sau s-au servit de acestea, puțini sunt aceia care au întrevăzut tot atât de bine natura lor ascunsă și care au proiectat o lumină atât de lugubră asupra situațiilor pe care astfel de acțiuni le creează, cum a făcut-o Strindberg², al cărui geniu a fost de altfel ajutat în acțiunea sa de propria stare psihică, profund anormală.

Doctorul Karl Weiss (din Viena) a atras atenția asupra pasajului următor dintr-una din lucrările acestui scriitor. (*Internat. Zeitschr. f. Psychoanal.*, I, 1913, p. 268.)

1 *Cunoaște-te pe tine însuți!* — inscripție gravată pe frontispiciul templului din Delphy și pe care Socrate a ales-o ca deviză (n. t.)

2 Strindberg, August, scriitor suedez (1849—1912) opera sa a influențat puternic teatrul modern, în special expresionismul german. (n. t.)

„După o clipă, contele ajunse și se apropie în liniște de Esther, ca și cum i-ar fi dat întâlnire.

— Aștepti de multă vreme? întrebă el cu o voce înăbușită.

— De șase luni, știi asta, răspunse Esther. Dar m-ai văzut azi?

— Da, mai devreme, în tramvai; și te-am privit în ochi, în clipa când credeam că o să-ți vorbesc.

— Multe s-au petrecut de când ne-am văzut ultima dată.

— Da, și credeam că totul s-a sfârșit între noi.

— Cum așa?

— Toate micile obiecte pe care le-am primit de la tine s-au lovit și s-au spart, în chip misterios. Dar asta s-a întâmplat cu multă vreme în urmă.

— Ce spui? Îmi amintesc acum de o mulțime de cazuri pe care le consideram drept simple efecte ale hazardului. Într-o zi am primit de la bunica mea un pince-nez; asta se-ntâmpla pe vremea când eram încă buni prieteni. Lentilele erau tăiate din cristal de stâncă și îmi erau foarte utile când practicam autopsii; pince-nez-ul era o adevărată minune pe care o păstram cu grijă. Într-o zi am rupt-o cu bătrâna și ea s-a înfuriat pe mine. Or, la prima autopsie care a urmat acestei gâlcevi, lentilele au căzut de pe montura lor, fără nici un motiv. Credeam că e vorba de un accident dintre cele mai simple. Am vrut deci să repar pince-nez-ul. Dar continua să refuze să-mi fie de folos. L-am aruncat într-un sertar și nu mai știu ce s-a întâmplat cu el.

— Ciudat! Acestea sunt obiectele care servesc privirilor mai sensibile. Primisem de la un prieten un binoclu de teatru; era atât de bine adaptat ochilor mei încât a mă folosi de acest obiect era pentru mine o adevărată plăcere. Într-o zi, prietenul acela și cu mine am devenit dușmani. Știi, se-ntâmplă, fără o cauză aparentă; unul constată dintr-o dată că e o greșeală să mai fim împreună. Voind să folosesc, prima oară după acest eveniment, binoclul, n-am mai putut vedea limpede prin el. Găseam că lentilele sunt prea

apropiate, iar imaginea era dublă. Inutil a-ți mai spune că nimic nu era adevărat: lentilele nu erau mai apropiate și deschiderea dintre ochii mei nu se mărise. Era unul din acele miracole care se întâmplă zilnic și pe care un rău observator nu le observă. Explicația? *Forța psihică a urii este mai mare decât o credem noi*. Apropo: inelul pe care mi l-ai dăruit și-a pierdut piatra. Imposibil să-l repar, imposibil. Acum vrei tu să te despați de mine?... („Die gotischen Zimmer,”¹ pp. 258 și urm.)“

Iată că, în domeniul acțiunilor simptomatice, observația psihanalitică trebuie să acorde prioritate și poezilor. Această observație nu poate decât repeta ceea ce poezii au spus de multă vreme. Domnul Wilh. Stross îmi atrage atenția asupra pasajului din celebrul roman umoristic al lui Lawrence Sterne²: „Tristram Shandy” (partea a VI-a, cap. V):

„Și nu sunt deloc mirat că Grègoire de Nazianze, observând gesturile bruște și agitate ale lui Julien, ar fi pretins că într-o zi va deveni un renegat; sau că Sfântul Ambroise l-ar fi alungat pe Amanuen al său, din cauza mișcărilor deranjante pe care le făcea cu capul bălăngănit ca un îmblăciu la dreapta și la stânga; sau ca Democrit, văzându-l pe Protagoras făcându-și o legătură de vreascuri și punând crengile cele mai subțiri în interiorul legăturii, ar fi tras concluzia că Protagoras era un savant. Există mii de orificii nevăzute, continuă tatăl meu, de-a lungul cărora un ochi ager poate vedea dintr-o dată ce se petrece într-un suflet; și cred, adăugă el, că un om cu bun-simț nu-și va pune pălăria pe cap intrând într-o cameră și nu se va descoperi ieșind afară, sau, dacă face una sau alta, lasă să-i scape ceva care îl trădează.”

---

1 „Camere gotice”, 1904 (n. t.)

2 Scriitor englez (1713—1768) — Viața și opiniile lui Tristram Shandy (1759—1767)

CAPITOLUL AL ZECELEA

ERORILE

Erorile de memorie nu se disting de uitările cu falsă amintire decât prin acel detaliu ca primele, departe de a fi recunoscute ca atare, găsesc credibilitate. Folosirea cuvântului „eroare” pare a se referi încă la o altă condiție. Vorbim de *eroare*, în loc să vorbim de *falsa amintire*, în timp ce în materialele psihice pe care vrem să le reproducem ținem să punem accentul pe realitatea lor obiectivă, adică atunci când vrem să ne amintim de altceva decât de un fapt al vieții psihice a persoanei care încearcă altceva decât de un fapt al vieții psihice a persoanei care încearcă să-și amintească, de un lucru putând fi confirmat sau respins de amintirea altor persoane. Potrivit acestei definiții, ignoranța este cea care ar fi contrariul unei erori de memorie.

În cartea mea *Die Traumdeutung* (1900; ed. a 3-a, 1919), m-am făcut vinovat de o mulțime de erori referitoare la fapte istorice și la altele, erori care m-au frapat și m-au mirat, când am recitit cartea după publicare. O examinare puțin aprofundată n-a întârziat să-mi arate că aceste erori nu țineau nicidecum de ignoranța mea, ci că erau erori de memorie ușor explicabile prin analiză.

a) Pagina 266, citez orașul *Marburg*, al cărui nume se regăsește în *Styria*¹, ca fiind orașul natal al lui *Schiller*.

1 Germania occidentală (Hesse) — (n. r.)

Desprind cauza unei astfel de erori în analiza unui vis pe care l-am avut în timpul unei călătorii de noapte și din care am fost trezit brusc de conductorul care anunța stația *Marburg*. În acest vis, era vorba de o carte a lui *Schiller*. Or, *Schiller* s-a născut, nu în orașul universitar *Marburg*, ci în orașul suab *Marbach*¹. Și țin să afirm că am știut totdeauna acest lucru.

b) Pagina 135, i-am dat tatălui lui *Hannibal* numele de *Hasdrubal*. Această eroare, care mi-a plăcut în mod deosebit, nu a făcut decât să-mi confirme concepția pe care mi-o făcusem despre erori de acest gen. Puțini dintre cititorii cărții mele erau mai la curent cu istoria *Barkizilor* decât mine care comiseseam această eroare și pe care am lăsat-o să treacă în trei dintre lucrările mele. Tatăl lui *Hannibal* se numea *Hamilcar Barkas*; cât despre *Hasdrubal*, acesta era numele fratelui lui *Hannibal*, ca și cel al cumnatului și predecesorului la conducere.

c) Paginile 117 și 370, afirmă că *Zeus* l-a castrat și l-a răsturnat de pe tron pe tatăl său *Kronos*. Din greșeală și eu am repetat această eroare a unei întregi generații: mitologia greacă o atribuie lui *Kronos* față de tatăl său, *Uranus*.²

Cum se face că memoria mea a clacat în aceste puncte, de vreme ce, și sper că cititorii mei nu mă vor contrazice, am găsit în mod obișnuit și fără dificultate materialele cele îndepărtate în timp și cele mai puțin folosite? Și cum se face că, în ciuda celor trei corecturi ale lucrărilor, aceste erori mi-au scăpat, ca și cum aș fi fost lovit de orbire?

Goethe i-a spus lui *Lichtenberg*: „În fiecare din trăsăturile sale de spirit există o problemă ascunsă”. Se poate spune la fel în atâtea pasaje citate în cartea mea: în spatele fiecărei erori, există ceva refulat sau, mai exact, o

1 (Wurtemberg) — (n. r.)

2 Eroarea e totuși îndoielnică: potrivit versiunii oficiale a mitului, castrarea lui *Kronos* a fost opera fiului său *Zeus*. (*Rocher, Lexicon der Mythologie.*)

nesinceritate, o deformare întemeiată pe lucruri refulate. Analizând visele relatate în aceste pasaje, am fost obligat, de însăși natura subiectelor la care se raportau ideile visului, să întrerup la un moment dat analiza înainte ca ea să fie terminată și de asemenea să atenuez printr-o ușoară deformare relieful cutărui sau cutărui detaliu indiscret. Nu puteam proceda altfel și nu aveam altă alegere, dacă voiam în general să citez exemple și dovezi; mă găseam într-o situație dificilă decurgând din chiar natura viselor, care constă în a exprima ceea ce e refulat, adică inaccesibil conștiinței. A trebuit să păstrez totuși o mulțime de lucruri capabile a șoca sufletele sensibile. Or, deformarea sau suprimarea anumitor idei care îmi erau cunoscute și care se aflau în plină expansiune nu s-a efectuat fără a rămâne urme ale acestor idei. Ceea ce am vrut să suprim s-a transpus adesea fără voia mea în ce am menținut și s-a manifestat sub forma unei erori. În cele trei exemple citate mai sus e vorba, de altfel, de același subiect: erorile sunt produse ale ideilor refulate referitoare la tatăl meu decedat.

Să reluăm aceste erori:

a) Dacă recitiți visul analizat la pagina 266 a lucrării mele *Die Traumdeutung*, veți constata fie direct, fie prin anumite aluzii, că mi-am întrerupt expozeul, deoarece aş fi abordat niște idei care ar fi putut conține în ele o anume critică neprietenească față de tatăl meu. Urmărind această serie de idei și de amintiri, am regăsit o poveste neplăcută în care cărțile joacă un anumit rol, și am aflat aici un prieten și asociat al tatălui meu, care se numea Marburg, adică același nume cu stația a cărei anunțare de către conductorul trenului îmi întrerupsese somnul. În timpul analizei, am vrut să-l disimulez pe acest domn Marburg în spatele persoanei mele și a cititorilor; dar el s-a răzbunat, fofilându-se acolo unde nu-i era locul și transformându-se din Marbach în Marburg numele orașului natal al lui Schiller.

d) Eroarea care m-a făcut să spun *Hasdrubal* în loc de *Hamilcar*, prin urmare care m-a determinat să pun numele

fratelui în locul celui al tatălui, se referă la un ansamblu de idei în care e vorba de entuziasmul pe care-l încercasem pe când eram încă un tânăr licean față de Hannibal și de nemulțumirea pe care mi-o inspira atitudinea tatălui meu față de „dușmanii poporului nostru“. Aș fi putut lăsa ideile să se deruleze și să povestesc cum atitudinea față de tatăl meu se modificase în urma unui voiaj în Anglia, unde am făcut cunoștință cu fratele meu vitreg, fiul pe care tatăl meu îl avusese într-o primă căsătorie. Fratele vitreg are un fiu care îmi seamănă; puteam deci, fără nici o verosimilitate, să am în vedere consecințele eventualității în care aș fi fost fiul, nu al tatălui meu, ci al fratelui meu. Chiar aici a fost locul în care mi-am întrerupt analiza când asemenea fantezii mi-au falsificat textul, determinându-mă să pun numele fratelui în locul celui al tatălui.

c) Tot sub influența acestei amintiri despre fratele meu cred că am comis eroarea constând în perpetuarea ororii mitologice a Olimpului grecesc. Dintre sfaturile pe care mi le dăduse fratele meu, exista una care mi-a rămas multă vreme în minte: „În ce privește conduita ta în viață, îmi spunea el, există un lucru pe care nu trebuie să-l uiți: aparții, nu celei de-a doua, ci celei de-a treia generații, începând cu aceea a tatălui nostru“. De altfel, tatăl nostru s-a recăsătorit mai târziu pentru a treia oară, atunci când copiii săi din a doua căsătorie se aflau deja destul de înaintați în vârstă. Am comis eroarea c) chiar în secvența cărții mele în care vorbesc de respectul pe care copiii îl datorează părinților.

S-a întâmplat de asemenea de mai multe ori ca niște prieteni și niște pacienți cărora le-am publicat visele sau la care am făcut aluzie în analizele viselor să-mi atragă atenția asupra inexactitudinilor care se strecuraseră în dezbaterile mele referitoare la cutare sau cutare fapt pe care-l discutasem împreună. Și în aceste cazuri, era vorba de erori istorice. Examinând din nou, după corectare, toate cazurile care îmi fuseseră semnalate din acest punct de vedere, am putut să mă asigur că amintirile mele referitoare la fapte concrete nu

se înșelau decât acolo unde crezusem că trebuie să deformeze sau să disimulez ceva în cursul analizei. Deci, și acolo, era vorba de o eroare trecută neobservată și constituindu-se ca o revanșă a unei refulări sau a unei suprimări intenționate.

Dintre aceste erori provenind din refulare, trebuie să distingem net pe cele bazate pe o ignoranță reală. Din ignoranță s-a întâmplat, de exemplu, că aflându-mă într-o zi în excursie la Wachau, în satul Emmesdorf, crezusem că exploram pământul locului natal al revoluționarului Fischhof. Între cele două sate nu există decât o identitate de nume; Emmersdorf, satul natal al lui Fischhof, se află în Corinthia. Însă eu nu știam.

Iată încă o eroare instructivă și care mă face să mă rușinez, un exemplu, ca să zicem așa, de ignoranța temporară. Un pacient mă roagă într-o zi să-i împrumut cele două cărți despre Veneția pe care i le promisesem și pe care voia să le consulte înainte de a pleca într-o călătorie în vacanța de Paște. „Le-am pregătit“, i-am răspuns și m-am dus în camera vecină unde se afla biblioteca mea, în căutarea celor două cărți pe care le promisesem bolnavului. Una se chema *Veneția, centru artistic*. Iată-o. Însă trebuie să am încă o lucrare istorică despre Veneția, făcând parte din aceeași colecție. Într-adevăr, iată-o și pe aceea: *Familia Medici*. Aduc cele două cărți bolnavului meu, dar îmi dau seama imediat, spre rușinea mea, de eroarea comisă. Nu știusem că Familia Medici nu avusese nimic de-a face cu Veneția; dar în clipa când luam această ultimă carte din raftul bibliotecii, nu mă gândeam deloc că o lucrare despre Medici nu folosea cu nimic cuiva care se interesa de Veneția. Or, să fim cinstiți; reproșându-i atât de des bolnavului propriile sale acțiuni simptomatice, nu-mi puteam salva autoritatea decât uzând de sinceritate și mărturisindu-i pe șleau motivele ascunse ale prejudecăților mele privind excursia sa.

Suntem mirați să constatăm că înclinația spre adevăr e mult mai puternică decât s-ar crede. Poate că trebuie să văd

o consecvență a ocupațiilor mele psihanalitice în faptul că am devenit aproape incapabil să mint. De fiecare dată când încerc să deformez un fapt, comit o eroare sau o altă acțiune ratată care, ca în acest ultim exemplu și în exemplele precedente, relevă lipsa mea de sinceritate.

Mecanismul erorii este mult mai elastic decât al tuturor celorlalte acțiuni ratate; vreau să spun prin aceasta că, la modul general, o eroare se produce când activitatea psihică corespunzătoare are de luptat contra unei influențe perturbatoare, fără ca totuși genul de eroare să fie determinat de calitatea ideii perturbatoare disimulate în adâncimile domeniului psihic. Voi adăuga aici cu toate acestea că observăm aceeași stare de lucruri în multe cazuri de *lapsus linguae* și de *lapsus calami*. Ori de câte ori când comitem unul sau celălalt din aceste *lapsusuri*, trebuie să ajungem la concluzia unei tulburări produse de procesele psihice care sunt în afara puterii de înțelegere a intențiilor noastre, dar trebuie să admitem de asemenea că lapsusul cuvântului sau al scrierii ascultă adesea de legile asemănării sau corespund dorinței de comoditate sau de rapiditate, fără ca autorul lapsusului să reușească a trăda în eroarea comisă cutare sau cutare trăsătură a caracterului său. Plasticitatea limbajului e ceea ce face posibilă determinarea erorii și impune limitele acesteia.

Pentru a nu vorbi numai de erorile mele personale, voi cita încă vreo câteva exemple care ar fi putut foarte bine figura sub rubrica de *lapsusuri* ale cuvântului sau ale uitărilor, ceea ce de altfel nu are nici o importanță, dată fiind echivalența care exista între toate aceste varietăți de acțiuni ratate.

a) Interzisesem unuia din bolnavi, care era decis el însuși să rupă legătura cu amanta sa, să comunice telefonic cu aceasta, fiecare conversație neputând decât să facă dificilă lupta contra obișnuinței pe care o contractase față de ea. Îl sfătuisem să-i facă cunoscută ultima sa hotărâre prin scrisoare, în ciuda dificultății de a o face să-i parvină.

La ora unu după-amiaza, a venit să mă vadă pentru a mă anunța că a găsit mijlocul de a ocoli această dificultate, și m-a întrebat în treacăt dacă poate invoca autoritatea mea medicală. Către ora două, ocupat cu redactarea scrisorii de despărțire, s-a întrerupt brusc și i-a spus mamei lui care se afla alături de el: „Și când te gândești că am uitat să-l întreb pe profesor dacă trebuie să-i menționez numele“. A alergat îndată la telefon, a cerut legătura și a spus: „Aș putea, vă rog, să-l văd pe domnul profesor după cină?“ — „Ești nebun, Adolf?“ i s-a răspuns, pe un ton mirat, chiar vocea pe care, potrivit sfatului meu, nu mai trebuia s-o audă. Se „înșelase“ pur și simplu și ceruse numărul de telefon al amantei, în loc de al meu.

b) O tânără femeie își propune să facă o vizită uneia dintre prietenele sale recent căsătorită, locuind în *Habsburgerstrasse*. Vorbește de această vizită la masă, dar spune din eroare că trebuie să meargă în *Babenbergerstrasse*. Celelalte persoane care se găseau la masă îi atrag atenția râzând asupra greșelii (sau, dacă preferați, asupra lapsusului) pe care a comis-o, fără a-și da seama. Cu două zile înainte, într-adevăr, Republica fusese proclamată la Viena, drapelul negru-galben dispăruse, pentru a ceda locul culorilor bătrânei Mărci din Est: roșu-alb-roșu; Habsburgii fuseseră răsturnați. Doamna în cauză n-a făcut, la rândul său, decât să elimine Habsburgii de pe strada care încă purta numele lor. Exista de altfel la Viena o *Babenbergerstrasse*, foarte cunoscută; dar e un „bulevard“ și nu o „stradă“.

c) În timpul unui voiaj de vacanță, un institutor, om tânăr foarte sărac, dar arătând bine, face curte fiicei unui proprietar de vilă locuind în timpul iernii în capitală și ajunge să inspire acesteia o așa dragoste încât ea reuși să le smulgă părinților consimțământul căsătoriei, în ciuda diferențelor de situație socială și de rasă. Într-o zi, institutorul scrie fratelui său o scrisoare în care spunea: „Tânără nu e frumoasă, însă foarte drăguță, și din acest punct de vedere

n-ar fi nimic de zis. Dar mă voi decide oare să iau în căsătorie o evreică?— n-aș putea să-ți spun încă.” Această scrisoare cade în mâna logodnicei și pune capăt idilei, în timp ce fratele primește o scrisoare al cărei conținut nu încetează să-l mire, căci era o adevărată declarație de dragoste. Cel care mi-a povestit această istorie m-a asigurat că e vorba chiar de o eroare, și nu de o viclenie intenționată. — Mai cunosc un caz când o doamnă care, nemulțumită de medicul său și neîndrăznind să i-o spună direct, și-a atins totuși scopul, grație unei inversări de scrisori; în acest caz, cel puțin, aș putea garanta că s-a întâmplat din greșeală, și nu din viclenie conștientă că doamna a recurs la astfel de procedeu clasic de vodevil.

d) Domnul Brill povestește cazul unei doamne care, voind să-i ceară vești despre o prietenă comună, a numit-o pe aceasta, din greșeală, cu apelativul de fată. Fiindu-i atrasă atenția asupra acestei erori, ea a trebuit să admită că nu-l suporta pe soțul prietenei a cărei căsătorie nu o aprobase niciodată.

e) Iată un caz de eroare care reprezintă în același timp un lapsus al cuvântului. Un tată tânăr merge la starea civilă pentru a declara nașterea celei de-a doua fiice. Rugat să spună numele copilului, el răspunde: „Hanna” dar funcționarul îi atrage atenția că mai are un copil purtând acest nume. Din această eroare putem trage concluzia că a doua fiică nu era așa de dorită cum a fost prima în momentul nașterii ei.

f) Adaug câteva observații relative la confuziile de nume; fără îndoială că aceste observații ar putea figura și ele în alte secțiuni ale cărții de față.

O doamnă are trei fiice, dintre care două sunt deja măritate, în timp ce a treia își aștepta încă ursitul. O prietenă oferise fiecăreia din fetele măritate același cadou de nuntă: un superb serviciu de ceai din argint. Ori de câte ori era vorba de acel serviciu, mama îl atribuia din greșeala celei de-a treia fiice. Este evident că ea exprima prin acea eroare

dorința de a-și vedea și a treia fiică măritându-se la rândul său; și presupunea în același timp că va primi același cadou.

Tot atât de ușor se lasă interpretate cazurile când o mamă confunda numele fiicelor, al fiilor sau al ginerilor.

Iată un frumos exemplu de confuzie a numelor, ușor de explicat. El se referă la domnul J.G., care de altfel l-a și comunicat. Faptul s-a petrecut într-un sanatoriu.

„La o masă-pensiune (a sanatoriului), în timpul unei conversații care nu prea mă interesa fiind condusă pe un ton total convențional, adresez vecinei mele de masă o frază deosebit de amabilă. Domnișoara, care nu se afla la prima tinerețe, nu s-a putut abține să-mi atragă atenția că nu-mi stă în obicei să fiu amabil și galant față de ea, — observație care exprima, pe de o parte, un anume regret și, pe de altă parte, o aluzie transparentă la o tânără fată pe care o cunoscusem amândoi și căreia eu obișnuiam să-i acord cea mai mare atenție. — Am înțeles lesne. În timpul conversației noastre ulterioare, mă lăsasem prins, ceea ce nu m-a scutit de a mă simți penibil, de mai multe ori de vecina mea pe care mă încăpățânam s-o numesc cu apelativul tinerei fete pe care ea o considera, nu fără motive, drept fericita ei rivală.”

g) Tot printre „erori” așez faptul următor, de un caracter mai serios, care mi-a fost povestit de un martor ocular. O doamnă își petrece seara la țară, cu soțul și în compania a două persoane străine. Unul dintre acești străini este prietenul ei intim, ceea ce toată lumea ignora și trebuia să ignore. Cei doi prieteni însoțesc cuplul aproape până în fața casei. Așteptând ca ușa să se deschidă, soțul și soția se despart de prietenii lor. Doamna se apleacă spre unul din străini, îi întinde mâna și îi spune câteva cuvinte amabile. Apoi, îl ia de braț pe celălalt (care era amantul său) și se întoarce către soț, ca și cum ar intenționa să-și ia rămas bun de la el. Soțul acceptă gluma, își ridică pălăria și spune cu o politețe exagerată: „Sărut-mâna, scumpă doamnă”. Soția, înspăimântată, se desprinde de brațul amantului și mai

are timp să strige, înainte ca soțul să se întoarcă: „Dumnezeule, ce întâmplare!” Soțul făcea parte dintre aceia care considerau infidelitatea soției lor ca un lucru absolut imposibil. Se jurase în mai multe rânduri că dacă soția sa l-ar fi înșelat, viața acesteia ar fi fost în pericol. Avea prin urmare cele mai puternice motive de a nu înțelege provocarea pe care o implica eroarea soției sale.

h) Iată o eroare a unuia din pacienții mei, eroare care, reproducându-se, s-a transformat într-un opus. Este deosebit de instructivă. Un tânăr exagerat de nehotărât, după lungi lupte interioare, a ajuns să se decidă a promite căsătoria unei tinere pe care o iubea de multă vreme. După ce-și însoțise logodnica, urcase, strălucind de fericire, într-un tramvai și ceruse taxatoarei... *două* bilete. Șase luni mai târziu, l-am regăsit căsătorit, dar fericirea sa conjugală lasă încă de dorit. Acum se întreba dacă a făcut bine căsătorindu-se, regreta relațiile amicale de altădată, avea tot felul de reproșuri la adresa socrilor. Într-o seară, după ce și-a căutat soția la socri, a urcat cu ea în tramvai și s-a mulțumit să ceară taxatoarei... *un* bilet.

i) Domnul Maeder ne arată, într-un frumos exemplu („Noi contribuții, etc.”, Arhivele de psihologie., VI, 1908), cum o dorință reprimată împotriva voinței poate fi satisfăcută cu ajutorul unei „erori”. Un coleg voia să se bucure în liniște de o zi de concediu; *ar fi trebuit* totuși să facă o vizită și în sfârșit s-a hotărât să plece. Pentru a se distra, a citit ziarele tot traseul Zürich-Arth-Goldau, a schimbat trenul în această ultimă stație și și-a continuat lectura. Pe drum, controlorul i-a spus că nu luase trenul care trebuia, că se urcase chiar în cel care se întorcea de la Goldau la Zürich, în timp ce biletul sau era pentru Lucerna.

j) Doctorul V. Tausk publica, sub titlul „Falsa direcție” (*Internat. Zeitschr. f. Psychoanalyse*, IV, 1916—1917) cazul unei tentative analoage, deși mai puțin reușită, de a satisface o dorință reprimată prin același mecanism al erorii.

„Am ajuns la Viena în permisie, venind de pe front. Un fost bolnav auzind de prezența mea m-a rugat să vin să-l văd, deoarece el trebuia să rămână în pat. l-am satisfăcut dorința și am petrecut două ore lângă el. În momentul plecării, bolnavul m-a întrebat cât îmi datora. „Sunt în permisie și nu profitez. Consideră vizita mea drept un serviciu prietenesc“. Bolnavul s-a mirat, căci își dădea seama că nu avea dreptul de a accepta o consultație profesională ca un serviciu gratuit venit din partea unui prieten. Nu a acceptat argumentul răspunsului meu, gândind (și această opinie respectuoasă îi era dictată de plăcerea încercată de a economisi prețul vizitei) că în ce-l privește pe psihanalist știam eu ce făceam. — Eu însumi n-am ezitat să-mi exprim în gând îndoieli asupra sincerității actului meu generos și, cuprins de un dezgust al cărui sens era evident, am urcat în tramvaiul electric de pe linia X. După un scurt drum, trebuia să iau traseul Y. În timp ce așteptam legătura, uitasem cu desăvârșire problema onorariului și nu mă mai gândeam decât la simptomele morbide ale bolnavului meu. În sfârșit tramvaiul pe care-l așteptam a venit și am urcat în spate. Dar la prima oprire am fost obligat să cobor, căci, în loc să urc în tramvaiul de pe traseul Y, luasem un tramvai de pe traseul X, adică, unul mergând chiar în direcția din care venisem, ca și cum aș fi vrut să mă întorc la bolnavul căruia îi refuzasem onorariul. *Aceasta deoarece inconștientul meu dorea să încasez onorariul.*“

k) O aventură analoagă cu cea pe care tocmai am povestit-o, după dr. Maeder, mi s-a întâmplat chiar mie. Promisesem fratelui meu mai mare, om foarte susceptibil, că am să vin să-i fac o vizită pe care i-o datoram de multă vreme. Fusesse de acord ca eu să vin pentru a-l întâlni pe o plajă engleză și, cum timpul de care dispuneam era limitat, trebuia să urmez drumul cel mai scurt și să nu mă opresc nicăieri. Voiam numai să-mi rezerv o zi pentru Olanda, dar mi-am spus că am s-o fac la întoarcere. Am plecat deci de la München, prin Köln, către Rotterdam-Hook în Olanda, de

unde vaporul trebuia să mă ia la miezul nopții pentru Harwich. La Köln, a trebuit să schimb trenul, pentru a lua rapidul de Rotterdam. Mi-a fost imposibil să găsesc acest rapid. M-am adresat mai multor funcționari, care m-au trimis de la un peron la altul; începusem să disper, cu atât mai mult cu cât consultând mersul trenurilor am constatat că toate aceste căutări m-au făcut să pierd legătura. În fața acestei constatări, m-am întrebat mai întâi dacă n-ar fi bine să înnoptez la Köln; această decizie mi-a fost inspirată de un sentiment de pietate, întrucât, potrivit unei vechi tradiții de familie, strămoșii mei fugiseră pe vremuri în acest oraș, pentru a scăpa de persecuțiile care se dezlănțuiseră împotriva evreilor. Dar după câțva timp mi-am schimbat părerea și m-am hotărât să plec cu un alt tren spre Rotterdam, unde am ajuns în toiul nopții, ceea ce m-a obligat să petrec o zi în Olanda. Am putut astfel să realizez un plan pe care îl agream de multă vreme: acela de a vedea minunatele tablouri ale lui Rembrandt din La Haye și de la muzeul din Amsterdam. Numai în după-amiaza zilei următoare, în timp ce mă aflam în trenul britanic, revăzându-mi impresiile, mi-am amintit precis și sigur că văzusem în gara din Köln, la câțiva pași de trenul din care coborâsem și pe același peron, o pancartă mare cu inscripția: „Rotterdam-Hook-Olanda”. Acolo aștepta trenul pe care trebuia să-l iau pentru a-mi continua călătoria. Printr-o „orbire” într-adevăr de neînțeles mă îndepărtasem de această bună indicație pentru a merge să caut trenul în altă parte; cel puțin dacă aș fi admis că țineam, în ciuda recomandărilor fratelui meu, să văd tablourile lui Rembrandt la dus. Tot ceea ce a urmat: agitația mea bine jucată, intenția pioasă, ivită inopinat, de a petrece noaptea la Köln — toate acestea nu erau decât un artificiu destinat a-mi ascunde chiar mie planul, până când acesta a reușit să-mi impună realizarea sa.

1) Domnul J. Starke povestește un caz personal în care era vorba de un artificiu de același gen: o „uitare” survenită

pentru a favoriza satisfacerea unei dorințe la care credea că a renunțat.

„Trebuia să țin într-o zi, într-un anumit sat, o conferință cu proiecții. Data acestei conferințe a fost brusc devansată cu opt zile. După ce am răspuns la scrisoarea care mă anunța schimbarea datei, am scris noua dată în agenda mea. Aș fi mers cu plăcere în acel sat încă după-amiaza, pentru a avea timpul să vizitez un scriitor pe care îl cunoșteam și care locuia aici. Din păcate, nu puteam dispune de acea după-amiază și am renunțat la plan.

Când sosi seara conferinței, m-am grăbit să merg la gară având în mână o geantă plină cu imagini de proiectat. Am fost obligat să iau un taxi pentru a ajunge la timp (mi se întâmplă adesea când trebuie să prind un tren, să plec de-acasă în ultimul moment și să fiu obligat să iau un taxi). Sosit la destinație, am fost foarte mirat negăsind la gară pe nimeni pentru a mă întâmpina (așa cum se face de obicei în micile localități care invita conferențieri). Deodată, mi-am amintit că acea conferință fusese devansată cu o săptămână și că făcusem un voiaj degeaba, deoarece mă gândisem mereu la data fixată inițial. După ce am blestemat, în forul meu interior, uitarea, m-am întrebat dacă n-aș face bine să iau primul tren pentru a mă întoarce acasă. Dar îndată după aceea mi-am spus că aveam chiar acum o excelentă ocazie de a-l vedea pe scriitorul de care am vorbit mai sus. Ceea ce am și făcut. Numai pe drum am constatat că dorința de a face această vizită, vizită care altfel ar fi fost imposibilă, aranjase foarte bine respectivul complot. Faptul că mă încărcasem cu o geantă grea plină cu imagini de proiectat și că mă grăbisem să ajung la timp la gară, au putut servi foarte bine a-mi disimula mie însumi intenția inconștientă.”

Se va spune poate că erorile de care m-am ocupat în acest capitol nu sunt nici foarte numeroase, nici foarte semnificative. Dar îmi permit să întreb dacă punctele noastre

de vedere nu se aplică la fel explicării erorilor de judecată, mult mai importante, pe care le comit oamenii în viața și în activitatea științifică. Numai spiritele alese și ideal echilibrate par a fi capabile de a prezerva imaginea realității exterioare percepute contra deformării pe care o suferă în majoritatea cazurilor, trecând prin individualitatea psihică a subiectului care percepe.

CAPITOLUL AL UNSPREZECELEA

ASOCIEREA MAI MULTOR ACTE RATATE

Două din exemplele citate în capitolul precedent, referitoare la propria mea eroare, constând în plasarea familiei Medici la Veneția, și cea a tânărului care a știut, în ciuda pazei care îi fusese asigurată, să intre în legătură telefonică cu amanta sa, n-au fost descrise în chip precis și apar, la o examinare mai atentă, drept rezultat al combinării dintre o uitare și o eroare. Și cu mai multă claritate se prezintă chiar această combinație în alte câteva exemple pe care am să le citez.

a) Un prieten îmi împărtășește următorul fapt: „Acum câțiva ani, am fost ales membru al comitetului unei asociații literare, în speranța că acea societate mă va ajuta în legătură cu punerea în scenă a uneia dintre piesele mele. Luam parte, fără mare antuziasm de altfel, la adunările Comitetului care aveau loc în fiecare vineri. Acum câteva luni, am fost asigurat că piesa mea va fi jucată la teatrul din F. și din acel moment *am uitat* în mod regulat să merg la ședințe. Citind lucrările dumneavoastră, mi s-a făcut rușine de uitarea mea, spunându-mi că a fost o impolitețe din partea mea să lipsesc de la reuniuni, pentru că nu mai aveam nevoie de acei oameni. Tot astfel eram ferm hotărât să nu uit să asist la adunarea de vinerea următoare. Mă gândeam tot timpul la această hotărâre și, când în sfârșit am realizat-o, m-am găsit, spre marea mea mirare, în fața unei uși închise: într-adevăr,

mă înșelasem asupra zilei; venisem sâmbăta, în timp ce ședințele, așa cum am spus, aveau loc vinerea.”

b) Exemplul următor reprezintă o asociere dintre un act ratat și imposibilitatea de a regăsi un obiect. Acest exemplu mi-a parvenit după un lung ocol, dar provine din sursă sigură.

O doamnă face o călătorie la Roma cu cumnatul său, un pictor celebru. Vizitatorul a fost foarte prețuit de germanii care locuiau la Roma și a primit, între alte cadouri, o medalie antică din aur. Doamna constatase supărată că cumnatul său nu știe să aprecieze această piesă la valoarea ei. Sora ei venind la Roma, ea s-a întors acasă și a observat, desfăcând valiza, că luase cu sine medalia, fără a ști cum. L-a informat imediat pe cumnat și l-a anunțat că îi va trimite înapoi medalia la Roma chiar a doua zi. Dar a doua zi medalia era atât de bine pusă încât devenise de negăsit; prin urmare, imposibil de a o expedia. Atunci a înțeles de ce era „distrată”. Dorea să păstreze frumoasa piesă pentru sine.

c) Iată câteva cazuri de acte ratate reproducându-se cu obstinație, dar schimbând de fiecare dată mijloacele:

Jones (cartea citată, p. 483) povestește că, din rațiuni pe care le ignora, lăsase odată pe birou timp de câteva zile o scrisoare pe care o scrisese. Într-o zi, se hotărăște s-o expedieze, dar îi este trimisă înapoi cu un „dead letter office” (serviciu de scrisori rebutate), deoarece uitase să scrie adresa. Reparându-și uitarea, retrimite scrisoarea la poștă, dar de data aceasta fără a pune timbrul. Și atunci a fost obligat să mărturisească faptul că în fond nu ținea deloc să expedieze scrisoarea respectivă.

Iată o scurtă observație a doctorului Karl Weiss (din Viena) despre un caz de uitare (*Zentralbl. f. Psychoanal.*, II, 9), care descrie într-un mod impresionant zadarnicele eforturi încercate pentru a realiza o acțiune în ciuda unei rezistențe interioare: „Cazul următor arată cu câtă fermitate e capabil inconștientul să se afirme, când are un motiv de a se opune

realizării unui plan și cât e de greu să te aperi împotriva acestei tendințe. Un prieten a găsit în biblioteca mea o carte care îl interesa și m-a rugat să i-o aduc a doua zi. Am promis, dar în același timp am simțit un sentiment de neliniște pe care mai întâi n-am reușit să mi-l explic. Explicația mi-a venit mai târziu: acest prieten îmi datorează de ani de zile o anumită sumă de bani, la înapoierea căroră nu pare a se gândi. Câteva clipe după aceea, eu însumi nu m-am mai gândit la acest lucru, dar, a doua zi dimineața, am simțit același sentiment de neliniște ca în ajun și mi-am zis imediat: „Inconștientul tău va face tot ce va putea pentru a te determina să-ți uiți promisiunea de a împrumuta cartea. Însă tu nu vrei să fii nepoliticos și vei face, în ce te privește, tot ce vei putea pentru a nu o uita.” M-am întors acasă, am învelit cartea într-o hârtie, am pus pachetul pe birou și m-am apucat să redactez scrisori. — La câțiva timp după aceasta, am ieșit. Abia am făcut câțiva pași, că mi-am amintit cum am lăsat pe birou scrisorile pe care aveam intenția să le pun la poștă (în treacăt fie spus, printre acele scrisori era una care conținea lucruri neplăcute pentru o persoană care, într-o anumită ocazie, ar fi trebuit să-mi facă un serviciu). M-am întors, prin urmare, acasă, am luat scrisorile și am ieșit iar. Ajuns în tramvai, mi-am amintit că promisesem soției să-i fac o anumită cumpărătură, și m-am gândit cu satisfacție că era vorba de un foarte mic pachet. Cuvântul pachet a trezit în mine prin asociere ideea cărții, și numai atunci mi-am dat seama că nu am luat-o cu mine. Prin urmare nu numai că am uitat-o prima dată, în același timp cu scrisorile, dar faptul mi-a scăpat și a doua oară, când mă întorsesem pentru a lua scrisorile alături de care era așezată cartea.

De o situație analoagă e vorba în această observație a domnului Otto Rank (*Zentralbl. f. Psychoanal.*, II, 5) care a făcut obiectul unei analize detaliate:

„Un om meticulos de ordonat și de o exactitate pedantă povestește, ca într-adevăr extraordinar, faptul următor: aflându-se într-o zi pe stradă și voind să știe cât e ceasul,

își dă seama că și-a uitat ceasul acasă, lucru care, atât cât își amintește, nu i se întâmplase încă niciodată. Cum era așteptat seara la o întâlnire precisă și nu avea timp să se întoarcă acasă pentru a-și lua ceasul, a profitat de vizita sa la o doamnă prietenă pentru a împrumuta ceasul acesteia; trebuind de altfel s-o revadă pe acea doamnă a doua zi, i-a promis să înapoieze ceasul cu acea ocazie. A doua zi, odată ajuns la doamna în cauză, observă că a uitat să-i aducă ceasul pe care ea i-l împrumutase. În schimb, nu uitase să și-l ia pe al său. Mirat și contrariat, și-a promis să înapoieze ceasul chiar în acea zi și s-a ținut de promisiune. Dar, un nou subiect de mirare și de nedumerire: voind să privească ora, înainte de a pleca de la doamnă, constată că de data asta își uitase propriul ceas acasă. Această repetare a actului ratat i-a apărut omului nostru, în general atât de punctual și exact, atât de patologică încât a ținut cu orice preț să cunoască motivele psihologice. Acestea n-au întârziat să apară încă de la prima întrebare psihanalitică care i-a fost pusă, adică dacă nu i se întâmplase nimic neplăcut în ziua primei uitări și în caz că da, în ce condiții se produsese acel eveniment neplăcut. Atunci, a povestit că după masă, cu puțin timp înainte de a pleca de acasă, uitându-și ceasul, mama sa l-a anunțat că una din rude, un om a cărui conduită lăsa mult de dorit și care îi cauzase deja o mulțime de neazuri și îl costase mulți bani, își amanetase ceasul și cerea banii necesari pentru a-l redobândi și a-l aduce acasă. Această manieră necinstită de a împrumuta bani îl impresionase în mod penibil pe omul nostru și îi amintise de toate relele anterioare ale aceleiași rude, rele în urma cărora el avusese atât de mult de suferit de ani de zile. Acțiunea sa simptomatică apăruse din acel moment ca fiind determinată de mai multe motive: pe de o parte, exprima aproape intenția de a nu se lăsa jecmănit de bani în acest mod și părea că vrea să spună: „pentru că e nevoie de un

ceas în casă, îl las pe al meu"; numai că, el însuși având nevoie de ceas pentru întâlnirea din acea seară, intenția sa nu se putea realiza decât pe cale inconștientă, sub forma unui act simptomatic. Pe de altă parte, uitarea sa semnifica și următorul lucru: „veșnicele sacrificii în bani pe care eu le fac pentru acest derbedeu mă vor duce la ruină și voi fi obligat să mă lipsesc de tot ce am. Cu toate că impresia produsă de cuvintele mamei sale nu fusese, după părerea sa, decât momentană, repetarea aceluiasi act simptomatic arată că inconștientul său continua să sufere influența acelor cuvinte, că începea să fie obsedat de ele, tot așa cum suferea obsesia ideilor conștiente¹. Dată fiind această manieră de a se comporta care caracterizează inconștientul, nu vom considera de mirare faptul că ceasul împrumutat să fi avut vreodată aceeași soartă ca aceea care s-a abătut asupra ceasului din cazul de față. Dar există poate motive speciale care au favorizat acest transfer de uitare spre „inocentul“ ceas al doamnei. Se poate ca omul nostru să fi avut veleitatea inconștientă de a păstra acest ceas pentru a-l înlocui pe al său, pe care-l considera ca și sacrificat; se poate, de asemenea ca el să fi dorit a-l păstra ca amintire de la doamna care i-l împrumutase. În plus, faptul de a fi uitat obiectul împrumutat îi oferea ocazia de a o reverea pe doamna o dată mai mult. E adevărat că trebuia să meargă să o caute dimineața pentru altă afacere; însă uitând să înapoieze în acea dimineață ceasul, părea să vrea să spună că ținea prea mult la acea vizită, stabilită de mult timp, pentru a profita de ocazie în vederea restituirii ceasului. În plus, faptul că omul nostru și-a uitat propriul ceas, când s-a hotărât să-l înapoieze pe cel al doamnei, ne arată că, fără a-și da

---

1 Această persistență a unei impresii în inconștient se poate manifesta atât sub forma unui vis care urmează actului ratat, fie prin repetarea acestui act sau prin omisiunea unei corectări, eroarea comisă scăpând cu obstinație vederii. (n. a.)

seama, evitase să aibă asupra sa două ceasuri în același timp. Se poate ca el să fi vrut să interzică astfel orice aparență de superfluu, tot ce s-ar fi putut afla în opoziție prea flagrantă cu starea de jenă în care se găsea ruda sa; pe de altă parte, ar fi vrut să accentueze, să exagereze obligațiile sale față de familie (față de mama sa, îndeosebi), pentru a înăbuși veleitățile de căsătorie pe care părea că le nutrește față de acea doamnă. Iată, în fine, un ultim motiv care ar fi putut să-l facă să uite a înapoia ceasul care îi fusese împrumutat: „Aflându-se cu o seară înainte într-o societate de tineri (era întâlnirea de care am vorbit mai sus) se simțise jenat privind ceasul unei doamne; o făcuse pe furiș, dar se poate că, pentru a evita reproducerea acelei situații dezagreabile, să se fi decis a nu mai pune ceasul în buzunar. Cum trebuia totuși să-l restituie, din lupta celor două tendințe a rezultat o acțiune simptomatică inconștientă, care se prezintă ca un fel de compromis și ca o victorie scump plătită de instanța inconștientă.”

Iată câteva observații ale domnului J. Stârcke.

1. *Imposibilitatea de a găsi un obiect, distrugere, uitare: tripla expresie a unei singure și aceleiași contra-voințe refulate.*

„Am promis fratelui meu să-i împrumut o parte din colecția mea de ilustrații pe care o strânsesem în vederea unei lucrări științifice. El voia să le folosească la proiecții în timpul unei conferințe. La drept vorbind, nu țineam neapărat ca aceste reproduceri, pe care le adunasem cu multă dificultate, să fie prezentate sau publicate înainte de a le utiliza eu însumi. Dar această idee n-a făcut decât să-mi treacă prin minte, și am promis așadar fratelui să caut negativele imaginilor de care avea nevoie și să pregătesc după ele imaginile de proiectat. Dar mi-a fost imposibil să găsesc negativele. Am căutat în toate cutiile care ar fi conținut negative referitoare la subiectul meu, am luat în mână mai mult de două sute de negative pe care le-am

examinat unul câte unul, fără a le găsi pe cele de care avea nevoie fratele meu. Bănuiam că în realitate nu țineam să-i fac serviciul respectiv. Pentru că, odată devenit conștient de această idee dezagreabilă și respingând-o, mi-am dat seama că pusesem alături, fără a o examina, una din cutiile cu negative, precis aceea care conținea ceea ce căutam. Pe capacul acelei cutii figura o scurtă indicație a conținutului său, și e posibil să fi aruncat o privire pe această indicație, înainte de a pune cutia alături.

Ideea dezagreabilă nu părea totuși învinsă în întregime, deoarece diverse incidente au întârziat încă trimiterea imaginilor. Ștergând una din plăcile aparatului de proiecție, am scăpat-o pe jos și s-a spart în mii de bucăți (lucru care nu mi se întâmplase niciodată). Pregătind un alt exemplar din același gen de placă, iar l-am scăpat, dar am reușit să-i împiedic distrugerea, oprindu-i la timp cursa către parchet. În timp ce montam plăcile aparatului, tot teancul a căzut iar pe jos, fără ca de astă dată să se spargă vreo placă. Și, în sfârșit, trecură mai multe zile, înainte ca eu să mă hotărăsc a le ambala și a le expedia, lucru pe care mi-l propuneam totdeauna să-l fac a doua zi și de care uitam în mod regulat.“

2. *Uitare repetată. Uitare cu ocazia executării finale a actului uitat de mai multe ori.*

„Trebuie să trimit unui prieten o carte poștală, dar amânam trimiterea de pe o zi pe alta, și atunci am bănuț că, în ce mă privea, cauza era următoarea: prietenul meu mă anunțase de vizita iminentă a unei persoane pe care nu eram deloc încântat să o văd. Când săptămâna în cursul căreia trebuia să primesc vizita anunțată s-a scurs și când puteam să sper că persoana atât de puțin dorită nu va mai veni, m-am decis în sfârșit să scriu cartea poștală în care spuneam că puteam fi vizitat. Scriind acea carte poștală, voisem mai întâi să adaug că fusesem împiedicat să o trimit mai devreme de *druk werk* (în olandeză; trad. rom., surplus de muncă, treabă urgentă), dar n-am făcut-o, spunându-mi că nici o persoană rezonabilă n-ar crede această scuză

banală. Nu știu dacă mica minciună încerca totuși să se exprime: cert e că expediindu-mi scrisoarea, am pus-o din greșeală în cutia pentru Drukwerk (tot în olandeză; trad. rom: imprimate).“

3. *Uitări și erori*

„O tânără plecă într-o dimineață, pe un timp superb, la „Rijksmuseum“, pentru a face copii după busturile din ipsos. Cu toate că ar fi preferat să profite de vremea frumoasă pentru a se plimba, hotărâse să fie rezonabilă și să lucreze serios. A trebuit mai întâi să cumpere hârtie de desen. A mers la magazin (aflat cam la zece minute distanță de muzeu), a cumpărat creioane și alte accesorii, în afară de hârtie, a intrat în muzeu și, odată instalată pe micul scaun pliant și gata să înceapă, și- a dat seama că nu are hârtie, ceea ce a obligat-o să se întoarcă la magazin. Dotată în fine cu hârtie, a început să deseneze, și-a făcut serios treaba și a auzit după câțva timp orologiul din turnul muzeului bătând de un anumit număr de ori. Și-a spus: „trebuie să fie ora prânzului“, a continuat treaba și a auzit orologiul sunând sfertul: „e doisprezece și un sfert“ s-a gândit ea. Și-a strâns toate lucrurile și s-a hotărât să meargă la sora sa, prin „Vondelpark“, pentru „café“ (a doua masă, în Olanda). Ajunsă în fața Muzeului Suasso a constatat, foarte mirată, că nu e decât doisprezece, în timp ce ea credea că e deja doisprezece și jumătate. Timpul frumos fusese mai puternic decât zelul fetei; tot astfel, nu se gândise, când orologiul bătuse ora unsprezece și jumătate, că un orologiu de turn anunță ora întreagă deja de la jumătatea de oră care o precede.“

Așa cum arată unele din observațiile care urmează, o tendință perturbatoare inconștientă își poate atinge scopul prin repetarea obstinată a aceluiași act ratat. Împrumut un amuzant exemplu de repetiție de acest gen dintr-o cărticică intitulată *Frank Wedekind și teatrul*, care a apărut la editura „Drei-Masken Verlag“, din München. Las totuși autorului cărții

responsabilitatea istoriei pe care o povestește în maniera lui Mark Twain.

„În partea cea mai interesantă a piesei lui Wedekind *Cenzura*, figurează fraza următoare: „Teama de moarte e o eroare a gândirii (*Denkfehler*)“. Autorul, care ținea mult la acest pasaj, îl rugă pe actor, în timpul repetiției, să facă o mică pauză, înainte de a pronunța cuvântul *Denkfehler*. Seara, actorul, foarte familiarizat cu rolul, ține cont de pauza indicată, dar spune fără voia sa și pe tonul cel mai solemn: „Teama de moarte este... o greșeală de impresie (*Druckfehler*)“. Odată terminată reprezentația, autorul l-a asigurat pe actor că nu are nimic să-i reproșeze, dar îi amintește că „teama de moarte este o eroare a gândirii (*Denkfehler*)“, și nu o „greșeală de impresie“ (*Druckfehler*)“.

A doua zi seara, „*Cenzura*“ s-a jucat din nou. Ajuns la faimosul pasaj, actorul spune, tot pe tonul cel mai solemn: „Teama de moarte este o... fișă rezumat (*Denkzettel*)“. Wedekind l-a copleșit, și de astă dată, pe actor cu elogii, dar i-a amintit iar că „teama de moarte este o eroare a gândirii (*Denkfehler*)“.

În timpul celei de-a treia reprezentații cu *Cenzura*, actorul care, între timp, se împrietenise cu autorul, cu care avusese lungi discuții despre artă, pronunță iar faimoasa frază, cu cea mai solemnă expresie din lume: „Teama de moarte e... o etichetă imprimată (*Druckzettel*)“.

Artistul primi iar cele mai călduroase felicitări din partea autorului, piesa a fost jucată de nenumărate ori; dar cât despre problema „erorii de gândire“ (*Denkfehler*), Wedekind nu mai vorbi niciodată considerând-o lichidată o dată pentru totdeauna.

Domnul Rank s-a ocupat de raporturile foarte interesante, existând între „actul ratat și vis“ (*Zentralbl. für Psychoanal.*, ibid.; *Internat. Zeitschr. f. Psychoanal.*, III, 1915), raporturi care totuși nu e posibil să le degajăm, fără o analiză aprofundată a visului care se atașează actului ratat. Am visat odată, între multe alte lucruri, că-mi pierdusem portofelul. A

doua zi dimineața, îmbrăcându-mă, n-am reușit într-adevăr să-l găsesc. Uitasem, când mă dezbrăcasem în ajun, să-l scot din buzunarul pantalonilor, pentru a-l pune în locul său obișnuit. Această uitare nu-mi era așadar necunoscută; probabil a servit la exprimarea unei idei inconștiente care era pregătită să apară în conținutul visului.

Nu pretind că aceste cazuri de asociere a actelor ratate ar fi de natură să ne spună ceva nou care să nu fie relevat de actele ratate simple. Dar schimbările de formă care afectează actul ratat pentru a ajunge la același rezultat sunt expresia plastică a unei voințe care tinde către un scop determinat și furnizează un argument în plus și mult mai energic împotriva concepției care nu vede în actul ratat decât un fapt accidental, neavând nevoie de explicare. Ceea ce mai frappează în aceste cazuri, este neputința în care ne găsim de a neutraliza rezultatul actului ratat, opunându-i un plan conștient. În ciuda tuturor eforturilor sale, prietenul meu n-a reușit să asiste la vreo ședință a comitetului său, și în ciuda întregii sale bunăvoințe, cumnata pictorului a fost incapabilă să se despartă de medalie. Inconștientul care se opune acestor proiecte și planuri conștiente ajunge să-și găsească o ieșire, atunci când credem că i s-au barat toate drumurile. Pentru a pune stăpânire pe motivul inconștient, trebuie, într-adevăr, ceva mai mult decât un contra-proiect conștient: trebuie o muncă psihică în stare să permită intrarea acestui inconștient în sfera conștiinței.

CAPITOLUL AL DOISPREZECELEA

DETERMINISM. — CREDINȚĂ ÎN HAZARD ȘI SUPERSTIȚIE — PUNCTE DE VEDERE

Concluzia generală care se desprinde din considerațiile particulare dezvoltate în capitolele precedente poate fi formulată astfel: *anumite insuficiențe ale funcționării noastre psihice* (insuficiențe al căror caracter general va fi, cu mai multă precizie, definit în curând) și *anumite acte în aparență neintenționale se relevă, când li se aplică examenul psihanalitic, ca perfect motivate și determinate de rațiuni care scapă conștiinței.*

Pentru a putea fi clasificat în categoria fenomenelor susceptibile de o astfel de explicație, un act ratat trebuie să satisfacă condițiile următoare:

a) Nu trebuie să depășească o anumită limită fixată de judecata noastră; altfel spus, nu trebuie să depășească ceea ce numim „limitele stării normale”.

b) Trebuie să prezinte caracterul unei tulburări momentane, provizorii. Trebuie să fi îndeplinit anterior același act într-o manieră corectă sau să fim siguri că putem să-l realizăm în orice clipă într-un mod corect. Când cineva ne ceartă în momentul când realizăm un act de acest gen, trebuie să fim la fel de capabili să recunoaștem imediat justetea observației și incorectitudinea procesului nostru psihic.

c) Chiar când ne dăm seama că realizăm sau am realizat un act rar, acesta nu va fi bine caracterizat decât dacă motivele care ni l-au dictat ne scapă și dacă încercăm să-l explicăm prin „întâmplare” sau prin „neatenție”.

Fac deci parte din această categorie cazurile de uitare și erorile (care nu sunt efectul ignoranței), *lapsus linguae* și *calami*, erorile de lectură, uitările și acțiunile zise accidentale.

În limba germană, toate cuvintele desemnând actele ratate citate mai sus încep cu silaba *ver* (*Ver-sprechen*, *Ver-lesen*, *Ver-schreiben*, *Ver-greifen*), ceea ce are drept scop evidențierea identității lor intime. La explicarea acestor procese psihice atât de clare se adaugă o serie de observații, de un mare interes pentru toată lumea.

1. Lăsând la o parte câteva din funcțiile noastre psihice, nejustifiabile unei explicări prin reprezentarea scopului în vederea căruia s-ar realiza, subapreciem întinderea determinismului căruia îi este supusă viața psihică. Aici și în alte domenii, acest determinism se întinde mult mai departe decât presupunem. Într-un articol publicat în 1900 în revista *Zeit*, istoricul literar R.M. Mayer a arătat într-o manieră detaliată și apelând la numeroase exemple, că este imposibil să comitem un nonsens în mod intențional și arbitrar. Știu de multă vreme că este imposibil să te gândești la un număr sau la un nume a cărui alegere să fie total arbitrară. Dacă examinăm un număr cu mai multe cifre, compus într-o manieră aparent arbitrară, ca o glumă sau din vanitate, constatăm invariabil că el este riguros determinat, că se explică prin rațiuni pe care în realitate nu le-am fi considerat niciodată posibile. Voi analiza mai întâi, pe scurt, un exemplu de prenume ales arbitrar și voi supune după aceea unei analize mai detaliate un exemplu de număr lansat la întâmplare, „fără a te gândi la nimic”.

a) Reconstituind, în vederea publicării, observația uneia dintre pacientele mele, mă întreb ce prenume am să-i dau. Alegerea pare foarte dificilă; fără îndoială, unele nume sunt excluse din start: în primul rând adevăratul nume al pacientei,

apoi numele membrilor propriei mele familii a căror folosire m-ar șoca, în sfârșit alte câteva nume de femei, prea bizare și pretențioase. De altfel, nu trebuie să mă neliniștesc peste măsură; n-am decât să aștept, și numele feminine se vor oferi o mulțime. Dar, în loc de o mulțime, s-a oferit doar unul, și împreună cu el nici un alt nume: Dora. I-am căutat sursa. Pe cine cheamă deci Dora? Prima idee care mi-a venit în minte și pe care aș putea fi tentat să o resping ca neverosimilă a fost aceea că numele respectiv aparține bonei copiilor surorii mele. Dar eu sunt prea exersat în analiză pentru a ceda acestei prime mișcări: îmi mențin deci ideea și continui. Îmi amintesc atunci de un eveniment neînsemnat survenit cu o seară mai înainte și care mi-a oferit sursa căutată. Văzusem pe masa din sufrageria surorii mele o scrisoare purtând adresa: „Domnișoarei Rosa W...“ Mirat, întrebasesem cine se numea astfel și înțelesesem că cea pe care toată lumea o numea Dora se chema în realitate Rosa, nume la care ea renunțase intrând în serviciul surorii mele, întrucât aceasta se numea tot Rosa. Am spus posomorât: „Bieții oameni, nici măcar nu le e permis să-și păstreze numele!“ Îmi amintesc că am rămas atunci tăcut câteva clipe, gândind la tot felul de lucruri serioase care s-au pierdut în depărtare, dar pe care acum le-aș putea evoca ușor și le-aș face conștiente. Căutând a doua zi numele pe care aș putea să-l dau unei persoane pe care nu o puteam numi cu numele ei real, am găsit că acesta era Dora. Asemenea exclusivitate se bazează de altfel pe o solidă asociere internă, căci în istorisirea pacientei mele era vorba de o influență, decisivă din punctul de vedere al mersului tratamentului, emanând de la o persoană, — o guvernantă —? aflată în slujba unei case străine.

Acest neînsemnat eveniment a avut, mulți ani după aceea, o urmare neașteptată. Ținând într-o zi o conferință în care vorbisem despre cazul Dora, publicat cu mult timp în urmă, mi-am amintit că una din auditoarele mele purta acest nume care revenea atât de frecvent în expunerea mea: prin

urmare m-am adresat ei, scuzându-mă că nu mă gândisem la acest amănunt și declarându-mă pregătit să înlocuiesc acest nume cu un altul. Trebuia deci să aleg rapid, ferindu-mă să nu nimeresc numele unei alte auditoare, ceea ce ar fi constituit un exemplu rău pentru ambele auditoare deja destul de versate în psihanaliză. Prin urmare am fost foarte mulțumit, când anumele de *Erna* a reușit să se substituie celui de *Dora*. M-am folosit deci de acest nou nume în continuarea conferinței mele. Odată terminată conferința, m-am întrebat de unde putea să provină numele *Erna* și nu m-am abținut să râd constatând că eventualitatea de care mă temusem reușise într-adevăr să se realizeze, cel puțin în parte. Cealaltă auditoare a mea se chema, după numele de familie, *Lucerna*, de unde eu preluasem ultimele două silabe.

b) Scriu unui prieten că am terminat corectarea manuscriselor cărții mele *Die Traumdeutung* și că sunt hotărât să nu schimb nimic în lucrare, „chiar dacă ar conține 2467 de greșeli”. Am căutat imediat să lămuresc proveniența acestei cifre și am adăugat analiza respectivă scrisorii destinate prietenului. O citez așa cum am notat-o atunci, sub impresia flagrantului delict.

„Iată, pe scurt, încă o contribuție la psihopatologia vieții cotidiene. Vei găsi în scrisoarea mea numărul 2467, exprimând estimarea arbitrar exagerată a greșelilor pe care le-aș fi putut lăsa în lucrarea mea despre vise. Or, în viața psihică nu există nimic întâmplător, nedeterminat. Tot astfel, tu ești îndreptățit să presupui că inconștientul a avut grijă să determine numărul lansat de conștient. Or, eu am citit recent în ziar că generalul E. M. a ieșit la pensie cu gradul de mareșal. Trebuie să-ți spun că acest om mă interesează. În timp ce îmi făceam serviciul militar, în calitate de medic auxiliar, el a venit într-o zi (pe atunci era colonel) la infirmerie și a spus medicului: „Trebuie să mă puneți pe picioare în 8 zile, pentru că am de făcut o lucrare pe care o așteaptă

Împăratul". Urmărind mental fazele carierei parcurse de acest om, constat prin urmare că astăzi (în 1899) această carieră e terminată, colonelul de atunci fiind mareșal și la pensie. Mi-am amintit că în 1882 l-am văzut la infirmerie. A avut prin urmare la dispoziție șaptesprezece ani pentru a parcurge acest drum. Am vorbit despre asta cu soția mea care mi-a spus: „înseamnă că și tu ar trebui să fii la pensie?” Dar eu am protestat: „Doamne ferește”. După această conversație, m-am așezat la masă pentru a-ți scrie. Dar ideile mele își urmează cursul, și pe bună dreptate. Calculasem greșit, și știam asta după un punct de reper fix pe care-l păstram printre amintirile mele. Mi-am sărbătorit majoratul, adică cea de-a douăzeici și patra aniversare, în timp ce-mi făceam serviciul militar (în acea zi am lipsit fără a avea permisie). Era deci în 1880; prin urmare, sunt 19 ani de atunci. Vei găsi astfel în numărul 2467 pe 24. la vârsta mea și adaugă 24; $43 + 24 = 67$! Asta înseamnă ca la întrebarea soției mele dacă nu voiam, eu însumi, să ies la pensie, am răspuns acordându-mi încă 24 de ani. Este evident că eram contrariat, în fond, că n-am parcurs, în intervalul de 17 ani cât i-a trebuit colonelului M. pentru a deveni mareșal și să iasă la pensie, aceeași carieră ca a lui. Dar această nedumerire a fost mai mult deât anulată de bucuria pe care am încercat-o că mai am încă mult timp în fața mea, în timp ce cariera lui era terminată mult și bine. Am, prin urmare, dreptul de a spune că chiar acest număr 2467, lansat fără nici o intenție, a fost determinat de rațiuni venind din inconștient.”

După acest prim exemplu de motivare a unui număr, ales după toate aparențele la întâmplare, am reprodus experiența în mai multe rânduri, cu numere diferite și totdeauna cu același succes, dar majoritatea cazurilor au un caracter prea intim pentru a le putea publica.

Iată de ce mă grăbesc să adaug aici o analiză foarte interesantă a unui caz de „număr ales la întâmplare”, caz

pe care doctorul Alfred Adler (Viena) îl atribuie unei persoane „perfect sănătoase”¹. A., spune doctorul Alder, îmi scrie: „Am consacrat seara de ieri cititului *Psihopatologiei vieții cotidiene*, și până la urmă aș fi citit desigur cartea până la capăt, dacă nu mi s-ar fi întâmplat un incident destul de ciudat. Citind îndeosebi că fiecare număr pe care îl invocăm în conștiință într-un mod aparent arbitrar are un sens definit, am hotărât să fac o experiență. Mi-a venit în minte numărul 1734. Ideile următoare au sosit îndată: $1734: 17 = 102$; $102 : 17 = 6$. Despart atunci numărul 1734 în două părți: 17 și 34. Am 34 de ani. Așa cum cred să vi se fi spus, eu consider anul 34 ca ultimul an al tinereții; tot astfel nu am fost peste măsură de vesel în ziua ultimei mele aniversări. Spre sfârșitul celui de-al șaptesprezecelea an începuse pentru mine o frumoasă și interesantă perioadă a evoluției mele. Mi-am divizat viața în tranșe de câte 17 ani fiecare. Ce semnifică deci aceste diviziuni? În legătură cu numărul 102, îmi amintesc că era numărul fasciculului din *Reclam's Universalbibliothek* conținând piesa lui Kotzebue: *Mizantropie și remușcare*.

Starea mea psihică actuală poate fi caracterizată prin aceste două cuvinte: „mizantropie și remușcare”. Numărul 6 din *Bibliothèque Reclam* (cunosc pe de rost multe din numerele acestei colecții) corespunde *Greșelii* de Müllner. Sunt constant tulburat de ideea că din greșeala mea nu am devenit ceea ce aptitudinile mele puteau să mă facă să sper. Îmi amintesc apoi că numărul 34 din *Bibliothèque Reclam* corespunde unei nuvele a aceluiași Müllner, intitulată *Kaliber* (*Calibrul*). Despart în două titlul și obțin „Kali-ber”; constat că acest cuvânt conține cuvintele „Ali” și „Kali” (potasiu). Acesta mi-a amintit că făceam într-o zi fragmente rimate împreună cu fiul meu Ali (în vârstă de 6 ani). L-am rugat să găsească o rimă la Ali. Nu a găsit niciuna și m-a rugat s-o

1 Alfred Adler — *Drei Psychoanalysen von Zahleneinfällen und obsedierenden Zahlen*. *Psych. — Neur. Wochenschr.*, N. 28. 1905.

fac în locul lui. Am spus: „*Ali reinigt sich den Mund mit hypermangansaurem KALI*“ („Ali își clătește gura cu permanganat de potasiu“). Am râs mult și Ali a fost foarte drăguț. În aceste ultime zile, am fost nedumerit să găsesc că Ali a „*Ka (Kein) Lleber ALI sei*“ („că Ali nu a fost drăguț“; Ka, — abreviere de la *Kein*).

M-am întrebat apoi: „ce lucrare din *Bibliothèque Reclam* poartă numărul 17?“ Sunt sigur că am știut; presupun deci că am vrut să-l uit. Toate căutările întreprinse pentru a regăsi această amintire au rămas fără rezultat. Am vrut să reiau lectura, dar n-am reușit să citesc decât mașinal, fără a înțelege un singur cuvânt, tulburat fără încetare de acest număr 17. Am stins lumina și am continuat să caut. Mi-am amintit în sfârșit că numărul 17 trebuie să corespundă unei piese de Shakespeare. Dar care? Am găsit: *Hero și Leandru*. A fost evident o tentativă absurdă a voinței mele de a-mi deturna atenția. M-am ridicat și am consultat catalogul *Bibliothèque Reclam* numărul 17 corespundea lui *Macbeth*, de Shakespeare. Spre marea mea stupefacție, am fost obligat să recunosc că nu știu aproape nimic despre această piesă, cu toate că nu m-a interesat mai puțin decât celelalte drame ale lui Shakespeare. Îmi amintesc numai: ucigaș, lady Macbeth, vrăjitoare, „frumusețea e urâtă“ și că altădată am găsit foarte frumoasă adaptarea lui *Macbeth* făcută de Schiller. Nu-i nici o îndoială: voisem să uit această piesă. Mă mai gândesc că numerele 17 și 34, împărțite prin 17, dau 1 și 2. Or, numerele 1 și 2 din *Bibliothèque Reclam* corespund lui *Faust* de Goethe. Îmi găseam altădată o mare asemănare cu *Faust*.

Nu puteam decât regreta că discreția autorului nu ne permite să observăm semnificația acestei serii de idei în totalitate. Domnul Adler ne spune că corespondentul său nu a reușit să opereze sinteza tuturor acestor detalii. Chiar am fi înclinați să le considerăm lipsite de înțeles dacă urmarea n-ar conține ceva care ne dă cheia misterului și ne face

inteligibile și numărul 1734 și seria de idei care se refera la acesta.

„Mi s-a întâmplat azi-dimineață un eveniment care pledează cu tărie în favoarea concepției freudiene. Soția mea, pe care o trezisem noaptea aceea, m-a întrebat ce căutam în catalogul *Bibliothèque Reclam*. I-am povestit întâmplarea. Părerea ei a fost că totul, în afară de cazul cu Macbeth (și acest amănunt este foarte interesant), care mi-a dat atâta bătaie de cap, era pur și simplu un tertip. M-a asigurat că nu se gândea absolut la nimic, când enunța un număr. I-am răspuns: „să facem o încercare“. Mi-a dat numărul 117. La care eu am răspuns îndată: „17 se referea la ceea ce ți-am povestit; în plus, ți-am spus ieri: când o femeie e în vârstă de 82 de ani, în timp ce soțul nu are decât 35, situația e rea. O necăjesc de câteva zile pe soția mea spunându-i că e bunică bătrâna de 82 de ani. $82 + 35 = 117$.“

Acel om, care nu a putut găsi rațiunile determinante ale numărului enunțat de el însuși, a descoperit imediat motivațiile numărului ales de soția sa într-o manieră în aparență arbitrară. În realitate, soția a priceput foarte bine complexul din care făcea parte numărul enunțat de soțul său, și a ales propriul său număr în cadrul aceluiași complex care era cu siguranță comun celor două persoane, deoarece era vorba de vârstele lor. Ne este prin urmare ușor să înțelegem semnificația numărului care îi venise în minte soțului. Așa cum afirma chiar domnul Adler, acest număr exprima o dorință refulată a *eului*, dorința care poate fi tradusă astfel: „Unui bărbat de 34 de ani, ca mine, îi trebuie o femeie de 17 ani“.

Pentru a nu judeca cu prea multă ușurință aceste „jocuri“, voi adăuga un amănunt pe care domnul Adler mi l-a împărtășit recent: la un an după publicarea acestei analize, cuplul era divorțat¹.

---

1 Relativ la Macbeth, figurând cu numărul 17 în *Bibliothèque Universelle de Reclam*, domnul Adler îmi comunica faptul că subiectul său aderase, la 17 ani, la o asociație anarhistă având drept scop regicidul. De aceea, el uitase conținutul lui „Macbeth“. În aceeași epocă, a inventat un alfabet cifrat, în care literele erau înlocuite prin numere.(n.a.)

Domnul Adler explica într-un mod analog producerea numerelor obsedante. Alegerea numerelor zise „favorite” nu este fără legătură cu viața persoanei interesate și nu e lipsită de un interes psihologic. Un domn, care are o preferință deosebită pentru numerele 17 și 19, își amintește, după câteva clipe de gândire că la 17 ani și-a cucerit libertatea academică, devenind student, și că la 19 ani a făcut prima sa mare călătorie și, curând după aceea, prima sa descoperire științifică. Dar fixarea acestei preferințe nu s-a efectuat decât zece ani mai târziu, când cele două numere dobândiseră o anumită importanță pentru viața sa amoroasă. Analiza descoperă un sens neașteptat chiar în numerele pe care obișnuim să le folosim în anumite ocazii, într-o manieră care părea total arbitrară. De aceea unul din pacienții mei a observat, într-o zi că atunci când era nemulțumit, obișnuia să spună cu plăcere: „ți-am spus-o deja de 17, dacă nu de 36 de ori”. „Și el s-a întrebat dacă nu există motive în acest lucru. Și-a amintit îndată că era născut pe 27 ale lunii, în timp ce fratele său mai tânăr era născut pe 26, și că existau motive de a acuza soarta că fusese mai favorabilă cu fratele lui decât cu el. Își reprezenta acea injustiție a sorții, amputând data nașterii sale cu zece zile pe care le adăuga datei de naștere a fratelui: Deși sunt mai mare, am fost *prescurtat* de soartă.”

Vreau să insist asupra analizelor „cazurilor de numere”, întrucât nu cunosc alte observații care să scoată atât de mult în evidență existența proceselor intelectuale foarte complicate, complet exterioare conștiinței; și, pe de altă parte, aceste cazuri oferă cele mai bune exemple de analize în care colaborarea atât de des incriminată a medicului (sugestia) poate fi exclusă cu o certitudine aproape absolută. Voi comunica deci analiza unui „caz al numărului” referindu-se la unul dintre pacienții mei, despre care voi spune numai că este cel mai tânăr într-o familie destul de numeroasă și că și-a pierdut foarte devreme tatăl pe care îl

adora. Amuzat de experiență, rostește numărul 426718 și se întreabă: „Ce mi-a venit în minte în legătură cu aceasta? Mai întâi o glumă: când te îngrijești de o răceală a creierului la medic, durează 42 de zile; dar când o lași în voia ei, durează 6 săptămâni. Aceasta corespunde primelor cifre ale numărului, $42 = 6 \times 7$ ”. În timpul pauzei care a urmat acestui prim răspuns, i-am atras atenția asupra faptului că numărul ales de el conține toate numerele prime, în afară de 3 și 5. În urma acestei observații, el și-a reluat explicația. „Suntem 7 frați și surori, eu sunt cel mai tânăr dintre copii; numărul 3 corespunde numărului de ordine al surorii mele A., 5 celui al fratelui meu L.; și unul și celălalt erau dușmanii mei. Copil fiind, mă rugam în fiecare seară să mă debaraseze de cei doi torționari. S-ar spune că îmi acord eu însumi satisfacția dorită, omițând în numărul meu cifrele 3 și 5, adică nementionând pe fratele cel rău și pe sora detestată. — Deoarece acest număr desemnează pe frații și surorile dumneavoastră, ce semnifică numărul 18 care se afla la sfârșit? Nu sunteți decât 7. — Mi-am spus adesea că dacă tatăl meu ar fi trăit mai mult timp, eu n-aș fi rămas ultimul. Dacă ar fi avut un copil în plus, noi am fi devenit 8, și aș fi avut în urma mea un copil mai tânăr față de care aș fi jucat rolul unui frate mai mare.”

Semnificația acestui număr era astfel elucidată, dar ne mai rămânea încă de stabilit o legătură între prima parte a interpretării și următoarele. Or, această legătură decurgea din chiar condiția formulată în legătura cu ultimele cifre: „dacă tatăl ar fi trăit mai mult timp, $42 = 6 \times 7$ ” exprima disprețul față de medicii care au fost incapabili să-l salveze pe tatăl său și, în același timp, regretul că tatăl nu a trăit mai multă vreme. Numărul, în ansamblul său, corespundea realizării dorințelor infantile în raport cu familia: dorința morții surorii celei rele și a fratelui cel rău și regretul de a nu fi avut un frate sau o soră mai tânără decât el. Aceste două

dorințe pot fi exprimate astfel pe scurt: „Ce bine ar fi fost dacă cei doi ar fi murit în locul tatălui meu drag!”¹.

Iată un mic exemplu oferit de unul din numeroșii mei corespondenți. Un director al telegrafelor îmi scrie din L. că fiul său, în vârstă de 18 ani și jumătate și dedicat medicinei, se ocupă de pe-acum de psihopatologia vieții cotidiene și caută să-și convingă părinții de exactitatea propunerilor și teoriilor mele. Transcriu aici una din experiențele făcute de acest tânăr, fără a mă amesteca în discuția care decurge de-aici.

„Fiul meu se întreține cu mama sa despre subiectul așa-zisului hazard și îi explică faptul că nici un cântec, nici un număr care îi vin în minte nu sunt realmente „accidentale”. Și conversația următoare se continuă:

Fiul: Spune-mi un număr oarecare.

Mama: 79.

Fiul: La ce te gândești în legătură cu acest număr?

Mama: Mă gândesc la pălăria frumoasă pe care am văzut-o ieri.

Fiul: Cât costă?

Mama: 158 de mărci.

Fiul: Am găsit: $158 : 2 = 79$. Vei considera pălăria prea scumpă și te vei gândi cu siguranță: „dacă ar costa cu jumătate mai puțin, aș cumpăra-o.”

Față de această deducție a fiului meu, mai întâi obiectasem că în general doamnele nu calculează foarte bine și că desigur mama nu-și dăduse seama bine că 79 este jumătatea lui 158. Teoria freudiană presupune deci acel fapt neverosimil că subconștientul calculează mai bine decât conștiința normală. „Nicidecum, îmi răspunse fiul; presupunând că mama n-a făcut calculul $158 : 2 = 79$, se poate foarte bine ca ea să fi avut ocazia de a vedea în parte această ecuație; și se mai poate ca, având un vis referitor

---

1 Pentru mai multă simplitate, am lăsat la o parte alte câteva idei, mai puțin interesante, ale pacientului (n.a.)

la acea pălărie, să fi calculat cât ar costa, dacă ar fi fost pe jumătate mai puțin scumpă.”

Împrumut de la domnul Jones (cartea citată, p. 478) o altă analiză referitoare la un număr. Un domn făcând parte dintre cunoștințele sale pronunță numărul 982 și îl roagă să pună în relație acest număr cu o oarecare idee a sa. „Prima asociație a subiectului a fost o amintire referitoare la o glumă de multă vreme uitată. Acum șase ani, un ziar anunțase că într-o zi, care fusese cea mai caldă din acea vară, temperatura urcase la 986 de grade Fahrenheit, exagerase vădit grotescă a temperaturii reale, care era de 98,6 grade. În timpul acestei conversații, eram așezați în fața șemineului în care ardea un foc zdravăn; interlocutorului meu fiindu-i prea cald, s-a retras puțin și a spus, probabil pe bună dreptate, că temperatura mare a șemineului a fost cea care i-a amintit de respectiva amintire. Dar acea explicație nu mă satisfăcuse și aș fi vrut să știu de ce amintirea se păstrase atât de mult timp în memoria sa. Mi-a povestit că această glumă îl făcuse să râdă nebunește și că îl amuza ori de câte ori se gândea la ea. Cum totuși eu nu găseam nimic extraordinar în respectiva glumă, voisem cu atât mai mult să știu dacă nu disimula vreun sens de care subiectul meu nu avea cunoștință. Următoarea sa idee fusese că reprezentarea căldurii trezea în el o mulțime de alte reprezentări, foarte importante: căldura este lucrul cel mai important din lume, sursa întregii vieți, etc. Un astfel de romantism la un tânăr foarte pozitiv nu întârziase să mă mire oarecum. L-am rugat deci să-și continue asociațiile. Se gândise la cuptorul uzinei pe care îl vedea din camera sa. Privea adesea în amurg fumul și flacăra care ieșeau de-acolo și se gândea la risipa regretabilă de energie. Căldura, flacăra, risipa de energie printr-un coș gol: nu era greu de presupus din aceste asociații că reprezentările căldurii și flăcării se legau la el de căldura dragostei, așa cum se întâmplă adesea în gândirea simbolică, și că ceea ce motivase numărul pe care-l

pronunțase era un puternic complex-masturbație. Nu i-a rămas în acest caz decât să confirme deducțiile.”

Cei care doresc să aibă o idee despre maniera în care materialele furnizate de numere sunt elaborate în gândirea inconștientă, vor citi cu folos articolul lui C.C. Jung: „Ein Beitrag zur Kenntnis des Zahlentraumes“ (*Zentralbl. f. Psychoanal.*, I, 1912) și cel al lui E. Jones: „Unconscious manipulations of numbers“ (*Ibid.*, II, 5, 1912).

În propriile mele analize de acest gen, am fost frapat de două fapte care urmează: în primul rând, de siguranța cvasisomnambulică cu care merg către scopul necunoscut și mă cufund în calcule care conduc brusc la numărul căutat, și, de asemenea, prin rapiditatea cu care se realizează orice lucrare ulterioară; în al doilea rând, am fost frapat de facilitatea cu care numerele se prezintă în gândirea mea inconștientă, în timp ce eu sunt destul de slab la socoteli și am cele mai mari dificultăți în ce privește reținerea, în memoria mea conștientă, a datelor, a numerelor caselor, etc. Găsesc, de altfel, în aceste operațiuni inconștiente cu numere, o tendință către superstiție a cărei origine mi-a rămas vreme necunoscută¹.

1 Domnul Rudolf Schneider din München, a ridicat o obiecție interesantă împotriva acestor deducții extrase din analiza numerelor. (R. Schneider — „Zu Freud's Analytischer Untersuchung des Zahleneinfalls“, *Internat. Zeitschr. f. Psychoanal.*, I, 1920) El a luat un oarecare număr dat, de pildă primul număr care i-a căzut sub ochi într-o lucrare de istorie deschisă la întâmplare, sau i-a propus unei alte persoane un număr ales de el și a căutat să-și dea seama dacă există niște idei determinante, chiar relative la acest număr impus. Rezultatul obținut a fost pozitiv. Într-unul din exemplele pe care le publica și care îl privesc personal, ideile existente aici au oferit o determinare tot atât de completă și de semnificativă ca în cazul analizelor noastre asupra numerelor ivite spontan, în timp ce în cazul lui Schneider, numărul, de proveniență exterioară, nu avea nevoie de rațiuni determinante. Într-o altă experiență care se referea la o persoană străină, și-a ușurat foarte mult sarcina, propunându-i numărul 2 al cărui determinism poate fi stabilit fără dificultate de oricine, cu ajutorul unor materiale oarecare.

R. Schneider extrage din experiențele sale două concluzii: 1. Avem aceleași posibilități psihice de asociere pentru numere ca și pentru noțiuni; 2. Faptul că, relativ la numerele concepute spontan, se ivesc niște idei

Nu ne vom mira constatând că examenul analitic relevă ca fiind perfect determinate, nu numai numerele, ci și n-are importanță ce cuvânt enunțat în aceleași condiții.

Jung a publicat un interesant exemplu privind originea unui cuvânt obsedant (*Diagnostische Assoziationsstudien*, V, p. 215). „O doamnă îmi povestește că, de câteva zile, e obsedată de cuvântul „Taganrog“, fără a ști de unde vine acest cuvânt. O întreb pe doamna despre evenimentele

---

determinante, nu dovedește în nici un caz că aceste numere ar fi provocate de ideile descoperite prin analiză. Prima din aceste două concluzii este perfect exactă. Pentru un număr dat putem găsi tot atât de ușor o asociere ca și pentru un cuvânt enunțat, și poate chiar mai ușor, deoarece semnele, puțin numeroase, din care se compun numerele posedă o forță de asociere deosebit de puternică. Ne găsim astfel pur și simplu în fața a ceea ce se cheamă experiență „de asociere“ care a fost studiată sub toate aspectele sale de școala Bleuler-Jung. În cazurile de acest gen, ideea (reacția) este determinată de cuvânt (excitația). Această reacție s-ar putea totuși manifesta sub aspecte foarte variate și experiențele lui Jung au arătat că, oricare ar fi reacția, ea nu se datorează niciodată „hazardului“, dar ca niște „complexe“ inconștiente participă la determinare, când sunt atinse de cuvântul care joacă rolul de factor de excitație.

Dar a doua concluzie a lui Schneider merge prea departe. Din faptul că niște numere (sau cuvinte) date fac să apară idei apropiate, referitor la numerele (sau cuvintele) care apar în mod spontan nu se poate trage nici o concluzie de care n-am fi obligați să ținem cont chiar înainte de cunoașterea acestui fapt. Numerele (sau cuvintele) ar putea fi indeterminate sau determinate de idei relevate de analiză sau de alte idei pe care analiza nu le-a relevat, în care caz analiza ne-ar induce în eroare. Trebuie numai să ne debarasăm de prejudecata potrivit căreia problema s-ar pune altfel pentru numere decât pentru cuvinte. Nu ne propunem să oferim în această carte un examen critic al problemei și o justificare a tehnicii psihanalitice privind evocarea ideilor în raport cu numerele. În practica psihanalistică se admite că a doua posibilitate este suficientă și poate fi utilizată în majoritatea cazurilor. Cercetările lui Poppelreuter, făcute în domeniu și cu ajutorul metodelor psihologiei experimentale, au arătat, de altfel, că această a doua posibilitate este de departe cea mai probabilă. (În legătură cu subiectul de față a se vedea interesantele considerații ale lui Bleuler în lucrarea sa: *Das autistisch undisziplinierte Denken*, etc., 1919, Section 9: *Von den Wahrscheinlichkeiten der psychologischen Erkenntnis*“.) (n.a.)

afective și dorințele reprimite din trecutul său cel mai apropiat. După o oarecare ezitare, îmi mărturisește că ar fi dorit foarte mult să aibă un capot (*Morgenrock*) dar că soțul ei nu manifestase un mare entuziasm față de dorința respectivă. *Morgenrock* (literalmente: „rochie de dimineață”; *Tag-an-rock* poate fi tradus, la rigoare, prin: „rochie de zi”; deformație a lui *Taganrog*, numele unui oraș rusesc): se observă că între aceste cuvinte există o afinitate parțială, atât în ce privește sensul cât și caracterele fonetice. Adaptarea formei rusești (*Taganrog*) se explică prin faptul că doamna făcuse cunoștință de curând cu o persoană originară din acel oraș.“

Datorez doctorului E. Hitschmann soluționarea altui caz în care un vers a fost evocat în mai multe rânduri în același loc, în vreme ce persoana interesată nu cunoștea proveniența acestui vers și nu vedea raporturile care ar putea exista între ea și locul în cauză.

„Doctorul E. povestește: Acum șase ani, călătoream de la Biarritz la San Sebastian. Calea ferată trece peste Bidassoa care aici separă Franța de Spania. De pe pod, avem o vedere superbă: într-o parte, o vale întinsă și Pirineii; de cealaltă parte, vasta întindere a mării. Era într-o frumoasă și limpede zi de vară, totul era inundat de soare și lumină, eram în vacanță, încântat că merg în Spania, și dintr-o dată, următoarele versuri mi s-au ivit în minte: «Aber frei ist schon die Seele, schwebet in dem Meer von Licht¹.»

Îmi amintesc că am căutat, dar zadarnic, poezia din care făceau parte aceste versuri. Dat fiind ritmul, era desigur vorba de versuri, dar imposibil să-mi aduc aminte unde le citisem. Datorită faptului că mi-au revenit în minte, în mai multe rânduri, rețin că am interogat în legătură cu subiectul respectiv mai multe persoane care nu au reușit să mă lămurească.

---

1 „Dar sufletul, liber deja, înoată în oceanul de lumină.” (b. tr.).

Anul trecut, revenind în Spania, am urmat același traseu. Se făcuse noapte și ploua. Cu obrazul lipit de geamul portierei, căutam să-mi dau seama de locul exact unde ne aflam față de frontieră și am constatat că traversam podul de pe Bidasoa. Și iată că aceleași versuri mi-au revenit în memorie, fără a putea încă să-mi amintesc din care poezie le împrumutasem.

Câteva luni mai târziu, am dat din întâmplare peste poeziile lui Uhland¹. Am deschis volumul, și primele versuri care mi-au apărut în față au fost acestea: „Aber frei ist schon die Seele, schwebet in dem Meer von Licht“, prin care se termină o poezie intitulată: *Der Waller*. Am recitit poezia și mi-am amintit vag că altădată o învățasem pe de rost. Acțiunea se petrece în Spania: acesta este, mi se pare, singurul raport care există între versurile citate și locul unde mi-au revenit în memorie. Puțin satisfăcut de descoperirea mea, am continuat să răsfoiesc mașinal cartea. Versurile în cauză se aflau în josul paginii. Întorcând acea pagină, am dat de o poezie intitulată: *Podul de pe Bidasoa*.

Voi adăuga că această ultimă poezie îmi era și mai puțin cunoscută decât prima și că începea cu versurile următoare: „Auf der Bidassoabrücke steht ein Heiliger altersgrau, segnet rechts die span'schen Berge, segnet links die frank'schen Gau.“²

II. Această manieră de a vedea privind determinismul numelor și al numerelor, alese după toate aparențele la întâmplare, este poate de natură să contribuie la elucidarea altei probleme. Se știe că multe persoane invocă, împotriva unui determinism psihologic absolut, convingerea lor intimă

---

1 Ludwig Uhland (1787—1862) poet german, autor de poezii patriotice și populare, inspirate din legendele suabe (n.r.).

2 „Pe podul din Bidasoa stă un sfânt, bătrân ca lumea: cu mâna dreaptă binecuvântează munții Spaniei, cu stânga ținutul francilor”. (n.trad.)

în existența liberului arbitru. Această convingere refuză să se-ncline în fața încrederii în determinism. Ca toate sentimentele normale, ea trebuie justificată de anumite rațiuni. Cred, totuși, că am remarcat faptul că nu se manifestă în marile și importante decizii; în asemenea ocazii, încercăm mai degrabă sentimentul unei contrarietăți psihice, ajungând la concluzia: „asta e; nu puteam face altfel“. Dimpotrivă, când e vorba de rezoluții insignifiante, indiferente, afirmăm cu plăcere că am fi putut foarte bine să hotărâm altfel, că am acționat liber, că am realizat un act de voință nemotivat. Analizele noastre au arătat că nu e necesar să contestăm legitimitatea convingerii privind existența liberului arbitru. Distincția între motivația conștientă și motivația inconștientă, odată stabilită convingerea noastră ne arată că motivația conștientă nu se aplică tuturor deciziilor motorii. *Minima non curat praetor*¹. Dar ceea ce rămâne nemotivat la o parte, își primește motivațiile din altă sursă, din inconștient, și din acest fapt rezultă că determinismul psihic se prezintă fără soluție de continuitate².

III. Deși cunoașterea motivației actelor ratate de care ne-am ocupat scapă astfel gândirii conștiente, ar fi de dorit

1 Lucrurile mici nu contează pentru conducător. (n. tr.)

2 Aceste idei asupra riguroasei determinări a actelor psihice arbitrare în aparență au dat deja rezultate frumoase în psihologie și, poate, în domeniul dreptului penal. Bleuler și Jung au adoptat acest punct de vedere pentru a face inteligibile reacțiile care se produc în timpul experienței numite de *asociere*, experiență în timpul căreia persoana examinată răspunde la un cuvânt pronunțat în prezența ei printr-un alt cuvânt care îi vine în minte cu acest prilej (excitație și reacție verbală), timpul care se scurge între excitație și reacție fiind măsurat, Jung a arătat în ale sale *Diagnostische Assoziationsstudien* (1906) ce reactiv sensibil pentru stările psihice reprezintă experiența asocierii astfel interpretate. Doi dintre elevii criminalistului H. Gross (din Praga), Wertheimer și Klein, au fundamentat pe baza acestor experiențe o tehnică a „diagnosticării problemei în fapt“ în cazurile actelor criminale, tehnica a cărei examinare preocupă actualmente psihologii și juriștii. (n.a.).

să descoperim o dovadă psihologică a existenței respectivei motivații. Tot astfel, o cunoaștere mai profundă a inconștientului ne dă dreptul să admitem posibilitatea descoperii acestei dovezi. Cunoaștem două domenii care prezintă fenomene părând a corespunde unei cunoașteri inconștiente și ca atare, refulate, a unei astfel de motivații.

a) Paranoicii prezintă în atitudinea lor această trăsătură frapantă și în general cunoscută, anume că ei acordă cea mai mare importanță detaliilor celor mai insignifiante, scăpând în general oamenilor sănătoși, pe care le observă în conduita celorlalți; interpretează astfel de detalii și extrag de aici concluzii de o mare importanță. Ultimul paranoic, de pildă, pe care l-am văzut, a ajuns la concluzia existenței unui complot organizat în anturajul său, pentru că la plecarea sa din gară niște oameni au făcut cu mâna o anumită mișcare. Un altul a notat maniera în care oamenii merg pe stradă, cum fac cercuri cu bastonul, etc.¹

În timp ce omul admite o categorie de acte accidentale, neavând nevoie de motivație, categorie în care include o parte din propriile sale manifestări psihice și acte ratate, paranoicul refuză existența oricărui element accidental în manifestările psihice ale altora. Tot ceea ce observă el la alții este semnificativ, deci susceptibil de interpretare. De unde i se trage acest mod de a vedea? Aici, ca și în multe alte cazuri analoge, el proiectează probabil în viața psihică a altuia ceea ce există în stare inconștientă în propria-i viață. Atât de multe lucruri năvălesc în conștiința paranoicului, lucruri care la omul normal și la nevrotici, nu există decât în inconștient, unde prezența lor este relevată de psihanaliză²!

---

1 Cei care se plasează în alte puncte de vedere, au dat numele de „manie a raporturilor” acestei interpretări a manifestărilor insignifiante și accidentale.

2 Invențiile (pe care analiza le face conștiente) istericilor referitoare la delictelor sexuale și oribile coincid, de exemplu, în cele mai mici detalii, cu văicărelile paranoicilor. Acest lucru este remarcabil, dar ușor de înțeles, când conținutul identic se manifestă și în realitate, în ce privește mijloacele folosite de perversi pentru satisfacerea înclinațiilor specifice.

Asupra acestui punct, paranoicul are deci, într-o oarecare măsură, dreptate: el vede ceva care scapă omului normal, viziunea sa este mai penetrantă decât cea a gândirii normale; dar ceea ce înlătură orice valoare în conștiința sa, este extinderea asupra stării de lucruri care nu este reală decât în ce-l privește pe el însuși. Sper că nu se așteaptă din partea mea o justificare a cutărei sau cutărei interpretări paranoice. Dar admitând, în anumite limite, legitimitatea unei astfel de concepții despre actele ratate, facem mai ușor de înțeles convingerea care, în cazul paranoicului, se pretează la toate aceste interpretări. *Există ceva adevăr în toate acestea*, nu altceva decât faptul că erorile noastre de judecată, chiar atunci când nu sunt morbide, capătă în ochii noștri o certitudine care ne întărește convingerea. O asemenea convingere, justificată în ceea ce privește o anumită parte a raționamentului nostru eronat sau sursa de unde provine, este extinsă de noi pe întreg ansamblul din care face parte raționamentul.

b) Vedem o altă dovadă a existenței unei conștiințe inconștiente și refulate a motivației actelor ratate și accidentale în acest ansamblu de fenomene care formează superstițiile. Voi ilustra opinia mea prin discutarea unui eveniment care va servi ca punct de plecare în deducțiile noastre.

Întors din vacanță, am început să mă gândesc la bolnavii de care mă voi ocupa în anul care începe. M-am gândit în primul rând la o foarte bătrână doamnă pe care o văd de ani de zile (v. mai sus) de două ori pe zi, pentru a-i aplica același tratament medical. Uniformitatea aceasta mi-a oferit adesea condiția proprie exprimării anumitor idei inconștiente, fie în timp ce mergeam spre ea, fie în timpul tratamentului. Este în vârstă de 90 de ani, și e firesc ca eu să mă întreb la începutul anului cât timp i-a mai rămas de trăit. În ziua la care se referă relatarea de față, mă grăbeam și luasem o trăsură pentru a merge la bătrână. Toți birjarii din stația de trăsuri care se află în fața casei mele cunoșteau adresa bătrânei doamne, căci nu era unul care să nu mă fi

condus la ea de mai multe ori. Or, în acea zi se întâmplase ca birjarul să oprească, nu în fața casei respective, ci în fața unei case purtând același număr, situată pe o stradă paralelă și semănând într-adevăr mult cu cea în care locuia bolnava. Am constatat eroarea și i-am atras atenția birjarului, care și-a cerut scuze. Faptul de a fi condus în fața unei case care nu era cea aparținând bolnavei mele însemna oare ceva? Pentru mine nu, cu siguranță. Dar dacă aș fi fost superstițios, aș fi remarcat în acest fapt un avertisment, o indicație a soartei, un semn anunțându-mă că bătrâna doamnă n-ar trece de acest an. Mai multe din avertismentele și semnele înregistrate de istorie sunt fondate pe un astfel de simbolism. Mi-am spus că e vorba de un incident fără nici o semnificație.

Ar fi fost cu totul altceva dacă, făcând traseul pe jos și absorbit de „gânduri“, „distrat“, m-aș fi oprit în fața casei aflate în strada paralelă, în loc să ajung în fața casei bolnavei. Atunci n-aș mai fi vorbit de accident și de hazard, însă aș fi văzut în eroarea mea un act dictat de o intenție inconștientă și având nevoie de o explicație. Dacă aș fi „greșit astfel drumul“, probabil ar fi trebuit să-mi interpretez greșeala spunându-mi că nu voi mai aștepta mult pentru a nu mai găsi bolnava în viață.

Ceea ce mă deosebește de un om superstițios, este deci următorul fapt: nu cred că un eveniment, la producerea căruia viața mea psihică nu a luat parte, să fie capabil a-mi arăta lucruri ascunse privind starea viitoare a realității; dar cred că o manifestare ne-intențională a propriei mele activități psihice îmi relevă ceva ascuns care, la rândul său, nu aparține decât vieții mele psihice; cred în hazardul exterior (real), dar nu cred în hazardul interior (psihic). La superstițios se întâmplă invers: nu știe nimic despre motivația actelor sale accidentale și a actelor ratate, crede prin urmare în hazardul psihic; în schimb, este tentat să atribuie hazardului exterior o importanță care se va manifesta în devenirea reală, și să vadă în hazard un mijloc prin care se exprimă anumite fapte exterioare care îi sunt ascunse. Există deci două

diferențe între mine și omul superstițios: în primul rând, el proiectează în afară o motivație pe care eu o caut înăuntru; în al doilea rând, el interpretează printr-un eveniment hazardul pe care eu îl raportează la o idee. Ceea ce el consideră drept ascuns corespunde în cazul meu cu ce este inconștient, și avem în comun tendința de a nu lăsa să subziste hazardul ca atare, ci interpretându-l.

Admit deci că această ignoranță conștientă și cunoașterea inconștientă a motivației întâmplărilor psihice sunt ceea ce formează una din rădăcinile psihice ale superstiției. *Deoarece* superstițiosul nu știe nimic despre motivația propriilor sale acțiuni accidentale și *deoarece* această motivație încearcă să se impună recunoașterii sale, acesta este obligat să o deplaseze situând-o în lumea exterioară. Dacă astfel de raport există, e puțin probabil ca el să se limiteze la un singur caz. Mă gândesc într-adevăr că, pentru o bună parte a oamenilor, concepția mitologică despre lume, care acționează până și în religiile cele mai moderne, *nu este altceva decât o psihologie proiectată în lumea exterioară*. Obscure cunoaștere¹ a factorilor și faptelor psihice ale inconștientului (altfel spus: perceperea endopsihică a acestor factori și fapte) se reflectă (e dificil să-i spui altfel, analogia cu paranoia trebuind în acest caz să fie chemată în ajutor) în construirea unei *realități suprasensibile*, pe care știința o retransformă într-o psihologie a inconștientului. Am putea să ne luăm ca sarcină, plasându-ne în acest punct de vedere, descompunerea miturilor relative la paradis și la păcatul original, la Dumnezeu, la rău și la bine, la nemurire etc.. și să traducem *metafizica* în *metapsihologie*. Distanța care separă deplasarea operată de paranoic de cea operată de superstițios este mai puțin mare când nu apare din primul moment. Când oamenii au început să gândească, au fost obligați să descompună antropomorfic lumea într-o multitudine de personalități făcute

---

1 A nu se confunda cu adevărata cunoaștere. (n.a).

după imaginea lor; accidentele și întâmplările pe care le interpretau în mod superstițios reprezentau pentru ei acțiuni, manifestări ale persoanelor; altfel spus, se comportau exact ca paranoicii, care trag concluzii din cel mai mic semn oferit de alții, și cum se comportă toți oamenii sănătoși care, pe bună dreptate, formulează judecăți asupra caracterului semenilor lor bazându-se pe acțiunile lor accidentale și neintenționale. În concepția noastră despre lumea modernă, concepție științifică, și care e încă departe de a fi desăvârșită în toate componentele sale, superstiția apare prin urmare puțin deplasată; dar ea era justificată în concepția epocilor preștiințifice, întrucât reprezenta o completare logică.

Cetățeanul roman, care renunță la un proiect important, pentru că tocmai constatase un zbor defavorabil de păsări, avea deci oarecum dreptate; acționa conform premiselor sale. Dar când renunța la planul său, deoarece se împiedicase de pragul porții (un roman s-ar întoarce), se arăta superior nouă incredulilor, se dovedea un mai bun psiholog decât suntem noi. Aceasta deoarece acel pas greșit era pentru el o dovadă a existenței unei îndoieli, a unei opoziții interioare față de acel proiect, îndoială și opoziție a cărei forță putea anihila pe cea a intenției sale în momentul executării proiectului. Într-adevăr nu suntem siguri de succesul complet decât când toate forțele sufletului sunt îndreptate către scopul dorit. Ce răspuns dă Wilhelm Tell al lui Schiller care a ezitat atât de mult timp până să țintească mărul așezat pe capul fiului său, lui Gessler ce-l întrebese de ce pregătise o altă săgeată? „Această săgeată, spune el, mi-ar fi folosit să vă străpung chiar pe dumneavoastră, dacă mi-aș fi ucis copilul. Și *fiți sigur că în ce vă privește, v-aș fi nimerit cu siguranță.*”

IV. Cel care a avut ocazia să studieze cu ajutorul psihanalizei tendințele ascunse ale omului, va fi în stare să știe o mulțime de lucruri despre calitatea motivelor inconștiente care se manifestă în cadrul superstiției. Tocmai la nevroticii adesea foarte inteligenți, suferind de idei

obsedante și de stări obsesionale, se constată cu cea mai mare claritate că superstiția își are rădăcina în niște tendințe reprimite, cu un caracter ostil și crud. Superstiția înseamnă, înainte de toate, așteptarea unei nenorociri, și cel care uneori a dorit răul altora, dar care, datorită educației, a reușit să refuleze aceste dorințe în inconștient, va fi în special dispus să trăiască cu teama perpetuă a unei nenorociri care îl va lovi ca o pedeapsă pentru răutatea sa inconștientă.

Recunoaștem cu plăcere că suntem departe de a fi epuizat prin aceste remarci psihologia superstiției. Înainte totuși de a părăsi subiectul trebuie să ne oprim o clipă la următoarea întrebare: trebuie să refuzăm superstiției orice bază reală? e foarte sigur că fenomenele cunoscute sub numele de avertismente, de vise profetice, de experiențe telepatice, de manifestări ale unor forțe suprasensibile, etc., nu sunt decât simple produse ale imaginației, fără nici o legătură cu realitatea? Departe de mine ideea de a formula o judecată atât de riguroasă și absolută asupra unor fenomene a căror existență a fost atestată chiar de oameni eminenți din punct de vedere intelectual. Tot ceea ce putem spune despre acestea, e că studiarea lor nu s-a terminat și că au nevoie să fie supuse unor noi cercetări, mai aprofundate. Și chiar este permis să sperăm că datele pe care începem să le deținem despre procesele psihice inconștiente vor contribui într-o mare măsură la elucidarea acestor fenomene, fără ca noi să fim obligați să impunem concepțiilor actuale niște modificări prea radicale. Și când vom reuși să dovedim realitatea și a altor fenomene, de exemplu al celor care stau la baza spiritismului, vom supune „legile” noastre modificărilor impuse de aceste noi experiențe, fără a tulbura radical ordinea lucrurilor și legăturile care le unesc între ele.

Rămânând în limitele acestor considerații, n-aș putea da întrebărilor formulate mai sus decât un răspuns obiectiv, adică bazat pe experiența mea personală. Sunt obligat să mărturisesc că fac parte din acea categorie de oameni

nedemni în fața cărora spiritele își întrerup activitatea, cărora le scapă suprasensibilul, astfel încât nu m-am aflat niciodată în situația de a încerca orice ar fi putut determina nașterea în ce mă privește, a credinței în miracole. Ca orice om, am avut presentimente și am trecut prin necazuri, dar niciodată n-am confundat pe unele cu celelalte, prin urmare, că presentimentele n-au fost niciodată urmate de nenorociri și că nenorocirile n-au fost niciodată precedate de presentimente. Când, tânăr fiind, locuiam într-un mare oraș străin, singur și departe de ai mei, mi s-a părut adesea că aud brusc pronunțându-se numele meu de către o voce cunoscută și dragă și am notat momentul precis când se produsese halucinația pentru a afla de la ai mei ce se petrecuse la ei în acel moment. De fiecare dată mi s-a răspuns că nu se întâmplase nimic. În schimb, mi s-a întâmplat mai târziu să pălăvrălesc, liniștit și fără cel mai mic presentiment, cu vreun bolnav, în timp ce copilul meu era pe punctul de a muri din cauza unei hemoragii. De altfel, niciunul din presentimentele pe care mi le-au împărtășit bolnavii mei n-a putut dobândi în ochii mei valoarea vreunui fenomen real.

Credința în visele profetice numără mulți adepți, deoarece se poate sprijini pe faptul că multe lucruri îmbracă mai târziu, în realitate, aspectul pe care dorința li-l dăduse în timpul visului. Nu-i nimic de mirare în această privință, și de altfel credulitatea celor care visează neglijează cu dragă inimă distanțele adesea considerabile care există între lucrul visat și lucrul realizat. O bolnavă inteligentă și având oroare de minciună a oferit într-o zi analizei un frumos exemplu de vis care se poate numi pe bună dreptate profetic. A visat că întâlnise, în fața unui magazin oarecare, situat pe cutare stradă, pe vechiul său prieten și medic; or, având de făcut a doua zi dimineața un drum în centrul orașului, l-a întâlnit efectiv pe acel domn exact în locul unde-l văzuse în vis. l-am făcut observația că această coincidență singulară rămăsese fără nici o legătură cu evenimentele vieții sale ulterioare, că

era deci imposibil să i se găsească o justificare în faptele care au urmat-o.

După cum a putut stabili o examinare atentă, nimic nu dovedea că doamna și-ar fi amintit de visul său chiar de dimineață, adică înainte de întâlnire. Ea a consimțit cu plăcere să considere, laolaltă cu mine, drept lipsită de orice caracter miraculos situația și să nu vadă în acest lucru decât o problemă psihologică interesantă. Trecuse într-o dimineață pe o anumită stradă, întâlnise în fața unui anumit magazin pe fostul său medic și, văzându-l, rămăsese convinsă că visase în noaptea precedentă cum l-a întâlnit pe acel medic în același loc. Analiza a putut astfel să arate cu multă fidelitate cum se formase la bolnavă această convingere căreia, la modul general, nu i se putea refuza un anumit grad de sinceritate. O întâlnire într-un loc determinat, după așteptarea prealabilă, nu este altceva decât o întâlnire. Vederea bătrânului medic evocase amintirea timpului de odinioară când întâlnirile cu o a treia persoană, cu care și acel medic era prieten, jucaseră în viața ei un rol foarte important. Păstrase relațiile cu această a treia persoană și o așteptase zadarnic chiar în ziua care precedase visul. Dacă aș putea da aici toate detaliile acestei situații, mi-ar fi ușor să demonstrez că iluzia visului profetic, care se formase la vederea fostului prieten, echivalează aproape cu textul următor: „O, doctore dragă, îmi amintiți acum de frumoasele vremuri de altădată, când nu-l așteptam niciodată în zadar pe N. și când el era punctual la întâlniri.”

Iată un exemplu personal de „coincidență singulară”, care constă în întâlnirea unei persoane la care tocmai ne gândisem. Prin simplitatea și ușurința interpretării, acest exemplu poate fi considerat un caz-model. La câteva zile după ce primisem titlul de profesor care, în statele monarhice, conferă o mare autoritate, mă lăsasem absorbit, în timpul unei plimbări prin oraș, de o reverie copilărească în care nutream planuri de răzbunare împotriva părinților uneia dintre fostele mele bolnave. Acești părinți mă

chemaseră, cu câteva luni înainte, la fetița lor la care, în urma unui vis, se produsese un fenomen obsesional interesant. Acest caz, căruia încercasem să-i stabilesc cauza, mă interesa mult; dar tratamentul pe care îl propusesem nu fusese acceptat de părinți care mă făcuseră să înțeleg că intenționau să se adreseze unei celebrități din străinătate, care trata prin hipnotism. Visam deci că după eșecul total al acestei tentative, părinții să mă roage să aplic tratamentul meu, spunând că acum aveau deplină încredere, etc. Însă eu răspundeam: „A, da, acum când sunt profesor, aveți încredere. Titlul n-a adăugat nimic cunoștințelor mele. Pentru că nu m-ați vrut, când eram „docent“, nu vă veți folosi de mine acum când sunt profesor“. Deodată, reveria mi-a fost întreruptă de un salut rostit cu voce tare: „Bună ziua, domnule profesor!"; ridic capul și ce văd? Chiar părinții fostei mele bolnave pe care mă răzbunasem respingându-le ofertele. Mi-a fost de ajuns o clipă de gândire pentru a constata că nu era nimic miraculos în această coincidență. Mă aflam pe o stradă dreaptă, largă, puțin frecventată, cuplul venea în direcția mea; aruncând înainte o privire rapidă, pe când ei se aflau la vreo douăzeci de pași, desigură că i-am zărit și le-am recunoscut figurile, dar, cum se întâmplă într-o halucinație negativă, am sărit peste această percepție, din motivele afective care se manifestaseră în visare, care se ivise, după toate aparențele în mod spontan.

Relatez, după domnul Otto Rank, un alt caz de „explicare a unui pretins presentiment“ (*Zentralbl. f. Psychoanal.*, II, 5):

„Acum câțva timp, am făcut eu însumi experiența unei bizare variații a acestei „miraculoase coincidențe“ care consta în întâlnirea unei persoane la care tocmai ne-am gândit. Am mers în ajunul Crăciunului la Banca Austro-Ungariei pentru a schimba, în vederea unor cumpărături, o bancnotă de zece coroane în zece monezi de o coroană din argint. Cufundat în visele ambițioase care se asociază contrastului existent între neînsemnata sumă pe

care aveam s-o încasez și enormele mase de argint acumulate în bancă, am ieșit în străduța unde se afla aceasta din urmă. Am văzut în fața marii uși un automobil; mulți oameni intrau și ieșeau din bancă. M-am întrebat dacă funcționarii vor avea timp să se ocupe de coroanele mele; de altfel mă voi mișca repede; voi depune bancnota și voi spune: „dați-mi *aur*, vă rog.” Am remarcat imediat eroarea: trebuia să cer *argint*; și am ieșit atunci din reveria mea. Mă aflam la câțiva pași de intrare și am văzut venind în fața mea un tânăr pe care cred că-l cunoșteam, dar pe care nu-l puteam încă recunoaște cu certitudine, din cauza miopiei. Când s-a apropiat mai mult, am recunoscut în el pe un coleg de școală al *fratelui* meu, numit *Gold* (aur), el însuși fratele unui cunoscut scriitor, pe ajutorul căruia contasem mult la începutul carierei mele literare. Acest sprijin îmi lipsise și, odată cu el, succesul material dorit care mă preocupase în reveria mea, în timp ce mă îndreptam spre bancă.

Cufundat în visări, a trebuit deci să remarc, fără a-mi da seama, apropierea domnului Gold, ceea ce în conștiința mea visând la succese materiale, s-a manifestat sub forma deciziei pe care o luasem de a cere casierului aur (*Gold*), în locul argintului care are valoare mai mică. Pe de altă parte, faptul paradoxal că inconștinetul meu fusese capabil să perceapă un obiect pe care ochiul nu-l recunoscuse decât mai târziu se explica printr-o „dispunere a complexelor” (Bleuler) deosebită care, orientată către lucruri materiale, îmi îndrepta pașii, în afara oricărei alte preocupări, către clădirea unde se efectua schimbul între aur și bancnote.”

Tot domeniului aparținând miraculosului și misteriosului se adaugă și bizara senzație pe care o încercăm în anumite momente și în anumite situații și care ne determină să credem că deja am văzut ceea ce vedem, că ne-am mai aflat deja odată în aceeași situație, fără totuși a putea să ne amintim când și în ce condiții. Știu că mă exprim foarte impropriu, calificând drept senzație ceea ce simțeam în acele momente. Mai degrabă e vorba de un raționament, și de un

raționament cognitiv; dar aceste cazuri nu prezentau în acest sens mai puțin un caracter particular, și nu trebuie să ometem imposibilitatea faptului de a ne aminti ceea ce căutăm. Nu știu dacă ne-am folosit în mod serios de acest fenomen de „*déja-vu*”¹, pentru a face din el un argument dovedind existența psihică anterioară a individului; însă psihologii s-au interesat de fenomenul în cauză și au dat explicațiile speculative cele mai variate ale enigmei. Nici una din explicațiile propuse nu mi se par corecte, căci toate nu țin cont decât de detaliile care însoțesc fenomenul și de condițiile care le favorizează. Majoritatea psihologilor actuali neglijează complet procesele psihice care, după părerea mea, sunt singurele susceptibile de a furniza explicația lui „*déja vu*”: vreau să spun reveriile inconștiente.

Cred că ne înșelăm calificând drept iluzie senzația de „*deja văzut și trăit*”. E vorba într-adevăr, în acele momente, de ceva care a fost deja trăit; numai că, acest ceva nu poate face obiectul unei amintiri conștiente, întrucât individul nu l-a cunoscut niciodată. Pe scurt, senzația de „*déja vu*” corespunde amintirii unei visări inconștiente. Există reverii (vise în stare de trezie) inconștiente, așa cum există reverii conștiente, pe care fiecare le știe din propria sa experiență.

Îmi dau seama că subiectul ar merita o discuție aprofundată; dar nu voi prezenta aici decât analiza unui singur caz de „*déja vu*”, și aceasta datorită faptului că senzația a fost remarcabilă prin intensitatea și durata sa. O doamnă, azi în vârstă de 37 de ani, pretinde că-și amintește în chipul cel mai clar că, mergând în vizită, la vârsta de 12 ani și jumătate, la niște prieteni ce locuiau la țară, a avut senzația, intrând pentru prima oară în grădină, că a mai fost odată acolo. Această senzație s-a repetat, când a intrat în apartament, în așa fel încât știa dinainte care cameră va fi următoarea, ce aspect va avea acea cameră, etc. Din toate informațiile primite rezultă că era chiar pentru prima dată

---

1 *deja văzut, trăit* (n.t.).

când vedea casa și grădina. Doamna care povestea acest fapt, nu căuta o explicație psihologică, dar vedea în senzația pe care o încercase atunci un presentiment profetic al rolului pe care acești prieteni trebuiau să-l joace mai târziu în viața ei afectivă. Dar, reflectând la circumstanțele în care se produsese fenomenul, aflăm ușor elementele explicării lui. Când fusese hotărâtă vizita, ea știa că fetele aveau un singur frate, grav bolnav. Putuse să-l vadă în timpul șederii acolo, considerase că arăta foarte rău și își spusese că va muri curând. Or, și fratele ei avusese, cu câteva luni înainte, o difierie gravă; în timpul bolii, ea fusese îndepărtată de casă și locuise vreme de mai multe săptămâni la o rudă. Credea că-și amintește faptul că fratele său o însoțise în acea vizită la țară; gândea chiar că aceea fusese prima lui ieșire după boală. Amintirile sale în această privință sunt de altfel foarte vagi, în timp ce își amintea perfect toate celelalte detalii, și îndeosebi rochia pe care o purtase în acea zi. E de ajuns un pic de experiență pentru a ghici că așteptarea morții fratelui jucase pe-atunci un mare rol în viața tinerei și că această așteptare nu a fost niciodată conștientă sau a suferit o reprimare energică în urma fericitei rezolvări a bolii. În cazul contrar (dacă fratele ei avea să moară), ar fi fost obligată să-și pună o altă rochie, și anume rochia de doliu. A găsit prin urmare la prietenele sale o situație analoagă: un frate unic, în pericol de moarte (de altfel a murit la puțin timp după aceea). Ar fi trebuit să-și amintească în mod conștient că se aflase chiar ea în asemenea situație cu câteva luni înainte; dar, împiedicată să evoce o astfel de amintire, deoarece era refulată, transferase senzația de amintire asupra casei și grădinii, ceea ce o determinase să încerce un sentiment de „falsă recunoaștere”, iluzia de a fi văzut deja toate acestea. Din fenomenul refulării putem trage concluzia că așteptarea în care se afla în acea vreme, de a-și vedea fratele murind avea aproape caracterul unei dorințe capricioase: într-o astfel de situație, ea ar fi rămas unicul copil. În timpul nevrozei de care fusese afectată

ulterior, era obserdată în cel mai înalt grad de teama de a-și vedea părinții murind, teamă în spatele căreia analiza a putut descoperi, că de obicei, o dorință inconștientă având același conținut.

În ce privește cele câteva rare și rapide senzații de „déja vu” pe care le-am simțit eu însumi, totdeauna am reușit să le atribui ca origine constelațiilor afective ale momentului. „Era vorba de fiecare dată de trezirea unor concepții și planuri imaginare (necunoscute și inconștiente) care corespundeau în cazul meu dorinței de a obține o ameliorare a situației¹.”

V. Unul din colegii mei, având o vastă cultură filosofică, căruia am avut recent ocazia de a-i expune câteva exemple de uitare a numelor, însoțite de analiză, s-a grăbit să-mi răspundă: „E foarte frumos; dar la mine uitarea numelor se produce altfel”. Răspunsul e prea facil; nu cred că colegul meu s-a gândit vreodată să facă o analiză unei uitări de nume; de altfel, n-a putut să-mi spună cum se produc la el asemenea uitări. Dar observația sa atinge o problemă pe care multe persoane sunt tentate să o considere ca având o importanță capitală. Explicația actelor ratate și accidentale pe care o propunem are o aplicare generală sau nu merge decât pentru cazuri izolate? Și, în acest ultim caz, în ce condiții poate fi ea extinsă asupra fenomenelor având un

---

1 Această explicație a lui „déja vu” n-a primit încă adeziunea decât a unui singur observator: Doctorul Ferenczi, căruia cea de-a treia ediție a acestei cărți, îi datorează atâtea contribuții prețioase, îmi scrie: „Am putut să mă conving, atât în ce mă privește cât și referitor la alții, că sentimentul inexplicabil de „déja vu” poate fi raportat la niște reverii inconștiente din care păstrăm amintirea inconștientă într-o situație dată. La unul dintre bolnavii mei lucrurile păreau a se petrece altfel, dar în realitate într-un mod analog. Acest sentiment se producea la el frecvent, dar de fiecare dată fusese posibil să aflu că provenea dintr-un vis refulat sau dintr-un fragment din visul refulat al nopții trecute. Se pare deci că „déja vu” își poate avea sursa nu numai în visele în stare de trezie, ci și în visele nocturne”. (Am aflat mai târziu că Grasset a dat în 1904 o explicație fenomenului sensibil apropiată de a mea). (n.a.)

mod de producere diferit? Experiența mea și observațiile personale nu-mi permit să răspund la această întrebare. Aș putea numai să afirm că raporturile pe care le-am stabilit în lucrarea de față sunt departe de a fi rare, căci ori de câte ori le-am cercetat, fie în cazuri care mă priveau personal, fie în exemple referitoare la pacienții mei, am putut constata realitatea sau, în cazurile mai puțin favorabile, am reușit să găsesc motive serioase de a admite această realitate. Nu-i de mirare că nu găsim totdeauna și în toate cazurile sensul ascuns al unei acțiuni simptomatice, căci trebuie să ne amintim de rolul decisiv pe care îl joacă adesea rezistențele interioare care, după forța sau intensitatea pe care le posedă, se opun mai mult sau mai puțin soluționării problemei urmată de analiză. Nu e posibil să interpretăm mai mult fiecare vis, fără excepție, cum procedăm cu noi înșine sau cum face un bolnav; e suficient, pentru ca aplicația generală a teoriei să se confirme, să putem pătrunde puțin mai departe, cât se poate de departe, în ansamblul ascuns. Un asemenea vis care se arată refractar la analiză, când vrem s-o facem încă de a doua zi, își lasă adesea în suspensie misterul o săptămână sau o lună, până când o schimbare reală, survenită între timp, diminuează forțele relative ale factorilor psihici aflați în dispută. La fel se poate afirma despre explicarea acțiunilor accidentale și simptomatice; exemplul de eroare citat mai sus, „în butoi prin Europa” (pag. 118), mi-a oferit ocazia de a arăta cum un simptom mai întâi inexplicabil devine accesibil analizei, când *interesul real* față de ideile refulate suferă o diminuare, atât timp cât a fost posibil ca fratele meu să primească înaintea mea titlul așa de râvnit, această eroare de lectură a rezistat tuturor tentativelor de analiză; dar în ziua când am avut certitudinea că acest lucru nu se va produce, am găsit calea care trebuia să mă conducă la soluționarea enigmei. Ar fi deci inexact să afirmăm că toate cazurile care rezistă analizei s-ar produce cu ajutorul unor mecanisme, altele decât cele pe care le indicăm noi; pentru ca această afirmație să fie

adevărată, ar trebui să se sprijine pe alte argumente decât cele pur negative. E probabil ca, chiar la oamenii sănătoși, tendința de a crede în posibilitatea unei alte explicații a acțiunilor simptomatice și accidentale nu stă pe nici o bază reală; o asemenea tendință nu este, la rândul său, decât o manifestare a acelorași forțe psihice care au produs misterul și care, din acest motiv, se străduiesc să-l mențină și se opun clarificării lui.

Nu trebuie să uităm, pe de altă parte, că ideile și tendințele refulate nu găsesc în acțiunile simptomatice și accidentale o expresie completă. Condițiile tehnice care fac posibilă această alunecare, această derivare a invențiilor trebuie să existe independent de astfel de acțiuni; dar condițiile respective sunt utilizate cu plăcere prin intenția ideii refulate de a dobândi o expresie conștientă. Care sunt relațiile structurale și funcționale care se pretează acestei intenții a ideilor refulate? Filosofii și filologii s-au străduit să le cerceteze și să le stabilească pentru cazurile de lapsus al cuvântului. Dacă distingem aici, printre condițiile acțiunilor simptomatice și accidentale, între motivul inconștient și relațiile fiziologice și psihologice care îi vin în ajutor, mai rămâne încă de rezolvat problema de a ști dacă, în limitele sănătății, mai există alți factori care, după exemplul motivului inconștient și în locul acestuia, sunt capabili a utiliza aceleași relații pentru a produce acțiuni simptomatice și accidentale. Discutarea acestei probleme depășește cadrul în care ne-am fixat. De altfel, nu intră în intențiile mele agravarea diferențelor, deja destul de mari, care există între concepția psihanalitică și concepția curentă a actelor ratate. Prefer să atrag atenția asupra cazurilor în care asemenea diferențe sunt atenuate. În cazurile cele mai simple și cele mai puțin accentuate de lapsus al cuvântului și al scrierii, unde e vorba de o simplă fuziune de cuvinte sau de o omisiune de cuvânt sau de litere, interpretările complicate nu-și au rostul. Din punctul de vedere al psihanalizei, trebuie să afirmăm că în astfel de cazuri e vorba de o tulburare oarecare a intenției,

dar ne găsim în imposibilitatea de a spune care este originea tulburării și care e scopul pe care îl visează. Această tulburare nu reușește, de altfel, decât să-și manifeste existența. În aceleași cazuri, se constată intervenția unor factori a căror existență n-am negat-o niciodată și care, ca și asemănarea tonală și anumite asociații psihologice, nu pot decât să favorizeze producerea lapsusului. Dar, din punct de vedere științific, este rezonabil să pretindem că aceste cazuri rudimentare de lapsus al cuvântului și al scrierii să fie judecate după cazuri mai pronunțate și mai bine accentuate, a căror examinare a furnizat indicații de o justete incontestabilă privind determinismul actelor ratate.

VI. După considerațiile asupra *lapsusurilor* cuvântului, ne-am mulțumit să arătăm că actele ratate au o motivație ascunsă, și ne-am servit de psihanaliză pentru a ne croi o cale către cunoașterea acestei motivații. Cât despre natura generală și particularitățile factorilor psihici care se exprimă în actele ratate, nu ne-am mai ocupat deloc până în prezent sau, cel puțin, nu am încercat să le definim mai îndeaproape și să le cercetăm legile de care ascultă. Nu ne propunem să epuizăm aici subiectul, căci primii pași pe care i-am face pe această cale ne-ar arăta că trebuie abordat din altă parte. Putem, relativ la acesta, să formulăm mai multe întrebări pe care mă voi mărgini să le citez indicându-le întinderea:

1. Care este conținutul și care e originea ideilor și tendințelor care se exprimă în acțiunile accidentale și simptomatice?

2. Care sunt condițiile necesare pentru ca o idee sau o tendință să fie obligată a recurge, pentru a se exprima, la acest expedient?

3. Se pot stabili raporturi constante și univoce între genul actului ratat și calitățile ideii sau tendinței care se exprimă în acest act?

Încep prin a cita câteva materiale susceptibile de a furniza elementele unui răspuns la cea de-a treia dintre întrebări. Discutând exemplele de *lapsus* al cuvântului, am considerat necesar să depășim conținutul intențional și să căutăm cauza tulburării cuvântului în afara intenției. Într-un anumit număr de cazuri persoana care a comis lapsusul era perfect conștientă de cauza acestuia. În cazurile aparent cele mai simple și cele mai manifeste, exista un alt concept, dar aproape asemănător din punct de vedere sonor, a acelorași idei, concept care venise să tulbure exprimarea acestora, fără să se poată ști de ce ultimul concept reușise să îl înlocuiască pe primul („contaminările” lui Meringer și Mayer). Într-un alt grup de cazuri, eliminarea unei concepții era motivată de o considerație care totuși nu fusese destul de puternică pentru a face eliminarea completă (a se vedea lapsusul: *zum Vorschwein gekommen*); și aici persoana care comisese lapsusul fusese conștientă de conceptul reprimat. Numai relativ la aceste cazuri făcând parte din a treia grupă se poate spune fără restricție că ideea perturbatoare nu se confundă cu ideea intențională și că se poate stabili, între una și cealaltă, o distincție esențială. Ori ideea perturbatoare se atașează de ideea tulburată în virtutea unei asocieri (tulburare prin contradicție internă), ori nu există, între cele două idei, nici o afinitate internă, cuvântul „tulburat” fiind atașat ideii perturbatoare, adesea inconștiente, în virtutea unei asocieri *exterioare*, cel mai adesea bizară. În exemplele pe care le-am citat și care sunt împrumutate din practica mea psihanalitică, orice enunț se găsea sub influența unei idei, devenită activă în momentul în care enunțul era pronunțat, dar complet inconștientă, și care își trăda existența fie prin chiar tulburarea pe care o provoca (*KLAPPERschlange* (șarpe cu clopoței) — KLEOPATRA), fie printr-o influență indirectă, punând diferitele părți ale enunțului conștient și intențional în posibilitatea de a se tulbura reciproc [*durch die ASE NATMEN* (a respira pe nas); lapsusul născut relativ la numele unei străzi *HASENAUERstrasse* în asociere cu amintirea referitoare la o franțuzoaică]. Ideile reprimare sau inconștiente putând da naștere unui lapsus au originile cele mai diverse. Această

rapidă trecere în revistă nu ne permite să formulăm nici o concluzie generică în ce privește chestiunea de față.

***

Examinarea comparată a exemplelor de erori de lectură și a celor de *lapsus calami* ajunge la același rezultat. În anumite cazuri, eroarea pare să rezulte, ca și lapsusurile cuvântului, dintr-o operațiune de condensare ale cărei motive ne scapă. Dar ar fi foarte interesant să știm dacă anumite condiții nu trebuie îndeplinite pentru ca o astfel de condensare, care de regulă există în lucrarea care se operează în vis, dar care nu este niciodată completă în stare de veghe, să se producă. Exemplele de mai sus pe care le cunoaștem nu ne furnizează nici o indicație. Însă eu protestez dinainte împotriva concluziei potrivit căreia n-ar exista condiții de acest gen, în afară de o anumită relaxare a atenției conștiente; cunosc, într-adevăr, dintr-o altă sursă, că în mod sigur actele automate sunt acelea care se disting prin corectitudinea și siguranța lor. Mai degrabă sunt înclinat să cred că în acest caz, cum se întâmplă adesea în biologie, fenomenele normale și apropiate de normal reprezintă niște obiecte de studiu mai puțin favorabile decât fenomenele anormale. Ceea ce rămâne obscur, când încercăm să explicăm asemenea tulburări, care sunt mai ușoare, trebuie, după părerea mea, să se clarifice în urma studierii tulburărilor mai grave.

*

Chiar în ce privește erorile de lectură și de scriere, exemplele nu lipsesc acolo unde o motivație îndepărtată și complicată pare probabilă. „În butoi prin Europa” este o eroare de lectură care se explică prin influența unei idei îndepărtate, neavând nimic comun cu lectura în sine, a unei idei avându-și originea într-un sentiment de ambiție și de

gelozie și utilizând dublul sens al cuvântului *Beförderung* (mijloc de transport, vehicul) pentru a se referi la lucrurile indiferente și anodine care făceau obiectul lecturii. În cazul *Burckhard*, numele însuși este cel care rezultă dintr-o asemenea substituție de sens.

Este incontestabil că tulburările de cuvânt se produc mai ușor și presupun intervenția unor forțe perturbatoare într-o măsură mai mică decât tulburările altor funcțiuni psihice.

Ne găsim plasați pe un teren distinct, când analizăm uitările în sensul propriu al cuvântului, adică uitările referitoare la evenimente trecute (am putea, la nevoie, să așezăm separat uitarea numelor proprii și a cuvintelor străine, sub rubrica „insuficiențe momentane ale memoriei”, și uitarea proiectelor sub rubrica „omisiuni”). Condițiile fundamentale ale procesului normal care ajunge la uitare sunt necunoscute¹. E bine să știm de asemenea că tot ceea ce se consideră uitat nu este uitat. Explicația noastră nu se

1 În ce privește mecanismul propriu-zis al uitării, aș putea da indicațiile următoare: materialele amintirilor noastre sunt subiectele, la modul general, a două influențe: condensarea și deformarea. Deformarea este opera tendințelor care guvernează în viața psihică și afectează mai ales urmele amintirilor care conservă o forță afectivă și care, din acest motiv, rezistă mai mult condensării. Urmele devenite indiferente sucombă în fața condensării, fără a manifesta nici o rezistență; dar în anumite cazuri deformarea afectează și materialele indiferente care n-au primit satisfacție în momentul în care s-au manifestat. Cum aceste procese de condensare și deformare se întind pe o lungă durată, în timpul căreia toate noile evenimente contribuie la transformarea conținutului memoriei, în general credem că timpul este acela care face amintirile incerte și vagi. E mai mult decât probabil că un astfel de timp nu joacă nici un rol în uitare. Analizând urmele amintirilor refulate, putem constata că durata nu le-a imprimat nici o schimbare. Înconștientul se află, la modul general, în afara timpului. Caracterul cel mai important și cel mai straniu al fixației psihice constă în aceea că impresiile subzistă nu numai așa cum au fost primite, cât privește natura lor, ci și menționând toate formele pe care le-au îmbrăcat în timpul dezvoltării lor ulterioare, particularitate care nu se lasă explicată prin nici o comparație cu ceea ce se petrece în celelalte sfere ale vieții. În acest fel, potrivit teoriei, orice stare anterioară a conținutului memoriei poate fi evocată ca amintire, chiar atunci când toate elementele care condiționează relațiile mele primitive au fost înlocuite cu altele noi. (n.a.).

raportează decât la cazurile în care uitarea suscită nedumerirea, întrucât încalcă regula după care numai ce este lipsit de importanță poate fi uitat, în timp ce ceea ce e important subzistă în memorie. Analiza unor cazuri de uitare care par a reclama o explicație specială relevă totdeauna și în toate cazurile faptul că motivul uitării constă într-un dezgust de a-și aminti de ceva care e susceptibil de a trezi o senzație penibilă. Astfel ajungem să bănuim că acest motiv caută să se afirme la modul general în viața psihică, dar că este adesea împiedicat să se exprime, din cauza forțelor opuse de care se izbește. Întinderea și importanța acestei absențe a zeulului de a-și aminti impresiile penibile merită un examen psihologic aprofundat; și e imposibil să examinăm, independent de acest ansamblu mai vast, problema de a ști care sunt acele condiții deosebite ce, în fiecare caz dat, favorizează tendința generală a uitării.

În uitarea proiectelor, un alt factor se situează pe primul plan. Conflictul, pe care numai îl bănuim, relativ la refularea amintirilor penibile, devine aici manifest, și analiza relevă totdeauna existența unei contra-voințe care se opune proiectului, fără a-l suprima. Ca și în actele ratate de care a fost vorba mai sus, recunoaștem aici două genuri de procese psihice: contra-voința se poate ridica direct împotriva proiectului (când e vorba de planuri de oarecare importanță), sau (ca în cazul proiectelor indifferente) nu prezintă nici o afinitate cu proiectul ca atare, căruia nu i se atașează decât în virtutea unei asocieri pur *exterioare*.

Același conflict caracterizează fenomenul confuziei. Impulsiunea care se manifestă prin tulburarea acțiunii este adesea o contra-impulsiune; dar și mai frecvent e vorba de o impulsiune total străină, care profită numai de ocazie pentru a se manifesta, cu ocazia îndeplinirii actului, tulburându-l. Cazurile în care tulburările rezultă dintr-o contradicție internă sunt cele mai importante și se referă de asemenea la acte mai importante.

În sfârșit, în acțiunile simptomatice și accidentale conflictul interior joacă un rol din ce în ce mai șters. Aceste

manifestări, cărora conștiința le conferă o importanță insignifiantă, în cazul în care ele nu-i scapă total, servesc la exprimarea tendințelor inconștiente sau reprimăte cele mai variate; ele constituie cel mai adesea o reprezentare simbolică a reveriilor și a dorințelor.

Ca răspuns la prima întrebare privind originea ideilor și tendințelor care se exprimă în actele ratate, se poate spune că într-o anumită categorie de cazuri ideile perturbatoare provin din tendințe reprimăte. Egoism, gelozie, ostilitate, toate sentimentele și impulsurile, comprimate prin educația morală, folosesc adesea drumul care duce către actul ratat, pentru a-și manifesta într-un mod sau în altul puterea lor incontestabilă, dar nerecunoscută de instanțele psihice superioare. Această libertate acordată în mod tacit actelor ratate și ocazionale corespunde în bună parte unei toleranțe comode față de ceea ce este imoral. Printre tendințele reprimăte, curenții sexuali joacă un rol care e departe de a fi neglijabil. Dacă, în exemplele pe care le-am citat pe parcursul acestei lucrări, analiza nu a reușit să degajeze factorul sexual decât în câteva cazuri foarte rare, faptul s-a datorat numai selectării materiale. Cum respectivele exemple se referă în majoritatea lor la propria mea viață psihică, alegerea nu putea fi decât parțială și urmărind să excludă tot ce putea fi în relație cu sfera sexuală. În alte cazuri, ideile perturbatoare par a proveni din obiecții și din considerații total anodine.

Iată-ne în măsură să răspundem la a doua dintre întrebările formulate mai sus: care sunt condițiile psihologice necesare pentru ca o idee, în loc să se exprime pe deplin și sincer, îmbracă o formă ca să zicem așa parazitară, se prezintă ca o modificare și o tulburare a unei alte idei? Exemplele cele mai tipice de acte ratate indică faptul că trebuie să căutăm aceste condiții în raport cu conștiința, în caracterul mai mult sau mai puțin accentuat al elementului sau elementelor refulate. Dar, urmând seria de exemple, vedem caracterul respectiv rezolvându-se în nuanțe din ce

în ce mai vagi. Dorința de a ne debarasa de ceva care ne face să pierdem vremea, considerația că o idee dată nu prezintă, la drept vorbind, nici un raport cu scopul pe care îl urmărim; — astfel de motive și altele de același gen, par să joace, în refularea ideii (care nu se poate exprima decât sub forma tulburării altei idei) același rol precum condamnarea morală a unei tendințe antisociale sau precum o idee provenind din ansamblul inconștient. Nu în acest fel putem sesiza natura generală a determinismului actelor ratate și accidentale. Un singur fapt important se desprinde din aceste cercetări: cu cât motivația unui act ratat este mai anodină, cu atât mai puțin este șocantă ideea care se exprimă prin actul ratat și, în consecință, cu cât este mai puțin inaccesibilă conștiinței, cu atât e mai ușor de rezolvat fenomenul când îi acordăm o atenție suficientă; lapsusurile cele mai ușoare sunt imediat remarcate și corijate spontan. Dar în cazurile când actele ratate sunt motivate de tendințe realmente refulate, o analiză aprofundată devine necesară, analiză care uneori se lovește de mari dificultăți și, în anumite cazuri poate eșua.

Concluzia care se desprinde din ceea ce am spus mai înainte este că, dacă vrem să obținem noțiuni satisfăcătoare asupra condițiilor psihologice ale actelor ratate și accidentale, trebuie să orientăm cercetările într-o altă direcție și să urmărim o altă cale. Cititorul indulgent este deci rugat a nu vedea în aceste considerații decât niște fragmente detașate artificial dintr-un ansamblu mai vast, dintr-o demonstrație mai completă.

VII. Numai câteva cuvinte doar, cu titlu de indicație relativă la direcția pe care trebuie să o urmărim pentru a ajunge la acel ansamblu mai vast. Mecanismul actelor ratate și accidentale, așa cum ni s-a relevat mulțumită aplicațiilor analizei, arată, în punctele sale esențiale, o mare analogie cu mecanismul care guvernează formarea viselor, așa cum l-am descris în capitolul „Lucrarea visului” din cartea mea

despre *Interpretarea viselor*. Aici, ca și în altă parte, găsim condensări și formațiuni de compromis (contaminări); situația este aceeași, prin urmare e caracterizată prin faptul că niște idei inconștiente ajung să se exprime ca modificări ale altor idei, urmând căi neobișnuite, independent de asocierile exterioare. Inconsecvențele, absurditățile și erorile inerente conținutului visului și din pricina cărora ezităm adesea să vedem în vis produsul unei funcțiuni psihice, se produc la fel, deși cu o utilizare mai liberă a mijloacelor existente, precum erorile curente ale vieții noastre de toate zilele; *în ambele cazuri aparența funcțiunii incorecte se explică prin interferența particulară a două sau mai multe acte corecte*. Din această analogie se desprinde o importantă concluzie: modul de activitate particulară în care vedem manifestarea cea mai frapantă în conținutul visului, nu se explică numai prin starea de somn a vieții psihice, deoarece observăm manifestări ale aceluiași mod de activitate până și în starea de veghe. Această considerație ne interzice de asemenea să atribuim drept condiții ale proceselor psihice anormale și bizare în aparență, profunda disociere a activității psihice sau niște stări morbide ale funcției.

Însă suntem capabili să formulăm o judecată corectă asupra activității psihice deosebite care are ca scop atât actele ratate cât și imaginile din care se compune un vis, dacă ținem cont de acel fapt, stabilit științific, că simptomele psihonevrotice, și îndeosebi formațiunile psihice ale isteriei și ale nevrozei obsesionale, reproduc în mecanismul lor toate trăsăturile esențiale ale acestui mod de activitate. Dar mai avem un interes deosebit în a considera actele ratate, accidentale și simptomatice, în lumina acestei ultime analogii. Punându-le pe aceeași treaptă cu manifestările psihonevrozelor, cu simptomele nevrotice, noi dăm un sens și o bază celei de-a doua afirmații pe care o auzim adesea

repetându-se, prin urmare, că între starea nervoasă normală și funcționarea nervoasă anormală nu există o limită clară și tranșantă și că suntem cu toții mai mult sau mai puțin nevrotici. Nu-i nevoie să avem o mare experiență medicală pentru a imagina mai multe tipuri ale acestei nevroze mai mult sau mai puțin conturate, mai multe „forme fruste” ale nevrozelor; cazuri cu simptome puțin numeroase sau manifestându-se la intervale îndepărtate sau cu o intensitate atenuată, deci cazuri cu manifestări morbide atenuate în ce privește numărul, intensitatea și durata; se poate să nu reușim a descoperi tocmai tipul care formează faza de tranziție cea mai frecventă a stării de sănătate și a stării de boală. Tipul de care ne ocupăm și ale cărui manifestări morbide constă în actele ratate și simptomatice, se distinge clar prin faptul că simptomele se raportează la funcțiunile psihice cele mai puțin importante, în timp ce tot ceea ce poate pretinde o valoare psihică superioară se realizează fără cea mai mică tulburare. Localizarea contrară a simptomelor, adică manifestarea lor prin funcțiunile psihice cele mai importante, din punct de vedere individual și social, este proprie cazurilor de nevroză gravă și caracterizează aceste cazuri mai bine decât varietatea și intensitatea simptomelor morbide.

Dar caracterul comun atât cazurilor mai ușoare cât și celor mai grave, deci și actelor ratate și accidentale, constă în următorul fapt: toate fenomenele în cauză, fără nici o excepție, se reduc la materiale psihice incomplet reprimăte și care, deși refulate de conștiință, nu au pierdut orice posibilitate de a se manifesta și exprima.

Colecția

ALETHEIA

*În viața psihică nu există nimic întâmplător,
nimic determinat.*

*Cred în hazardul exterior (real), dar nu cred
în hazardul interior (psihic).*

*În spatele fiecărei erori, există ceva refulat
sau, mai exact, o nesinceritate, o deformare
întemeiată pe lucruri refulate.*

Sigmund Freud

Colecția
ALETHEIA

*În viața psihică nu există nimic întâmplător,
nimic determinat.*

*Cred în hazardul exterior (real), dar nu cred
în hazardul interior (psihic).*

*În spatele fiecărei erori, există ceva refulat
sau, mai exact, o nesinceritate, o deformare
întemeiată pe lucruri refulate.*

Sigmund Freud

ISBN 973 - 96802 - 7 - 5

Lei 6000

Psihopatologia vieții cotidiene
*
Freud
Sigmund

SIGMUND
FREUD

Psihopatologia
vieții
cotidiene

MEDIAREX